הלכה · משנה תורה · מפרשים · הר המוריה · ספר עבודה

הר המוריה על משנה תורה, הלכות בית הבחירה

רבי מאיר יונה ברנצקי

ספריית אור ברסלב · or-breslev.co.il

הר המוריה על משנה תורה, הלכות בית הבחירה

רבי מאיר יונה ברנצקי

מקור הטקסט: ספריא · רישיון: לפי המהדורה: נחלת הכלל או Creative Commons

התכנים שלפניכם נאספו, מוינו, סוננו ונערכו בעמל רב ובמסירות על ידי צוות פרויקט 'אוצריא' (otzaria.org).

לקריאה באתר, עם המפרשים והמקורות ליד כל שורה: https://or-breslev.co.il/library/הר-המוריה-על-משנה-תורה-הלכות-בית-הבחירה/
הקובץ נוצר ב־17 בנובמבר 2026 מגרסה v38-202611162349 של הספרייה.

תוכן העניינים

פרק א 6
הלכה א 6
הלכה ב 10
הלכה ו 25
הלכה ח 30
הלכה ט 34
הלכה י 39
הלכה יא 42
הלכה יב 43
הלכה יד 45
הלכה טו 46
הלכה יז 49
הלכה יח 51
הלכה יט 51
הלכה כ 52
פרק ב 55
הלכה א 55
הלכה ב 55
הלכה ג 55
הלכה ד 56
הלכה ו 59
הלכה ז 59
הלכה ח 64
הלכה ט 66
הלכה י 67
הלכה יא 67
הלכה יב 68
הלכה יג 70
הלכה טו 71
הלכה טז 71
הלכה יז 72
הלכה יח 73
פרק ג 73
הלכה א 73
הלכה ב 73
הלכה ג 74
הלכה ד 75
הלכה ו 77
הלכה ז 78
הלכה ח 78
הלכה ט 79
הלכה י 79
הלכה יא 79
הלכה יב 79
הלכה יג 82
הלכה יד 83
הלכה טו 83
הלכה טז 83
הלכה יז 84
הלכה יח 85
פרק ד 87
הלכה א 87
הלכה ב 88
הלכה ג 89
הלכה ד 90
הלכה ה 90
הלכה ו 92
הלכה ז 92
הלכה ח 92
הלכה ט 93
הלכה י 97
הלכה יא 98

הלכה יב 100
הלכה יג 100
פרק ה 102
הלכה א 102
הלכה ב 102
הלכה ג 102
הלכה ד 104
הלכה ה 106
הלכה ו 106
הלכה ז 107
הלכה ט 107
הלכה י 107
הלכה יא 109
הלכה יב 110
הלכה יג 110
הלכה יד 112
הלכה טו 113
הלכה טז 113
הלכה יז 113
פרק ו 115
הלכה א 115
הלכה ב 115
הלכה ג 115
הלכה ד 115
הלכה ה 116
הלכה ו 116
הלכה ז 116
הלכה ח 117
הלכה ט 119
הלכה י 119
הלכה יא 119
הלכה יב 120
הלכה יג 123
הלכה יד 124
הלכה טו 125
הלכה טז 128
פרק ז 128
הלכה א 128
הלכה ב 128
הלכה ג 130
הלכה ד 130
הלכה ה 130
הלכה ו 131
הלכה ז 132
הלכה ח 133
הלכה ט 134
הלכה י 137
הלכה יא 138
הלכה יב 138
הלכה יג 138
הלכה יד 141
הלכה טו 142
הלכה טז 142
הלכה יז 143
הלכה יח 143
הלכה יט 144
הלכה כ 145
הלכה כא 147
הלכה כג 148
פרק ח 150
הלכה א 150
הלכה ב 150
הלכה ג 150
הלכה ד 150

הלכה ה 151
הלכה ו 152
הלכה ז 153
הלכה ח 154
הלכה ט 155
הלכה י 155
הלכה יא 155
הלכה יב 156

פרק א

הלכה א

שלש פעמים וכו'. עיין רמב"ן בפי' על התורה (דברים ט"ז פסוק י"א) שכתב וז"ל והזכיר כאן במקום אשר יבחר ה' לשכן שמו שם וכן אמר שלש פעמים בשנה יראה כל זכורך במקום אשר יבחר ולא ידעתי אם לומר כי לאחר שיבנה בהמ"ק לא נאסוף להקריב הקרבנות הרגלים אלא במקום ההוא אשר יבחר ה' כטעם שאמר לא תוכל לזבוח את הפסח באחד שעריך או שנאמר כאן שיבאר שלא נתחייבו לעלות לרגל עד אשר יבחר ה' מקום לשכנו שם עכ"ל. והנה מפשטות לשונו משמע קצת דאפ"ל דכל זמן שלא נבנה בית הבחירה פטורים היו מלעלות לרגל, והנה לכאורה זה תמוה דהא פשיטא דבשילה היו עולים לרגל כמבואר בשמואל א' א' ועיין בחגיגה ו' א' דמבואר שם דחייבין היו לעלות שם יעו"ש היטיב ובירושלמי שם ואף גם בנוב וגבעון משמע דהיו עולין לרגל והיו מקריבין עולות ראייה ושלמי חגיגה כמבואר בירושלמי פ"ב דחגיגה והובא בתוס' שם י"ז א' בד"ה אף עצרת וכו' יעו"ש היטיב ולקמן בהלכה ג' ס"ק ו' נאריך בזה אי"ה) ובזמן דוד המלך ע"ה לא היה בית הבחירה בנוי ומ"מ היו עולין לרגל ונ"ל כי כ"ש במדבר שהיו עולין לרגל לפי שאז היה המשכן בשלימות עם הארון ועדיף מבמת נוב וגבעון ולמה יגרע כחו לענין עליית הרגל שכולם היו חייבין לעלות וליראות את פני האדון ה' צבאות שלש פעמים בשנה וכ"מ קצת מלשון רבינו כאן שהציווי ועשו לי מקדש היה לענין עליית רגלים ג"כ וזה היה ג"כ במדבר (וע"ע ברמב"ן עה"ת דברים י"ב פסוק ח' דכתב דבמדבר היו פטורין מלעלות לרגל יעו"ש) אבל י"ל כי במדבר פטורים היו משום דהיא מצוה התלויה בחובת הארץ דמי שאין לו קרקע פטור לעלות לרגל כמבואר בפסחים ח' ב' ועיין לקמן פ"ח מהל' כלי המקדש ה"א שם יבואר מזה וכן למ"ד דנזופים היו ולא הקריבו קרבנות במדבר י"ל דפטורים היו במדבר מלעלות לרגל עיין לקמן פ"א מהל' תמידין ומוספין ה"א מש"כ בזה יעו"ש היטיב אבל בשילה ודאי דהיו חייבים לעלות לרגל וכדמוכח מכל הנ"ל ואף הרמב"ן י"ל דמודה בזה דזהו נקרא ג"כ המקום אשר יבחר כדאיתא בספרי ראה פיסקא קכ"ט יעו"ש היטיב (ודרך אגב באתי להעיר על מש"כ השל"ה בהלכות ר"ה דמעשה דחנה היה בר"ה יעו"ש והוא תמוה לכאורה דמשמע מרש"י והמדרשים דהיה עולה לרגל ובר"ה לא שייך זה דמאי עלייה היה שם בר"ה ועיין ברד"ק שהביא בשם המדרש דהיה בעצרת יעו"ש ואי משום דהש"ס קאמר בר"ה י"א א' דחנה נפקדה בר"ה יעו"ש אין מזה שום ראיה דהפקידה היה אח"כ בר"ה כשהיתה בביתה וכן משמע קצת דמתחלה ידע אותה ולבסוף נזכרה יעו"ש (והידיעה

היה כשהיה בביתו וכמבואר בכתוב שם ובכתובות ס"ה א' יעו"ש וכ"מ קצת מסידור הגאון יעב"ץ בהלכות ר"ה דהידיעה היה בר"ה יע"ש וא"כ ע"כ היה בשילה קודם ר"ה) ועוד דהא כתוב שם ויהי היום ויזבח אלקנה וגו' ועל כרחך היינו זבחי שלמים (דבחולין אינו נופל לשון זבח רק לשון טבח כידוע מספרי בעלי הלשון האחרונים) ובר"ה לא היו נקרב שלמי חובה ושלמי נדבה ג"כ אין מקריבים ביו"ט דנדרים ונדבות אין קרבין ביו"ט סוף דבר דדברי השל"ה לא ידעתי להם מקור נאמן ועי' זוה"ק ח"ג רל"א א' מבואר כשל"ה (ולפי דברי השל"ה ז"ל יש להוכיח דאין להתענות בר"ה וע"ד שכתב הט"ז בסי' תקצ"ז באו"ח יעו"ש היטיב) אמנם גם בנוב וגבעון י"ל דמודה הרמב"ן רק כוונתו למעט במה קטנה ודחוק וצ"ע בזה שוב מצאתי בס' זרע אפרים לפסיקתא פ' תבא פיסקא רצ"ח שהאריך קצת בזה ועוד יבואר אי"ה בסעיף ג' מזה.

ועשו לי וכו'. עיין מרן שהביא זה בשם הספרי (והוא בפ' ראה פיסקא ס"ד) ובש"ס סנהדרין כ' ב' יעו"ש וכ"ה בתוספתא שם פ"ד שם ועיין במדרש תנחומא פרשת תצא סי' י"א (ודע כי מהספרי והתוספתא והתנחומא מבואר דצ"ל בש"ס שלנו תניא היה ר' יהודה אומר וכגי' הספרים אחרים שעל הגיליון וכדאיתא התם לעיל מזה וכן היה ר"י אומר) והנה מרן כתב בשם הסמ"ג כי מצות בית הבחירה נפקא ליה מדכתיב והיה המקום אשר יבחר ה' וכו' וכתב דלא ניחא ליה כמש"כ רבינו משום דס"ל דועשו לי מקדש לא קאי רק על משכן שבמדבר ורבינו לא ניחא ליה מפסוק שהביא הסמ"ג משום דהתם אינו מבואר דצריך לבנות בית הבחירה רק סיפור בעלמא הוא דקאמר שיביאו קרבנות למקום שיבחר ה' אבל לא מצינו במקרא ציווי שיבנו בית הבחירה ולכן מייתי מדכתיב ועשו לי מקדש ואע"ג דהתם איירי במשכן שבמדבר מ"מ מדכתיב מקדש ולא משכן יעו"ש היטיב, והנה לכאורה דבריו אינם מוכרחין דהא דלא כתיב משכן רק מקדש הוא מהטעם דנתבאר בריש ערובין ובשבועות ט"ז ב' דמשכן איקרי מקדש יעו"ש, ואולם בסדר עולם ספ"ו מבואר דועשו לי מקדש קאי על בנין בית הבחירה דאיתא שם כשהוקם המשכן ברכם משה שיזכו ג"כ לבנין בית הבחירה כדכתיב ועשו לי מקדש יעו"ש ובמדרש תנחומא הנ"ל מבואר כרבינו יעו"ש היטיב שז"ל התנחומא לבנות להם בית הבחירה דכתיב ועשו להם מקדש יעו"ש היטיב, ובש"ס ובספרי ובתוספתא לא נזכר שום פסוק יעו"ש ומה שיש לפרש בלשון הש"ס כן יש לפרש בלשון הסמ"ג רק בעשין סי' קי"ד מייתי הפסוק דכתב מרן בשמו ואולי הוא ט"ס קצת בסמ"ג והראיה דהביא קאי על הקדמת הכרתת האויבים לבנין בית הבחירה כדמשמע למעיין היטיב בסי' קס"ג וע"ע במד"ר ויקרא פ"ב דמשמע שם דועשו לי מקדש על בית הבחירה יעו"ש וע"ע בתמורה ל"א ב' יעו"ש היטיב

אבל במד"ר בהעלותך פט"ו מבואר דקאי על אהל מועד יעו"ש וכ"מ בכתובות ס"ב ב', והנה רבינו בעצמו בריש הל' מלכים פ"א ה"א הביא הך ברייתא ושם כתב פסוק דנצטוו לבנות בית הבחירה מדכתיב לשכנו תדרשו ובאת שמה יעו"ש והנראה לענ"ד דרבינו ס"ל דבאמת עיקר המצוה דבנין בית הבחירה נצטוינו מדכתיב ועשו לי מקדש, היינו שיהיה בית בנוי מיוחד לקרבנות ולחוג שם כמש"כ הכא וזהו עיקר המצוה ומתנאי המצוה היו שכל זמן שהיו במדבר לא היה רק משכן ואהל בכדי שיעתק ממקום למקום אבל בזמן שיהיו בא"י על מקומם נצטוו לבנות ביהמ"ק קבוע מאבנים. והנה זה הפרט הוא מתנאי המצוה אבל עיקר המצוה הוא מפסוק ועשו לי מקדש.

והנה הברייתא הנ"ל השמיענו דנצטוו שלש מצות דהיינו למנות להם מלך ולמחות שם עמלק ולבנות בנין בית הבחירה תחת המשכן ומשמיענו איזה תהיה מוקדמת וקמ"ל דבנין בית הבחירה היא לאחר כל המעשים כלם דקודם זה פטורים מלעשות בית המקדש וכ"ה לשון רבינו בפי"א ה"א שם ובה"ד שם יעו"ש היטיב, (והא דאיתא בפ"ה דמע"ש בירושלמי דביהמ"ק עתיד לחזור קודם מלכות בית דוד י"ל דאין כוונתו לעשות ביהמ"ק גמור רק דתיכף שישובו לאדמתם מחוייבים לבנות מזבח ולהקריב קרבנות וכן היה בימי עזרא יעו"ש סימן ג' פסוק ב' ו' יעו"ש וכן יסדו במוסף ר"ח מזבח חדש בציון תכין וכו' ושוב קאמר והביאנו לציון עירך וכו', והנה כשעלו בימי יהושע לא היו צריכים לזה כי היו להם משכן ומזבח והי' אז הבמות מותרות משא"כ עכשו שהבמות אסורות לכן צריכים לבנות תחלה מזבח שיקריבו עליו תמידין ומוספין ועיין לקמן [פ"ו הט"ו] ושם יבואר אבל לבנות בית הבחירה כראוי לו לא יבנו רק כשיחזור המלוכה וינוחו מאויביהם ובהכי אפשר ליישב קצת מה שנדחק רש"י בר"ה ל' א' על הא דקאמר דאיבני בלילא והקשה רש"י ז"ל והא אין בנין המקדש רק ביום (ועיין סוכה מ"א א' ובתוס' שבועות ט"ו ב' בד"ה אין בנין וכו') די"ל דהש"ס דהתם מיירי בבנין המזבח לחודיה דהא דאין בנין ביהמ"ק בלילה ילפינן לה מדכתיב ביום הקים את המשכן התם בשבועות והיינו דוקא בבנין ביהמ"ק ממש דומיא דמשכן ולא בבנין מזבח דזהו מכלל הכלים כמש"כ בהלכה ו' ובהכי מיושב פי' הי"מ דהביאו התוס' בסוכה שם ד"ה אז נמי וכו' דמפרשי דאיבני סמוך לשקיעת החמה דעיו"ט ומאי דהקשו הא אין בונין בלילה יש לחלק בין בנין מזבח לבנין ביהמ"ק (ואל יהיה הדבר רחוק בעיניך כ"כ ועיין כעין זה בשיירי קרבן בירושלמי פי"ט דשבת ה"א בד"ה הרי מזבח וכו' יעו"ש היטיב) ואי נימא דאכתי יקשה מהא דקאמר התם ואלא דאיבני בחמיסר מחצות היום ולהלן תשתרי וכו' ולענין דחיית יו"ט אין נפק"מ בין מזבח להיכל י"ל דה"פ דאיבני בחמיסר היינו כשהגיע חמיסר כבר

היה בנוי מעיו"ט. וכן מוכח מהתוס' דסוכה דלא הוכיחו שיטתם מכאן אלא ודאי דמזה אין ראיה דיש לפרש כנ"ל ודו"ק ומ"מ צ"ע בזה אם מותר לבנות המזבח בלילה) ולענין זה מייתי לה רבינו בהל' מלכים דנפק"מ הלכתא למשיחא דכשיבא הגואל צדק פטור מלעשות ביהמ"ק עד שינוחו ולענין זה מייתי לה הסמ"ג ג"כ דלעבר מאי נפק"מ מאי דהוה הוה.

ולפ"ז אתי שפיר דלהכי הביאו שם קראי אחרינא דנצטוו לבנות בית הבחירה אחר שינוחו על אדמתם אבל רבינו מיירי כאן מעיקר המצוה דנצטוו כלל בעשיית מקדש לכן הביא קרא דועשו לי מקדש משא"כ התם דלא מיירי מעיקר המצוה רק מה שנצטוו ישראל בכניסתם לארץ (ודע דיש לי מקום עיון על מש"כ הרמב"ן בפי' לתורה בפרשת קרח (במדבר ט"ז פסוק כ"א) דחרה אפו של הקב"ה על ישראל בימי דוד על אשר לא נתעוררו עד כה לבנות בית לשמו כל ימי שפוט השופטים יעו"ש ולא ידעתי למה הלא עד שנמשח שאול למלך ועד שמחה שמו של עמלק לא נצטוו על בנין ביהמ"ק ועי' במד"ר דברים פרשת שופטים יעו"ש ומשנמשח שאול נצטווה מקודם על מחיית עמלק וכשלא קיים שאול זה הוסר ממלכותו ונטרד ועד שקם דוד והניח לו מכל אויביו ג"כ לא נצטווה ורק אחר שהניח ה' לו מסביב נתחייב בזה ולמה היה החרון אף על ישראל וכ"מ מהסמ"ג יעו"ש היטיב וצ"ע בזה) ולפי מש"כ י"ל דאין מחלוקת בין רבינו להסמ"ג וע"ע בלח"מ מש"כ בריש הל' מלכים ומה שנראה לענ"ד כתבתי. וק"ל.

והנה בריש הל' מלכים כתב רבינו לראיה דנצטוו על בית הבחירה מהא דכתיב לשכנו תדרשו ובאת שמה ולא הביא פסוק דסמ"ג י"ל בפשיטות דסמך על מש"כ הספרי ראה פיסקא ס"ב וז"ל כי אם אל המקום אשר יבחר ה' אלהיכם מכל שבטיכם דרוש על פי נביא יכול תמתין עד שיאמר לך נביא ת"ל לשכנו תדרשו ובאת שמה דרוש ומוצא ואח"כ יאמר לך נביא וכן אתה מוצא בדוד זכור ה' לדוד את כל ענותו אשר נשבע לה' נדר לאביר יעקב אם אבא באהל ביתי אם אתן שנת לעיני עד אמצא מקום לה' משכנות לאביר יעקב מנין שלא יעשה אלא על פי נביא שנאמר ויבא גד אל דוד ביום ההוא ויאמר לו עלה הקם לה' מזבח בגורן ארונה היבוסי ואומר ויחל שלמה לבנות את בית ה' בירושלים בהר המוריה אשר נראה לדוד אביהו עכ"ל הספרי והובא קצת ממנו ברמב"ן על התורה נמצא שמפרש הכתוב שמצוה לדרוש ולחקור המקום לבנות עליו בית הבחירה יעו"ש אבל הפסוק והיה המקום אשר יבחר אינו מוכח ממנו רק להקדים מחיית עמלק לבנין המקדש (ועיי"ש בלח"מ מש"כ בזה והבוחר יבחר) ועיי"ש עוד במרן שתמה על רבינו בפ"א מהל' מלכים דהביא לראיה דמינוי מלך קודם למחיית שמו של עמלק מהא דכתיב

אותי שלח ה' למשחך למלך (ש"א ט"ו) וגו' ואמאי לא הביא מפסוק דיד על כס יה המובא שם בש"ס. ועל דקדם מחיית שמו של עמלק הביא רבינו מקרא דכתיב ויהי כי ישב המלך בביתו וכו' ואמאי לא מייתי מקרא קמא דמייתי הש"ס והיה בהניח ה' לכם וכו' יעו"ש ה"ב. והנה קושיא השנייה פשיטא דלק"מ דהא על הש"ס גופיה קשה דמייתי התם ואומר ויהי כי ישב וכו' ומאי ואומר כי כיהודא ועוד לקרא אלא ודאי דפשיטא ליה דיש להתעקש בזו הראיה ועיין רש"א פ"ק דפסחים לכן מייתי רבינו קרא דפשוט טפי ועד"ז כתב הלח"מ.

ועל קושיא הראשונה י"ל ג"כ בפשיטות כי דרש הש"ס ביד על כס יה לאו כו"ע מודו בזה ועי' בתרגום אונקלוס שם שכתב ע"ד אחר דהוא שבועה בכסא הכבוד וכן פירש"י ועי' בתנחומא שם בפרשת תצא ומכילתא פרשת בשלח בסופו שפי' בענין אחר (וע"ע ספרי תצא פיסקא רצ"ו יעו"ש היטיב) לכן הביא ראיה מפורשת מקרא דאותי שלח ה' ועי' ברד"ק שם. והנה ברמב"ן על התורה סוף פרשת בשלח כתב וז"ל י"מ כי כאשר תהיה יד על כס ה' תהיה מלחמה לה' בעמלק מדור דור והענין כי כאשר יהיה מלך בישראל יושב על כסא ה' תהיה מלחמה לה' בעמלק כענין שנאמר וישב שלמה על כסא ה' למלך ילחם בעמלק והוא רמז לשאול המלך הראשון וכן מדור לדור לאמר כי כל מלך בישראל חייב להלחם בהם עד שימחו וע"ד הפשט נכון הוא עכ"ל וצ"ע קצת הא מפורש כן בש"ס ובספרי ואם נימא שלא היה כתוב כן לפני הרמב"ן בש"ס ובספרי א"כ גם על רבינו לק"מ אבל קשה ודחוק לומר כן. ובדרך צחותא אמרתי דזה תלוי בפלוגתא דש"ס דפסחים קי"ז א' אם כס יה מלה חדא או תרי מילי דאם קאי על כס מלך ישראל א"כ כס יה חדא מלה ומותר למוחקו ואם נימא דנשבע הקב"ה בכסא הכבוד שלו א"כ הוא תרי מילי והשם קדוש בכל מיני קדושה ועי' במנחת שי סוף בשלח דהכריע להלכה דהוא תרי מילי א"כ שוב אין ראיה לדינא דידן לכן מייתי רבינו מפסוק אחר (וזה אמנם יתכן לפי גירסא שלנו דאיתא שם ואין כסא אלא מלך יעו"ש אמנם גירסת הספרי איתא ומנין שכסא יה זה המלך וכו' א"כ אף למ"ד תרי מילי מ"מ קאי על כסא מלך וק"ל וע"ע שם בחי' אגדות רש"א) ואין להאריך עוד בזה.

הלכה ב

ארבע עשרה וכו'. הכי איתא בזבחים קי"ח ב' ובתוספתא שם פי"ג ובסדר עולם פי"א. והנה החשבון של י"ד שנה שבגלגל הוא פשוט דוכתי טובי בש"ס וע"ע כתובות כ"ה א' ב"מ פ"ט א' נדה מ"ז א' ועי' זבחים שם דיליף לה מקרא דז' שנה היה הכיבוש וממילא נפק"ל דהחילוק היה ג"כ שבע שנים ועוד יליף לה מדכתיב דשנת החורבן היה ל"ו לשני

היובל האחרון וי"ד שנה אחר החורבן היה שנת היובל ואי איתא הא ישראל הוו בא"י תת"ן שנה (ת"מ קודם שנבנה הבית כדכתיב במ"א ו' דנבנה ת"פ שנה ליצי"מ דל מינייהו מ' שנה שהיה במדבר נשארו ת"מ ות"י שנה עמד הבית הרי תת"ן ועי' גיטין פ"ח א' והוי י"ז יובלות שלמים אלא ודאי די"ד שנה של כיבוש וחילוק לא היה בכלל מנין היובלות יעו"ש היטיב והיינו ע"כ כרבנן דאמרי אין שנת היובל עולה לכאן ולכאן עי' ר"ה ט' א' וש"נ דאילו לר' יהודה דס"ל דשנת היובל עולה לכאן ולכאן הא דחרב הבית בשנת ל"ו ליובל ה"ט משום דבזמן שגלו עשרת השבטים בימי הושע בן אלה שוב פסקו מלמנות יובלות וכאשר מצא יאשיהו הספר בבית ה' התחילו למנות יובלות ומאז עד שחרב הבית לא היו רק ל"ו שנה וכמו דאיתא בערכין י"ב ב' יעו"ש היטיב ובתוס' ד"ה הנך שני וכו' יעו"ש היטיב שכתבו דהך ברייתא אתיא כרבנן ולא כר"י והנה ברייתא דזבחים קי"ח ב' הוא מסדר עולם והתם סדר עולם הוא ר' יוסי ור' יוסי על כרחך כרבנן ס"ל וא"כ על כרחך צ"ל דמאי דמשני התם בערכין י"ב ב' דאתי כרבנן עיקר והא דקתני וכן בשנייה קאי אשארא או כתירוץ דרב אשי התם י"ג א' דהנך שית שני עד דסליק עזרא לא קחשיב יעו"ש (וע"ע בסדר עולם פ"ל איתא שם הך סוגיא דערכין ל"ב ב' ומוכח מכאן דס"ל לר' יוסי דיהושע לא קידש לדורות והא דאיתא ביבמות פ"ב ב' דר' יוסי ס"ל דירושה שלישית לית ליה היינו לע"ל וירושה שנייה אית ליה קדושה היינו ביאת עזרא וכדעת רש"י שם ביבמות ולא כדעת הר"ח שהובא בתוס' שם ביבמות) ומכאן ראיה דהלכה כרבנן לגבי דר"י בענין שנת היובל וכמו דפסק רבינו בפ"י מהל' שמטה ויובל ה"ז יעו"ש היטיב.

(**אמר** הכותב מידי דברי בזה אמרתי להעתיק דבר אחד מחידושי למס' ר"ה וז"ל שם (בדף כ"ד א') ר"א בר"ש אומר בין כך ובין כך אין מקדשין אותו. מפשט דברי התלמוד משמע דארבע דיעות יש בזה. דעת הת"ק דמתניתין דבכל ענין מקדשין אותו. ור' אלעזר ב"ר צדוק ס"ל דאם לא נראה בזמנו אין מקדשין אותו, ודעת פלימו דאם נראה בזמנו אין מקדשין אותו. ודעת ראב"ש דבכל ענין אין מקדשין אותו. אמנם רבינו כתב בפירוש המשנה וז"ל ות"ק אומר כי בליל ר"ח תראה או לא תראה צריך קידוש החדש על כל פנים ור"א אומר כי אין חייבים בקידוש החדש עכ"פ שנאמר וקדשתם את החמשים שנה שנים אתה מקדש ואי אתה מקדש חדשים עניינו שאין קידוש החדש חובה והלכה כראב"צ עכ"ל נראה מבואר מדבריו שראב"צ קאי בשיטת ראב"ש וכ"כ הרע"ב וכתב הטעם שלכן מקדשין בזמנו לפי שצריך חיזוק יעו"ש וזה שלא כנראה מפשטות לשון הש"ס ומשמע דפליגי ראב"צ עם ראב"ש וכ"ה בסנהדרין י' ב' יעו"ש אמנם בירושלמי משמע כרבינו דאיתא התם וז"ל תני רשב"י אומר וקדשתם את שנת החמשים שנה שנים

מקדשין ואין מקדשין חדשים והא תנינן ראש בי"ד אומר מקודש מהו מקודש מקויים עכ"ל, משמע דרשב"י פליג אתנא דמשנה ואין לומר דרשב"י ס"ל ג"כ כת"ק דמשנתנו דא"כ אצ"ל מקויים כי כבר מקויים ועומד אלא ודאי דס"ל כראב"צ ולפ"ז הא דקאמר ראב"צ טעמא שכבר קדשוהו שמים צ"ל דה"ק דא"צ חיזוק כי כבר מוחזק ועומד הוא ומ"מ פליג עם ראב"ש כי ראב"צ ס"ל דבנראה בזמנו צריך לקדשו משום חיזוק וראב"ש ס"ל דא"צ לחזקו ולקדשו כלל, ולפ"ז אזדא ליה מש"כ התוס' לעיל ט' א' ד"ה ולאפוקי וכו' להוכיח דהלכה כר' יהודה מדר' ישמעאל בנו של ר' יוחנן בן ברוקה ס"ל דלא כרבנן דפליגי עליו דר"י והלכה כר"י בנו של ר"י בן ברוקה מדמקדשין את החדש יעו"ש ולפ"ז ליכא שום ראיה דאף דמקדשין את החדש מ"מ דרשינן שנים אתה מקדש ואי אתה מקדש חדשים ובאמת דרבינו פסק בפ"י מהל' שמיטה ויובל ה"ז דלא כר' יהודה. אבל קשה דהא שם הי"ד פסק כר' ישמעאל בנו של ר' יוחנן בן ברוקה אלמא דלא ס"ל כרבנן דדרשי שנים אתה מקדש ואי אתה מקדש חדשים וכאן פסק כרבנן דאמרינן שנים אתה מקדש וכו' ועוד כיון דפסק כר"י בנו של ר"י ב"ב א"כ צריך קרא יובל היא שנת החמשים לאי אתה מקדש בסופה ומנ"ל למעוטי שנת חמשים אתה מונה ואי אתה מונה שנת חמשים ואחת.

והן אמת כי בירושלמי פ"ק ה"ב איתא וז"ל ליובלות מניין שנאמר וספרת לך שבע שבתות שנים שבע פעמים מה שנים ושמיטין מתשרי אף יובלות מתשרי התיבון והכתיב והעברת שופר תרועה בחדש השביעי וגו' ר' יונה ור' יוסא תריהן בשם ר' שמואל בר רב יצחק כדי שיהו כל חדשי השנה שוין לא יהא חדש אחד נחלק לשתי שנים התיבון והתנינן באחד בשבט ר"ה לאילן כדברי ב"ש ב"ה אומרים בט"ו בו הרי אין כל חדשי השנה שוין וחדש אחד נחלק לשתי שנים עכ"ל וס"ל דטעם דר"י בנו של ריב"ב הוא משום דאיתקש יובלות לשמיטין לכן פסק כר"י בנו של ריב"ב אבל באמת אין הלכה כר' יהודה (והתימה על הכ"מ בפ"י דנדרים ה"ה שכתב וידוע דהלכה כרבנן יעו"ש ואיך פשוט לו כ"כ דהלא תוס' דמכלתין ובע"ז ט' ב' ובירא"ש שם פסקו דהלכה כר"י והכי הו"ל לומר והרמב"ם לטעמיה דפסק כרבנן והבן) אבל באמת קשה וכי שביק תלמודינו ואזיל בתר הירושלמי ובפרט דהירושלמי נשאר בתיובתא. לכן נ"ל בהתרת ספק זה והוא דהא דדרשינן לעיל לר"י בנו של ר"י ב"ב קרא דיובל היא שנת החמשים שנה יובל אתה מקדש ואי אתה מקדש שנת חמשים ואחת היינו משום דס"ל דמוסיפין מחול על הקדש דהכי איתא התם ואל תתמה שהרי מוסיפין מחול על הקדש ועל כרחך דס"ל כר"ע דחריש וקציר אתי לתוס' שביעית משא"כ לר' ישמעאל דחריש וקציר אתי לשרויי בשבת

קציר של מצוה ותוס' קדושה יליף מועניתם יעו"ש ורבינו ס"ל דאין תוס' כלל בשום איסור מלאכה דאורייתא רק בענין עינוי יוה"כ עי' בפ"א מהל' שביתת עשור ועי' ב"י סי' רס"א וסי' תר"ח ובבאור הגר"א שם וא"כ כיון שלא מצינו שום תוספת למלאכה (והא דבשביעית ידעינן מהלכה כמש"כ בפ"ג מהל' שמיטה ויובל ה"א אין ללמוד ממנו למקום אחר דאין דנין ק"ו מהלכה וכמש"כ תוס' לעיל ט' א' בד"ה ור"י וכו' יעו"ש) א"כ ממילא שוב א"צ קרא למעוטי שאין מקדשין שנת חמשים ואחת ועל כרחך דדרשינן כרבנן דר' יהודה דאתי למעוטי ולומר שנת חמשים אתה מונה ואי אתה מונה שנת חמשים ואחת ולכן פסק דלא כר' יהודה (ותבלין לדברינו אלה עי' בטורי אבן בד"ה ודמוסיפין מחול וכו' יעו"ש היטיב) וא"כ לא יסתרו הפסקים יחד כלל.

(**ואגב** אמרתי להעיר במה שהקשה הלח"מ בפ"ג דערכין הכ"ד על מש"כ רבינו שם וז"ל כשתצא השדה לכהנים ביובל תנתן לכהנים שבמשמר שפגע בו היובל ואם היה ר"ה של יובל בשבת שהרי משמר יוצא ומשמר נכנס תנתן למשמר היוצא עכ"ל ומקורו מערכין כ"ח ב' והקשה הלח"מ דהא בפ"י משמטה ויובל הי"ד כתב דביו"כ חוזרות שדות לבעליהן ולא בר"ה ונשאר בתימה יעו"ש ואמינא מטוניה דמר א"כ קשה על ר"י בנו של ריב"ב גופיה דס"ל הכי דביוה"כ חוזרות שדות לבעליהן כדאיתא לעיל ובשבת קל"א ב' וא"כ איך יפרנס הברייתא דאתיא כוותיה בערכין שם דאיתא התם דאחד יובל ואחד שמיטה משמטיה כאחד מפני שהשמיטה משמטת בסופה והיובל בתחלתה יעו"ש האיכא מר"ה ועד יוה"כ דהיובל אינו משמט אלא ודאי דהעיקר בזה כמו שראיתי לעיל בטורי אבן שכתב דלר"י בנו של ר"י ב"ב מר"ה ועד יוה"כ מיתלא תלי וקאי דילמא לא יתקעו ביוה"כ ותקיעה מעכב כדאיתא לעיל ט' ב' וכשתוקעין ביוה"כ נתקיים היובל מתחלתו ושפיר שמיט מר"ה יעו"ש היטיב וא"כ דברי הרמב"ם אתי שפיר ויתקיימו ת"ל דברי חכמים. והנה אחר כותבי זה פקחתי עיני וראיתי כי גם המל"מ הרגיש בזה על הלח"מ ואכ"מ להאריך מזה).

אבל עדיין נשאר לנו הקושיא על רבינו דסותר דברי עצמו שפסק כדברי ר"י בנו של ריב"ב ופסק ג"כ דשנים אתה מקדש ואי אתה מקדש חדשים ובאמת ההכרח לומר לכאורה דבאמת פליגי בזה תלמודינו עם הירושלמי דהירושלמי ס"ל דראב"צ ס"ל דשנים אתה מקדש ואי אתה מקדש חדשים וכראב"ש ותלמודינו פליג עליה בזה ומשווה מחלוקת בינייהו ובפי' על המשניות אזיל בשיטת הירושלמי ובחבורו אולי חזר בו ואזיל בשיטת תלמודינו ועדיין אני נבוך בזה וה' יאיר עיני (ובפרט די"ל דפשט הירושלמי אזיל דרשב"י ס"ל כת"ק דבכל ענין מקיימין אותו ופליג לגמרי אתלמודינו לכן חזר בו רבינו)

ודאתאן עלה לענין דינא הנה רבינו פסק בחבורו כראב"צ וס"ל דבנראה שלא בזמנו אין מקדשין ולכאורה לפ"ז תימה מהא דלעיל כ"א א' גבי לוי דאמר לא שמעתי מפי בי"ד מקודש יעו"ש כיון דהתם מיירי במלא ובשלמא לפי' הרז"ה שכתב שם אתי שפיר ולכן נקט שם הרמב"ם בפ"ג מהל' קידוש החודש ה"י דווקא בחדש חסר וכבר דברתי מזה כמ"פ אבל באמת י"ל דלאו דוקא נקט הש"ס שיאמרו מקודש רק ר"ל שיקיימו כן ועיקר הטעם משום דכתבו התוס' התם ע"ב בד"ה על ניסן וכו' משום גזירה אבל אכתי קשה שזה יכולים לעשות בלילה ג"כ אבל י"ל דא"כ גם בחסר יטעו בלילה שיאמרו הבי"ד שמקויים כן ובאמת בחסר לא מהני זה כלל דשמא ירצו למחר לעבר כיון דבחסר בקדוש בי"ד תליא מילתא א"כ כל שלא קדשו יכולין לחזור בהן ולכן גזרו ג"כ במעוברת שימתינו ליום אבל כ"ז דחוק ויותר נראה כשיטת הרז"ה עכ"ל בר"ה שם) (ודע דהא דדייק בערכין ל"ב ב' דקדושה ראשונה לא קדשה לע"ל מהא דחזר עזרא וקידש יעו"ש ואין לומר דקידש לזכר בעלמא כמו דאיתא בשבועות ט"ז א' יעו"ש די"ל מדמקיש ביאה שניה לביאה הראשונה משמע דהיה קדוש גמור ולא זכר בעלמא וק"ל).

ולא היתה וכו'. כן איתא במשנה זבחים קי"ב ב' ובסדר עולם פי"א. ומלשון רבינו משמע קצת דבנוב וגבעון הי' שם בנין מדכתיב גבי גלגל לשון משכן וגבי נוב וגבעון לשון מקדש וצ"ע מניין לו זה דמשמע דווקא בשילה היה בו בנין משום דנקרא בית כדאיתא התם בזבחים קי"ח א' ובפי' רבינו במשניות כתב בהדיא שהמשכן שהיו במדבר הקימוה בנוב וגבעון יעו"ש היטיב וכ"מ בסדר עולם פי"ד יעו"ש היטיב (רק מאי דאיתא שם דחמישים שנה היה בגבעון וכן איתא שם בפי"ג ובזבחים קי"ח ב' איתא דכל ימי נוב וגבעון היה נ"ז שנה וקחשיב שם י"ג דנוב ונשארו רק מ"ד לגבעון וכן איתא בסדר עולם בפי"ג דבנוב היה י"ג שנה יעו"ש כבר תירץ שם הגר"א דאותם ז' שנה שנבנה הבית כל אותו זמן היו עובדין עבודה בגבעון יעו"ש היטיב) וכ"מ קצת מהא דסוטה ט' א' דבשעה שנבנה הבית נגנז אהל מועד קרסיו וקרשיו יעו"ש וכ"ה שם בתוספתא פי"ג יעו"ש היטיב דמשמע שעד שלא נבנה הבית היה עומד המשכן בשלימות וע"ע במלכים א' ח' ובד"ה ב' א' יעו"ש משמע ג"כ כך. והנה רש"י בפסחים ל"ח ב' כתב דבנוב היה בנין של אבנים יעו"ש וצ"ע מנין להם זאת דבשלמא בשילה משום דנקרא בית או משום דהיה מנוחה משא"כ נוב וגבעון דמה נשתנו מגלגל דאדרבה מיגרע גרע דלא היה שם ארון ג"כ. ועי' יומא מ"ד א' דקאמר אין לי אלא אהל מועד שבמדבר שילה ובית עולמים מניין וכו' ומדלא קאמר נוב וגבעון מניין אלמא דלא נפקא מכלל אהל מועד ולקמן ס"ז ב' איתא שם לרבות נוב וגבעון שילה ובית עולמים. וה"ט משום דשם י"ל דדווקא במדבר טעון שילוח ולא

בנוב וגבעון ולהכי איצטריך לרבות נוב וגבעון אבל לעיל דהו"א דאימעיט כל דלא הוי אהל מועד ולכן לא צריך לרבות נוב וגבעון ועיי"ש בתוס' מ"ד א' ד"ה בשילה וכו' (ולפי דבריהם שכתבו גבי מעלה עשן הו"א למעט שילה ובית עולמים משום דאהרן כתיב בפרשה יעו"ש א"כ יש לעיין אמאי לא חשיב שם נ"ג א' גבי מעלה עשן נוב וגבעון ג"כ יעו"ש וצ"ע) ועי' לקמן מש"כ בענין הבמות.

והנה לכאורה י"ל דרבינו מפיק לה מהא דסוטה ט"ו ב' דמרבה שם שילה ונוב וגבעון לענין קרקע המשכן דסוטה והתוס' שם ט"ז א' ד"ה ובית עולמים וכו' כתב לפרש דלכן מרבה בית עולמים דלא תימא משום דאית ביה רצפה יעו"ש ולפ"ז יש להקשות אכתי למאי צריך לרבות נוב וגבעון דהא התם היה קרקע ולא היה רצפה אלא ודאי דגם שם היה בית אבנים אולם רש"י לא גרס שם רק בית עולמים לבד וכ"ה בספרי נשא פיסקא י' ובמדרש רבה שם א"כ אין ראיה משם כלום וגם לגירסת התוס' דהתם ד"ה לרבות וכו' י"ל דהתם איצטריך לרבות נוב וגבעון משום דבמה הוו וע"ע בתוס' ישנים ביומא מ"ד א' שכתבו כן בהדיא יעו"ש וא"כ אכתי אין לי מקור נאמן לדברי רבינו. ודע דבירושלמי בספ"ק דמגילה הי"ב איתא דבשילה היו ג"כ הקרשים למעלה ועיי"ש בקרבן העדה (ועי' לקמן ס"ק י"ב יעו"ש) וצ"ע בזה (ואולי י"ל קצת דדעת רבינו שבשילה היה למעלה היריעות והקרשים משא"כ בנוב וגבעון לא היה שם רק יריעות מלמעלה ולא הקרשים ובזה יש ליישב קצת דברים אבל מ"מ מוקשה הוא מכל הנך דלעיל).

וכשמת שמואל חרב וכו'. כן הוא מפורש שם בזבחים ובילקוט שמואל רמז קל"ט איתא בשם סדר עולם וז"ל בו בפרק הכה נוב והביא שמואל את אהל מועד לגבעון יעו"ש משמע דשמואל בחייו הביאו לגבעון אע"ג דכל ימי נוב היה י"ג שנה כמו דאיתא בילקוט שם ובירושלמי ספ"ק דמגילה וכ"ה החשבון לפי מאי דאיתא בתמורה י"ד א' יעו"ש וזה היה ימי ממשלת שמואל ושאול אלמא דכל ימי שמואל היה נוב קיים מ"מ י"ל דהא שם איתא דשמואל לא מת קודם לשאול רק ד' חדשים ואותם ד' חדשים היה דוד בפלשתים אצל אכיש מלך גת ומעשה דנוב היה קצת קודם זה כי מעשה דנוב מבואר בש"א כ"ב ומשם היה עוד קצת זמן עד שנסע דוד לפלשתים כדכתיב שם סי' כ"ז והרבה עובדי היו ביניהם. אבל רבינו תפס לשון הש"ס דזבחים וגם בס"ע שלפנינו לא נזכר זה ששמואל הביאו יעו"ש היטיב (ויש שם ט"ס וכצ"ל צא מהם עשרה לשמואל בעצמו ואחד לשמואל ושאול ב' לשאול בעצמו וכ"ה בתמורה שם) א"כ אתי שפיר דברי רבינו (ומידי דברי בענין החשבונות אמרתי לכתוב עוד דבר מזה הא דמסיק בתמורה שם ולפנינו הגירסא ושלשים ושבע שמלך דוד ועי' בתוס' שם ד"ה ושלשים וכו' דפקפקו טובא בזה דהא

מבואר דאחר המרד מלך דוד עוד חמש שנים שלש דרעב ושנה דשיטה ושנה שהעמיד המשמרות יעו"ש היטיב והנה בסדר עולם פי"ד איתא וז"ל ויהי מקץ ארבעים שנה ויאמר אבשלום וגו' כי נדר נדר עבדך וגו' היא שלשים ושש למלכות דוד (ופי' הגר"א דתמוהי קא מתמהו הא היה אז התחלת שנת ל"ו לדוד והראיה דמלך אח"כ חמש שנים וארבעים שנה מלך) ר' נהוראי אומר משום ר' יהושע מקץ ארבעים שנה לקץ ששאלו ישראל את המלוכה היא שנת עשירית לשמואל הרואה (וא"כ יש ד' שנים לשמואל י' וי"א וי"ב וי"ג ושלשים וחמש לדוד הרי ל"ט ובתחלת שנת הארבעים מרד אבשלום דהוא שנת תחלת ל"ו לדוד ונשארו לדוד עוד חמש שנים ל"ו ל"ז ל"ח ל"ט מ') כן פי' הגר"א והיינו כפי' התוס' בפי' קמא שם בתמורה וצ"ל דשנת המרד היה שנה ראשונה לרעב יעו"ש ומה שהביאו בשם סדר עולם ל"ה למלכות דוד היה המרד ט"ס הוא או כוונתו דעברו עליו ל"ה שלימות ונכנס שנת הל"ו וכ"כ התוס' בנזיר ה' א' יעו"ש היטיב ומאי דאיתא בילקוט שמואל ב' רמז קמ"ט וז"ל ר' נהוראי אומר משום ר"ש מקץ ארבעים שנה ששאלו להם מלך היא שנת י"א לשמואל הרואה עכ"ל ט"ס הוא וצ"ל שנת עשירית וכו' וכדאי' לפנינו בתמורה וע"ע בתענית ו' ב' בתוס' שם יעו"ש היטיב.

ובתומי לדבר מזה הענין לא אוכל להתאפק ממה שראיתי דבר תמוה בסדר הדורות (דף כ' ע"ד) וז"ל משכן נוב התחיל ב' אלפים תתע"א מיום שמת עלי אע"פ שהיה ארון ה' בקרית יערים היו מקריבין בנוב י"ג שנה עד שמת שאול סדר עולם פי"ג ובפ' בתרא דזבחים משנכנסו לא"י העמידו המשכן בגלגל כ"ד שנים ומשם הביאו הארון לשילה עמד שם שס"ט שנים בנין אבנים למטה ויריעות למעלה כשמת עלי נחרב נוב (הוא ט"ס וצ"ל כשמת שמואל) ובאו לגבעון ומשם באו לבית עולמים ועמד בנוב וגבעון נ"ז שנים ומהיום ההוא נאסרו כל המקומות להקריב אלא בבית הבחירה וצ"ע כי נכנסו ב"א תפ"ט ועמד המשכן בגלגל כ"ד שנים ובשילה שס"ט שנים עד משכן נוב הוי ב"א תתפ"ב ואיך כתב שמשכן נוב התחיל ב"א תתע"א עכ"ל ולא ידעתי מהו סח הא מבואר בכל המקומות שהבאתי למעלה די"ד שנים היה בגלגל א"כ פשיטא דלק"מ ולא ידעתי מהו סח סוף דבר לא יכולתי להולמו אף שיש לתמוה על שנה אחת דלפי חשבון יש להיות תתע"ב דגם זה לא יקשה דאולי היה שם שנים מקוטעות ועי' ילקוט שמואל ב' רמז קנ"ד דמייתי שם בשם פרקי דר"א דשלש שנים אחר מיתת שאול היה הרעב ובגי' כתוב דשלשים שנה יעו"ש וזה שלא כדברי הסדר עולם דשם מבואר דהיה בחמשה שנים האחרונים של דוד וכמש"כ התוס' בתמורה שם והתחיל לכל הפחות בשנת ל"ו לדוד וכנ"ל ועי' רש"י יבמות ע"ט א' דכתב נמי דהיה קרוב לשלשים שנה ואולי לא דק וכוונתו דיותר משלשים

ועד ארבעים לא בא. עוד אני תמה במש"כ בסדר הדורות (דף כ"א ע"א) בן נ"ט כשנמשח ובן נ"ט הרג נוב עיר הכהנים היא שנת ב"א תתפ"ב יעו"ש וצ"ע הא משעה שנמשח עד שנהרג נוב עיר הכהנים היה ערך ג' שנים כי מעת חורבן שילה עד חורבן נוב היה י"ג שנים ושאול נמשח לכל הפחות בשנת עשירית או להתחלת שנת הי"א לשמואל והרג נוב עיר הכהנים בסוף שנת הי"ג וביותר תמוה שכ"כ בעצמו שם ע"ב וז"ל משכן גבעון התחיל אחר מות שאול כשנחרב נוב שנת תתפ"ד ולקחו המשכן מנוב והביאו לגבעון עכ"ל אלמא דהוא כתב בעצמו דנחרב בשנת תתפ"ד (גם מזה מודה דנוב התחיל בשנת תתע"א ודלא כמו שהבאתי למעלה בשמו) גם מש"כ דאחר מות שאול בא לגבעון גם זה לא ידעתי מנ"ל ובש"ס איתא אחר שמת שמואל סוף דבר קלקול חשבונות רואה אני בכאן אם לא כי ט"ס הוא ואני על משמרתי אעמוד לבלי הסג גבול ראשונים בעלי הש"ס וסדר עולם.

נאסרו כל וכו'. כן הוא במגילה י' א' ועיי"ש בש"ס. ובזבחים קי"ב ב' ושם קי"ט א'. והנה במשנה שם איתא דמנוחה זו שילה ונחלה זו ירושלים ובש"ס שם איתא מחלוקת ר' יהודה ור' שמעון דר"י ס"ל כמו דאיתא במתניתין ור"ש ס"ל איפכא דמנוחה זו ירושלים ונחלה זו שילה וכן איתא בספרי ראה פסקא ס"ו יעו"ש וכ"ה בתוספתא פי"ג דזבחים ושם איתא מחלוקת דר' ישמעאל ס"ל דזו וזו שילה ור"ש בן יוחאי ס"ל דזו וזו ירושלים יעו"ש וכתב שם רש"י דלר"י לא נאסרו הבמות אחר שילה ואפי' לאחר ירושלים (אבל בזמן שילה מיהת נאסר הבמות דאל"כ מאי מקשה התם ע"ב אמ"ד דזו וזו שילה ובמות היו נאסרין יעו"ש) ולמ"ד דזו וזו ירושלים ס"ל דעד שנבנה הבית בירושלים היו הבמות מותרין ואפי' בזמן ששילה היה קיים היו הבמות מותרות יעו"ש ובאמת צ"ע דסתם ר"ש הוא רשב"י וא"כ קשה מדידיה אדידיה דברישא מבואר דס"ל בזמן שילה היו אסורים הבמות מדחילק הכתוב בין מנוחה לנחלה ועיי"ש בספרי יעו"ש היטיב והכי משמע במגילה ט' ב' דמוקי התם דהמשנה דאין בין במה קטנה לגדולה וכו' אתיא כר"ש ושם מוכח דבזמן שילה מיהת היו אסורים הבמות ומצאתי בטורי אבן במגילה שם שהרגיש בזה וכתב דברייתא קמייתא על כרחך לאו ר"ש היא וט"ס הוא בש"ס יעו"ש אבל מה יעשה בההיא דספרי דמבואר שם דר"ש הוא בר פלוגתיה דר' יהודה בהא. והנה לפי מה ששמעתי דיש מחלקין בין מקום שנאמר בו ר"ש בן יוחאי הוא קודם שהיה במערה וכ"מ שנאמר סתם ר"ש הוא לאחר שיצא מהמערה אתי שפיר הכל והבן (אבל אכתי יש לעיין קצת דהא שם קי"ט א' אוקימנא דהמשנה אתי כר"ש יעו"ש לענין מעשר שני ועל כן הא על כרחך אתי דלא כר"ש דס"ל דזו וזו ירושלים או דס"ל דמנוחה זו ירושלים

ונחלה זו שילה ועיי"ש ויש לעיין).

והנה בלאחר זמן ירושלים מחלוקת בין רש"י ותוס' דהתוס' כתבו במגילה שם י' א' בד"ה ומ"ט וכו' בשם ר"ח דכו"ע ס"ל דאחר ירושלים אסורים הבמות ובזבחים ס"א א' יעו"ש (ובהכי מיושב תמיהת התוס' בחולין י"ז א' בד"ה וכ"ש וכו' שהקשו דלר' ישמעאל דס"ל לא קדשה לע"ל והאידנא מותרים בבמות א"כ אמאי פריך רב יוסף התם אמאי דקאמר דלעולם שוחטין אתי להתיר בשר תאוה עכשו ואתקיף רב יוסף מעיקרא מ"ט איתסר משום דהוי מקרבי למשכן ולבסוף מ"ט אישתרו דהוי מרחקי ממשכן וכ"ש השתא דאירחקו להו טפי והקשו התוס' דעכשו אדרבה איקרבו להו משום דהותרו הבמות יעו"ש אמנם לשיטת רבינו חיים ניחא והבן) ועיי"ש בתוס' דכתבו דלאחר שילה לכו"ע הותרו הבמות יעו"ש ס"א א' וקי"ט א' ד"ה זו וזו וכו' ועי' ירושלמי פ"ק דמגילה הי"ב ובמ"ר ויקרא פכ"ב יעו"ש אבל מה שהביאו התוס' ראיה מהא דאבשלום דהלך להקריב בחברון יעו"ש עיי"ש קי"ז ב' בהגה"ה בתוס' די"ל דהלך לחברון להביא כבשים משם וא"כ י"ל דהקריב בגבעון וכן איתא בסוטה ל"ד ב' בסתם דהלך להביא כבשים מחברון אע"ג דהתוס' נדחקו בזה שם מ"מ פשטא דמילתא משמע דכן האמת ועי' ילקוט שמואל ב' רמז קמ"ט דאי' התם בהדיא כן יעו"ש היטיב אבל מ"מ הדין עם התוס' לדינא דבירושלמי מבואר דהיתר לאחר שילה (והנה אמרתי להעיר דבר אחד על מש"כ הרש"ל בפסחים צ"א א' על מש"כ רש"י וז"ל (בד"ה מנין לזובח וכו') להכי נקט במת יחיד ולא במת צבור דבמת ציבור בשעת איסור הבמות ליכא דשעת איסור הבמות לאחר שנבחר משכן שילה ומשחרב היה להם היתר עד שנבנה בית עולמים ומשנבנה חזרו לאיסורם ושוב לא היה להם היתר עכ"ל (ומכאן ראיה דר"ש ס"ל דבשעת שילה היו אסורים הבמות וכמש"כ למעלה ודלא כרשב"י ולרשב"י על כרחך מוכרחין אנו לומר דקאי בזמן ירושלים ולא בזמן שילה ולפנינו אי"ה יבואר עוד מזה) וכתב שם הרש"ל בחכמת שלמה וז"ל נ"ב לאו דוקא שהרי אח"כ היה נוב וגלגל וגבעון עכ"ל והנה מש"כ דגלגל היה לאחר שילה בוודאי תמוה הוא דהא גלגל היה בי"ד שנה שכבשו ושחלקו קודם זמן שילה ועוד דהא מבואר בזבחים קי"ב ב' דבזמן גלגל נוב וגבעון הותרו הבמות יעו"ש וא"כ אתי שפיר דברי רש"י דבזמן איסור הבמות היינו בזמן שילה ומשנבנה בית הבחירה בירושלים שוב לא היה במת ציבור ואי משום שהיה בנוב וגבעון אז לא היה איסור במות ופשוט) ועיי' מ"ר נשא פי"ד יעו"ש דמשמע שם דגם בגלגל ובנוב וגבעון נאסרו הבמות יעו"ש היטיב וצ"ע.

והנה כדאתי לידן דין דבמות אמרתי לדבר מזה יען כי רבינו משך ידו מזה דמאי נפק"מ מאי דהוה הוה אבל יען כי יש דברים הצריכים עיון אמרתי לדבר מזה.

עיין זבחים קי"ז א' אי' שם ברייתא וז"ל כל נידר ונידב היה קרב בבמה שאין נידר ונידב אין קרב בבמה מנחה ונזירות קריבין בבמה דברי ר' מאיר וחכ"א לא קרבו יחיד אלא שלמים ועולות בלבד ר' יהודה אומר כל שהצבור והיחיד מקריבין באהל מועד שבמדבר מקריבין באהל מועד שבגלגל מה בין אהל מועד שבמדבר לבין אהל מועד שבגלגל אהל מועד שבמדבר לא היו במות מותרות אהל מועד שבגלגל היו הבמות מותרות ובמות שבראש גגו לא היה מקריב עליו אלא עולה ושלמים וחכ"א כל שהצבור מקריבין באהל מועד שבמדבר מקריבין באהל מועד שבגלגל וכאן וכאן לא קרבו ליחיד אלא עולה ושלמים בלבד ר' שמעון אומר אף ציבור לא הקריבו אלא פסחים וחובות שקבוע להם זמן עכ"ל והעולה שם מסוגיית הש"ס ורש"י ותוס' דלר"מ דבר הנידר והנידב קרב ליחיד בין בבמה גדולה ובין בבמה קטנה ונזירות ומנחה דבר הנידר ונידב הוא וקרב בין בגדולה ובין בקטנה אבל דבר שבחובה אין קרב ליחיד אפילו בבמה גדולה אבל ציבור קרבי בגדולה אפי' דבר שבחובה בין קבוע לו זמן ובין אין קבוע לו זמן ופסח דבר שבציבור הוא וחכמים קמאי ס"ל הכל כר"מ רק בהא דמנחות ונזירות פליגי וס"ל דלא קרב בבמה קטנה ומסקינן דבחטאת ואשם דנזיר כו"ע לא פליגי דלא קרב ולא פליגי רק בעולה ושלמים דנזירות (והנה זאת המחלוקת דר"מ וחכמים נזכר בתו"כ אחרי מות פ"ט ובתוספתא דמנחות פ"ז) ור' יהודה פליג אתרווייהו וס"ל דבבמה גדולה היו מקריבין אפי' חובות שאין קבוע להם זמן ואפי' יחידים אבל בבמה קטנה מודה דלא הקריבו יחידים רק בדבר הנידר והנידב ובמנחה כתבו התוס' שם ע"ב בד"ה ורבנן וכו' דר"י ס"ל דלא קרבה ליחיד אף בבמה גדולה (ופלוגתא דר"י ורבנן הוזכרה בירושלמי פ"ק דמגילה הי"א רק יש שם ט"ס והעיקר כמש"כ כאן וכמו שהגיה שם הקרבן העדה) וחכמים בתראי ס"ל כחכמים קמאי דלא הקריבו יחידים לא בבמה גדולה ולא בבמה קטנה רק דבר הנידר והנידב ופלוגתייהו אם קרבו נסכים במדבר ורבנן בתראי ס"ל דבין במה גדולה בין במה קטנה צריכה נסכים ורבנן קמאי ס"ל דלא קרבו נסכים כלל במדבר ולא נתחייבו בנסכים רק כשבאו לשילה (ועיי"ש קי"א א' ובקדושין ל"ז ב' ובספרי שלח לך פיסקא ק"ז) ור"ש ס"ל דאף ציבור לא הקריבו כלל חובות רק חובות שקבוע להם זמן כמו פסח ועולה תמידין ומוספין אבל חטאות לא הקריבו בין שעירי מוספין ובין פר העלם יעו"ש היטיב בתוס' קי"ז א' ד"ה ר"ש וכו'.

והנה לדעת התוס' שם ד"ה ורבנן וכו' דלמ"ד אין מנחה בבמה היינו אף בבמה גדולה לא קרבה ליחיד וכתבו דלר"י נמי ס"ל כן (ועיי"ש קי"ט ב' ד"ה אין מנחה וכו') והקשו א"כ איך קאמר ר"י כל שהציבור והיחיד מקריבין באהל מועד שבמדבר מקריבין באהל

מועד שבגלגל הא איכא עופות ומנחות יעו"ש והנה לכאורה יש לעיין על מש"כ תוס' סוטה ט"ז א' ד"ה לרבות וכו' דאיסי בן יהודה דמרבה נוב וגבעון לסוטה ס"ל כר"י יעו"ש והבאתיו לעיל ס"ק ד') ואי איתא הא ר"י מודה במנחות דלא קרבו אף בבמה גדולה וצ"ל דכוונת התוס' דה"ק דלענין זה ס"ל כר"י דיחיד קרב חובות אף שאין לו זמן קבוע אבל במנחה לא ס"ל כר"י רק כר"מ דמנחה קריבה בבמה (שוב מצאתי במל"מ פ"א מהל' ק"פ ה"ג דהקשה זה יעו"ש) והנה זה מוכרח עכ"פ לומר דהא דפליגי במנחות על כרחך צ"ל במנחת יחיד אבל במנחת ציבור כו"ע לא פליגי דשרי בבמת צבור דהא מבואר בר"ה י"ג א' דהקריבו עומר בגלגל יעו"ש ואי איתא הא כמאן אתי דהא כר"ש וודאי לא אתי דלדידיה לא הקריבו רק דבר דאתי בנדבה כמו דמבואר שם קי"ח א' תתרגם מתניתך בעולת חובה דאיכא עולת נדבה יעו"ש היטיב (ולקמן יבואר עוד מזה א"ה) דמבואר מזה דכל דליתא ביחיד בנדבה גם בציבור ליתא ואפי' קטורת לא הקריבו לדידיה מטעם זה (ומטעם זה אולי לא אמר ביומא נ"ג א' לרבות נוב וגבעון די"ל דאתי כר"ש דבנוב וגבעון לא היו מקטירין קטורת כלל והא דאי' התם ס"ז ב' לרבות נוב וגבעון י"ל משום דהתם הוא ברייתא בתו"כ אחרי מות פ"ו וסתם סיפרא מני ר' יהודה ואע"ג דהך דנ"ג א' היא ג"כ ברייתא דתו"כ שם פ"ג מ"מ י"ל משום דרב ששת דמפרש לה ס"ל דהלכה כר"ש מדסתים לן תנא אליביה במגילה ט' ב' ומפרש לה אליבא דדינא. וכולי האי ואולי) ואי כר"י הא ס"ל דמנחה לא קרב בבמה גדולה ואי ר"מ הא ס"ל דדבר שאינו נידר ונידב אינו קרב אלא ודאי צ"ל דאתי ככו"ע ובציבור כו"ע מודו דקרב מנחה בבמה גדולה (רק כר"ש לא אתי על כרחך דלדידיה לא קרב מנחת צבור של שעורים והוי כמו קטורת).

והנה לכאורה יש להביא ראיה לדעת התוס' דלר"י לא הותר ליחיד להביא מנחה אף בבמת צבור מהא דאיתא בירושלמי פ"ק דמגילה הי"א וי"ב דפסח וחטאת ליחיד בבמה גדולה ואין פסח וחטאת ליחיד בבמה קטנה יעו"ש ואי איתא לימא דגם מנחה כן אלא ודאי דמנחה אפי' בבמה גדולה לא קרבה אבל א"כ יקשה קושיית התוס' דהא איכא בין אהל מועד שבמדבר לאהל מועד שבגלגל מנחות ועופות. אבל לכאורה יש לעיין דמאיזה טעם לא יקריב מנחה בבמה גדולה ואי משום דכתיב זבחים ולא עופות ומנחות כדאיתא שם קי"ט ב' הא התם מיירי בבמת יחיד דבבמת ציבור שרי לר"י אף חובות ואילו התם כתיב שלמים דווקא. ועוד דאי איתא דשם מיירי בבמת צבור א"כ אף לצבור יאסר להקריב מנחה דהתם לא כתיב איש ובשלמא הכא בפרשת ראה כתיב איש כל הישר בעיניו וס"ל לחכמים דלא קאי כל הישר רק אאיש ולא אציבור כמבואר שם קי"ז ב' ור"י ס"ל דכל הישר קאי אבמת יחיד אבל הא (דראה) [דאחרי מות] לא כתיב איש ומנ"ל

לרבות צבור דשרי אלא ודאי דהתם לא מיירי רק בבמת יחיד ועוד דל"ל לר"מ ללמוד דאין מקרבין חובות מהא דכל הישר הא נפקא ליה מהתם דכתיב שלמים וכמש"כ רש"י בד"ה אין מנחה בבמה וכו' ועל כרחך צ"ל דהך קרא דפרשת אחרי מות דמינה מייתי בתו"כ מיירי בבמת יחיד אבל בבמת צבור לא נזכר זה לכן בעי פסוק דכל (איש) הישר בעיניו דמיירי אף בבמת צבור ולהורות דלא הותר רק ישרות ולא חובות. הן אמת דלדעת רש"י שם קי"ב ב' בד"ה הותרו הבמות וכו' ובד"ה נאסרו וכו' י"ל דאצטריך הך דכל הישר להורות בגלגל הותרו הבמות ובשילה נאסרו אמנם רבינו בפי' המשניות והרע"ב שם כתבו דילפינן מדתלי איסור במות במחנה דהיינו כל זמן שהיו במדבר במחנות אבל לא משבאו לארץ דאז נפוצו המחנות יעו"ש היטיב (ועי' ספרי פרשת ראה פיסקא ס"ה ובזרע אברהם שם שהאריך בזה בחילופי גירסאות דשם דאי נימא שבא להתיר במות בזמן גלגל או בא לאסור חובות ליחיד יעו"ש היטיב) א"כ הדרא קושיא לדוכתא הא דכל הישר בעיניו הא ידעינן מהא דפרשת אחרי מות.

אלא ודאי דמהתם לא ידעינן רק דבמות יחיד אסור בחובות אבל אכתי לא ידעינן במת ציבור לכן בעינן קרא דכל הישר לבמת צבור ושרי מנחה ג"כ. והא דקאמרי רבנן בתראי כאן וכאן לא קרבו ליחיד רק עולות ושלמים בלבד היינו לאפוקי דבר שבחובה ואתי שפיר מאי דמקשה הש"ס קי"ח א' מאי איכא בין חכמים קמאי לחכמים בתראי ולא קאמר דאיכא בינייהו מנחות וכמו שהוכיחו התוס' מזה די"ל דבהא כו"ע לא פליגי דמהיכי תיתי דיאסר היחיד בבמת צבור ונמצא דלכו"ע שרי במנחות ליחיד בבמת צבור והא דלא קאמר בירושלמי דפסח וחטאת ומנחה ליחיד בבמת צבור די"ל דבהא לא איצטריך דכו"ע הכי ס"ל ולפ"ז אתי דברי ר"י כפשוטו דיחיד הותר בבמת צבור בכל מילי ואף אי נימא דרבנן בתראי ס"ל דלא הותר מנחה ליחיד בבמת צבור י"ל הא דלא קאמר אכתי איכא בינייהו בין רבנן קמאי לרבנן בתראי משום דאכתי יקשה ל"ל למימר כל שהצבור מקריבין באהל מועד שבמדבר מקריבין באהל מועד שבגלגל הא היינו כרבנן קמאי דבצבור לא פליגי מידי וביחיד ג"כ לא פליגי ואי משום מנחות לא הו"ל למימר רק הא דבין כאן ובין כאן לא קרבו ליחיד אלא עולה ושלמים בלבד וכן משמע מרש"י שם ד"ה חכמים היינו וכו'.

ועוד היה נ"ל לומר דאף לדברי התוס' דמודים בבמת צבור דאין מקריב בה יחיד מנחה מ"מ יש לחלק בין במה לגלגל משום דאי' בתוספתא ספי"ג דזבחים וז"ל איזו במה גדולה בשעת היתר הבמה אהל מועד נטוי כדרכו ואין הארון נתון שם איזו היא במה קטנה בשעת היתר הבמה עושה אדם על פתח חצירו ועל פתח גינתו מקריב עליו הוא ובנו בתו

ועבדו ושפחתו עכ"ל (וע"ע בסוטה י"ד ב' ובתוס' שם ט"ו א') וכן מצינו בכתוב שגבעון נקרא במה ולא מצינו כן בגלגל ונמצא לפ"ז מנחות ועופות לא נתמעטו רק בבמה ולא בגלגל אבל לענין שאינו נידר ונידב דאימעיט מדכתיב כל הישר בעיניו אימעיט אפי' גלגל נמי והשתא ניחא דר"י ס"ל דבגלגל הותר הכל ליחיד כמו לצבור ומה שחכמים בתראי אמרו כאן וכאן לא קרבו ליחיד אלא עולה ושלמים כוונתן כאן וכאן בין במה גדולה בין במה קטנה והא דקאמרו בריש דבריהם כל שהצבור מקריבין באהל מועד שבמדבר מקריבין באהל מועד שבגלגל כוונתם לרבותא דאף בגלגל לא הותר ליחיד להביא חובתו אבל לענין מנחה שנא ושנא ור"י דקמ"ל דבגלגל הותר ליחיד הכל ממילא נשמע דבבמת נוב וגבעון הותר ליחיד חובתו אבל לא מנחה ולא עופות (דלענין חובה אין לחלק בין גלגל לנוב וגבעון) ואולי כוונתי בזה לקצת אמת ליישב תמיהת התוס' בעזר ה'.

ובהא דר' שמעון דס"ל אף צבור לא הקריבו בבמת צבור רק חובות שקבוע להם זמן כתב רש"י דלמעוטי אתי פר העלם דבר ושעירי עכו"ם והתוס' כתבו דאפי' חטאת הקבוע להם זמן כגון שעירי הרגלים נמי לא וכן שעירי יוהכ"פ וכבר כתבתי למעלה דאפי' קטורת נמי לא דכל מילתא דליתא ביחיד דכוותה לא היתה בצבור וגם כבשי עצרת לא קרבו וגם שתי הלחם ולא עומר דהוי דומיא דמנחת חביתין (אף די"ל דמה דאיתא התם קי"ח א' דמנחת חביתין לא קרב היינו אליבא דרב אדא בר אהבה וכן פירש"י התם אבל ר"ש גופיה ס"ל דמנחות קרבין בבמה וכן יש להוכיח קצת ממש"כ תוס' קי"ז ב' ד"ה ר"ש וכו' להוכיח דר"ש ס"ל אין מנחה קרב בבמה ולא הביא מש"ס מפורש משום די"ל דרב אדא בר אהבה הכי ס"ל אבל ר"ש גופיה ס"ל דמנחות קרב בבמה אבל באמת זה אינו דהא הוכיחו התוס' דר"ש ס"ל דמנחות לא קרב בבמה. ועי' במנחות מ"ה ב' משמע קצת דמשבאו לארץ קרבו שתי הלחם והעומר ושני כבשים יעו"ש אבל אי מהתם אין ראיה די"ל דכוונתו משבאו לארץ לאחר ירושה וישיבה וכדומיא דר' ישמעאל בקדושין ל"ז ב' ומאן דס"ל לאחר ירושה וישיבה לא הקריבו ישראל עומר בגלגל והא דלא אכלו מעבור הארץ עד למחרת הפסח משום דלא איצטריכו יעו"ש היטיב (ועי' בספרי שלח פיסקא ק"ז דלכאורה משמע שם דר"ש ס"ל כר"ע רבו דמנחת נסכים קריבה במדבר יעו"ש ולקמן אי"ה יבואר לפנינו).

אמנם בירושלמי פ"ק דמגילה הי"א איתא ומה נפיק מביניהון ר' בא בר ממל אמר פר העלם דבר ביניהן ר' יוסי אמר נדבת הציבור ביניהון יעו"ש אלמא דווקא בדבר שיש להם זמן קבוע פליגי אבל בדבר שיש להם זמן קבוע לכו"ע קרב לצבור בבמת ציבור.

והנה ראיתי בש"ס ישן נושן דאיתא שם קי"ח א' א"ל יחיד חובות שקבוע להם זמן מנ"ל א"ל אסמייה א"ל תתרגם מתניתך בעולת חובה דאיכא עולת ראייה דאי חטאת יחיד הוא דקביע ליה זמן מי איכא ולוקמה במנחת חובה דהא איכא מנחת חביתין קא סבר אין מנחה בבמה עכ"ל הגמ' וה"פ דקאמר וחובות הקבוע להם זמן אלמא דביחיד קאי דאי בצבור הא בצבור כל הקרבנות מיקרי חובות שקבוע להם זמן אף דאיכא פר העלם ושעירי ע"ז מ"מ סתם קרבן צבור זמנם קבוע עי' תמורה י"ד ב'. ועוד הא הצבור לא מקרבי כלל בבמה קטנה (כדאיתא שם קי"ב ב') אלא ודאי דמיירי ביחיד ואהכי פריך הא ביחיד ליכא מידי דתלוי בזמן א"ל תתרגם מתניתך בעולת חובה דאיכא עולת ראיה ור"ל דזה מיקרי קרבן יחיד דזה לא אתי בכנופייא כמו פסח ולכן היחיד מקריבו בבמה גדולה ולא בבמה קטנה אבל בחטאת ליכא לאשכוחי ביחיד שקבוע לו זמן ופריך ולוקמה במנחה וה"ק מנחת חביתין קרב בבמה גדולה ולא בבמה קטנה לפי שהוא חובה שקבוע לו זמן ומשני קסבר אין מנחה בבמה ולכן אפי' בגדולה לא קרב א"נ דאפי' נדבה אין קרב בבמה קטנה ולפ"ז י"ל דזה לא קאי רק איחיד אבל אצבור אה"נ דמקריבין אפי' חטאות הקבועות להם זמן כמו מוספין וכמו שהקשו שם התוס' בד"ה ותתרגם וכו' שכתבו ותימה מנ"ל לר"ש הא מילתא דחטאת הקבוע להם זמן לא קרב דהא לעיל מפרשינן טעמא דר"ש דיליף מפסח גלגל והא ליכא למילף מפסח דפסח נמי אין כיוצא בו בנדבה יעו"ש היטיב.

והנה גירסא הנ"ל מצאתי ג"כ בצ"ק ובחי' פנים מאירות לזבחים שם (רק מש"כ הפנים מאירות וז"ל אכן מדפריך בתר הכי ולוקמא במנחת חובה דהא איכא חביתין משמע דאינו מקפיד על קביעת זמן דהא במנחת חובה אינו קבוע זמן ביחיד עכ"ל ולא הבנתי דבריו דהא מ"מ א"ש וכמש"כ דה"ק והאיכא מנחה דקבוע לו זמן היינו חביתין דאף שלא בא על חטא כמנחת חוטא ומנחת קנאות מ"מ חובה היא וקבוע לה זמן וקרב בבמה גדולה ולא בקטנה אבל בבמה קטנה לא הקריבו רק מנחת נדבה ומשני אין מנחה בבמה וכנ"ל) אמנם רש"י ותוס' ל"ג כן בש"ס רק ה"ג אמר ליה דאמר לך מני ר"ש היא דאמר אין בין במה גדולה לבמה קטנה אלא פסח וחובות הקבוע להם זמן ותתרגם מתניתך בעולת חובה דאיכא עולת נדבה דאי חטאת חטאת נדבה מי איכא ולוקמה במנחת חובה דהא איכא מנחת חביתין קא סבר אין מנחה בבמה עכ"ל וכ"ה גירסת ברכת הזבח המובא בצ"ק וה"פ דקאי על צבור דצבור לא הקריבו כלל החובות שהי' להם רק החובות שהיה להם זמן קבוע אבל לא פר חטאת העלם דבר ושעירי עכו"ם והש"ס קאמר מדקאמר דבין במה גדולה לבמה קטנה לא היה נפק"מ רק בדבר הקבוע לו זמן ועל כרחך דקאי אעולה

דאי חטאת ואשם הא לא קרב בבמה קטנה כלל דהא יחיד לא הקריב דבר שבחובה אלא ודאי דקאי אדברים הנקרבים בנדבה כמו עולה דבחובה הקבוע לו זמן כמו עולת מוספין לא קרבה בבמה קטנה אבל דבר שאינו בא רק חובה ולא נדבה כמו חטאת לא קרבה אף בבמת צבור כ"ה לפי' התוס' ולכן כתבו דגם חטאות המוספין לא קרב בבמה גדולה וכ"כ רש"י בעצמו בד"ה בעולה וכו' והנה לכאורה רש"י ז"ל סותר דברי עצמו (ובמגילה ט' ב' כתב כמש"כ לעיל קי"ז א' דאינו ממעט רק פר העלם יעו"ש) ובאמת לולי דברי רש"י ותוס' הייתי אומר בעניי כי גם לפי גירסא זו י"ל דאין מוכרח מכאן דלא הקריבו חטאות המוספין דה"ק אין בין במה גדולה לבמה קטנה אלא פסחים וכל מידי דכעין פסחים דהוא קרבן צבור וזמנו קבוע אע"ג דהוי חטאת וקאמר עוד דאף דבר הנדור והנדוב דקרב בבמה קטנה לא הקריבו רק דבר שאין לו זמן קבוע אבל דבר שקבוע לו זמן כמו עולת ראיה לא קרב בבמה קטנה והנה א"כ דחובות הקבוע לו זמן לא קאי רק אעולת ראיה אבל אה"נ דחטאות המוספין קרב בבמה גדולה והוא נכלל בכלל פסחים ויש לעיין בזה היטיב.

ודע דקשה לי בין לגירסא זו ובין לגירסא זו אמאי לא קאמר דקאי אשלמי חגיגה ואשלמי שמחה דג"כ חובות הקבוע להם זמן מיקרי דקרב בבמה גדולה ולא בבמה קטנה ובשלמא כבשי עצרת כבר כתבו רש"י ותוס' בזה דזה לא דמי לשאר שלמים דהם קדשים קלים יעו"ש אבל בשלמי שמחה ושלמי חגיגה לכאורה דמיין לעולת ראיה ואולי אפ"ל דהוי בכלל עולת ראיה. וראיתי להמל"מ פ"א מהל' קרבן פסח ה"ג שכתב וז"ל ודע דק"פ קרבן צבור הוי וקרב בגלגל בבמת צבור דהכי כתיב ויעשו בני ישראל את הפסח בגלגל אך אני מסתפק בפסח שני דאי הוי קרבן יחיד אינו קרב אפי' בבמת צבור משום דהוי חובה והנראה מתוס' קי"ח א' ד"ה תתרגם וכו' דפסח שני קרב בבמה ומיהו לא נתבאר בדבריהם אי קרב בבמה קטנה ולי נראה דאינו קרב כי אם בבמה גדולה דומיא דפסח ראשון משום דטעמא דפסח שני דקרב אע"ג דהוי קרבן יחיד משום דאתי מכח קרבן צבור דפסח ראשון קרבן צבור הוי וכיון דפסח ראשון לא קרב אלא בבמה גדולה ה"ה בפסח שני ועולת ראיה אליבא דכו"ע קרבן יחיד הוא. ולא דמי לפסח ולפ"ז אינו קרב לא בבמה גדולה ולא בבמה קטנה ומ"מ אני מסתפק בזה דביומא נ"א א' נראה דחגיגה קרבן צבור הואי ופסח קרי ליה קרבן יחיד ועי' בירושלמי פסחים פ"ו ה"א ותוספתא פ"ד שם דקרי ליה קרבן ציבור יעו"ש וכן אני מסתפק בחביתי כה"ג ופר ואיל שהיה מביא ביוה"כ דמההיא דיומא משמע דקרבן יחיד הוי והכי איתא ברפ"ב דתמורה וביומא ז' ולפ"ז לא קרבו בשום במה ומשמעתין (דכאן) מוכח דחביתין הוי קרבן צבור דפריך

ולוקמה בחביתין והדבר צריך תלמוד עכ"ל והנה מש"כ דפסח שני לא קרב רק בבמה גדולה לכאורה יש לדייק כן מדברי התוס' גופייהו שכתב דכיון דמפסח יליף וכו' אבל חטאת לא משכחת

הלכה ו

מזבח לעולה וכו'. מבואר מכאן דהמזבח היה כלי ולכאורה הוא נגד הש"ס דזבחים כ"ז ב' דקאמר התם זה רצפה וזה כלי שרת יעו"ש (עי' כתובות ק"ו ב') וע"ע זבחים ס' א' יעו"ש היטיב דמבואר שם דמזבח העולה היה בנין ולא כלי אמנם לפי שבמשכן היה כלי לכן כללו רבינו בכלל הכלים וכן בשילה ובנוב וגבעון היה של נחשת חלול כדאיתא שם ס"א ב' (ודע דהא דמקשה התם על מאן דס"ל דשל שילה ושל נוב וגבעון היה מזבח של אבנים ומקשה עליו מהברייתא דסדר עולם פט"ו (וכ"ה בתו"כ ויקרא פ"ה) דאש של מעלה לא נסתלק מהמזבח שעשה משה עד שבא שלמה יעו"ש דמוכח מזה דהמזבח של משה עמד עד בנין ביהמ"ק בירושלים ולמה לא הקשה מהא דכתיב במלכים א' ח' כי מזבח הנחשת אשר לפני ה' קטן מהכיל וגו' די"ל דהתם הפי' כר' יהודה דזבחים ס' א' דה"פ דמזבח אבנים שעשה שלמה תחת מזבח הנחושת אע"ג דגם לפ"ז על כרחך מוכח דמזבח שהיה בנוב וגבעון על כרחך היה של נחושת מ"מ כיון דהפסוק על כרחך לא מיירי במזבח נחשת דווקא א"כ י"ל דמיירי ג"כ במזבח שעשוי תחת מזבח הנחושת. א"נ דאף מעיקרא ידע מזה דהכתלים היו של נחושת אותו שעשה משה רק דר"ה ס"ל דמילאו את חללו באבנים והכי מוכח ממאי דמשני הוא דאמר כר' נתן יעו"ש משמע דפליג על הך דסדר עולם דלר' נתן ע"כ נסתלק האש מגגו שעל מזבח הנחושת והונח על האבנים ולכן ממלכים אין ראיה דלא כוותיה והוצרך להקשות מהך דסדר עולם. אבל כ"ז דחוק ובאמת בפשיטות לק"מ די"ל דאף שלא נגנז מזבח שעשה משה מ"מ י"ל דבשילה ונוב וגבעון לא שימשו בו ואותן המזבחות דשילה ונוב וגבעון פשיטא דלא היו יכולין לקובען בבית הבחירה כיון דהיה של בנין משא"כ הך של משה שפיר היה יכול לקובעו בבית הבחירה לכן קאמר דקטן היה מהכיל וע"ע תוס' זבחים נ"ט ב' בד"ה והלא כבר וכו' ויש לעיין קצת.

משוך לדרום וכו'. לדעת רבינו צ"ל דהיה המזבח בדרום רק שהיה אוכל שבעה אמות בצפון כמבואר לקמן פ"ה הט"ו והכבש שהיה בדרום המזבח כמבואר במדות פ"ג מ"ג ובזבחים ס"ב ב' ושם נ"ג א' יומא ט"ו ב' ושם נ"ט א' וע"ע סוכה מ"ח ב' ושם נסמן ועוד דוכתי טובי והיה הכבש ע"כ נגד האולם ג"כ דמכותל אולם הדרומי עד כותל העזרה היה י"ז אמות וחצי דכל העזרה היה רחבו מאה ושלשים וחמש כמבואר לקמן סי' ה'

סעי' י"ג ורוחב האולם היה מאה אמה כמבואר לקמן פ"ד הט"ו יעו"ש א"כ היה החמשה אמות האחרונים הדרומיים של הכבש משוך מן האולם לדרום אבל חמשה ועשרים אמות היה כנגד האולם והיכל ט"ו אמה נגד מה שהיה האולם עודף מכל צד על רוחב ההיכל כמבואר לקמן [פ"ד ה"ה] ועשרה אמות נגד כותלי ההיכל וא"כ על כרחך צ"ל מש"כ משוך לדרום קאי על הכבש וה"ק שהיה לדרום המזבח.

ומקומו וכו'. משוך לדרום וכו'. היינו ג"כ לדרום המזבח אע"ג דרבינו דפסק דכל המזבח בדרום קאי לבד שבע אמות שהיה לצפון וא"כ היה יכול להעמיד הכיור אחר השלמת שנים עשר אמות מהמזבח מצד הצפון ואף אם נימא דאולם והיכל חדא קדושה הואי (עי' לעיל ה"ה ד"ה ושלשתן) מ"מ היה יכול להעמידו בסוף י"ז אמות כמבואר כ"ז בזבחים נ"ט א' כבר נתעורר בזה הלח"מ לקמן פ"ב מהל' תמידין ומוספין ה"ח סעי' ח' יעו"ש מש"כ בזה. והיה אפ"ל דלהכי פסק רבינו דהכיור היה עומד משוך מן המזבח לדרום משום דס"ל דאסור לכנוס שלא רחוץ ידים ורגלים בין האולם ולמזבח עיי' תוס' זבחים נ"ח ב' ד"ה הא מני וכו' יעו"ש היטיב אבל לכאורה לא משמע כן לקמן פ"ז ה"כ יעו"ש היטיב ושם יבואר אי"ה עוד מזה יעו"ש היטיב (ועי' בברייתא דמלאכת המשכן פי"א דאיתא שם מזבח הזהב עומד באמצע העזרה וכו' ט"ס וצ"ל מזבח הנחושת וכו').

משוך מבין וכו'. הכי מבואר ביומא ל"ג ב' ומפיק ליה מקרא מדכתיב ואת המנורה נוכח השלחן אלמא דלא מפסיק מידי בינייהו (וזה כוונת התוס' יו"ט במש"כ בצורת הבית בסוף מדות (במש"כ פרטי הבנין באותיות) וז"ל בסי' נ"ו המנורה בדרום משמאל הנכנס ושלחן מימין ומזבח הזהב משוך מבין שניהם לחוץ ככתוב בתורת משה עכ"ל כוונתו על פסוק זה) ועי' בתוס' ישנים ביומא שם שכתבו על מאי דפריך ולוקמה בהדייהו שכתבו וז"ל משמע שיש למזבח להיות עומד ביניהם מדפריך ונוקמי להדייהו ולא פריך ולא נוקמיה התם כלל וצ"ע מנלן דאית ליה לאוקמי בהדייהו עכ"ל ולא זכיתי להבין קושייתם והא כתיב שמות מ' ויתן את השלחן באהל מועד על ירך המשכן צפונה מחוץ לפרוכת וישם את המנורה באהל מועד נוכח השלחן על ירך המשכן נגבה וישם את מזבח הזהב באהל מועד לפני הפרוכת אלמא מדלא קבע לו מקום לא צפונה ולא נגבה אלמא דבאמצע היה קאי ועי' בשמות ל' פירש"י שם בפסוק ו' לפני הפרוכת שמא תאמר משוך מכנגד הארון לצפון או לדרום ת"ל לפני הכפרת מכוון כנגד הארון מבחוץ עכ"ל וא"כ לכאורה קושייתם לק"מ. וע"ע לקמן פ"ג הי"ז יעו"ש היטיב, וצ"ע אמאי השמיט רבינו הא דהשלחן היה רחוק שתי אמות ומחצה מהכותל הצפוני וכן המנורה היתה רחוקה שתי אמות ומחצה מן הכותל הדרומי כמו דאיתא ביומא שם ובמנחות צ"ט א'

וצ"ע בזה. ועי' בתוספתא פ"ב דיומא וז"ל נכנס ומהלך בהיכל עד שנמצא עומד בין מזבח הזהב ולמנורה והמזבח לפנים ממנו שלחן נתון בצפון משליש הבית ולפנים משוכה מן הכותל שתי אמות ומחצה מזבח הזהב ממוצע בנתים כנגד שני בדי ארון ומשוך כלפי מזבח וכולם היו נתונים מחצי הבית ולפנים עכ"ל והנה התוספתא זו אין לה פתר איך קאמר והמזבח לפנים ממנו הא אדרבה המזבח משוך לחוץ והנה הא אפשר ליישב ולדחוק לומר דה"ק והמזבח. לפנים ממנו שולחן נתון בצפון. ר"ל ולפנים מן המזבח לצד פרוכת מצפון הבית היה עומד השלחן.

והנה הגר"א בהגהותיו מחק כל אלו התיבות והמזבח לפנים ממנו וה"ג עד שנמצא עומד בין המזבח הזהב ולמנורה דברי ר' יהודה ר' מאיר אומר בין השלחן ולמזבח וי"א בין שלחן לכותל שלחן נתון בצפון וכו' יעו"ש היטיב והמפרש כתב וז"ל והמזבח לפנים ממנו ל"ג בנוסחת הגר"א וי"מ שהמזבח היה משוך לפנים מן המנורה ועי' תוס' זבחים פ"ו ב' ושם מבואר עכ"ל ולא ידעתי מה הוא סח. ומש"כ עוד בתוספתא מזבח הזהב ממוצע בנתים כנגד שני בדי ארון ומשוך כלפי מזבח אין לו שחר כלל ובנוסחת הגר"א איתא משוך כלפי הקה"ק והוא תמוה יותר דאדרבה היה משוך כלפי חוץ (ועי' תו"כ אמור פי"ז פרשה י"ג) וכן הגיה המפרש באמת ונכון הוא (ותמיהני אמאי לא העיר בדברי הגר"א התמוהים) ולענ"ד נראה להגיה ומשוך כלפי מזרח והיינו כלפי חוץ. א"נ האי כלפי המזבח היינו כלפי מזבח הנחושת וס"ל כמ"ד מזבח העולה ממוצע ועומד באמצע. סוף דבר דברי הגר"א בהגה"ה הזאת לית לה פתר.

ואשר אחזה עוד להוסיף להפליא על התוספתא שבריש דבריה איתא משליש הבית ולפנים ובסופה תני וכולם היו נתונים מחצי הבית ולפנים וע"כ רישא קחשיב גם קה"ק בכלל ובסיפא לא קחשיב עי' מנחות צ"ח ב' וצ"ל דתברה מי ששנה זו לא שנה זו. וצ"ע בזה. וכזה איתא בירושלמי שקלים פ"ו ה"ג וז"ל תני מזרח ומערב היו נתונים דברי ר' אליעזר בן יעקב ר' שמעון אומר צפון ודרום היו נתונין מ"ד מזרח ומערב ניחא כולהון ראויין לשירות ומ"ד צפון ודרום נמצא שלחן בדרום ומנורה בצפון והא תני השלחן היה נתון מחצי הבית ולפנים משוך מן הכותל שתי אמות ומחצה כלפי הצפון ומנורה כנגדו בדרום מזבח הזהב היה נתון באמצע הבית היה חולק את הבית מחציו ולפנים משוך קימעא כלפי חוץ וכולהון היה נתון משליש הבית ולפנים עכ"ל אלמא דמתחלה נקט מחציו ולפנים והדר נקיט משליש הבית ולפנים ועיי"ש בקרבן העדה ובפי' מהר"א ובתוס' מנחות צ"ט א' (ודע דהא דאיתא בירושלמי והא תני וכו' הוא טעות וצ"ל תני והוא ענין בפ"ע) והנה מה דאיתא בירושלמי כולהון ראויין לשירות. פי' מהר"א [מפולדא]

דה"ק דאף מאן דס"ל על של משה לבד היה מסדרן מ"מ בעינן דכולהון יהיו ראויין לשירות וכולם יהיו בצפון אבל למאן דס"ל צפון ודרום מונחין יקשה הא הוי שלחן בדרום (ומאי דמסיק ומנורה בצפון אפשר דל"ג ליה וכן הקרבן העדה מחקו) והגר"א גורס שם כן וז"ל מ"ד מזרח ומערב ניחא כולהון לצפון (ול"ג ראויין לשירות) אבל הא דמנורה בצפון לא מחק ואולי משום דמ"ד דצפון ודרום היו מונחין ס"ל דמנורות היו ג"כ מצפון לדרום כדאיתא במנחות צ"ח ב' והיו י"א מנורות וס"ל דכל מנורה היתה רחבה אמה לערך (והש"ס דידן דלא מקשה התם ממנורה אפ"ל משום דלא נאמר בתורה מדת רוחב המנורה) ועוד הגיה הגר"א וגריס כך מזבח הזהב היה נתון באמצע ומשוך כלפי חוץ וכולם היו נתונין משליש הבית ולפנים יעו"ש היטיב וצ"ל כי היה קשה לו רישא לסיפא וכמש"כ למעלה לכן מחק מה דנקט היה חולק את הבית מחציו ולפנים יעו"ש היטיב דמשמע דהיה נתון בחציו רק גורס דמשליש הבית וקחשיב קה"ק ג"כ בכלל ומאי דנקט למעלה בשלחן דהיה נתון מחצי הבית ולפנים לאו באורך ממזרח למערב קאמר רק דקאי על חצי הרוחב מצפון לדרום ואומר דהיה נותנו מחצי הבית ולפנים כלפי צפון משוך שתי אמות ומחצה מן הכותל (ומהר"א פי' דהא דקאמר היה חולק את הבית היינו ברוחב יעו"ש וצ"ע כיון דעומד באמצע הבית והיה חצי אמה ממנו בדרום וחצי אמה ממנו בצפון א"כ אינו חולק את הבית ברחבו רק צ"ל שקצה המזרחי שלו שהיה עומד בכלות חצי אורך הבית ממזרח למערב והקרבן העדה פי' באמצע הבית כמו שפירשתי אמנם גם זה אינו מוכרח וי"ל באמצע הבית היינו ברוחב מדרום לצפון וכמו שפי' מהר"א ואח"כ אמר ענין בפ"ע היה חולק את הבית מחציו ולפנים והיינו באורך הבית ממזרח למערב וכנ"ל).

ודע כי להתוס' במנחות איכא גירסא אחרת וז"ל מ"ד מזרח ומערב כולהון ראויין לשירות ומ"ד צפון ודרום נמצא שולחן בצפון ומנורה בדרום. ואינו קושייא כמש"כ כל המפרשים דא"כ חסר התירוץ רק בניחותא קאמר וה"פ למ"ד מזרח ומערב וכמסקנת הש"ס דמנחות שם א"כ גם השלחנות הצפוניים היו רחוקין שתי אמות ומחצה מן הכותל וגם שם היו מסדרין אבל למ"ד צפון ודרום היו מונחין וא"כ על כרחך שלחן הצפוני היה עומד סמוך לכותל הצפוני בלי שום פירוד ביניהם וא"כ לא היו יכולים לסדר על שולחן הצפוני וע"כ לא היו מסדרין רק על של משה לבד וע"ז קאמר דמנורה בדרום ור"ל בדרום ממש ואע"ג דבמנורה לא נפק"מ מידי בא לאפוקי דלא נימא דהיתה עומדת רחוק מן הכותל שתי אמות ומחצה דומיא דשלחן דילפינן מנורה משולחן וע"ז קאמר דרק מנורה של

משה היה עומד ברחוק מן הכותל ולא מנורות הדרומיים יעו"ש היטיב. וזה מה שרצינו לבאר בזה.

ע"כ לישראל וכו'. כתב מרן הכ"מ מהא דאיתא במדות (פ"ב מ"ו) ראשי פספסין מבדילין בין עזרת ישראל לעזרת הכהנים. ויש לעיין הא אינו משמע מזה רק הא דמחלקין בין ישראל לכהנים והוא גבול אחד ולא משמע כן מלשון רבינו שכתב דעושין שני גבולין לישראלים לחוד ולכהנים לחוד ועוד הא רבינו לא ס"ל דעושין פספסין רק לקמן נ"ו ה"ג כתב וז"ל ומהלך כל עזרת ישראל בשוה ועולה ממנה לעזרת הכהנים במעלה גבוהה אמה ועליה דוכן יש בו שלש מעלות רום כל מעלה חצי אמה ושלחה חצי אמה נמצאת עזרת הכהנים גבוהה על של ישראל שתי אמות ומחצה עכ"ל אלמא דפסק כר' אליעזר בן יעקב דשם לא היה פספסין רק דזה היה ההבדל ומעזרת נשים לשל ישראל היה ג"כ הבדל שהיה מפסיק גובה ביניהם מז' אמות ומחצה והיו עולין לה בט"ו מעלות כדאיתא שם במשנה ה' וברבינו שם סעי' ב' (ועוד דשם היה מחיצה מפסיק בין עזרת נשים לעזרת ישראל) ואולי אפ"ל כי גם כוונת מר"ן לזה ולא הביא המשנה זו רק דאפי' אליבא דת"ק דלא היה עזרת הכהנים גבוה משל ישראל מ"מ היו עושין היכר וכ"ש לראב"י דוודאי היה היכר. ואני בעניי לא זכיתי להבין לישנא דרבינו דקאמר עד כאן לישראל ועד כאן לכהנים ובשלמא לישראל אתי שפיר דישראל לא היו רשאין ליכנס לעזרת כהנים רק בשעה שהיו צריכים לסמיכה לשחיטה ותנופה כדאיתא לקמן פ"ז הי"ט אבל לכהנים לא היה מחיצה שלא יהיו רשאים ליכנס לעזרת ישראל ואין לומר דכוונתו דהיה מחיצה גם בין האולם ולמזבח דמשם ואילך לא היו רשאין בע"מ ופרועי ראש וקרועי בגדים ליכנס שם כמו דאיתא לקמן פ"ז ה"כ והא באמת לא היה שם גבול מפסיק רק המזבח גופיה היה המחיצה כדאיתא ביומא מ"ד ב' יעו"ש היטיב וזה ל"צ להאמר. וצריך לדחוק דה"ק דעושין גבול בין עזרת נשים לשל ישראל דעד כאן לישראל. דמכאן ואילך אינם רשאים ליכנס רק ישראלים הטהורים מכל טומאה דבעזרת נשים מותר טבול יום ליכנס מן התורה כדאיתא שם סעי' י"ז. ועד כאן לכהנים ר"ל מעזרת כהנים ואילך לא הותר ליכנס רק לכהנים לבד. ואף כי הלשון דחוק עם כל זה שבקינן דהוא דחוק ואוקמי אנפשיה. א"נ ה"ק דמלמעלה למטה קחשיב וה"ק עד סוף עזרת כהנים מהיכל ואילך לא הותר רק לכהנים ומכאן ואילך עד סוף עזרת ישראל הותר לישראל ג"כ.

צרכי המקדש וכו'. כמו שיתבאר אי"ה בפרק ה' יעו"ש.

הלכה ח

בונין בלבנים וכו'. מרן הביא זה ממכילתא דסוף פרשת יתרו יעו"ש היטיב והנה באיפת צדק הוגה שם שכצ"ל אם רצה לעשות של אבנים יעשה של אדמה יעשה והרי דברים ק"ו אם מזבח החמור אם רצה לשנות ישנה ק"ו לשאר כל הכלים עכ"ל א"כ אין משם ראיה דמותר בלבנים ובאמת משמע מרבינו גופיה דהמזבח גופיה אין בונין אותו רק באבנים עי' לקמן הלכה י"ג ובאמת לפ"ז גם נוסחת איפת צדק לא יתכן לכאורה דהא גם מאדמה אין בונין אותו. ולכאורה הייתי אומר כי גירסת האיפת צדק נכונה יותר והאי תנא דמכילתא ס"ל דנתנה תורה רשות לעשות מזבח או מאבנים או מאדמה כדכתיב מזבח אדמה תעשה לי אבל לבנים לא הוזכר בשום מקום והא דס"ל לרבינו דאין עושין המזבח רק מאבנים ולא מאדמה משום דס"ל כתנאי דר"פ שם במכילתא דס"ל דהאי מזבח אדמה להורות אתי שיהא אטום כאדמה וכמש"כ רבינו בהדיא שם וז"ל וזה שנאמר בתורה מזבח אדמה תעשה לי שיהא מחובר באדמה עכ"ל לכן לא קי"ל כהך מ"ד דמכילתא דמתיר באדמה. אבל לפ"ז יקשה מאד הא מ"ד שיעשנו אטום כאדמה מנו היינו ר' ישמעאל דהכי איתא התם וז"ל מזבח אדמה תעשה לי מיוחד לי שלא תבנהו מתחלה לשום אחר ר' ישמעאל אומר מזבח אדמה תעשה לי שיהא מחובר באדמה שלא תבנהו ע"ג כפיס ולא ע"ג מחילות (כ"ה גירסת איפת צדק) וכו' ואח"כ איתא וז"ל ואם מזבח אבנים ר' ישמעאל אומר כל אם שבתורה רשות חוץ משלשה אם תקריב מנחת בכורים חובה אתה אומר חובה או אינו אלא רשות ת"ל תקריב את מנחת בכוריך חובה ולא רשות כיוצא בו אם כסף תלוה את עמי חובה אתה אומר חובה או אינו אלא רשות ת"ל העבט תעביטנו חובה כיוצא בו ואם מזבח אבנים חובה אתה אומר חובה או אינו אלא רשות ת"ל אבנים שלימות תבנה חובה ומה ת"ל ואם מזבח אבנים אלא אם רצה לעשות של אבנים יעשה של אדמה יעשה (כ"ה גי' איפת צדק) וכו' א"כ הרי ר' ישמעאל סותר עצמו.

אמנם לכאורה גם דברי המכילתא בעצמן צריך ביאור דלענין מאי סיימה האי ומה ת"ל ואם מזבח אבנים וכו' הא כבר הראה לדעת כדרך הכתוב לומר ואם על דבר שבחובה ועוד בפרשת משפטים פי"ט במכילתא מביא מכאן ראיה על הך דאם כסף תלוה וכו' דאם קאי על חובה ושם באמת לא סיים הך ומה ת"ל וכו' לכן אי לא מסתפינא אמינא דכצ"ל במכילתא ד"א ומה ת"ל אם מזבח אבנים אלא אם רצה לעשות של אבנים יעשה של אדמה וכו' וזה פליג על הך דר' ישמעאל וס"ל דהרשות בידו לעשות או של אדמה או של אבנים ורבינו פסק כר' ישמעאל דאין עושין רק של אבנים וסעד לדברי מצאתי

באברבנאל סוף פרשת יתרו יעו"ש (ואגב אעיר מה שהקשה שם אר' ישמעאל מהא דמייתי ואם תקריב מנחת בכורים וכו' וכתב שנוכל לומר כמש"כ הראב"ע שם דמייתי בכורים נדבה יעו"ש במחילת כבודו לא חש לקמחיה דמיירי התם במנחת עומר ויחיד לא מייתי נדבה משעורים עיי' מנחות ס"ח ב' ופ"ד א' יעו"ש היטיב) וע"ע בס' המצות לרבינו עשין סי' כ' יעו"ש היטיב ובסמ"ג לאוין סי' ר"צ דמשמע כדברינו יעו"ש היטיב ומזה תראה כי גירסת לבנים לא יתכן כלל כי לא נזכר בכתוב לבנים רק אדמה וס"ל לדעה זו כי הרשות נתונה או אדמה או אבנים ודלא כר' ישמעאל אבל לבנים כו"ע מודו דלא. ועוד ראיה לדברינו דהמכילתא מסיים ק"ו לשאר כלים דמותר לשנותן ובאמת עי' בסוכה נ' ב' ובסוטה י"ד ב' ובזבחים צ"ו ב' ומנחות כ"ח ב' דיליף לה בכלל ופרט או ברבוי ומיעוט יעו"ש וא"כ למה לי הא מק"ו ילפינן לה אלא ודאי משום דהלכה כר' ישמעאל דאין לעשות מזבח רק מאבנים וא"כ אזל ליה האי ק"ו ודו"ק והדרינא לכללין דאין מן המכילתא מקור לדברי רבינו כאן אבל לענ"ד א"צ לשום ראיה דאטו הוזכר אבנים בתורה על בנין ביהמ"ק ורק לא הוזכר כי אם דשל עץ אסור בו וכמש"כ בסעי' ט' אבל לבנים ממילא הותר (ויש רמז במקרא ותהי להם הלבנה לאבן) ופשיטא דאם אין אבנים שרי בלבנים רק משום על צד היותר טוב יש לעשותו באבנים אם אפשר כדמצינו בשלמה וכן בבנין בית שני בנוהו באבנים כדכתיב בעזרא ונחמיה ונדבכין די אבן גלל וכן בהורדוס ריש ב"ב דעבדיה באבני שישא ומרמרא ועי' חגי ג' בטרם שום אבן אל אבן בהיכל ה' אבל אם לא אפשר באבנים עבדינן [בלבנים] כן נראה לענ"ד פשוט.

ואין מפצלין וכו'. פסק כר' נחמיה לגבי ר' יהודה בסוטה מ"ח ב' ועיי"ש בירושלמי ובתוספתא פ"ג והטעם כתב מרן משום דבמכילתא סוף יתרו איתא כוותיה דר' נחמיה יעו"ש והכי איתא התם לא תבנה אתהן גזית אין גזית אלא גזוזות שהניף עליהם ברזל ר' נתן אומר הרי שבנה שתי אבנים גזוזות שהניף עליהם ברזל יהא המזבח כולו פסול ת"ל לא תבנה אתהן גזית הן פסולות ושאר כל המזבח כשר ד"א (כ"ה גירסת האיפת צדק) לא תבנה אתהן גזית בו אי אתה בונה אבל אתה בונה בהיכל ובקדש הקדשים ומה אני מקיים ומקבות והגרזן כל כלי ברזל לא נשמע בבית בהבנותו בבית אינו נשמע אבל בחוץ נשמע עכ"ל (ומכאן יצא לו לרבינו מש"כ לקמן הלכה ט"ז אבן שנפגמה או שנגע בה ברזל אחר שנבנות במזבח או בכבש אותה האבן פסולה והשאר כשרות יעו"ש) אע"ג דשני פירושים הם בכתוב מ"מ ס"ל לרבינו דתרווייהו איתנהו ועיי' במפרש לתמיד כ"ו ב' (הובא במרן לקמן הלכה י"ד ורמזה כאן) יעו"ש היטיב שכתב ג"כ כר' נחמיה יעו"ש ובאמת בש"ס לא איתפרש דהיה ע"י ברזל ויכול להיות דהיה ע"י שמיר וכמו שהביא

המל"מ בשם הבאר שבע. אמנם לענ"ד משמע דלישנא דתלמודא כוותיה דר"נ מדמקשה התם ומי הוו מיפלגי אבנים והכתיב והבית בהבנותו אבן שלימה מסע וגו' יעו"ש היטיב ומאי קושיא דילמא איפליג ע"י שמיר וכר"י (ועי' רש"י מלכים א' ה' שם סתם דבריו כר"נ ושם סי' ו' לא פי' הלכה כמי וכתב שבמחלוקת שנויה יעו"ש והבאר שבע הביא ראיה מרש"י דפי' כר"י יעו"ש ולא ידעתי מה זה ואולי לפניו היה נוסחא אחרת ברש"י) לכן נ"ל דהש"ס מפרש באבן שלימה כרבינו לקמן סעי' י"ד שכתב וכן ההיכל והעזרות אבנים שלימות היה ופי' בלא פגימה וכמש"כ שם מרן ודייק לה מדכתיב אבן שלימה וכן פי' הרמב"ן בחומש סוף פרשת יתרו יעו"ש וזה א"א ע"י שמיר וכמש"כ התוס' זבחים נ"ד ב' ד"ה אבנים וכו' ותוס' סוכה מ"ט א' ד"ה שכל וכו' ותוס' גיטין ס"ח א' ד"ה איכא וכו' ותוס' ע"ז כ"ג ב' ד"ה בקשו וכו' עד שמכח זה תמהו על ר"י דס"ל דע"י שמיר בנו ביהמ"ק הא בעינן אבן שלימה מסע וכו' יעו"ש ואין לומר דע"י ברזל הא כתיב והמקבות והגרזן וכו' אלמא לא היה כלי ברזל לכן הוכרח אביי לשנויי דמתקני מעיקרא ומייתי וכר"נ והבן.

אבל לענ"ד תמוה מילתא טובא דיקשה על ר"י גופיה מהאי קרא דמייתי סייעתא לדבריו והא כל עיקר הוכחתו הוא מדכתיב אבן שלימה מסע דהיה ע"י שמיר וכ"ה בגיטין ס"ח א' דאתי כוותיה דר"י וכמש"כ התוס' שם לכן נ"ל דיש נפק"מ בין שלימות דמזבח ובין שלימות דהיכל דבהיכל לא בעינן רק שיהיו שלימות ולא שבורות דיש בהם פגימה גדולה דהיינו שיש בהם שבר גדול שנשבר לשנים אבל במזבח פוסל בו אפילו חגירת ציפורן ושמיר נהי דמיקרי שלימות אבל מ"מ יש בו חגירת ציפורן והא דפגימת חגירת ציפורן פוסל במזבח לא מטעם שלימות נפקא רק מטעם דכתיב וזבחת עליו כשהוא שלם ולא כשהוא חסר עי' רש"י בחולין י"ז ב' בד"ה מזבח וכו' (ועיי"ש בתוס' ד"ה פגימת וכו' ובחי' רשב"א שם שהשיג עליו ודעתו דמשלימות נפקא וכדעת התוס' ועיי' לקמן סעי' י"ד ומש"כ שם) עי' בע"ז נ"ב ב' שם משמע דמאבנים שלימות ילפינן פגימת מזבח ויש ליישב דמיירי שם לענין ליתברינהו לשנים והא דכתב רש"י שם כדי חגירת צפורן ג"כ פסול היינו מעליו והא דלא מקשה הש"ס כן דליעבד ע"י שמיר כיון דפשוט לו ממקום אחר דפסול בכדי חגירת צפורן ועל כרחך צ"ל להתוס' כן. ועי' בזבחים נ"ד ב' בד"ה אבנים וכו' שכתבו וז"ל תימה דהו"ל לאקשויי לא תניף עליהם ברזל אמר רחמנא יעו"ש מה שתירצו בזה ולא זכיתי להבין קושייתם הא מאן יימר לן דגזזינהו ע"י ברזל דילמא גזזינהו ע"י דבר אחר ולכן לא הקשה לו רק מטעם אבנים שלימות וכו' וצ"ל דהכי מקשו לימא ואי דנסרינהו הא לא תניף עליהם ברזל א"ר וכו' ולכן תירצו דבאמת קצר הש"ס

כאן וצ"ל כמו דאיתא בע"ז ופשוט) אמנם כ"ז דחוק. שוב נ"ל לפרש הש"ס דתמיד דלא הי' ע"י ברזל ולא ע"י שמיר די"ל דהמקשה אסיק אדעתיה דמאי דכתיב אבן שלימה מסע דה"ק דכמו שהוא שלם בלא סיתות כלל כ"ה נבנה בבית וא"כ היכי יכול להיות דאיפצלו ומשני אה"נ רק מעיקרא תיקנו כן להביא קטנות וגדולות ומזה נעשו האיצטבאות רק דמשמע מרש"י שם במלכים דאפ"ה הוצרכו לשמיר כי הוצרך לחצבן ממקורן ע"י שמיר מיהת. אבל אכתי אינו מוכרח מי לא יכול להיות שדקדקו ומצאו אבנים תלושות ולקחום כמו שהן והבן. ויש לי ראיה לדברי רבינו מב"ב ג' א' דאמה טרקסין היה גזית ועיי"ש ברש"י ועוד מלשכת הגזית דהיה חציה קדש (עי' לקמן פ"ה הי"ז) ואין לומר דנעשה ע"י שמיר דהא אין גזית אלא שהניף עליהם ברזל וכנ"ל במכילתא ולר"י צ"ל הא דכתיב אבנים יקרות ליסד הבית אבני גזית קאי אאבני ביתו וכמש"כ הרמב"ן ביתרו שם יעו"ש היטיב וא"כ יש ראיה ברורה לדברי רבינו.

ועוד י"ל כי באמת מן הדין מותר לבנות ההיכל באבני גזית ולא נאסר רק במזבח וכמש"כ הרמב"ן ושלמה החמיר מדעתו לכן נטה דעת רבינו דאין להחמיר כ"כ בזה וע"ע במדרש ריש שיר השירים ובריש קהלת במעשה דר"ח בן דוסא דסיתת אבן והעלה לירושלים יעו"ש ולכאורה משמע מזה ג"כ כדעת ר"נ (ודוחק לומר דהיה ע"י שמיר דמשמע שם דייפה אותו וג"כ אין לומר דהעלה אותו שלא לבדק הבית ומשמע כר"נ) ועי' ברמב"ן סוף יתרו שכתב דדווקא על ברזל הקפיד הכתוב אבל אם בא לסתת אותן בכלי כסף או לעשותן ע"י שמיר מותר אף במזבח ואף שאינם שלימות יעו"ש ולענ"ד קשה דא"כ ל"ל לשלמה המלך ע"ה להצטער על השמיר הו"ל לעשות ע"י כלי כסף והא אין כסף נחשב בימי שלמה למאומה גם למה הוצרך לגנוז אבני מזבח ששקצום העכו"ם כדאיתא בע"ז נ"ב ב' ליעבדו ע"י שמיר או ע"י כסף ודוחק לומר דע"י כסף ג"כ לא היו חלקות ועוד ליעבדנהו ע"י שמיר (ואין לומר דע"י שמיר לא היו חלקות דא"כ באיזה אופן יש למצוא להכשיר ע"י כסף וע"י שמיר באבני מזבח כיון דאכתי איכא כדי חגירת צפורן) ואפ"ל דס"ל לרמב"ן דשמיר עשו אותן חלקות (אבל הכסף לא היה עושה אותן חלקות) ובבית שני לא היה שמיר והא דלקחו אבני אפוד מדמא בן נתינה י"ל דס"ל להרמב"ן דבאבני אפוד לא הוצרכו לשמיר וכמש"כ בשמות כ"ה פסוק ז' יעו"ש אבל יקשה מהא דירושלמי דמייתי התוס' בע"ז כ"ד א' ד"ה ואבני וכו' שכתב דהיה שם אבני חושן יעו"ש וצ"ע בזה (ומ"מ מה שהשיג על הראב"ע שכתב דטעם איסור גזית במזבח כדי שלא ישארו האבנים השבורות ככלי אין חפץ בו ויש בזה בזיון להקדש יעו"ש בזה יפה השיגו דהא מבואר בע"ז נ"ב ב' דאם היה יכול להיות חלק בלא הנפת הברזל שפיר היה מותר לנסרה יעו"ש

ומזה מבואר דאבן שנשבר למחצה ואין בו פגם דמותר למזבח והבן (ודלא כמש"כ לעיל) וע"ע ברמב"ן שם שחילק בין אבני היכל לאבני העזרה יעו"ש היטיב אמנם דברי רבינו ששוים המה וכמו זה כן זה.

וע"ע במל"מ שהאריך כאן בכללא דכל המכריע הלכה כמותו והאריך לקהות בה טובא ואני בחי' לשבת כתבתי וז"ל לפי הנראה הוא כך מחלוקת ואח"כ סתם במשנה הלכה כסתם ואין הלכה כמכריע כמש"כ התוס' בד"ה אמר רבה ב"ח וכו'. מחלוקת במשנה בלי שום סתם א"נ סתם ואח"כ מחלוקת במשנה הלכה כמכריע ובסתם מתניתין ומחלוקת בברייתא אין הלכה כמכריע רק הלכה כסתם ולפי המסקנא אף סתם במשנה ומחלוקת בברייתא הלכה כמכריע ובזה אזדא כל מה שקיהה בזה המל"מ וכ"ז במקום שיש סתם משנה אבל במקום שאין סתם משנה לכו"ע הלכה כמכריע והא דבקדושין כ"ד ב' לא פסקינן הלכה כמכריעין דשם ג"כ הלכה כסתם משנה עיי"ש תוס' כ"ד א' ד"ה תנא וכו' ועי' בבאור הגר"א יו"ד סי' רס"ז ס"ק ס"ט יעו"ש היטיב והנה בזה יש מקום רחב לפלפל בזה וע"ע בעירובין מ"ב א' יעו"ש (ודע דלפי המסקנא דשבת שם י"ל דלא בכל סתם משנה והכרעה בברייתא הלכה כמכריע רק באותו דבר דשבת גופיה וכדמשמע שם בש"ס).

הלכה ט

עץ בולט וכו'. ודאם אינו בולט שרי דהא כל ההיכל של בנין שלמה היה מחופה בעצים מבפנים וכן היו נדבכין די עצי ארז בבנין ראשון ובבנין שני כמבואר בר"ה ג' ב' יעו"ש היטיב ועי' לקמן פ"ד ה"ה ד"ה היה.

אין עושין וכו'. מקורו מהא דתמיד כ"ח ב' וכמש"כ מרן ועי' בהל' עכו"ם וחוקותיהם פ"ו ה"י שכתב רבינו וז"ל אסור לעשות אכסדראות של עץ במקדש כדרך שעושין בחצרות אע"פ שהוא בבנין ואינו עץ נטוע הרחקה יתירה היא שנאמר כל עץ אלא כל האכסדראות והסככות היוצאים מן הכתלים שהיו במקדש של אבן היו לא של עץ עכ"ל ומדכתב אסור ובה"ט בנוטע אילן אצל המזבח או בכל העזרה כתב דלוקה אלמא דס"ל דזה אינו אסור אלא מדרבנן בעלמא וכמש"כ דהרחקה יתירה היא וכ"כ הרמב"ן שם בפי' התורה בפרשת שופטים וכ"כ החינוך שם וס"ל לרבינו דהלכה כר' אליעזר בן יעקב דדווקא בעזרה ולא בהר הבית ולכן כתב כאן בעזרה והוא עזרת ישראל וכ"כ שם במקדש וכוונתו על כל העזרה וכמש"כ לעיל הלכה ה' יעו"ש. ובספרי שופטים פיסקא קמ"ה איתא וז"ל לא תטע לך אשרה כל עץ מלמד שכל הנוטע אשירה עובר בל"ת ומניין לנוטע אילן ובונה בית בהר הבית שהוא עובר בל"ת ת"ל כל עץ אצל מזבח ה' אלהיך ראב"י אומר

מניין שאין עושים אכסדרה בעזרה ת"ל כל עץ אצל מזבח ה' אלהיך כשהוא אומר אשר תעשה לך לרבות במה עכ"ל והובא דברי ראב"י בתמיד שם ופליג את"ק בתרתי חדא דבונה איסורא בעלמא הוא ולא לקי עליה ועוד דדווקא בעזרה ולא בהר הבית ועי' במרן שם שגם הוא כ"כ רק שכתב זה בלשון אפשר ועי' בזרע אברהם שם (ודע כי כתב שם מרן וז"ל ראב"י אומר מנין שהעושה אכסדרה בעזרה עובר בל"ת וכו' והוא תמוה דהא בספרי איתא כמש"כ ועוד הא בעצמו כתב כמה פעמים דלא ס"ל לראב"י מלקות בזה רק איסורא בעלמא לכן על כרחך ט"ס הוא וצ"ל ראב"י אומר מנין שאין עושים אכסדרה בעזרה וכו' ומדלא כתב מנין שהעושה אכסדרה בעזרה עובר בל"ת וכו' כדקתני גבי נוטע אילן משמע לרבינו דלא לקי עליה וכו' כצ"ל וט"ס דמוכח הוא.

אבל יש לעיין קצת על מש"כ וז"ל ויש לתמוה עוד על רבינו למה השמיט הא דבונה בית בל"ת ואפשר דס"ל דבהא נמי פליג דהאי בונה בית דקאמר ת"ק של עץ היא כעין אכסדרה ואתי ראב"י למימר דאינו בל"ת אלא איסורא בעלמא הוא דאיכא עכ"ל וכיון שפשוט ליה מעיקרא דראב"י ס"ל דליכא רק איסורא בעלמא מאי מקשה תו ואפשר דס"ל דבונה בית חמיר מאכסדרה וס"ל לראב"י דליכא איסורא רק בעזרה באכסדרה אבל בבונה בית לוקין עליה בעזרה דומיא דאילן רק דת"ק ס"ל דלוקין אפי' בהר הבית ובהא פליג עליה ראב"י וס"ל דאין לוקין רק בעזרה אבל בעזרה מיהת לוקין על בנין בית כמו אילן ותי' דאכסדרה הוא שוה לבונה בית ופליג בתרתי וס"ל דעל בנין בית ואכסדרה לא לקי כלל אפי' בעזרה ובהר הבית אין איסור אפי' באילן ודו"ק בלשונו כי כן מוכרח הוא) והנה הראב"ד כתב וז"ל א"א והלא לשכת כה"ג של עץ היתה ובשמחת בית השואבה היו מקיפין כל העזרה גזוזטרא אלא לא אסרה תורה כל עץ אלא אצל מזבח ה' והוא עזרת כהנים משער ניקנור ולפנים אבל בעזרת נשים ובהר הבית מותר עכ"ל והנה וודאי כן האמת דעזרת נשים לאו בכלל עזרה הוא אלא בכלל הר הבית הוא כדמבואר לקמן פ"ה ה"ב יעו"ש וכן הסכמת מרן (רק מש"כ וז"ל ועוד י"ל דהראב"ד ניחא ליה לשכת כה"ג שתהא של עץ מפני שסובר שלשכה זו היתה בנויה במקום דריסת רגלי ישראל ולא אסרו אלא משער ניקנור ולפנים שהוא אצל המזבח וכו' ומשמע מדבריו דמשער ניקנור ולפנים לא היו רגלי ישראל דורכות שם והוא תמוה דמשער ניקנור ולפנים מתחיל עזרת ישראל כמבואר בפ"ה ה"ה ולישנא דהראב"ד אטעותיה במש"כ והיא עזרת כהנים משער ניקנור ולפנים וכו' והוא ט"ס וצ"ל עזרת ישראל וכמש"כ המל"מ וכבר תמה המל"מ על מרן וא"א לומר שהוא ט"ס במרן וצ"ל היתה בנויה במקום דריסת רגלי נשים וכו' זה א"א דהא היה לצד מערב טפי משער ניקנור וק"ל) ובהכי ניחא נמי מהא דהיו עושין בימה

של עץ למלך לקרות עליה פרשת הקהל כמבואר לקמן פ"ג מהלכות חגיגה ה"ד דנתעורר מזה הראב"ד בהל' עכו"ם וחוקותיהם ותירץ דלשעתה היתה יעו"ש (והובא כאן במרן) ולפי הנ"ל לק"מ דשם היה בעזרת נשים כמבואר שם ובסוטה מ"א ב' יעו"ש וע"ע ביומא ס"ט ב' דבימי עזרא קראו בספר תורת ה' על מגדל עץ אשר עשו בעזרת נשים יעו"ש היטיב ועי' ירושלמי פ"ק דמגילה ה"ד איתא שם דלכן בהקהל מאחרין ולא מקדימין ולא קורין בשבת משום דחק עזרה או משום דכתיב לא תטע לך אשירה יעו"ש אלמא דהיה אסור באם היה קבוע איזו ימים וצ"ל על כרחך כמש"כ הראב"ד שם דבנין דלשעתה שרי ומכאן ראיה גדולה אליו.

אבל י"ל דהירושלמי לטעמיה אזיל דס"ל בסוטה פ"ז ה"ד דהקריאה היתה בעזרת ישראל יעו"ש היטיב לכן אסור ודווקא משום דהיתה לשעתה שרי אבל לדידן דמסקינן בסוטה דהיתה בעזרת נשים צ"ל משום דדחיק עזרה אבל משום לא תטע מותר ולכן רש"י במגילה ה' א' לא הביא רק הטעם דדחיק לה עזרה (ועי' בפסקי תוס' תמיד סי' ג' יעו"ש שדעתם נוטה כדעת הראב"ד לחלק בין בנין קבוע לבנין לשעה יעו"ש היטיב) והבן א"נ דהירושלמי ס"ל כת"ק דראב"י וס"ל דאפי' בהר הבית לוקין עליה ולכן הוצרך לחלק בין בנין לשעתה או לא אמנם לראב"י דהלכה כוותיה א"צ לחלק בזה רק דעיקר החילוק הוא בין עזרת ישראל לחוצה לו ובהכי אתי שפיר מה דאיתא ביומא שם ובסוטה שם היכן קוראין בו בעזרה ראב"י אומר בהר הבית יעו"ש היטיב וה"ט דת"ק אזיל לשיטתו דלא מחלק בין עזרה להר הבית ועל כרחך ס"ל לחלק בין בנין קבוע לבנין שהוא לשעה ולכן כוון שהוא לשעה אף בעזרה שרי אבל לראב"י דס"ל לחלק בין עזרה להר הבית א"כ י"ל דאף בנין לשעה אסור ולכן הוצרכו לקרות בהר הבית (הן אמת דלשון רש"י בסוטה מ"א א' בד"ה ויקרא וכו' מבואר דהאי עזרה דקאמר ת"ק היינו עזרת נשים יעו"ש אבל יש לעיין דא"כ מאי מקשה אדר"ח לימא דס"ל ומוקי משנתינו כראב"י לכן נ"ל דהכי פירושא דר"ח ס"ל דהיו קורין בעזרת נשים ומקשה דהוא דלא כמאן דלת"ק היו קורין בעזרה וסתם עזרה היא עזרת ישראל ולראב"י היו קורין בהר הבית וא"כ כמאן מוקי לה הא דר"ח ומשני דלעולם כראב"י ס"ל והא דקאמר בהר הבית כוונתו אעזרת נשים והבן וע"ע לקמן מה שאכתוב בזה אי"ה) וראיתי להבאר שבע שכתב דדעת רש"י הוא ג"כ כהראב"ד דיש חילוק בין בנין לשעה לבנין קבוע מהא דכתב בסוכה נ"ב ב' בד"ה והקיפוה וכו' שבכל שנה היו עושין כן יעו"ש וה"ט דלא ליהוי בנין קבוע. ותמוה הוא דהא על שני ימים או יום אחד הוי ג"כ בנין קבוע כמו דמבואר בירושלמי הנ"ל ורש"י ז"ל דכתב כן משום דלישנא הכי משמע דבכל שנה היו מתקנין והבן.

עוד הקשה הראב"ד מהא דלקמן פ"ה הי"ז דלשכת כה"ג היתה של עץ והנה מאי דמשמע מכאן דהראב"ד ס"ל דהיתה בעזרת נשים זה ודאי אינו וצ"ל כמש"כ המל"מ שהיתה פתוחה לחול ודינה כחול (ועי' תוס' יומא ח' ב' ד"ה דאי ר"ח וכו' יעו"ש מש"כ בזה) וי"ל דכוונת מרן ג"כ לזה (ובזה י"ל מש"כ הראב"ד והיא עזרת כהנים משער ניקנור ולפנים וכתב לעיל בשם המל"מ דט"ס הוא וצ"ל בעזרת ישראל וכו' והשתא אתי שפיר די"ל דלשכת העץ היה כנגד עזרת כהנים וע"ז כתב דלא נאסר רק מה שהוא לפנים משער ניקנור מה שהוא בתוך חלל העזרה אבל הפתוחות לחול שדינן כהר הבית שרי (אף שהוא דחוק קצת) ובזה מיושב ג"כ מש"כ מרן והבאתיו לעיל לשונו התמוה והבן) ומרן כתב דלא היתה של עץ רק שהיתה נקראת כן ע"ש שהיו מחזיקין בו עצים יעו"ש והנה אמרתי לכאורה י"ל שהיתה של אבנים ונקראת של עץ על היפך מלשכה שבה היה פורש כהן השורף את הפרה שהיתה נקראת של אבן כדאיתא בריש יומא. ופקח ה' עיני ומצאתי בתוס' יו"ט שכ"כ ונהניתי (וע"ע בתוס' חדשים כתב שם דנקרא כן ע"ש הפסוק כימי העץ ימי עמי (ולהיפך משם פרהדרין) יעו"ש וג"כ נכון הוא) ומרן כתב בהל' עכו"ם וחוקותיהם בשם הראב"ד דלשכת העץ שאני משום דהיה בית ודווקא אכסדרה אסור יעו"ש וזהו היפך סברת מרן עצמו שכתבתי בשמו לעיל דמתחלה אסיק אדעתיה דבית גרע טפי מאכסדרה והוא היפך סברתו.

וראיתי להגר"א שכתב באדרת אליהו בפרשת שופטים וז"ל לא תטע לך אשירה מפני חוקות הגוים שנוטעים אצל אליליהם ולא אשירה בלבד אלא אפי' כל עץ אצל מזבח והוא בהר הבית וראב"י אומר שאין עושים אפי' אכסדראות בעזרה שנאמר כל עץ אצל מזבח ה' אלהיך והקשו הראשונים הלא היה לשכת עץ של כה"ג וכן אמלתראות של מילין אבל האיסור הוא כדרך גידולו ולכן אסור גם בדרך בנין אם קבען כדרך גידולן ונראה כנטועין עכ"ל ומש"כ הגר"א שאין עושין אפי' אכסדראות וכו' אין כוונתו דראב"י מחמיר את"ק דהא אדרבה הת"ק מחמיר אפי' בבית רק כלפי מש"כ מתחלה דעץ אסור אפי' אינו אשירה ע' כ' דראב"י מחמיר טפי וס"ל אפי' אכסדרה נמי אסור אבל לעולם הת"ק מחמיר טפי וא"כ פליג ראב"י את"ק בתלתא. חדא דס"ל בהר הבית מותר אפי' לנטוע. וחדא דס"ל אין לוקין רק אעץ ולא אבנין אפי' בעזרה. וחדא דבית מותר אפי' בעזרה. ובהכי אתי שפיר דהשמיט רבינו הא דבית משום דלדידיה אפי' לכתחלה מותר ובהכי אתי שפיר הא דמקיפין את העזרה בגזוזטראות בסוכה שם משום דזה היה שלא כדרך גדילתן. וזה שפיר כסברת הראב"ד שמחלק בין בית לאכסדרה רק לפי"ז לא ידעתי ל"ל להראב"ד לחדש הך סברא דבגזוזטראות שרי משום דהיה לשעתה.

אבל לכאורה יש לעיין על הירושלמי דגבי בימה והא שם היו יכולים ג"כ לעשות שלא כדרך גדילתן אבל לפי מש"כ לעיל דהירושלמי אזיל אליבא דת"ק ולדידיה אפי' בבית חייב אתי שפיר ודו"ק היטיב ובזה אתי שפיר נמי מה שמקשה כאן מרן מהא דמדות פ"ג מ"ח מכלונסות של ארז (ולפנינו איתא של אבן וכמש"כ בהג"ה בכ"מ) אבל לכאורה לא יתכן הא דאיתא לקמן פ"ד הי"ג ואולי שם לא היו קבועות כבנין רק היו מטלטלין כסולם (ובפסקי תוס' דתמיד סי' ג' משמע לכאורה דעל גגין ועליות כיון שלא נתקדשו לכן מותר לעשות שם בנין עצים יעו"ש אבל אם היתה כוונתם לזאת לכאורה יש לעיין הא עליית ההיכל שפיר נתקדש עי' במש"כ פ"ו ה"ז יעו"ש ועל כרחך צ"ל דלא היתה כוונתם לזה) ומלשון רבינו משמע כאן דכל בנין אסור אפי' בנין בית מדכתב סתמא ואין בונין בו עץ בולט כלל אלמא דס"ל דבית לא קילא מאכסדרה וכסברת מרן בהל' עכו"ם שם מעיקרא ודו"ק היטיב בכל מש"כ. ועי' רדב"ז ח"ה סי' צ"ד. ומש"כ בספרי כשהוא אומר אשר תעשה לך לרבות במה עי' בזרע אברהם שהביא בשם הזית רענן שפי' דאם בנה במה בעזרה עובר אלאו זה יעו"ש ולפ"ז הו"ל לרבינו להביאו. אבל לענ"ד יש לפרש להיפך דבזמן היתר הבמות היה אסור ג"כ ליטע עץ וכל האיסורין שנוהג בעזרה נוהג ג"כ בבמה בזמן היתר הבמות ולפי שהאידנא לא שייך זה השמיטו רבינו כן נראה לענ"ד.

ואגב דהבאתי לעיל לשון הש"ס דיומא אמרתי להעיר במה דאיתא ביומא שם וז"ל והיכא איתמר דר"ח אהא מיתיבי דתניא היכן קורין בו בעזרה וכו' ולכאורה הך מיתיבי אין לו ביאור והגר"א בהגהותיו מחקו יעו"ש וכ"ה בילקוט. ולכאורה היה נראה לומר דקאי על הך מיתיבי דסוטה שם שהבאתי שם וכנ"ל אבל לכאורה קשה מאד הלשון דיומא דקאמר והיכא איתמר דר"ח אהא מיתיבי דתניא וכו' ואף לגירסת הגר"א דל"ג מיתיבי רק אהא דתניא וכו' והא בסוטה מ' ב' מבואר דר"ח אמר זה בפ"ע לפרש המשנה דסוטה דמיירי בעזרת נשים ומקשה עליה מהך ברייתא ומשני דמיירי ג"כ בעזרת נשים אבל עיקרא דר"ח אמר לה על המשנה. אבל באמת גוף לישנא דש"ס דסוטה צריך ביאור מדקאמר כדאמר ר"ח בעזרת נשים ה"נ בעזרת נשים ומשמע דר"ח בעצמו לא קאמר על המשנה רק איהו אמר על הברייתא דהיכן קורין בו וכו' דמיירי בעזרת נשים וע"ז קאמר סתמא דש"ס דכדר"ח דתירץ דמיירי בעזרת נשים ה"נ י"ל דמיירי המשנה בעזרת נשים ומקשה ע"ז מהברייתא דמוכח שם דלאו בעזרת נשים וע"ז תירץ ר"ח דמיירי הברייתא בעזרת נשים ור"ח לא מחמת קושיא אמר דבשעה שאמר ר"ח בעזרת נשים אכתי לא הקשו מהברייתא על תירוץ דעזרת נשים דהא דתירץ על המשנה דמיירי בעזרת נשים לבתר דאמר ר"ח על הברייתא דמיירי בעזרת נשים אוקמיה להמשנה נמי דמיירי בעזרת

נשים וא"כ ר"ח דאוקמה בעזרת נשים לא מחמת קושיא רק דהאמת כן הוא לדידיה דמיירי בעזרת נשים ומשו"ה י"ל דהגר"א מחק תיבת מיתיבי וכו' דר"ח לא מחמת קושיא אמר כן אבל י"ל דמתחלה תירוץ הש"ס בעצמו דמיירי בעזרת נשים וע"ז הקשו מהך ברייתא דהיכן קורין בו וכו' ותירץ ר"ח דמיירי בעזרת נשים ושוב כאשר קבעוה בש"ס ולא רצו לאקבועי תירוץ דעזרת נשים בלא שום גברא ותלו אותה באילן גדול בדר"ח וא"כ אתי שפיר תיבת מיתיבי ביומא.

ואי לא מסתפינא אמינא דהך מיתיבי דסוטה שייך שם למ"א ב' בעניינא דמלך דהברייתא דהיכן קורין בו וכו' מתנייא בתוספתא דסוטה פ"ז גבי מלך בפרשת הקהל וכ"כ התוס' ישנים ביומא שם. ושם צ"ל כך עומד מכלל דיושב וכו' אלא למלכי בית דוד וכו' וישב לפני ה' ויאמר וגו' בעזרת נשים מיתיבי היכן קורין בו בעזרה ראב"י אומר בהר הבית וכו' אר"ח בעזרת נשים ובזה אתי שפיר לשון הש"ס דסוטה מ' ב' (ושם צ"ל נמחק הך דמיתיבי) והא דאיתא שם מ"א ב' כדאמר ר"ח אשגרא דלישניה שיטפיה להמדפיס מהא דלעיל מ' ב' (ובזה אתי שפיר לשון הש"ס דיומא כפשוטו על הך מיתיבי דתניא. שוב נ"ל לומר כי מתחלה הקשו על הך ברייתא דהיכן קורין וכו' דשם מבואר בתוספתא דהיה יושב והיה קורא בעזרה לת"ק ועליה שני ר"ח דת"ק מיירי בעזרת נשים וכפירש"י ושוב הקשו על המשנה דמשם יש לדקדק נמי דהיה יושב וע"ז קאמר כדתירץ ר"ח בעזרת נשים ה"נ בעזרת נשים ולפ"ז שפיר קאמר על הך מיתיבי דתניא וכו' וכן נ"ל להגיה בסוטה מ' ב' ודו"ק (ומכאן ראיה למש"כ רש"י בסוטה מ' א' דהא דנקט בעזרת נשים קאי על הת"ק ולא על ראב"י דאל"כ אכתי קשה היאך ישב הא אין ישיבה בעזרה אלא למלכי בית דוד בלבד וכו' אבל יש לדחוק דמאי דקאמר יושב היינו שהיה סמוך בכותל וכדאיתא בירושלמי שם פ"ז ה"ז. אבל מ"מ מדאיתא במשנה דמלך היה קורא בעזרה ומוקמינן לה בעזרת נשים א"כ הא נמי מאי דאמר ת"ק והיכן קורין בו בעזרה הוא בעזרת נשים והבן וזה דלא כמש"כ לעיל).

הלכה י

באבנים יקרות. כוונתו באבני שיש (עיי' שבת י"ט ב' ומאחיזין את האור במדורת בית המוקד וברש"י שם פסחים ס"ד א' וברש"י שם ובשקלים פ"ה מ"א ובירושלמי שם ה"ג ובפ"ו מ"ב ובירושלמי שם ה"א וע"ע יומא י"ט ב' מ"ד א' נ"ד א' סוכה נ"ג א' וזבחים י"ד א' ט"ו א' וכ"ד א' כ"ה א' ל"ב א' דמשם מבואר דהיה רצפה על כל הבית והעזרה משל אבנים) וכדומיא דכתיב אבנים יקרות ליסד הבית והובא לעיל בסעי' ח' ומאי דכתיב במלכים א' ט"ו ויצף את קרקע הבית בצלעות ברושים נ"ל שנתן על הרצפה של אבן

צלעות ברושים כדי לטוח עליהם הזהב וכמו שפירש"י שם לגבי הקירות כי גם על הקרקע ציפה זהב כמש"כ שם בפסוק ל' ונוכל לפרש מש"כ בד"ה ב' ג' פסוק ו' ויצף את הבית אבן יקרה על רצפת האבנים שעל הבית ולא כמש"כ המפרשים שם שקאי על הקירות והראיה מאי דכתיב שם פסוק ה' ואת הבית הגדול חפה עצי ברושים וגו' קאי ג"כ על קרקע הבית דאילו בקירות הבית כבר כתב במלכים דהיה של ארז ועי' מצודת דוד שם והבן. והא דבעינן רצפה י"ל ילפינן לה מהא דכתיב אבן משכית לא תתנו בארצכם להשתחוות עליה ואמרינן בתו"כ סוף פרשת בהר ובמגילה כ"ג ב' עליה אי אתה משתחוה אבל אתה משתחוה על אבנים שבביהמ"ק יעו"ש מבואר מזה דהוא עשה הבא מכלל לאו. ודע כי בסוטה ט"ז א' משמע קצת מתוס' דבשילה ונוב וגבעון לא היתה בו רצפה יעו"ש היטיב אף שבאמת אין הכרח משם די"ל דר"י גורס נמי שילה ונוב וגבעון ובית עולמים ומטעם כי בכולם היתה שם רצפה מ"מ נראה קצת כמש"כ מקודם.

ויש לי מקום עיון ברש"י דשבת י"ט ב' שכתב בד"ה בית המוקד וכו'. וז"ל כדאמרינן בזבחים כ"ד א' הואיל ורצפה מקודשת דכתיב ביום ההוא קדש המלך תוך החצר וכלי שרת מקדשין וכו' ובאמת האי קדש המלך אי' בזבחים ס' א' פלוגתא בזה דר' יהודה ס"ל דקדש רצפת העזרה שיהא נקדש בקדושת המזבח ור' יוסי ס"ל דקדשה בו להעמיד בו מזבח אבנים יעו"ש היטיב ובזבחים כ"ד א' איתא דהרצפה דוד קדשה בקדושת עזרה יעו"ש היטיב ובתוס' ד"ה הואיל וכו' אבל יש לעיין קצת לר' יוסי דשלמה קדשה להעמיד בה מזבח הא כבר קדשה דוד בזה בקדושת העזרה וא"כ למאי הוצרך שלמה לקדשה שנית ואולי אפשר דמאן דס"ל דדוד קדשה ס"ל כר' יהודה ומאן דס"ל כר' יוסי ס"ל שלמה קדשה וא"כ למאי דפסקינן הלכתא כר' יוסי א"כ שפיר כתב רש"י בשבת דשלמה קדשה (ויש לעיין על ההג"ה דבתוס' זבחים י"ד א' ד"ה הג"ה תוך עזרה וכו' שכתבו וז"ל ותו דלשון אם עלו דנקט היינו לדינא דקודם דאתא דוד וקדיש רצפה וקודם בניין שלמה עכ"ל (ועי' עוד תוס' מנחות נ"ז ב' ד"ה כבש וכו') וצ"ע מאי שייטיה דדוד לכאן הא פשיטא דדוד לא קדיש את הרצפה כקדושת המזבח ואפי' לר' יהודה רק שלמה קדשה לדידיה וצ"ע וכן עי' תוס' שם נ"א ב' סד"ה תן וכו').

ובהיות כן יש ליישב דברי רש"י בזבחים כ"ד א' שכתב דדוד קדשה בשתי תודות ובשיר יעו"ש בתוס' שהשיגו עליו שכתבו דעזרה אינה מקודשת רק בשירי מנחה ובאמת רש"י ז"ל בעצמו ס' א' בד"ה בשלמא וכו' כתב כן יעו"ש היטיב והנה לפי מש"כ דהא דאמרינן דוד קדשה היינו אליבא דר' יהודה ור' יהודה ס"ל דמנחה לא קרב בבמה כמו שנתבאר לעיל בדיני במה וא"כ מאין לקחו מנחה וכמו שהקשו התוס' בשבועות שם ד"ה אין עזרה

וכו' ואין לומר דקדשה במנחת העומר והקדוש היה בפסח או בשתי הלחם והקדוש היה בעצרת זה אינו דהא לא קרבה רק בבמה גדולה שבגבעון והיתה נפסלת ביוצא אלא ודאי על כרחך צ"ל כמש"כ התוס' שם כיון דא"א לא צריך יעו"ש היטיב ומ"מ קדיש בשתי תודות ובשיר כיון דזה אינו מזיק ומן התורה מקודשת בלא שום קדוש לכן עשה דוד זה להכירא ולפרסומי מילתא שנתקדשה אמנם בשעה ששלמה קדש הרצפה אז היו יכולין לקדש בשיירי מנחה ממש דהיו מותרין להקריב מנחה במזבח שבנה שלמה ואז לא היה דינה כדין במה שהרי כבר קדשה דוד לעזרה וא"כ שפיר היו יכולין לקדש בשירי מנחה ומיושב היטיב קושיית התוס' בשבועות שם בד"ה אין עזרה וכו' שהקשו והא כ"ז שלא נתקדשה העזרה הוי כדין במה יעו"ש ובמש"כ מיושב היטיב אבל י"ל דתוס' הקשו זה אליבא דר' יוסי ולדידיה לא קדשה דוד.

אבל לדידי יש לעיין עוד במש"כ רש"י ס' א' דלר' יהודה קדשה שלמה בקדושת מזבח בשירי מנחה והא כיון דקדשם בקדושת מזבח א"כ עבודתו מחנכתו ולמה איצטריך כלל לקדושי בשירי מנחה והא הוי כמו מזבח ולכן אי לא מסתפינא אמינא דהאי שכתב רש"י וקדשה בשירי מנחה ובשיר וכו' כתוב שלא במקומו ומקומו הנכון בד"ה ומשני קדשו לשם עזרה וכו' וע"ז כתב דקדושתה בשירי מנחה ובשיר וס"ל כתירוץ הראשון של התוס' דהקידוש וההקרבה באים כאחד ושפיר דמי יעו"ש ויכול להיות דר' יהודה ור' יוסי פליגי בשני התירוצים שבתוס' דר' יהודה ס"ל כתירוץ השני ולכן לא אפשר לקדש וא"צ קידוש ומשו"ה קדשה דוד בלא קידוש כדינו ור' יוסי ס"ל כתירוץ הראשון ולכן כיון דאפשר לקדושי בכה"ג לכן לא קדשה דוד שלא היה לו במה לקדש וקדשה שלמה ודו"ק היטיב (א"נ י"ל הא דמזבח א"צ קידוש ועבודתו מחנכתו היינו כשנבנה לשם מזבח אבל כשהוצרכו לקדש הרצפה לשם מזבח בתחלה הוקדש בשירי מנחה ובזה נעשה מזבח וכיון שהועלה למדרגת מזבח שוב עבודתו מחנכתו וצ"ע דאכתי מנלן דמקודש בשירי מנחה הא לא מצינו זה רק בקדושת עזרה ולא להתקדש בזה בקדושת מזבח ויש לעיין בזה) ועי' פ"ו הי"ג משכ"כ שם עוד מזה.

ועיין בשבת צ"ג ב' וז"ל כהן העומד ע"ג כלי או אבן או שום דבר החוצץ בינו לבין הרצפה ועבד עבודתו פסולה דכתיב ושרת ככל אחיו הלויים העומדים שם שתהא עמידתו כשאר אחיו ותנא דבי ר' ישמעאל הואיל ורצפה מקודשת וכלי שרת מקודשין וכו' בזבחים עכ"ל ובאמת דרשא ראשונה לא הוזכרה בזבחים אך מצאתיו בספרי פרשת שופטים פיסקא קס"ט וז"ל ושרת בשם ה' אלהיו ע"ג הרצפה מכאן אמרו ערל טמא יושב עומד ע"ג הכלים או ע"ג בהמה או ע"ג חבירו פסול עכ"ל והובא באדרת אליהו ומשמע שם

מהגר"א דיליף לה מדכתיב העומדים שם מתיבת שם וזהו יותר נכון ממש"כ רש"י דיליף לה מדכתיב שתהא עמידתו כשאר אחיו דזה גופה מנא ידעינן דכלם צריכים לעמוד ע"ג הרצפה כולה והנה תנא דר"י פליג אהך דספרי ויליף לה ממה מצינו ורש"י ז"ל מייתי תרתי הך דספרי והך תנא דר"י (ולכאורה לא יפה עשה הזרע אברהם שם שהביא שם הך דתנא דר"י על הך דספרי דמשמע קצת ממנו דהספרי צריך להא דתנא דר"י ולכאורה ליתא שוב ראיתי דמקרא גופיה אין ראיה דאף בדיעבד פסולה די"ל דלמצוה ולא לעכב אבל מתנא דר"י י"ל שפיר לעכב במה מצינו וא"כ שפיר מייתי לה הז"א) וע"ע בילקוט רמז תתקי"ז יעו"ש.

ואם נעקרה וכו'. בזבחים כ"ד א' איתא בעי ר' אמי נתדלדלה האבן ועמד עליה מהו היכא דאין דעתו לחברה לא תיבעי לך דוודאי חייצא כי תיבעי לך דדעתו לחברה מאי כיון דדעתו לחברה כמאן דמחברה דמי או דילמא כיון דהשתא הא מיהא תלישא רבה זוטי בעי לה הכין בעי ר' אמי נעקרה האבן ועמד במקומה מהו מאי קמיבעיא ליה כי קדיש דוד רצפה עליונה קדיש או דילמא עד לארעית תהומא קדיש ותיבעי ליה כל העזרה כולה לעולם פשיטא ליה דעד ארעית תהומא קדיש והכי קמיבעיא ליה דרך שירות בכך או אין דרך שירות בכך תיקו. ולכאורה משמע דרבינו העתיק כאן לישנא קמא דנדלדלה האבן וכ"מ מהראב"ד שהוסיף כאן וכתב א"א עוד אמרו שאם נעקרה האבן ועמד במקומה ועבד בגומא אין דרך שירות בכך עכ"ל וע"ע לקמן פ"ה מהל' ביאת מקדש הי"ט כתב רבינו וז"ל נתנדנדה אבן מאבני העזרה לא יעמוד עליה בשעת עבודה עד שתחובר בארץ ואם עבד עבודתו כשרה הואיל ובמקומה עומדת עכ"ל ועיי"ש מש"כ מרן ע"ז והמל"מ לא נתיישבה שם דעתו בזה אבל המעיין בעין משפט יראה שציין על לישנא קמא הך דלקמן פ"ה מהל' ביאת מקדש ועל לישנא דרבה זוטי ציין הך דהכא יעו"ש ואולי גירסת רבינו היתה כך רבה זוטי בעי לה הכי נעקרה האבן ועמדה במקומה מהו תיקו ותו לא וצ"ע בזה ודע דלא מיירי כאן באם עבד בדיעבד שתהא עבודתו פסולה דכאן לא מיירי מדין עבודה ומיירי כאן מדין הבנין שהבנין פסול אם לא תיקנו ובעינן שיתקן אותו כדי לעשות העבודה לכתחלה וע"ע לקמן שם.

הלכה יא

ולהגביהו כפי וכו'. כ"ז פשוט ומבואר ועי' ב"ב ד' א' ובשבת י"א א' דיליף מכאן דאף ביהכ"נ מצוה להגביהו יעו"ש היטיב וכן הוא באו"ח סי' ק"ג סעי' ב'.

לטוח אותו וכו'. עי' מדות פ"ד מ"א איתא שם שכל הבית טוח בזהב וע"ע בב"ב שם ובסוכה נ"א ב' יעו"ש.

הלכה יב

בלילה וכו'. בפ"ב דשבועות ט"ו ב' וכמש"כ מרן וע"ע במנחות צ"ה א' שהיו פורקין המשכן בלילה אבל לענין הקמה לא הוזכר שם ויש לעיין בזה אם כל משך זמן היותם במדבר לא היו מקימין אותו בלילה.

מעלות השחר וכו'. ר"ל אע"ג דשאר פועלים אינם יוצאים למלאכתם רק מהנץ החמה כמבואר ברפ"ז דב"מ מ"מ הכא שאני כמש"כ התוס' התם ועי' במש"כ בחי' לברכות ב' ב' יעו"ש ואע"ג דשם בנחמיה מבואר דמיירי מבנין חומות ירושלים מ"מ י"ל דכ"ש בבנין ביהמ"ק דחמיר טפי.

ונשים. הנה בענין ממון פשיטא שנתחייבו הנשים דמאי שנא וכי פטירי הנשים מכל חיובי ממון שבתורה ומאי שנא משאר צדקות והא דכתב דחייבות בגופן אינו ר"ל אבנין כיון דאין בונין אותו רק ביום והו"ל מ"ע שהזז"ג שהנשים פטורות ורק צ"ל דחיובא רמי עלייהו לסעוד בגופן והיינו כגון להביא הדברים הצריכים לבנין וכמו שמצינו במשכן שעשה משה שלא סייעו בבניינו אבל טוו את העזים ועוד דדווקא בבנין המקדש גופיה אין מקימין אלא ביום דהיינו דומיא דהעמדת הקרשים אבל לתקן הקרשים ועשיית הכלים נ"ל דשפיר דמי אפי' בלילה (ולענין בנין המזבח עי' מש"כ בתחילת הלכה א').

תינוקות של בית רבן וכו'. שבת קי"ט ב' וכמש"כ מרן וכבר כתב זה רבינו בפ"ב מהל' ת"ת ה"ב וכן הוא ביו"ד סי' רמ"ה סעיף י"ג.

ואין בניין וכו'. שם בשבועות (ועי' יבמות ו' א') וכ"ש שאין דוחה את השבת כמבואר במכילתא פרשת ויקהל ורבינו השמיטו שדבר שאצ"ל הוא.

אלא וכו'. **גזית וכו'**. מאד תמוה הוא והא אין בונין בגזית כדכתיב לא תבנה אתהן גזית וכמו שהקדים במנין המצות שהקדים להלכות אלו סי' ב' ולכן נ"ל דט"ס הוא וצ"ל אלא בנין אבנים שאינן גזית ובסמ"ג ליתא לתיבת גזית כלל וזה יותר נכון וראיתי לביאור הרד"ל בפרדר"א פכ"ד שהעיר בזה וכתב שיהיו גזוזים מההר יעו"ש ואין נראה לענ"ד כלל כי אבני המזבח בעינן שיהיו חלוקי הנחל כדאיתא בהלכה י"ד וכ"מ במכילתא שהובא לעיל בהלכה ח'. שוב מצאתי בס' לחם שמים שכתב כמש"כ דט"ס הוא.

מחובר באדמה וכו'. עי' זבחים נ"ח א' ס"א ב' (ועיי' מכילתא שהובאת בס"ק י"ח) ועי' מל"מ שהקשה מהא דפ"ג דפרה דהר הבית והעזרות תחתיהן חלול מפני קבר התהום (והא דלא הקשה מהא דאיתא בריש תמיד ובפ"א דמדות מ"ט דכי הולך במחילה שתחת הבירה די"ל משום דר"י ס"ל דמקום היה בהר הבית ובירה שמו כדאיתא ביומא ב' א' ובזבחים ק"ד ב' ולכן מקשה מהא דפרה) וכתב דדוחק לומר דתחת הקרקע שהמזבח

עומד עליו שרי להיות שם חלל דא"כ מאי האי דמקשה בזבחים שם וכ"ת דעבד מחילות בקרקע ושחיט להו וכו' יעו"ש היטיב ולענ"ד נראה דאין קושיא כ"כ משם דהא ר"י ס"ל דמחילות לא נתקדשו וא"כ אין שוחטין קרבנות במחילות ואין לומר דהיו פתוחות לקדש גם זה אינו דהא לשכות הבנויות לחול ופתוחות לקדש אין שוחטין שם קדשים כמש"כ לקמן בפרק ו' הלכה ח' ועל כרחך צ"ל דמאי דקאמר דעביד מחילות היינו על כרחך ע"ג קרקע העזרה מתחת למזבח אבל כל שעושה מחילות מתחת קרקע העזרה וקרקע העזרה מפסיק בין מזבח למחילה י"ל לעולם דשפיר דמי ובמכילתא לפנינו הגירסא איתא לא יבננו ע"ג כיפין וע"ג עמודים וכו' יעו"ש משמע אבל אי החלל תחת קרקע המזבח שרי (אבל באיפת צדק הגיה במכילתא כמו שהיא כתובה לפנינו בש"ס) ולדינא אני מבטל דעתי נגד דעתו הרחבה כי ראייתו שהביא מירושלמי מסייעתו.

עוד נסתפק המל"מ ז"ל אם זה נוהג ג"כ בכבש כמו שנוהג דין גזית ופגימת האבנים בכבש כמזבח וכמש"כ רבינו בהלכה י"ד יעו"ש ולדידי הפעוט אפשר לחלק בפשיטות דאין הכבש שוה למזבח בכל מילי רק לענין מאי דאיתמר איתמר ומנא אמינא לה מהא דאי' במנחות נ"ז ב' המזבח אין לי אלא מזבח כבש מניין שנאמר ואל המזבח לא יעלו לרצון ועיי"ש בתוס' ד"ה אין לי וכו' שכתבו בהדיא כן (ועיין תו"כ ויקרא פי"ג בסופו) וע"ע תוס' זבחים כ"ו ב' ד"ה אמר שמואל וכו' ועי' תו"כ ויקרא פ"ח ובפי"ח (בדבורא דחטאת) והא דמרבינן ליה לענין אבנים שלימות י"ל מדכתיב את מזבח ה' ואת לרבות הכבש דומיא דאיתא בזבחים פ"ז א' אין לי אלא מזבח כבש מנין דכתיב את המזבח יעו"ש (ואמטו להכי מייתי ליה רבינו להאי קרא בהלכה י"ד) והא דלוקה אגזית י"ל כיון דגלי קרא באבנים שלימות דכבש הוא כמזבח ה"ה לענין גזית א"נ י"ל מדכתיב לא תבנה אתהן גזית ואתהן לרבות הכבש כמו את המזבח. אך בתו"כ פרשת צו פ"א איתא מניין אף הכבש מקדש את הראוי למזבח ת"ל אל המזבח לא יעלו לריח ניחוח עכ"ל ולכאורה תמוה הוא דהא האי קרא כתיב אצל שאור ודבש ועל כרחך צ"ל דס"ל דכמו לענין שאור ודבש איתקש כבש למזבח ה"ה לכל מילי וכ"כ הקרבן אהרן שם בפי' יעו"ש היטיב א"כ י"ל דה"ה לענין מחובר לאדמה דומה נמי כבש כמזבח והא דאימעיט מקיר המזבח קיר הכבש היינו משום דהמזבח מיותר והו"ל למיכתב אל קירו וכמש"כ הקרבן אהרן שם. אבל דעת רבינו כמש"כ ולפי שיטת סוגיית הש"ס שלנו ולכן דווקא בפגימת אבנים דכתיב את מזבח וכו' רבינן כבש כמזבח אבל לענין סידא לקמן פרק ב' הי"ח דילפינן לרש"י מדכתיב עליו כשהוא שלם ולא כשהוא חסר וכמש"כ לעיל הלכה ח' בזה לא דמי כבש כמזבח ולכן לא הזכיר שם דין כבש ששוה למזבח והבן. ועי' במפרש לתמיד ד"ה

ואין אדם וכו' ושם ב' ד"ה צבר הגחלים וכו' וד"ה סודרן בכבש וכו' יעו"ש היטיב שדעתו דהכבש הוא כמזבח לכל מילי יעו"ש היטיב.

ואם מזבח וכו'. עי' במש"כ לעיל הלכה ח' יעו"ש היטיב ותראה כי לפי"ז דברי רבינו מאירים ושמחים.

הלכה יד

ה"ז פסולה וכו'. חולין י"ז ודווקא באבן פסולה כדי חגירת צפורן אבל בסידא דווקא טפח בעינן כדאיתא לקמן פ"ב הי"ח יעו"ש והנה רש"י כתב שם הטעם דפסול משום דכתיב עליה (וכמו שהזכרתי דעתו הלכה ח') וי"ל דמודה נמי דהטעם הוא משום דכתיב אבנים שלימות וכמש"כ רבינו והתוס' בחולין והא דכתב רש"י משום עליה קאי על פגימת הסיד ולא על פגימת האבנים וכן מבואר בד"ה באבנא וכו' ועי' זבחים כ"ט א' ס' א' יעו"ש. והרשב"א בחי' לחולין כתב הטעם משום דרבוע מעכב וחיליה מהא דזבחים ס"ב א' שכל מזבח שאין לו קרן ולא כבש ולא יסוד ולא רבוע פסול לעבודה יעו"ש היטיב אמנם רש"י כתב בסוכה מ"ט א' דהטעם שנפסל אז המזבח לא מטעם רבוע רק מטעם שאין לו קרן יעו"ש היטיב אמנם שם בתוס' בסוכה בד"ה שכל וכו' כתב כהרשב"א דחולין דפסול מטעם שאין לו רבוע יעו"ש ומצאתי סעד לרש"י ז"ל מהירושלמי דיומא פ"ק ה"ה ופ"ד דסוכה ה"ו שלא הביא שם רק שכל מזבח שאין לו קרן וסובב ויסוד פסול יעו"ש היטיב ומרובע לא הזכיר ועל כרחך הטעם משום פסול קרן ולא משום פסול מרובע והיינו כרש"י בסוכה ורש"י מפרש דנשבר הקרן כולה ומאי דקאמר אותו היום נפגמה קרן המזבח היינו שנחסר כל הקרן וה"ז פגום קרן ר"ל שנחסר ממנו קרן ולפי שהדבר קשה דמחמת רגימת אתרוגים ישבר הקרן כולו גם פגימת אבן הקרן לא יתכן להיות ע"י רגימת אתרוגים ובשלמא בסיד יכול להיות ע"י אתרוגים אבל לא אבן (ועי' במהר"ם לובלין שם) לכן הוכרח רש"י לפרש בסוכה שם מ"ח ב' ד"ה נפגמה וכו' ע"י אבנים שזרקו בו אולם לתוס' יכול להיות כפשוטו שע"י רגימת האתרוגים נחסר הסיד של הקרן ולפי שהוקשה לרש"י ז"ל דמהיכן מצינו שיש איסור בפגימת הקרן לכן פי' דנחסר כל הקרן (א"נ י"ל דרש"י דייק לה מדקתני ואותו היום נפגמה קרן של מזבח ומדלא נקט בקצרה ורגמוהו כל העם באתרוגיהם ונפגם קרן המזבח משמע דלאו מטעם רגימת האתרוגים נפגם הקרן רק דשני מעשים היו ומתחלה רגמו באתרוגים ולא נהרג בזה רק מטעם נקמה רגמוהו באתרוגיהם והביאה זאת המעשה להורות הלכה דבשחרית מנסכין המים כדאיתא ביומא כ"ז ב' ועוד נקט הלכה למעשה כי נחסר הקרן מחמת

רגימת האבנים וסתמוהו בבול של מלח כדי שלא יהא המזבח נראה פגום) וע"ע בחי' רמב"ן לחולין מש"כ על רש"י ז"ל.

בתולת הקרקע וכו'. מדות פ"ג מ"ד יעו"ש.

הים הגדול וכו'. זבחים נ"ד א' וכ"כ מרן וכ"כ התוס' בחולין שם ובכל המקומות שהבאתים בהלכה ח' יעו"ש ועי' הגה"ה במרן שכתב וז"ל ולא ירדתי לסוף דעת קושיא זו (ר"ל על מה שהקשו התוס' אנה לקחו אבנים חלקים הא ע"י ברזל א"א וע"י שמיר א"א לעשותן חלקות יעו"ש בתוס') שהרי תשובתה בצידה שבבית שני לא הי' שמיר ואין מכאן ראיה עכ"ל אף שלא ידעתי מי אבי ההגה"ה זו ומבטן מי יצאה תמה תמה אקרא הלא חכמה תתן קולה והתוס' בכל המקומות הנ"ל הוכיחו שהיה השמיר בבית שני יעו"ש ובמחילת כבודו שלא בעיון כתב זה. שוב מצאתי בלחם שמים שהתמרמר עליו בזה.

אבני ההיכל וכו'. עי' מרן שכתב דשלימות היו בלי שום פגם יעו"ש וכבר כתבתי בהלכה ח' בשם הרמב"ן כן וראיתי כעת בס' לחם שמים שהתמרמר נגד מרן וכתב ששלימות אתו לאפוקי נשברות ולא מועיל השוויית הברזל יעו"ש והנה לפי שהוא נגד דעת תוס' ונגד דעת הרמב"ן לכן לא הבאתיו בשלימות יעו"ש ומ"מ מצאתי חבר ורב לדברי במש"כ שם מתחלה לתרץ על ר"י מה שהביא ראיה לדבריו מהא דכתיב אבן שלימה מסע וכו' יעו"ש היטיב.

הלכה טו

שנפגמו או וכו'. כ"ה בתוספתא פ"ב דמגילה וכמש"כ מרן (ומכאן יליף לה רבינו מש"כ בסעי' דלעיל דאבני ההיכל והעזרות שלימות היו) וראיתי להמפרש שם בתוספתא שפי' דקאי על המזבח יעו"ש ולא ידעתי למה מפיק מפשוטו דקאי על ההיכל וכדמוכח מדברי רבינו ואפ"ל שהוקשה לו דא"כ אמאי פסולות הא יש תיקון ע"י נסירת ברזל להשוותן חלק י"ל דכיון שנתנו בפנים גנאי הוא להוציאן בחוץ ולנסרם והא דבע"ז נ"ב ב' שפיר מקשה ונסרינהו וכו' יעו"ש י"ל דהתם משום דבאו בה פריצים נפקו לחולין לכן הותר שפיר למיפקינהו לחוץ משא"כ הכא ויש קצת לעיין בזה. שוב ראיתי כן בלחם שמים שכתב לחלק בזה וכתב דאף לר' נחמיה דמותר לתקן אבני היכל ועזרה בברזל היינו דווקא בחוץ ולא בפנים ולכן אבני היכל שנפגמו בפנים אין להם תקנה יעו"ש היטיב. אבל לפ"ז לא ידעתי מה קשה לו על דברי התוס' ודחאם מהלכה יעו"ש ודו"ק (ודע כי בתוספתא ליתא להך שנגממו יעו"ש).

שנגע בה וכו'. כן הוא במ"ד פ"ג דמדות (ושם מבואר דהכבש שוה למזבח בזה).

והבונה אבן וכו'. עי' במל"מ שכתב טעם למה לא מנה רבינו עשה זו קודם הלכות אלו יעו"ש היטיב. ועי' במל"מ עוד שתמה על מש"כ הבאר שבע לחלק בין קודם שהוקדשו האבנים ובין אחר שהוקדשו האבנים דקודם שהוקדשו מותר להניף עליהן ברזל אבל אח"כ אסור יעו"ש שהשיג עליו ובאמת דברי הבאר שבע הם דברי התוס' דסוכה מ"ט א' בד"ה שכל מזבח וכו' יעו"ש היטיב. אבל באמת יש לעיין בזה א"כ למה הוצרך שלמה לשמיר לר' יהודה והוצרך לכל הטורח להביא את אשמדי כמבואר בגיטין ס"ח א' הו"ל לתקן את האבנים קודם שהוקדשו וכן למה אמרו במשנה דמדות הנ"ל דהיו חופרין למטה מבתולה והיו מביאין משם אבנים למזבח ולכבש הו"ל להביא מכל מקום ובלבד שלא יקדישום מקודם וגם בע"ז נ"ב ב' אמאי גנזו את אבני המזבח כיון דיצאו לחולין הו"ל לנסרם ולהקדישם אח"כ ובאמת התוס' לא כתבו זה לאמת רק הכי כתבו וז"ל והיינו יכולין לחלק בין קודם שהוקדשו אבנים למזבח דעודן חולין לאחר שהוקדשו אבל א"צ דמשמע בזבחים נ"ד א' שבנו אותו באבנים החלוקות כגון חלוקי אבנים מהנחל שבחול הים ובחול הים נבראו חלוקות מששת ימי בראשית עכ"ל אלמא שעלה על דעתם לחלק בזה ושוב מסקי שאין לחלק בזה וא"כ אתי שפיר המשנה דמדות אבל לכאורה מהך דגיטין קשה איך ס"ד לחלק בזה דא"כ למה הוצרך לו כל הטורח הזה ועי' ירושלמי יומא פ"ג ה"ו דאיתא שם אבני קדש צריך שתהא חציבתן בקדש ובקדש יחצבו יעו"ש היטיב ובזה מיושב קצת ועי' לקמן הלכה כ' מש"כ שם. (ועי' רדב"ז ח"ה סי' צ"ג).

שנפגמה או וכו'. הנה הא דנפגמה מבואר בפ"ג דמדות מ"ד וכמש"כ מרן והא דנגע בה ברזל מבואר כן במכילתא שהבאתי לעיל בהלכה ח' וא"צ למש"כ מרן בזה.

אחר שנבנית וכו'. נראה לענ"ד דלרבותא קאמר אע"ג דלאחר שנבנית ונעשית מחובר לא אמרינן דכולהו נפסלו קמ"ל דלא אבל הא דנפסלות בנגיעה ופגימה אפי' קודם שנבנית הוא כמבואר במדות במשנה הנ"ל. שוב ראיתי בלחם שמים שכתב ג"כ כמש"כ. אבל כתב עוד לפרש דאם היה נפגם מעיקרא או נגע בה ברזל מעיקרא ושוב נבנה במזבח פוסל כל המזבח יעו"ש ז' דעי' בלשון המכילתא שהבאתי בהלכה ח' דאינו כן יעו"ש היטיב ודו"ק ועי' בפסקי תוס' דמדות סי' ט"ו.

ומלבנין את וכו'. שם במשנה וכת"ק (וההיכל מבואר לקמן פ"ד הי"ג יעו"ש).

וכשמלבנין אותם וכו'. נקט לשון רבים וצ"ל דקאי על האבנים אמנם במשנה איתא ומלבנין אותן פעמים בשנה וי"ל דקאי על המזבח ועל הכבש אמנם לשון רבינו שכתב ומלבנין את המזבח ור"ל דדווקא המזבח ולא הכבש וא"כ הא דנקט וכשמלבנין אותן לשון רבים י"ל דקאי על האבנים אבל יותר הו"ל לתפוס ג"כ לשון יחיד ולכתוב

וכשמלבנין אותו וכו' ואולי מכאן דייק לה הראב"ד שכתב דבהיכל ועזרות ג"כ לא הי' מלבנין בכפיס. ולכאורה יש ראיה לזה מלשון המשנה שכתוב שם וז"ל שהברזל פוסל בנגיעה ופגימה לכל דבר עכ"ל ועל כרחך כוונתו לכל דבר בין למזבח וכבש ובין להיכל ועזרות. אבל מלשון הרע"ב משמע דכך שיעור דבריו דהברזל פוסל בנגיעה. ופגימה פוסלת בכל דבר ר"ל אף שנפגם שלא בברזל וכדמוכח מהך דסוכה מ"ח ב' לפי' התוס' דשם ובע"ז נ"ב ב' ובזבחים נ"ד ב' ודו"ק אבל א"כ הו"ל למימר ופגימה בכל דבר ואולי כן היה גירסתו. וכן מוכח לכאורה דבהיכל אינו פוסל נגיעת הברזל לר' נחמיה דס"ל דבחוץ מתקנים אותם בכלי ברזל ואולי י"ל דהמשנה מיירי לאחר שנבנה וק"ל ועי' במרן מש"כ מזה דנגיעה בפנים יעו"ש.

והנה ז"ל הראב"ד א"א וכשסדין אותו לא היה סדין אלא בכפיס של עץ וכן מכל העזרות ומכל הלשכות שהן קדש עכ"ל. ולכאורה ריש דבריו במזבח אך למותר הוא ומי לא יודה בזה. אבל אעתיק לפניך לשון המשנה וז"ל ומלבנין אותן פעמיים בשנה אחת בפסח ואחת בחג וההיכל פעם אחת בפסח רבי אומר כל ערב שבת מלבנין אותן במפה מפני הדמים לא היו סדין אותן בכפיס (וגירסת ס"א בכפיס וגירסת הרע"ב בכפות) של ברזל שמא יגע ויפסל וכו' יעו"ש היטיב והנה מרבינו מבואר שהליבון היה במפה והוא בסיד ונמצא לפי"ז ה"פ המשנה. מתחלה אמר מלבנין אותן פעמים בשנה רבי אומר כל ע"ש ור"ל שהוא פליג את"ק ואמר כי הליבון היה בכל ע"ש ואח"כ אמר מלבנין אותן במפה ר"ל כי מפרש כי הליבון היה במפה אבל לא סדין אותן בכפיס של ברזל רק במפה א"נ הכי מפרש כי הליבון אינו בסיד רק הליבון היינו שהיה מנגבה במפה וכ"מ לשונו בפי' המשנה ושוב מפרש דלא היו סדין אותו בכפיס של ברזל כמנהג הסיידים שמסיידים בכפיס של ברזל לכן לא היו סדים כלל רק מנגבים במפה אבל הראב"ד מפרש לה הכי כי הליבון הוא הסיד וזה היה ע"י כפיס של עץ וקאמר מתחלה כי היו מלבנין אותן פעמים בשנה ורבי אומר כי במפה היו מלבנין אותה כל ע"ש מפני הדמים (והיינו המזבח לבד) אבל על הסיד אינו חולק על ת"ק כי לא היה רק שני פעמים בשנה ואח"כ מפרש בשעה שהיו סדין לא היו סדין ע"י כפיס של ברזל וממילא מובן כי ע"י כפיס של עץ שפיר דמי וכן הוא פי' הר"ע ברטנורא וזהו שהוסיף הראב"ד וכתב וכשסדין אותו לא היו סדין וכו' הוסיף בזה שסדין אותו בכפיס של עץ. א"נ הוא מפרש מלבנין על הניגוב ולא על הסיד וכמש"כ רבינו ורבי פליג את"ק וס"ל דבכל ע"ש היו מלבנין אותו ושוב קאמר דין אחר כשסדין אותו לא היו סדין בכפיס של ברזל רק בכפיס של עץ אבל לפי"ז לכאורה לא יתכן הלשון שאמר מלבנין אותו במפה מפני הדמים כיון שהך מלבנין אותו במפה קאי

את"ק לא היה לו לומר מפני הדמים אבל ללישנא קמא דקאי אדרבי אתי שפיר טפי ודו"ק וכן יש להעיר בזה על רבינו ואולי היה גירסתו רבי אומר בכל ע"ש מפני הדמים ומנגבין אותן במפה לא היו סדין וכו' והבן היטיב בכל מש"כ וע"ע בפסקי תוס' דמדות סי' ע"ז יעו"ש.

הלכה יז

מדריגות למזבח וכו'. עי' כ"ז במכילתא סוף יתרו.

בדרומו של וכו'. עי' לעיל הלכה ו' ועי' בזבחים ס"ב ב' (ובתו"כ ויקרא פ"ו) יליף לה מדכתיב על ירך המזבח צפונה ירך בצפון ופניו בדרום אימא ירך בצפון ופניו בצפון אמר רבא רמי גברא אאפיה א"ל אביי אדרבה תריץ גברא ואותיב. א"ל רבוע כתיב עכ"ל הגמ' ופרש"י וז"ל ירך בצפון ופניו בדרום כאדם השוכב ארצה ורגליו לצפון נמצא ראשו ופניו לדרום. אימא ירך בצפון ופניו בצפון כאדם היושב זקוף. רמי גברא אאפיה שיער באדם השוכב ארצה אדרבה תריץ ואותיב גברא זקפוהו והושיבוהו ונמצא ראשו ורגליו לרוח אחת רבוע כתיב ורבוע באדם רובץ ומושכב שיער הכתוב עכ"ל ודבריו פשוטים וברורים דמשערין באדם השוכב בארכו מדרום לצפון וכשרגליו בצפון ע"כ ראשו ופניו בדרום. וראיתי לחי' בעל פנים מאירות שכתב וז"ל אין לדבר זה הבנה כלל דמאי חזית דרמי גברא וראשו לדרום דילמא רמי גברא וראשו לצפון ומזה ראיה דצריך לפנות שיהא פניו לדרום ואחוריו לצפון אבל איפכא לא ושינה ילפינן מיניה דנכון ליזהר אפי' אין אשתו עמו אם כן דרך השוכב שיהיה פניו לדרום דווקא ופריך אביי אדרבה תריץ גברא ר"ל נשער באדם היושב וביושב לא מצינו שום איסור דמותר לישב פניו לצפון ואחוריו לדרום עד כאן לשונו והנה מה שלמד מזה דהמפנה צריך להיות פניו לדרום עי' או"ח סי' ג' סעי' ה' ובמג"א שם בשם היכל הקדש ובחי' לברכות פ"ט הארכתי בזה יעו"ש אבל מה שלמד מזה דה"ה דלענין שינה כן יש לעי' לפי שיטת רש"י דצ"ל ראשו ורגליו לצפון ולדרום יעו"ש בשו"ע ובמש"כ בחי' בפ"ק דברכות יעו"ש א"כ על כרחך פניו למזרח או למערב ועי' ברבינו הל' דעות פ"ד ה"ה דיש לנהוג בשינה דבתחלת הלילה ישכב על צידו השמאלי ובסוף הלילה יהיה השכיבה על צידו הימיני יעו"ש היטיב ואם כפי' הזוהר דראשו ורגליו יהיו למזרח ולמערב א"כ ג"כ אינו מוכח לאיזה צד יהיו פניו דאם ראשו למזרח והוא שוכב על צידו השמאלי אז פניו לדרום ואם ראשו למערב והוא שוכב על צידו השמאלי אז פניו לצפון סוף דבר לדינו איני מסכים. ולעניין קושייתו פשיטא דלק"מ דמה שהקשה דילמא ראמי גברא וראשו לצפון איני מבין כלל כיון דרגליו לצפון

והוא שוכב לארכו מדרום לצפון א"כ על כרחך פניו וראשו לדרום וזה שאמר רמי גברא אאפיה ר"ל שיער באדם שמושכב ארצה לארכו. וכ"ז פשוט וברור לפי ענ"ד.

והעולה במעלות וכו'. עי' מל"מ שתמה אמאי לא הביא הך דמכילתא אין לי אלא עליה ירידה מניין ת"ל אשר לא תגלה יעו"ש ואולי אפ"ל דלא לעניין מלקות איתרבאי רק לענין איסור בעלמא וזה כבר כתב רבינו לקמן סי' ל"ד סעי' י"א דצריך לירד דרך הכבש וזה פשוט בכמה מקומות. ומה שהקשה עוד למה לא הביא הא דאיתא במכילתא ובירושלמי פ"א דברכות דכהנים הולכין עקב בצד גודל יעו"ש י"ל דתלמודא דידן לא ס"ל כן דהא איתא ברפ"ב דיומא דהיו רצין ועולין בכבש ומשמע דהיו רצין על הכבש (אף די"ל דה"ק היו רצין עד לכבש והולכין בכבש כדרכן עקב בצד גודל) ועי' תוס' ישנים שם שדעתו דדווקא עקב בצד גודל יעו"ש וע"ע בסוכה נ"ב ב' יעו"ש היטיב. והנה שוב מצאתי בס' יראים סי' שכ"ז ובסמ"ג לאוין סי' רצ"א שכתבו דהאי עקב בצד גודל לאו דוקא והביאו ראיה מהך דרפ"ב דיומא ונהניתי מאד כי כוונתי לדעתם הרמה. ועוד י"ל דהא במכילתא מבואר שם דזהו רק דברי ר' ישמעאל יעו"ש ואולי דת"ק אינו מודה לו בזה וע"ע לקמן פ"ז ה"ד יעו"ש היטיב וע"ע מ"ר ריש פרשת משפטים (וע"ע בלחם שמים מש"כ בזה).

וכן הנותץ וכו'. האי וכן ר"ל כמו ששם אסור ולוקה משום שהוא נוהג מנהג בזיון ה"נ הנותץ אבן מן המזבח לוקה והוא מספרי פרשת ראה פיסקא ס"א יעו"ש היטיב (ועי' כעין זה בשבת ק"כ ב' וסנהדרין נ"ו א' מכות כ"ב א' יעו"ש היטיב) וע"ע בתוספתא דמכות פ"ד יעו"ש היטיב. והא דכתב הכא בין האולם ולמזבח לאו דוקא (ועיין הלשון בתוספתא שם שכן איתא שם הנותץ אבן אחת מן ההיכל ומן האולם ומן המזבח לוקה וכו' אבל בספרי איתא ג"כ מן העזרות יעו"ש) ועי' בפ"ו מהל' יסוה"ת ה"ז יעו"ש וכבר העיר מרן בזה יעו"ש.

דרך השחתה וכו'. י"ל דנלמד זה ממאי דאיתא בסנהדרין שם אזהרה למחיקת השם מהכא יעו"ש והתם מותר למחוק השם לעשות שלום בין איש לאשתו וכן ממאי דאיתא במכות שם דאזהרה מהכא לשורף עצי הקדש יעו"ש וכי לא היו שורפין עצי הקדש במערכה אלא ודאי דדווקא דרך השחתה אסור. ומש"כ המל"מ דכ"כ לקמן פ"ט מהל' כלי המקדש דלתקן שרי יעו"ש ולא ידעתי מאי כתוב שם יותר מכאן וע"ע לקמן פ"ח ממעשה הקרבנות ומש"כ שם מזה (וכן יש להביא ראיה לזה מהא דזבחים נ"ד ב' ודו"ק) וע"ע באו"ח סוף סי' קנ"ב ובא"ר שם יעו"ש היטיב.

הלכה יח

מן המתכת וכו'. טעמו פשוט דפליגי בזה רבי ור' יוסי ב"ר יהודה והלכה כרבי מחבירו והוא ס"ל דאינו כשר רק משל מתכת בלבד כדאיתא במנחות כ"ח ב' כלי שרת שעשאן של עץ רבי פוסל ור' יוסי בר"י מכשיר ועוד תניא התם (ובר"ה כ"ד ב' וע"ז מ"ג ב') ושל שבעה לא יעשה ואפי' משאר מיני מתכות ר"י בר"י אומר אף עץ לא יעשה כדרך שעשו מלכי בית חשמונאים עכ"ל ועוד איתא התם אין לו זהב מביא אף של כסף של נחושת ושל ברזל ושל בדיל ושל עופרת ר"י בר"י מכשיר אף בשל עץ עכ"ל והא דתני רב פפא בריה דרב חנין קמיה דרב יוסף מנורה היתה באה מן העשת מן הזהב עשאם של כסף כשרה של בעץ ושל אבר ושל גיסטרון רבי פוסל ור"י בר"י מכשיר של עץ ושל עצם ושל זכוכית ד"ה פסול (והיא תוספתא פ"ט דמנחות) כבר צוה ליה רב יוסף לסמוייה מקמי כל הני דמייתית לעיל וכן מבואר בזבחים צ"ו ב' דאיתא התם וכלי שרת דחרס לא עבדינן ואפי' ר"י בר"י לא קאמר אלא דעץ אבל דחרס לא וע"ע בסוכה נ' ב' ובסוטה י"ד ב' מבואר כן בהדיא וע"ע ביומא ל"ט א' דמבואר שם דהלכה כרבי דכלי שרת דעץ לא עבדינן (וע"ע ספרי בהעלותך פיסקא ס"א) וכ"ז פשוט וברור ודברי מרן בהא מגומגמין יעו"ש (ויש שם ט"ס מש"כ של עץ ושל אבר וכו' וצ"ל של בעץ ושל אבר וכו' גם מש"כ בסוף הדבור בפ' הקומץ רבה שם דף מ"ג ובפ' כל הצלמים צ"ל בפ' הקומץ רבה שם ובפ' כל הצלמים דף מ"ג) וכלי חרס לד"ה פסולים לכן לא הביא רבינו זה דכ"ש הוא מן עץ ועצם וזכוכית ופשוט.

הלכה יט

של בדיל וכו'. שם במנחות כ"ח ב' ובר"ה כ"ד ב' וע"ז מ"ג ב'.

המזרקות והשפודין וכו'. עי' מרן שהערה מקורו מהא דיומא ל"ז א' מונבז המלך עשה כל ידות הכלים של יוה"כ של זהב יעו"ש וכוונתו דפריך שם ונעביד לדידהו ומשני בידות סכינים יעו"ש דמוכח דיש לעשות כל הכלים של זהב אף של מזבח העולה והבן ותמיהני על מש"כ במלכים א' ז' פסוק מ"ה ואת הסירות ואת היעים ואת המזרקות ואת כל הכלים האלה אשר עשה חירם למלך שלמה בית ה' נחושת ממורט וכן הוא בדברי הימים ב' ד' פסוק ט"ז ואת הסירות ואת היעים ואת המזלגות ואת כל כליהם עשה חירם אביו למלך שלמה לבית ה' נחושת מרוק ע"כ ולמה לא עשה של זהב וכי לא היה ביד שלמה לעשות של זהב ואולי מפני שכתוב בהן נחושת ממורט ועי' מדות פ"ב מ"ג כל השערים שהיו שם נשתנו להיות של זהב חוץ משער ניקנור מפני שנעשה בהן נס וי"א מפני שנחושתן מצהיב עכ"ל וע"ע ביומא נ"ח א' ובירושלמי שם ביומא פ"ג סוף ה"ח

וע"ע בערכין י' ב' יעו"ש ובירושלמי סוכה פ"ה יעו"ש ועי' בפסחים נ' א' יעו"ש היטיב ראיה לרבינו.

זהב אם וכו'. כבר מבואר כן במשנה דמדות פ"ב מ"ג הנ"ל אבל במקדש ראשון עשה שלמה דלתות שערי עזרה מנחושת ככתוב בדברי הימים ב' ד' פסוק ט' ואולי באמת ע"ז נאמר גדול יהיה כבוד הבית האחרון מן הראשון כדאיתא בב"ב ד' א' יעו"ש.

הלכה כ

לשם הקודש וכו'. כן הוא הלשון בתוספתא דמגילה פ"ב כמו שהובא במרן וע"ע בתוספתא פ"ט דמנחות ומשמע מכאן דאפי' לא נשתמש בהן ההדיוט עדיין רק כל שנעשה לשם הדיוט אסור לגבוה אמנם בזבחים קט"ז ב' ומנחות כ"ב א' משמע דכל שלא נשתמש בהן ההדיוט והרי הן חדשים מותרים לגבוה וכבר העירותי מזה בחי' למגילה פ"ד יעו"ש ועי' בירושלמי יומא פ"ג ה"ו וז"ל דתני העושה כלי להדיוט עד שלא נשתמש בו הדיוט מותר להשתמש בו לגבוה משנשתמש בו הדיוט אסור להשתמש בו גבוה והא תני העושה כלי לגבוה אל ישתמש בו הדיוט יעו"ש היטיב. ויש לעיין לפ"ז כיון דפסק רבינו בכלי גבוה דדווקא נשתמש בו גבוה אסור להשתמש בו הדיוט אבל אי לא נשתמש בו גבוה מותר להשתמש בו הדיוט דבהזמנה גרידא לא מיתסר א"כ ה"ה להיפך באם לא נשתמש בו הדיוט יהא מותר להשתמש בו גבוה. והנה על קושיא הראשונה מה שהקשיתי מזבחים ומנחות יש ליישב כי תלוי במאי דאיתא סנהדרין מ"ח ב' דמסקינן תנאי היא דתניא ציפן זהב וכו' יעו"ש היטיב וכתב רש"י ז"ל דמאן דס"ל הזמנה לאו מילתא היא ס"ל דלא בעי עיבוד לשמה ומאן דס"ל הזמנה מילתא היא בעי עיבוד לשמה וה"נ אם מתחלה נעשה לשם הדיוט ולא לשם הקדש למאן דס"ל דהזמנה מילתא היא פסול ולמאן דס"ל הזמנה לאו מילתא היא כשר ולא איכפת לן מה שהוזמן (שלא) לשם הדיוט כ"ז שלא נשתמש בו יעו"ש היטיב.

ובזה יתיישב קצת מה דאיתא בזבחים קט"ז ב' דאביי הוכיח דבבמה שרי אפי' נשתמש בו להדיוט ורבא משני בחדתי יעו"ש היטיב ולכאורה קשה וכי לא עלה ע"ד אביי לשנויי הך אלא ודאי דאביי ס"ל בסנהדרין שם דהזמנה מילתא א"כ לא יכול לשנויי דמיירי בחדתי דבעינן שנעשה מתחלה לשם הקדש לכן הוכיח מכאן דבבמה כשר בכל גווני אבל לרבא דס"ל דהזמנה לאו מילתא והא לא איכפת לן מה שנעשה מתחלה לשם הדיוט לכן מכשר בחדתי והנה אנן פסקינן דבגוף קדושה הזמנה מילתא היא עי' באו"ח סי' מ"ב סעי' ג' בהג"ה ורבא ס"ל ע"כ דגם הזמנה לגוף הקדושה לאו מילתא היא כמש"כ התוס' בסנהדרין מ"ז ב' ד"ה מ"ט וכו' (ויש לעיין אמאי לא הוכיחו בהדיא מהא דאית

ליה לרבא בכריתות כ"ד ב' דעגלה ערופה אינה נאסרת רק לאחר עריפתה יעו"ש אמנם לפי הגהת הב"ח בכריתות דהגיה שם רבה אתי שפיר יעו"ש. שוב מצאתי בחי' ר"ע איגר סי' נ' שהקשה זאת על התוס' ובהשמטות הביא שגם זקנו בעל משנת דר"ע הרגיש בזה יעו"ש ועי' בכורות ט' ב' ברש"י ד"ה ושור הנסקל וכו' וצע"ק ובפרט לפי הגהת הב"ח שם רבה וצ"ל כמש"כ רש"י שם בד"ה פטר חמור וכו' א"נ אפי' ערפו וכו' יעו"ש) לכן תירץ בחדתי אבל לדידן אף בחדתי אסור ורבינו פסק בפ"י מהל' רוצח ה"ו דעגלה ערופה מחיים נאסרת יעו"ש היטיב אלמא ס"ל דהזמנה לגוף הקדושה מילתא היא ולכן בעינן שיעשה מתחלה לשם הקדש אבל אם מתחלה נעשה להדיוט אסור לגבוה.

אבל מש"כ רבינו דכלי גבוה וכו' כ"מ לשון הש"ס דע"ז נ"ב ב' דדווקא בשנשתמש בו גבוה אסור להדיוט יעו"ש אבל יש לעיין דהא לענין גוף הקדושה הזמנה מילתא וכל שזימנו להקדש ה"ז אסור להדיוט. לכן נ"ל להיפך דלעולם לגוף הקדושה נמי לא מילתא היא וכדאיתא במנחות ל"ד ב' יעו"ש היטיב לכן בכלי קדש דווקא שנשתמש בו גבוה אסור להדיוט והו"ל ככיס של תפילין דאזמניה ולא צר ביה דשרי והא דנעשה לחול אסור להשתמש בו גבוה לאו משום דהזמנה מילתא רק משום דבעינן עיבוד לשמו כמו בעיבוד עורות סת"ם דפסקינן דבעינן עיבוד לשמן ובהכי ניחא נמי מאי דאיתא בסנהדרין שם מ"ח א' כפה שהיתה טמאה מדרס נותנתו לספר טהור מן המדרס די"ל דהתם לא בעינן עבוד לשמן ועי' באו"ח סי' קמ"ז במג"א ס"ק ה' ובמג"א סי' קנ"ג יעו"ש ובהכי יש ליישב קצת מהא דזבחים קע"ז ב' ומנחות שם מהא דמשני התם בחדתי די"ל התם לא שייך זה דבעינן עשיה לשמה ובשלמא אם היה משמש לאותו דבר שנעשה בתחלה לזה בעינן דיהיו נעשין לשמן אבל בלא"ה דהיינו שלוקחן לצורך ד"א למה שנעשו מתחלתן לא ושרי. והנה הרבה יש להאריך בזה והיא שיטה גדולה וארוכה בהא דהזמנה מילתא היא לכן משכתי ידי מזה כאן ואי"ה במקו"א יבואר.

וכלי גבוה וכו'. כתב ע"ז מרן וז"ל שם (בתוספתא) גבי העושה מטפחת ותיבה לספר עכ"ל וכתב ע"ז ההג"ה וז"ל הרב בעל כ"מ הביא למוצא דין זה ממש"כ בתוספתא גבי העושה תיבה במחילת כת"ר לא דק שהרי דברי רבינו הם לשון התוספתא ממש בסוף אותו פרק עד כאן לשונו והנה אעתיק לפניך לשון התוספתא וז"ל העושה תיבה ומטפחת לספר עד שלא נשתמש בהן גבוה רשאי להשתמש בהן הדיוט ומשנשתמש בהן גבוה אין רשאי לישתמש בהן הדיוט וכלים שנשתמש גבוה אל ישתמש בהן הדיוט עכ"ל (ובתוספתות החדשות היא בה"ח ואח"כ בה"י איתא וז"ל) כלי גבוה עד שלא נשתמש בהן גבוה רשאי לישתמש בהן הדיוט משנשתמש בהן גבוה אין רשאי להשתמש בהן

הדיוט וכלים מתחלתן להדיוט אין עושין אותן לגבוה אבנים וקורות שחצבן מתחלה להדיוט אין בונין אותן בהר הבית אבני היכל ועזרות שנפגמו אין להם פדיון וטעונים גניזה עכ"ל והנה לפי"ז גם מרן צדק בזה במש"כ גבי תיבה ומטפחת לספר. וצ"ע באמת על התוספתא למה כפלה זה פעמיים. אמנם בשנעיין בשינוי הלשון דמתחלה קאמר וכלים שנשתמש גבוה ולא קאמר וכלי גבוה כמו דקאמר בסיפא ועוד אמאי לא סיים ברישא דאם לא נשתמש בהם גבוה שרי להדיוט כמו דסיים בסיפא. ולכן נ"ל דברישא לא מיירי מכלי ביהמ"ק רק מתשמשי קדושה ובהם לא בעי עשייתן לשמן וכמש"כ למעלה והנה מתחלה קמ"ל רבותא דתיבה ומטפחות הספרים שנעשו מתחלתן לשם כך מ"מ הזמנה לאו מילתא היא וכל שלא נשתמש בהם גבוה שרי להדיוט ואח"כ קמ"ל רבותא דאף שלא נעשו מתחלה לשם כך רק מתחלה נעשו לשם הדיוט כל שאזמניה אח"כ וצר ביה אסור להשתמש בו הדיוט ולכן כללו עם דין התיבה והמטפחת. ואח"כ בה"י מיירי בכלי ביהמ"ק דבהן בעינן עשייה לשמן וכנ"ל לכן קאמר כלי גבוה ר"ל שנעשו מתחלה לשם כך מ"מ הזמנה לאו מילתא היא וכל שלא נשתמש בהן גבוה רשאי להשתמש בהן הדיוט וזהו דין דרבינו ממש וזה שדקדק רבינו וכתב כלי גבוה וכו' וצדקו דברי ההג"ה (והא דבעינן הכא עשיה לשמה י"ל מדכתיב ועשו לי מקדש ועיי"ש רש"י על ויקחו לי תרומה ועל ועשו לי מקדש יעו"ש (ועי' בסוכה ט' א' ובמאור ובמלחמות שם ועי' בחי' הר"ן בסנהדרין מ"ח ב' שם יעו"ש).

אבנים וקורות וכו'. כבר כתבתי לפניך לשון התוספתא. ותמה מרן מניין למד דמיירי שחצבן מתחלה לביהכנ"ס דילמא מיירי שחצבן מתחלה להדיוט יעו"ש מש"כ בזה. ולפענ"ד נראה שרבינו למד זה דדבר של מצוה לגבי בנין ביהמ"ק מיקרי הדיוט מהך ירושלמי דפ"ג דיומא שכתבתי למעלה ד"ה וכלי גבוה דאיתא שם א"ר יוסה הוינין סברין מימר מה פליגין להדיוט אבל לגבוה לא יעו"ש ובקרבן העדה שפי' דמזוזה לגבי ביהמ"ק הדיוט קרי ליה (ואף שפירושו אינו מוכרח לפענ"ד) וה"נ ביהכ"נ לגבי הר הבית הדיוט מיקרי. אמנם לפי מש"כ בס"ק נ"ה דבנין הר הבית צריך לשמו וכשם שאם עיבד העור לשם מזוזה פסול מלכתוב תפילין וכן אם עבדו לשם תפילין פסול לכתוב עליו ס"ת כדאיתא ביו"ד סי' רע"א יעו"ש בש"ך ה"נ לגבי אם עשאן מתחלה לשם ביהכ"נ פסול מלבנות ממנו הר הבית. וממש"כ התוס' בסוכה מ"ט א' ד"ה שכל מזבח וכו' שמותר לבנות מזבח מאבנים שחצבן עד שלא הקדישן משמע דלא בעינן לשמן אבל י"ל דגם הפוסקים מודו דמ"מ אף שלא הקדישן עדיין מ"מ בעינן שתהא החציבה לשם הקדש (וא"כ אזדא ליה מה שכתבתי לעיל הלכה ט"ו לתרץ על התוס' מההוא הירושלמי

דמהירושלמי אינו מוכרח שיקדיש מתחלה והבן. ובלא"ה לא יתכן דאם נימא דבעינן שיקדיש תחלה קודם תיקון האבנים א"כ הדרא קושיא לדוכתא ממה עשו המזבח וכבר כתבתי שהתוס' בעצמם לא מסקי כן והבן).

פרק ב

הלכה א

מכוון ביותר וכו'. מדהוצרך סימנים להכיר מקומו כמבואר בזבחים ס"ב א' יעו"ש.

הלכה ב

דוד ושלמה וכו'. לא שבנו שניהם ביחד רק דוד בנה עליה במה להקריב בשעתה ושלמה בנה עליה בנין עולמים. ופשוט.

אברהם המזבח וכו'. כן מוכח מההיא דזבחים דאיתא שם שראו את אפרו של יצחק יעו"ש וע"ע בתענית ט"ז א' (ובחי' שם) וע"ע בפדר"א פי"א וי"ב כ' כ"ג ל"א יעו"ש היטיב בכל המקומות ובירושלמי נזיר פ"ז ה"ב וע"ע ב"ר פי"ד ופל"ג ופנ"ה ובפתיחתא דאיכה רבתי בד"ה ר' יוחנן פתח משא גיא חזיון וכו' יעו"ש היטיב וע"ע בתנא דבי אליהו זוטא פ"ב. יעו"ש שם תמצא כל מש"כ רבינו כאן וע"ע בס' שבט יהודא ותמצא כן מעדות שר אחד יעו"ש. וע"ע בזוה"ק ח"ב רי"ד א'.

הלכה ג

כעין מזבח וכו'. עיין מדות פ"ג מ"א ובמנחות צ"ז א' ב' ועי' תוס' זבחים ס"ב אחד בד"ה א' שהעיד וכו'.

ואין להוסיף וכו'. יש לעיין הא מסקינן שם בזבחים דיש להרחיבו עד ששים אמה אם היו נצרכין לזה ועוד הא איתא התם מדת ארכו ומדת רחבו ומדת קומתו אין מעכבין ובלבד שלא יפחתנו ממזבח שעשה משה יעו"ש היטיב והובא לקמן הלכה י"ז וצריך לומר דס"ל אמת שאינו מעכב לפסול הקרבן בשביל זה אמנם מדהוצרך נביא ע"ז להעיד על מדתו של מזבח וכמש"כ בהלכה ד' אלמא דיש קפידא על מדתו כמה יהיה ומפרש דלא כרש"י שהעיד שיש להם רשות להוסיף עד שישים אמה וכן פי' במשניות בפ"ג דמדות מ"א יעו"ש בפי' רבינו רק שהעיד על מדתו שיהיה ל"ב על ל"ב וכ"מ מתוס' דזבחים שם ד"ה אחד שהעיד וכו' וס"ל דאין הלכה כרב יוסף ורק כמו שאמר מתחלה הטעם דלכן הוסיפו משום דלא ספקא משום שאין אש מן השמים מסייעו או הלכה כרבין אר"ש בן פזי משום בר קפרא דשיתין הוסיפו ומדחזינן דהוצרך נביא להעיד על

מדתו כמה יהא אלמא דאין הרשות להרחיבו כמה שירצה ורק על פי הדבור נעשה ועי' פסקי תוס' מדות סי' ט"ז.

הלכה ד

על מקום וכו'. והיינו כר' יוחנן דס"ל כן בזבחים שם. ושם איתא וז"ל במתניתא תנא ר' אליעזר בן יעקב אומר שלשה נביאים עלו עמהן מן הגולה אחד שהעיד להם על המזבח ועל מקום המזבח ואחד שהעיד להן שמקריבין אע"פ שאין בית ואחד שהעיד להם על התורה שתכתב אשורית עכ"ל ורבינו לא פסק כוותיה דהך ברייתא משום דס"ל לראב"י דמתחלה ניתנה להם בכתב עברי וכמש"כ רש"י שם אבל רבינו ס"ל כרשב"א בסנהדרין כ"ב א' דהכתב לא נשתנה כל עיקר והראיה דשקלו וטרו אמוראי אליביה יעו"ש ודריש משנה תורה היינו שצריך לכתוב שני ס"ת כדאיתא שם כ"א ב' וכמש"כ בהל' ס"ת פ"ז ה"ב ג' ובפ"ג מהל' מלכים ה"א וכבר האריכו הרבה מהראשונים והאחרונים להוכיח כן דאותו כתב לא נשתנה כל עיקר כידוע להמעיינים הלא בספרתם.

על מזבח וכו'. בש"ס איתא בסתמא שמקריבין אע"פ שאין בית. והוסיף רבינו לבאר דדווקא על המזבח מקריבין אבל כל שאין מזבח א"נ שלא במקום המזבח אין מקריבין דברצפה אין מקריבין דלית הלכתא כר' יהודה דס"ל דרצפה נתקדשה בקדושת המזבח ועוד דהא מודה ר"י בדמים דאין זורקין על הרצפה כדאיתא בזבחים ס' א' (ועיי"ש בתוס' ד"ה מודה ר"י וכו' שכתבו וז"ל תימה מאי קס"ד מעיקרא הא יסוד וקרן ורבוע מעכבין עכ"ל והנה לעיל נ"א ב' בד"ה תן וכו' כתב וז"ל דהא דמעכבין היינו דווקא במזבח וקודם דקדיש דוד הרצפה או אם נעקרה הרצפה סמוך למזבח או לא קדיש עד ארעית תהומא עכ"ל והנה מש"כ קודם דקדיש דוד הרצפה וכו' כבר העירותי בזה לעיל פ"א ה"י יעו"ש דשלא בדקדוק היא דהא דוד לא קדשה [אלא] בקדושת עזרה אבל מש"כ או לא קדיש וכו' לכאורה ט"ס וצ"ל אי לא קדיש וכו' דלעיל כ"ד א' מספקא ליה בזה אבל באמת זה אינו דהא אסיקנא שם דקדיש עד ארעית תהומא יעו"ש לכן עיקר כמש"כ לפנינו די"ל דמה דפשוט לן דקדיש עד לארעית תהומא היינו לענין קדושת עזרה אבל לענין נתקדשה בקדושת המזבח שפיר מסתפק להו להתוס' בזה וק"ל ועי' תוס' פסחים ס"ז ב' ד"ה מחילות וכו') ובאין מזבח אין מקריבין קרבנות עי' זבחים נ"ט א' ס' א' יעו"ש היטיב וכמש"כ רבינו לקמן פ"ג מהל' פסולי המוקדשין יעו"ש מהלכה כ"ב ואילך. וזה שהוסיף רבינו תיבת מזבח ומש"כ הזה בא לאפוקי מזבח שהיה בימי שלמה דדווקא בימי עזרא אמרינן מקריבין אע"פ שאין בית לפי שקדושה ראשונה קדשה לע"ל אבל לא מקודם לכן וכמש"כ לקמן פרק ו' הלכה י"ד יעו"ש היטיב.

משה ושעשה וכו'. עי' בברייתא דמלאכת המשכן פי"א דאיתא שם כן רק במזבח שעשה משה איתא שם פלוגתא דר"מ ור' יוסי ס"ל דהיה גובהו עשר אמות ור"מ ס"ל דהיה גובהו שלש אמות יעו"ש ובזבחים נ"ט ב' איתא ר' יהודה במקום ר"מ. והנה לדינא אין נפק"מ דבין נגד ר"מ ובין נגד ר' יהודה הלכה כר' יוסי כידוע ועי' מרן ומש"כ מרן דסתם גמרא במנחות צ"ז ב' כוותיה דר' יוסי יעו"ש הנה המעיין שם יראה כי לא נמצא שם משמעות דמיירי במזבח דמשה וי"ל דמיירי במזבח דשלמה דכתיב בהדיא דעשר אמות קומתו בדברי הימים ב' ד' פסוק א' או י"ל דמיירי במזבח דיחזקאל או דבית שני דבזה לא פליג ר' יהודה (הן אמת דמרש"י שם משמע דקאי אמזבח דמשה יעו"ש אבל אין לזה הכרח ואולי י"ל דדחקו לרש"י משום דקא מיירי התם בבנין יחזקאל וקאמר דגובה המזבח כמה הוי כעשר אמות ומנין פשוט לו כ"כ דבנין יחזקאל הכי הוה דהא לא נזכר התם כמה גובהה אלא ודאי היה פשוט לו כיון דגם מזבח של משה היה כן והא דכתיב שלש אמות היינו מסובב ולמעלה וכן ע"כ ביחזקאל היה גובהו שלש משפת הסובב ולמעלה. אמנם שוב ראיתי כי רש"י ז"ל בעצמו פי' ביחזקאל מ"ג בפסוק י"ד. ומחיק הארץ עד העזרה התחתונה שתים אמות ורחב אמה אחת ומהעזרה הקטנה עד העזרה הגדולה ארבע אמות ורוחב האמה. וההאראל ארבע אמות ומהאראל ולמעלה הקרנות ארבע. ופירש"י וז"ל ומחיק הארץ מן היסוד מקרקע הארץ. עד העזרה התחתונה עד גג מלבן הראשון. שתים אמות ולא היה כן בבית עולמים שם שנינו מביא מלבן של ל"ב על ל"ב וגובהו אמה וכאן שתים. ורוחב אמה אחת. כשהניח מלבן השני עליו היה מלבן השני שלשים על שלשים נמצא כניסה לו סביב סביב אמה והוא היסוד הרי עלה שתים וכנס אמה זה היסוד. ומהעזרה הקטנה עד העזרה הגדולה ארבע אמות מגג מלבן התחתון עד גג מלבן שעלי' ארבע אמות גובה. ורחב האמה היא כניסת הסובב עלה ארבע וכנס אמה זהו סובב והתחתון קורא קטנה לפי שאין גובהו אלא שתים והעליון ארבע גובה. וההראל הוא גובה גג המזבח מן הסובב ולמעלה ובבית העולמים לא היה אלא גובהו שלש עכ"ל ולפ"ז היה גובהו של מזבח בנין יחזקאל עשרה אמות לבד הקרנות היינו היסוד ב' ועד הסובב ד' הרי ששה ומשם ד' עד הקרנות ולא עד בכלל.

ובאמת צ"ע קצת כי לכאורה מבואר בש"ס דקאי על מזבח דיחזקאל דביה מיירי קראי ומבואר שם דהיה עשר עם הקרנות וראיתי בפי' הגר"א שם דהוא פי' נמי כרש"י ביסוד ובסובב רק דפי' דמה דכתיב וההראל ארבע אמות היינו עם גובה הקרנות דסוף פסוק פי' לרישיה דכתיב ומהאראל ולמעלה הקרנות ארבע היינו ר"ל עם הקרנות היה גובהו ארבע והיינו כמש"כ רבינו כאן דכלם היה גובהן בשוה וכ"מ מהש"ס דזבחים נ"ג א'

דמסיק אליבא דרבי דהלכתא כוותיה כדאיתא לקמן סי' ל"ט סעי' כ"ו דהאי וההראל ארבע אמות ה"ק תופס תחת הקרנות ד' אמות דהיינו ה' אמות עם גובה הקרנות דשם חוט המפסיק דהוי חצי המזבח. אך יש לעיין לפי' הגר"א א"כ מנ"ל להש"ס זה דכל עיקר הוכחתו אינו אלא משום קושייתו וכי ההראל ארבע אמות ולפי' הגר"א לא קשה ולא מידי. אמנם זה יש ליישב בנקל דלמה ליה להפסוק לסתום והדר לפרש אלא ודאי מיתור לשון נשמע תרתי וק"ל. אולם לרש"י ז"ל לכאורה וודאי קשה דקושיית הש"ס לק"מ. ואולי מטעם זה בחרו להם רבינו והגר"א פי' אחר בכתוב ונמצא בנין עולי גולה שוה ממש לבנין יחזקאל ודו"ק) וע"ע בשבת צ"ב א' שם מבואר כר' יוסי דמזבח של משה היה עשר אמות יעו"ש וע"ע בעירובין ב' ב' דקאמר ואב"א כי כתיב קלעים חמש עשרה אמה אל הכתף בגובהה הוא דכתיב גובהה והא כתיב וקומה חמש אמות ההוא משפת מזבח ולמעלה וכו' והיינו כר' יוסי יעו"ש ברש"י והתוס' בזבחים נ"ט ב' בד"ה ואומר קלעים וכו' גרסי כך אב"א קלעים ט"ו אמה וכי כתיב וקומה ברוחב חמש אמות משפת קלעים ולמעלה יעו"ש היטיב והיינו כר' יוסי יעו"ש היטיב. הן אמת דלשנא קמא דרש"י בעירובין דגרס ההוא משפת קלעים ולמטה יעו"ש לא אתי רק אליבא דר' יהודה יעו"ש היטיב אבל כבר השיג רש"י ע"ז ומחי לה במאה עוכלי ואף דהתוס' בזבחים תירצו קושיא דרש"י ז"ל ופי' דמגובהה נמי פריך יעו"ש היטיב מ"מ גירסת ופירוש התוס' אינו אלא אליבא דר' יוסי והבן.

(**ובדרך** אגב באתי להעיר על מש"כ בגליון הש"ס בעירובין התם וז"ל ובין לר"י לילפו מפתח שער החצר ולא ידעתי לפרש דמה קושיא על ר"י דמה נוכל ללמוד מפתח החצר יותר מהלימוד האולם הא גם מהאולם היה רחב יותר מעשרה ומזה פרכינן באמת אח"כ ומוכחי מזה דר"י פליג על הרוחב עכ"פ איך שייך למינקט לר"י ליליף מפתח החצר מה עדיפות בזה מהילפותא מהאולם והלימוד מהאולם הא צריך לענין גבוה יותר מעשרים וצ"ע עכ"ל וצ"ע עליו הלא כבר קדמוהו התוס' בזבחים שם בקושיא זו על רש"י ז"ל ומטעם זה השיגו על רש"י ז"ל יעו"ש ופי' דהקושיא היא רק מגובהה דלית לן למילף לא מאולם ולא מהיכל רק מפתח החצר יעו"ש ועי' בריטב"א בעירובין שם שתירץ קושיית התוס' וכתב דמשמע ליה להש"ס דר"י לא יליף מאולם רק לענין הגובה אבל לענין הרוחב יליף ג"כ מפתחו של היכל מדלא פליג ארחב יותר מעשר ולכן פריך שפיר אדילפי מפתח ההיכל לילפו מפתח שער החצר יעו"ש היטיב) והנה לפי מאי דמסקינן דכולם היו גובהן עשרה לכאורה יש ראיה למש"כ התוס' בזבחים ס"ב א' ד"ה מדת ארכו וכו' דמדת קומתו מעכב עיי"ש בצאן קדשים ואם כי פי' הצ"ק לכאורה אינו מוכרח כ"כ די"ל דכל שלא

נעשה בשעת בנין מיקרי זה מוסיף אבנין ומקשה מקרא דהכל בכתב עי' עירובין ק"ד א' וסוכה נ"א ב' יעו"ש וע"ע בתוס' חולין פ"ג ב' ד"ה קא מוסיף וכו' ויש לפרש התוס' דחולין ע"ד שכתב הצ"ק כאן יעו"ש היטיב והבן וע"ע בתוס' זבחים שם ד"ה אף מזבח וכו' מבואר כהצ"ק ועי' לקמן הלכה י"ז ועי' לקמן שם ד"ה מאמה עוד ראיות דהלכה כר' יוסי.

מקום המערכה וכו'. היינו משפת סובב ולמעלה וכמו דאיתא בש"ס ועי' לקמן הלכות ז' ח' ושם יבואר אי"ה.

מדת ארכו וכו'. זה וודאי מבואר בכתוב (יחזקאל מ"ג ט"ז) והאריאל שתים עשרה אורך בשתים עשרה רוחב רבוע אל ארבעת רבעיו ועי' זבחים נ"ט ב' מנחות צ"ז ב' ומדות פ"ג מ"א יעו"ש היטיב.

הלכה ו

ומהן באמה וכו'. זה יבואר לקמן בסעיפים הבאים לפנינו כל שרש דבר אי"ה.

הלכה ז

למ"ד אמה וכו'. דע שבזו נחלקו אבות העולם עי' כל הסוגיא במנחות צ"ז ב'. והעולה משם לשיטת רש"י ז"ל דאמה יסוד בגובהה היתה באמת בת חמשה אבל אמה דיסוד דכניסה היתה בת ששה. ובסובב הוה להיפך דאותם חמש אמות דגובהה היתה של ששה ששה אבל אמה כניסה דסובב היתה של חמשה ומשפת סובב ולמעלה עד מקום הקרנות היתה של ששה ששה גובהם והקרנות בין גובהם ובין רוחבם היתה של חמש חמש. ונמצא לפי"ז היה המזבח גובהו נ"ח טפחים ונמצא נשאר מקום שבין הקרנות כ"ו אמות וד' טפחים ולא חשוב לה כיון דלא הוי אמה. אמנם לרבינו אמה יסוד בין בגובה בין בכניסה היתה רק של חמשה ובסובב ס"ל כרש"י דבגובהה היתה של ששה והכניסה היתה של חמשה ולמעלה מהסובב היה שלש אמות בגובהה וכל אמה ששה טפחים והוו י"ח טפחים וכרש"י ובקרנות כתב בהלכה ח' דגובהן באמה בת חמשה אבל ברוחבן לא כתב רק ורבוע כל קרן אמה על אמה ולא פי' כמה אם בבת ששה או בת חמשה אמנם בפ"ג דמדות מ"א כתב בהדיא וז"ל אבל רבוע הקרן הרי היא ששה על ששה עכ"ל וכן מוכח מכאן דכתב מקום המערכה היה כ"ד אמות וד' טפחים על כ"ד אמות וד' טפחים ואם איתא דהקרנות היתה של חמשה הרי מקום המערכה כ"ה על כ"ה. והנה בש"ס דמנחות איתא שם וז"ל אלא חיק האמה בגובהה. אמה רוחב כנסה. גבולה אל שפתה סביב לא שנא הכי ולא שנא הכי וכו' דיקא נמי דכתיב חיק האמה ואמה רוחב וכו' יעו"ש היטיב ומפרש רש"י דחיק האמה היינו גובה דיסוד אבל לא הרוחב.

אמה רוחב קאי על הסובב ולא קאי רק אכניסה ולא על גובהה. גבולה אל שפתה סביב קאי אקרנות ובין בגובהן ובין ברוחב. והיינו כרש"י דלא כרבינו דלרבינו הוה כניסת היסוד רחב בחמשה ורוחב הקרנות בששה דאם היה רוחב הקרנות בחמשה א"כ הוה כ"ז על כ"ז ונמצא מקום המערכה כ"ה על כ"ה (הן אמת דלרש"י אינו מוכרח דקרנות היה ברוחבן באמה בת חמשה טפחים ומה שאמרו בש"ס לא שנא הכי ולא שנא הכי לאו דוקא דבין בגובהה ובין ברחבה הוו חמש רק ה"ק דלא איכפת לן אף אם נימא דהיה רוחבן בת חמשה טפחים וכ"ש אם נימא דרוחבן היתה בת ששה טפחים דניחא טפי דלא דק התנא רק בב' טפחים.

וכ"מ לשון רש"י בד"ה לא שנא וכו' כלומר כניסתו דקרנות אי בעי למימר נמי באמה בת חמשה לא איכפת לן כיון דכניסת יסוד באמה בת שש לא פש ליה בין קרן לקרן אלא כ"ו אמות וד"ט ב' מכניסה דסובב וב' מכניסה דקרנות וכיון דלא הוי אמה לא חשיב לה עכ"ל מבואר מזה דכ"ש אם נימא דהקרנות היו רוחבן ששה דניחא טפי ובזה ניחא לי מש"כ מרן וז"ל ודע דאפי' לפירש"י אנו צריכין לומר דמתניתין לאו דווקא דהא גם למסקנא כנסה דסובב באמה בת חמשה טפחים וא"כ על כרחך כי קתני נמצא כ"ח על כ"ח היינו כ"ח וב' טפחים אלא כיון דהוי בציר מאמה לא חשיב ליה לדעת רבינו דכניסה דיסוד נמי הוה באמה בת חמשה טפחים הו"ל ד' טפחים דלא חשיב להו עכ"ל וכתב ע"ז המל"מ וז"ל וקשה דאמאי לא הביא מאי דאמרינן נמצא כ"ו על כ"ו דאף לרש"י לא דק התנא בד' טפחים שהרי לרש"י רוחב ב' הקרנות היה באמה בת חמשה וכ"כ רש"י בפ' שתי הלחם דלפי המסקנא לא דק התנא בד' טפחים עכ"ל ולפי מש"כ מיושב דברי מרן היטיב בעזר ה' הן אמת דלא הו"ל למרן להוכיח מהא דנמצא כ"ח על כ"ח והו"ל להוכיח זה מהא דנמצא כ"ו על כ"ו או מהא דנמצא מקום המערכה כ"ד על כ"ד דלרש"י הוה כ"ו וב' טפחים או כ"ד וב' טפחים מ"מ קושיית המל"מ מיושב היטיב אבל בעירובין ד' א' פירש"י בהחלט דרוחב הקרנות היה באמה בת חמשה טפחים וכ"כ בפי' ליחזקאל מ"ג י"ג יעו"ש ועוד כיון דניחא ליה לש"ס לאוקמה אף בקרנות דאורכן ורוחבן היה באמה בת חמשה טפחים א"כ מוכרח לומר דניחא ליה דלא דק בד' טפחים. כ"ה כוונת המל"מ) אמנם לרבינו קשה איך קאמר דלא שנא הכי ולא שנא הכי דהא מוכרח הוא דהקרנות היה רוחבן ששה על ששה וכן הקשה המל"מ והנה מצאתי ראיתי בילקוט יחזקאל רמז שפ"ב וז"ל חיק האמה בגובה. אמה רוחב כנסה. גבולה אל שפתה סביב גובהם לא שנא הכי ולא שנא הכי מזבח כמה הוי חמשין ותמניא וכו' ונ"ל דזהו גירסת רבינו והכי מפרש לך הך גבולה אל שפתה סביב דקאי על הקרנות היינו בגובהן דקרנות אבל ברחבן הוו

ששה על ששה. והדר קאמר לא שנא הכי ולא שנא הכי ר"ל בין דאסיקנא כאן דהכנסה של סובב הוו באמת בת ששה אבל הקרנות והיסוד היה גובהן באמה בת חמשה ובין הא דאמרינן לעיל דלא קאי רק אכניסה אבל גובה המזבח היו עשרה אמות של ששה ששה טפחים ניחא הא דקאמרינן אפי' נתנן למטה מרגליה אפי' אמה אחת כשרה ודו"ק היטיב. א"נ י"ל דרבינו ל"ג כלל הא דלא שנא הכי והא דלא שנא הכי רק ה"ג גבולה אל שפתה סביב גובהה מזבח כמה הוי וכו' א"כ ה"נ חיק האמה גובהה לא שנא הכי ולא שנא הכי אמה רוחב כנסה וכו' והבן.

(**ודע** דלפי מאי שהבאתי לעיל בהלכה ה' דלרש"י היה גובה היסוד של בנין יחזקאל ב' אמות ואיך קאמר כאן וחיק האמה וצ"ל כי ה"ק כל אמה מהם היתה בגובה ה"ט) והנה לפ"ז דאסקינן לרבינו ולרש"י דהיה מקום המערכה כ"ד אמות וד' טפחים על כ"ד אמות וד' טפחים צ"ל דמשום דהוי פחות מאמה לא חשיב לה ובאמת כן משמע פשט הסוגייא ולא מיקרי זה לא דק כיון דהוי פחות מהחשבון דמיירי בו ולכן אפי' הפסוק עצמו לא חשבו בחשבון ולא מקשה הש"ס וכ"ת ה"נ לא דק והא כתיב וההראל י"ב אורך בי"ב רחב רבוע ופירש"י וז"ל וקרא ליכא למימר לא דק עכ"ל היינו לפי מאי דמיירי התם דהוי עודף אמה שלימה אבל בפחות מאמה גם המקרא לא חשיב והכי מבואר פשט הסוגיא (ועי' במל"מ) אשר מזה נ"ל כי גם הראב"ד שכתב וז"ל א"א אולי אינו כן כי הד' טפחים הם כניסת הקרנות מדופני המזבח עכ"ל לא דבר זה דוחקתו מפני שא"א לומר כי המקרא לא דק רק אולי היה גורס עלה שלש וכנס זהו מקום הקרנות ומרן הביא בשם הסמ"ג שכן היה גירסתו במשנה ותימה שלא זכר שר המשביר מאי דאיתא בסוכה מ"ה א' ושם ברש"י ובתוס' ד"ה עלה שלש וכו' יעו"ש היטיב מש"כ בזה ואפ"ל כי הראב"ד גרס עלה שלש וכנס. והיינו כניסת ד' טפחים ונמצא החשבון מצומצם ודו"ק.

ונשאר לי לבאר עוד דבר יקר. עי' בעירובין ד' א' שם פירש"י שני לשונות על הך דילפינן דכל הני הוו אמות קטנות מחמשה חמשה טפחים פירש ראשון דה"ק ואלה מדות המזבח באמות. ר"ל אמות קטנות של חמשה טפחים. אמה אמה וטופח. ר"ל שבאמה בינונית של ששה טפחים יש אמה זו ועוד טפח. ומפרש מה הן הדברים הנמדדים באמה קטנה. ע"ז אמר. וחיק האמה (היינו יסוד) ואמה רוחב (היינו סובב) וגבולה אל שפתה סביב זרת האחד (היינו קרנות) וזה גב המזבח (היינו מזבח הזהב) אבל הקשה ע"ז מלשון המקרא דהו"ל לכתוב חיק האמה ולא וחיק ועוד דאיתא בתרגום יונתן אמתא דהיא אמתא ופשך אלמא דהפסוק מיירי באמה גדולה. לכן חזר לפרש דה"ק ואלה מדות המזבח באמות אמה אמה וטופח. ר"ל כל מדות המזבח היו באמות בינוניות שהיו בו ששה טפחים

דהיינו בכל אמה מהם היתה אמה קטנה של ה' טפחים ועוד טפח. וחיק האמה ואמה רוחב וגבולה אל שפתה סביב וזה גב המזבח. ר"ל אבל חיק היה אמה קטנה וכן אמה רוחב היא קטנה וכן גבולה אל שפתה סביב וכן גב המזבח. דאלו הארבעה היה בת חמשה חמשה טפחים ועי' תוס' שם. וא"כ תמהתי על רש"י במנחות שם צ"ז א' וכן התוס' שם החזיקו בהפירוש הדחוי מלפניהם בעירובין וחזרו ובחרו בו.

ומה מאד יקרו לי דברי הגר"א בזה ואמרתי להעתיקם. וז"ל ואלה מדות המזבח באמות (פי' שמדד את המזבח בב' מיני אמות) אמה (פי' אמה קטנה כדרך כל האמות שהיא ה' טפחים) אמה וטופח (פי' שהאמה השניה היתה בת ו' טפחים שהיא אמה קטנה וטפח) וחיק האמה (שהחיק היינו היסוד היה נמדד עם האמה) ואמה רוחב (היינו הסובב) וגבולה אל שפתה סביב (שהיה בשפת הסובב גבול לרגלי הכהנים והיה הגבול באויר רק מחובר בשפת הסובב) זרת האחד (רוחב הגבול היה חצי אמה כמש"כ לקמן) וזה גב המזבח (למעלה ג"כ מדד עם האמה) והשתא מפרש המדות שהיו לכולם. ומחיק הארץ עד העזרה וכו' (גובהו של חיק מן הארץ והחיק נקרא עזרה קטנה וגבהו מן הארץ ב' אמות) ורחב (רחב החיק אמה) ומהעזרה הקטנה (מן החיק) עד העזרה הגדולה (זה הסובב שהוא נקרא עזרה גדולה) ארבע אמות (גבהו מהחיק) ורחב (של הסובב) האמה (היא האמה הקטנה וכל היכא שמזכיר האמה פירושו האמה הקטנה שהיא הראשונה שאמר שבידו היתה ב' אמות וכתב שהראשונה אמה והשניה אמה וטופח וכשמזכיר האמה קאי על האמה הראשונה) ואח"כ בפסוק י"ז כתב וז"ל והעזרה ארבע עשרה (הסובב היה י"ד אמה כי לכל צד היה הסובב והוא הנקרא עזרה יוצא אמה כמש"כ למעלה) והגבול סביב (חצי האמה הקטנה היה הגבול יוצא לחוץ וכמש"כ לעיל) והחיק לה אמה (לה להסובב הי' רוחב החיק אמה אבל לחוץ לא היה בולט רק חצי אמה מחמת הגבול שהיה מחובר לסובב כנגדה ותחת הגבול היה אויר עד החיק אבל לא היה מן החיק בולט לחוץ רק חצי אמה עכ"ל) עוד כתב בפסוק כ' וז"ל על ארבע קרנותיו (אלה הקרנות) ואל ארבע פינות העזרה (זה הסובב) ואל הגבול סביב (זה הגבול חצי אמה שאצל הסובב עכ"ל).

והנה במה שהאיר עינינו בפי' חדש בפסוק אמה אמה וטופח דהכוונה על שני מיני אמות הנה ממקום קדוש יהלך מן התוספתא דכלים (ב"מ פ"ו) ועי' באליה רבה בכלים פי"ז מ"י יעו"ש וכן פי' לה רבינו בפי' המשניות מדות פ"ג מ"א יעו"ש היטיב (ומתוך כך תמה תמה אקרא על ההג"ה הנמצאת בגי' התוס' במנחות שם על תוס' ד"ה באמות וכו' וכתב שם בהג"ה וז"ל כל פי' זה איתא בתוספתא דכלים עכ"ל ולא ידעתי מבטן מי

יצאה ההג"ה זאת ומי הולידה דהא פי' התוס' דמנחות הוא כפי' קמא דרש"י דעירובין שם וכמש"כ לעיל וכמה רחוקה ממנה דרך התוספתא) אמנם מש"כ לחלק בין אמה דהיא אמה גדולה להאמה דהיא אמה קטנה לפ"ז צריך יישוב קצת דלפי"ז יהיה וחיק האמה היינו אמה קטנה. ואמה רוחב דהיינו אמה גדולה וזה דלא כמסקנת הש"ס וצ"ל על כרחך לומר דהאי ואמה רוחב קאי על האמה הנזכר למעלה וה"ק ואמה רוחב יהיה ג"כ באותה האמה הנזכרת וכן מבואר באליה רבה שם.

אך לפ"ז יקשה עלינו הפסוק הבא אחריו דאיך קאמר ומחיק העזרה התחתונה שתים אמות ורוחב אמה אחת ואם נימא דהכל היה באמה הקטנה וכשיטת רבינו דהיסוד בין בגובהו בין רוחבו דהיינו הכניסה היה הכל באמה הקטנה (ולפי"ז היה המזבח נ"ז טפחים גובהה כיון דב' אמות היסוד היה גובהן רק עשרה טפחים ולפ"ז צ"ל דבאמת במזבח העתיד לא יהיה כשר אמה מתחת רגליו לדמים העליונים ודו"ק) וא"כ איך קאמר ומהעזרה הקטנה עד העזרה הגדולה ארבע אמות ורוחב האמה דהא גובהו מהיסוד עד הסובב לכו"ע היה באמות הגדולות (וזה יש ליישב דכיון דכתיב אמות והאמה אלמא דאמות היינו גדולות והאמה היינו קטנה וכמש"כ הגר"א ולא אתי לחלק בין אמה להאמה רק עיקר החילוק הוא בין אמות לאמה והבן) אבל הא דכתיב וההראל ד' אמות ויהיה השלשה מן שפת סובב ולמעלה עד מקום הקרנות כל אמה בת ששה והקרנות עצמן בת אמה של חמשה אתמהא. ועוד יש סתירה מן פסוק י"ג לפסוק י"ד דבפסוק י"ג כתיב דהיסוד היה נמדד באמה הקטנה ובפסוק י"ד אמר דהיה נמדד היסוד באמה גדולה גם מש"כ בפי' וגבולה אל שפתה סביב פי' חדש כי היה גבול בסוף הסובב לא ראיתי זה במקום אחר זולתו. ואולי באמת במזבח העתיד יהיה קצת בענין אחר ממה שהיה בבית השני כי ע"כ יהיה בענין אחר כי במזבח שהיה בבית שני היה היסוד גובהו אמה ובבנין העתיד יהיה ב' אמות ונמצא יחזקאל נתנבא בפסוק י"ג על בנין בית שני ובפסוק י"ד על מזבח העתיד (אבל לפי"ז יהיה גובה מזבח לעתיד ששים טפחים ויהיה כשר אמה אחת לדמים העליונים מתחת לסובב כמו שהיה בבנין בית שני אבל מ"מ אינו צודק הא דכתיב בפסוק י"ג וגבולו אל שפתו וכו' ופי' הגר"א דהיה גבול סביב לסובב מה שלא מצינו זה בשום מקום) וצ"ע וה' יאיר עיני בתורתו ויראני את נוהו (ודע דלפי' הגר"א אפ"ל דהא דמקשה הש"ס במנחות צ"ז ב' וכ"ת נמי לא דק והכתיב וכו' א"צ לפרש כפירש"י דקרא וודאי דק אלא ה"ק דהא חזינן דחשיב חצי אמה במרובע דהיינו חצי אמה לכל צד וה"נ הו"ל למיחשב מקום המערכה י"ב וחצי אמה על י"ב וחצי אמה והבן).

וארבעה טפחים וכו'. כתב ע"ז הגה"ה (לא ידעתי מבטן מי יצאה) וז"ל כתב התוס' יו"ט שנראה שרבינו חזר בו כאן ממה שפי' בפירושו ששם בפירושו לא כתב אלו הד' טפחים ואני אומר שאחר נטילת רשות ממעלת תורתו אישתמיטתיה מש"כ רבינו בפי' וז"ל וכן אמר נמצאת כ"ח על כ"ח היינו וד' טפחים וכו' אלא שהוא לא מנה הטפחים שהוא פחות מאמה כיון דלא הוי אמה לא חשיב ליה ע"כ הא קמן דאין בדבריו חזרה כלל אלא צדקו יחדיו עכ"ל ובאמת לכאורה הוא השגה גדולה על התוס' יו"ט אבל באמת במעט עיון תראה דהאמת עמו דז"ל רבינו בפי' המשניות וז"ל והואיל והענין במדות כן כמו שאמרנו הרי הוא מבואר כי מה שאמר נמצא שלשים על שלשים הרי שלשים וב' טפחים על שלשים וב' טפחים לפי שלא כנס אלא ה' טפחים כמו שביארנו וכן אמר נמצאת כ"ח על כ"ח היינו כ"ח וד' טפחים על כ"ח וד' טפחים אלא לפי שהוא לא מנה הטפחים לפי שהם פחות מאמה וכיון דלא הוי אמה לא חשיב ליה וזה המאמר קיים עכ"ל והובא במרן ומדחזינן דהביא הנך תרי ולא כתב כן אדלקמיה אהא דנמצא כ"ד על כ"ד אלמא דהתם הוי החשבון מכוון ומצומצם ומטעם דכנס להנך ארבעה טפחים וכהראב"ד וכן משמעות לשון התוס' יו"ט להמדקדק בו והבן (שוב ראיתי בס' לחם שמים שהתמרמר עליו כדרכו בזה יעו"ש).

הלכה ח

חמשה טפחים וכו'. כבר נתבאר זה למעלה היטיב.

חלולות היו וכו'. דעת רבינו מבואר דכל הארבע קרנות היו חלולות וכדעת רש"י בזבחים נ"ד ב' אמנם התוס' שם בד"ה ומלאו וכו' השיגו ע"ז וכתבו דלא היו חלולות רק הקרן מערבית דרומית יעו"ש.

וגובה מקום וכו'. כתב הראב"ד וז"ל לא ידעתי מהו גובה המערכה אם אמר על התפוח שבאמצע המזבח והלא הוא אומר למטה שהתפוח ההוא אינו אלא הדשן המונח שם ועוד התפוח אינו מקום המערכה אבל הנוסחא המדוייקת ורוחב מקום המערכה שמנה עשר טפחים וב' הטפחים הם שפחתו מב' הקרנות ברחבן ואולי י"ל שאותן ב' טפחים היה פגימה שהקרנות היו כנוסין מדופן המזבח ב' טפחים זה טפחיים מכאן וזה טפחיים מכאן. אחר כל זה התבוננתי מדבריו שהוא קורא מן הסובב ולמעלה מקום המערכה וזהו שכתב וגובה מקום המערכה שמנה עשר טפחים שהם שלש אמות ולמעלה במזבח של משה כתב כמו כן (כצ"ל) בזה הלשון כי בלשון אחרת ידבר אל העם הזה ומשנה לשון חכמינו עכ"ל והנה מש"כ בסוף דבריו כי בלשון אחרת וכו' כתב מרן שתמיהתו למה במזבח של משה בהלכה ה' כ' דהיה שלש אמות קומת המערכה וכאן כתב בי"ח

טפחים (ולפי לשון זה צ"ל בראב"ד כמו שהוא לפנינו ולמעלה במזבח של משה כתוב כמובן ר"ל בלשון המובן היטיב) אבל לפענ"ד לא נראה כן רק דעיקר השגתו דהו"ל לכתוב מהסובב ולמעלה וכדאיתא בזבחים ס' א' והכתיב ושלש אמות קומתו ההוא משפת סובב ולמעלה אבל שיהא נקרא מהסובב ולמעלה מקום המערכה לא נמצא זה כי גם במדות שם ובמנחות שם ובסוכה מ"ה א' לא נזכר בשם מקום המערכה רק הכל בשם סובב וכן הוא בהרבה מקומות בש"ס זהו תורף כוונתו. אבל באמת גם רבינו לא מעצמו בדה לשון זה ועי' בזבחים נ"ד א' שם תמצא כדברי רבינו. ועי' בפ"ג דמדות מ"א שם משמע מלשון רבינו דהיתה גירסא בזבחים שם ההוא משפת מערכה ולמעלה יעו"ש ונמצא שלשון רבינו הוא לשון חכמינו ז"ל.

ומש"כ הראב"ד מענין התפוח וכו' עיין לקמן פ"ב מהל' תמידין ומוספין ה"ז ושם יבואר אי"ה מזה. אבל מש"כ אבל הנוסחא המדוייקת ורוחב מקום המערכה שמנה עשר טפחים ושני הטפחים הם שפחתו משתי הקרנות ברחבן ואולי י"ל שאותן ב' טפחים היה פגימה שהקרנות היו כנוסין מדופן המזבח ב' טפחים מכאן ומכאן. לכאורה הם דברים תמוהים וכמו שתמה עליהם מרן (הן אמת מש"כ מרן וז"ל גם מש"כ וב' טפחים הם שפיחתו מב' הקרנות ברחבן וכו' איני יכול ליישבו דרבינו מיירי בגובה ואותם ב' טפחים הם ברוחב ומה ענין זה לזה עכ"ל לק"מ כי אחרי שכתב הראב"ד דהנוסחא המדוייקת ורוחב מקום המערכה וכו' א"כ גם רבינו מיירי ברוחב) אבל עם כל זה אינו שוה לי כי מה מועיל פגימת כניסת מקום הקרנות למקום המערכה לקצרה בזה הא מלפנים מקום הקרנות אכתי היה מפסיק אמה מזה והאמה מזה למקום רגלי הכהנים ואז התחיל מקום המערכה וא"כ הקרנות לא מיעטו כלום במקום המערכה (ואף שי"ל כיון דנכנסו הקרנות לפנים ה"נ נכנס מקום רגלי הכהנים לפנים ומיעט מקום המערכה) ולבד זה יש זרות גדול בלשונו דמאן מפיס דהו"ל להיות עשרים טפחים ומחמת שפחתו הקרנות ב' טפחים נעשו י"ח אשר ע"ז כתב כי אותם הטפחיים הם מחמת כניסת הקרנות דהיינו פגימתם דהוו טפחיים בכל צד. סוף דבר דבריו תמוהים מאד ולית ליה פתר כלל זולת מה שתמה מרן דהא מקום המערכה הי' כ"ד אמה וד' טפחים על כ"ד אמה וד' טפחים אשר הם באמת קושיות חזקות ובצורות.

ולכן מכל הלין טעמי ולמען לא נשווה דברי הראב"ד לדברי הבל וריק ח"ו אמרתי להגיה שט"ס נפל בדבריו וכצ"ל ורוחב מקום המערכה פחות שמנה ועשרים טפחים וב' הטפחים הם שפחתו וכו' וה"פ מקצות המזבח תגרע שמנה ועשרים טפחים היינו מכל קצה תגרע י"ד טפחים והנותר מהם הוא מקום המערכה והיינו אמה מזה ואמה

מזה מקום הקרנות והיינו י"ב טפחים והאמה מזה והאמה מזה מקום רגלי הכהנים שהם כ"ד טפחים שצריך לפחות ממקום המערכה נשאר לנו עוד ד' טפחים וע"ז כתב וב' הטפחים הם שפחתו מב' הקרנות ברחבן ואיני יודע להם מקום לפוחתן ואכתי נשאר עוד ד' טפחים וע"ז כתב ואולי י"ל שאותן ב' טפחים היה פגימה וכו' ודוק ויש ידים מוכיחות לזה ממש"כ בסוף דבריו וז"ל וזהו שכתב וגובה מקום המערכה שמנה עשר טפחים שהם שלש אמות וכו' ולא כתב כן מקודם שהם ג' אמות אלמא דמתחלה ל"ג י"ח רק עשרים ושמנה טפחים שהוא ד' אמות וד' טפחים (אבל א"י לפי"ז כי הראב"ד אזיל לשיטתו בהלכה ז' שכתב דהיו הקרנות כנוסים לכל דופן ב' טפחים אבל רבינו לא ס"ל כן דהד' טפחים היו נוספים על מקום המערכה וצ"ע) וה' יאיר עיני במאור תורתו ואם ח"ו שגיתי אתי תלין משוגתי (אחר כל זה התבוננתי בראב"ד לקמן פ"ב מהל' תמידין ומוספין ה"ז שכ' דהתפוח היה מחזיק כ"ב אמה על כ"ב אמה א"כ י"ל שלא נשאר למקום המערכה עצמה רק י"ח טפחים ועי' לקמן פ"ז מאיסורי מזבח ה"ז ופ"ב מתמידין ומוספין הי"ז יעו"ש היטיב ושוב מצאתי כן בס' לחם שמים שהאריך בזה והעלה ג"כ יעו"ש היטיב וע"ע לקמן הי"ז מש"כ בזה).

ודע שמה שכתב רבינו בסוף ההלכה כ"ט טפחים מסוף הסובב ולמטה אין לו ביאור כלל וצ"ל כ"ט טפחים כששה טפחים מסוף הסובב ולמטה (ומאי דאיתא בהלכה ט' מוקף בשני חצאי לבנה אין מקומו כ"א כאן).

הלכה ט

היה חוגר באמצע המזבח להבדיל בין וכו'. כצ"ל עי' מדות שם פ"ג מ"א וזבחים נ"ג א' ומנחות צ"ז ב' ובכורות י"ז ב' (וע"ע זבחים י' ב') ותוספתא דזבחים פ"ו.

ודע דאיתא בזבחים ס"ב א' וז"ל ת"ר איזהו כרכב בין קרן לקרן מקום הילוך רגלי הכהנים אמה אטו הכהנים בין קרן לקרן הוו אזלי אלא אימא ומקום הילוך רגלי הכהנים אמה והכתיב תחת כרכבו מלמטה עד חציו אמר רנב"י תרי הוו חד לנוי וחד לכהנים דלא נשתרקי עכ"ל הגמ' ובאמת תמהתי מה צורך לומר לנוי כיון שהיה עשר אמות גובהו וכי לא הוצרך לסובב כדאיתא לעיל ס' א' משפת סובב ולמעלה לכן לבי אומר לי כי הברייתא אזלא אליבא דר' יוסי ב"ר יהודה דאמר לעיל כרכב זה הסובב ואיהו קאי בשיטתיה דאבוה דס"ל כל המזבח היה גובהו שלש אמות ולא יותר ולכן לא הוצרך לסובב רק לנוי אמנם לר' יוסי דס"ל דהוי עשר אמות גובהו אה"נ דהוצרך לסובב ממש וזה אני אומר אחר נשיקת כפות רגליו של רש"י ז"ל. ועי' בברייתא דמלאכת המשכן פי"א וז"ל חוט של סיקרא היה חוגרו באמצע להבדיל בין דמים העליונים לדמים התחתונים מחוט סיקרא

ולמטה ה' אמות. ביסוד וג' אמות כרכוב ואמה סובב ושם היו נותנים דמים הניתנין למטה. מחוט הסיקרא ולמעלה ה' אמות אמה קרנות וג' אמה כרכב ואמה כלה עורב עכ"ל וזהו כחידה ואין פותר. חדא דמש"כ דאצל הסובב היו נותנים דמים הניתנים למטה והא הסובב היה למעלה מן החוט אמה ועוד כרכב למטה ג' אמות מאי היא ועוד הא למעלה חשיב ג"כ ג' אמות כרכב ומאי היא ועוד אמה כלה עורב מאי היא סוף דבר לא ידעתי פתר לה וה' יאיר עיני בזה. וע"ע ברש"י בחומש מש"כ בזה ואני מבטל דעתי נגד דעתו הקדושה. (ועי' בתרגום אונקלוס שתרגם כרכב סובבא יעו"ש וברש"י).

הלכה י

לא היה וכו'. שם במדות ובתוספתא דזבחים ובזבחים נ"ג ב'. ושם איתא הטעם דלא היה בחלקו של טורף וא"כ למ"ד לא נתחלקה לשבטים לכאורה היה היסוד בכל מקום והנה לקמן פ"ז ה"ד פסק כמ"ד לא נתחלקה לשבטים וכאן פסק דלא היה לו יסוד בקרן מזרחית דרומית. וצ"ל כמש"כ התוס' ביומא י"ב א' ד"ה ירושלים וכו' דאפי' הכי גמירי שלא לעשות יסוד למזרחית דרומית כדכתיב הכל בכתב יעו"ש ולפי"ז א"צ כלל למש"כ התוס' בזבחים ס"א ב' ד"ה ארבע וכו' יעו"ש היטיב ולפי"ז י"ל כי גם במזבח שעשה משה לא היה לו יסוד בקרן מזרחית דרומית. ובזה י"ל נמי הא דפסק כרב ולא כלוי והא דכתב מרן בזה לכאורה אינו מספיק כיון דלוי תירץ שפיר דאתיא כוותיה אבל לפי מש"כ אפ"ל בפשיטות דעד כאן לא פליגי רק אליבא דמ"ד נתחלקה לשבטים והטעם שלא היה לה יסוד במזרחית דרומית לפי שלא היה בחלקו של טורף לכן ס"ל ללוי דדי בזה שלא יהיה קדושתו כקדושת טורף אבל בבנין לא נשתנה אבל לרבינו דס"ל דלא תלי מידי בחלוקת השבטים רק הכי גמירי להו ומטעם הכל בכתב א"כ הסברא נותנת דלא היה לה יסוד כלל ועיין בתרגום אונקלוס דתרגם בחלקיה יתבני מקדשא יעו"ש והיינו כלוי ולא כרב (ועיי"ש בזבחים בתוס' ד"ה שיתין וכו' שם ס"ב ב') ולפי מש"כ אתי שפיר והבן. ועיין ברע"ב פ"ג דמדות מ"א דבר תמוה שפסק כרב והביא התרגום שהוא כדעת לוי יעו"ש היטיב (שוב מצאתי בתוס' יו"ט פ"ה דזבחים מ"ד שתמה עליו בזה יעו"ש).

הלכה יא

והן הנקראין וכו'. עיין בפ"ג דמדות מ"ב פי' רבינו וז"ל וכבר נתבאר בפ"ה מזבחים ששירי דמים כולם יש מהם שנשפכין על יסוד מערבי ויש מהם שנשפכין ליסוד דרומי לפיכך נתן הב' נקבים בקרן דרומי מערבי מן היסוד כמו שבארנו בצורה זו עכ"ל מבואר מזה כי הנקבים הללו היו בקרן מערבית דרומית ביסוד ולא למעלה בקרן ואלו השיתין היו למעלה בקרן מערבית דרומית עי' זבחים ס"ג א' וסוכה מ"ח א' איתא עלה בכבש

ופנה לשמאלו וכו' יעו"ש אלמא שהיו למעלה ואף אם נימא ליישב שזה נמי נקראו שיתין אף שזה דוחק מ"מ קשה אמאי לא כתב השיתין ממש ועוד דהא בסוכה מ"ט א' ב' ושם איתא דרבנן ס"ל דהשיתין מחוללין ויורדין עד התהום וא"כ איך אפ"ל דדרך אותן נקבים היו יוצאין באמה ויורדין לנחל קדרון ועוד הא הקרן כנוס לכל הפחות ב' אמות מהיסוד וא"כ על כרחך אינן מכוונין הנקבים שבקרן נגד הנקבים שביסוד וע"ע פ"ג דמעילה מ"ג ששם פי' רבינו וז"ל כבר ביארנו בסוכה ששיתין הם שני נקבים במזבח שמתמצין מהם ייני הנסכים ע"כ (אף שבסוכה לא מצאתי זה) וע"ע לקמן פ"ב מהל' מעשה הקרבנות ה"ו יעו"ש היטיב ובמרן שם שכתב שדעת רבינו שהיו מנסכין באותן נקבים שביסוד ולא בנקבים שהיו בקרן ולפ"ז אתי שפיר הכל וי"ל דגם הנקבים שבקרן מלמעלה היו פתוחים להנקבים שביסוד והיו הולכים דרך שם לשיתין והשיתין היו מכוונים כנגד הנקבים שביסוד וע"ע בהלכה שאח"ז.

הלכה יב

היו מקום וכו'. כ"ה בפ"ג דמדות מ"ג ועי' בסוכה מ"ט א' ומעילה י"א ב' לול קטן היה במערבו של כבש בין כבש למזבח ורבינו לא הביאו ואין לומר משום דס"ל כרבנן דהיו מחוללין השיתין עד התהום ז"א דא"כ למאי צריך לנקות הכא (ובעין משפט שם ושם משמע דהכל אחד) ואולי אפ"ל דהכל לול אחד ורבינו ס"ל דלא היו נעשים עיגולי דבילה כיון שהיו יורדין לתהום רק מ"מ צריך לנקות כותלי השיתין שלא יסריחו מריח היין העובר דרך שם אבל אם נעיין בלשון רבינו שכתב ומנקין אותו ולא כתב ומנקין אותן ובאמת במשנה איתא ויורדין לשית ומנקין אותו ולכן י"ל כי ב' שיתין היו האחד עד התהום והוא היה לנסכים ואחד לדמים וזה שהיה (יורד) לדמים היה יורד דרך שם הדם לאמה ולא היה עמוק כ"כ ואותו היו צריכין לנקות אבל אותו של הנסכים לא היו מנקין אותו לפי שבו לא היה נקרש היין שהיה מחולל ויורד עד התהום ולכן לא הביא הא דלול והביא הא דהכא ומה דאיתא דשיתין היו מחוללין ויורדין עד התהום לאו בדווקא הוא (ודע כי בירושלמי פ"ד דסוכה ה"ו ובתוספתא דמעילה פ"א איתא בדברי ראב"צ דהיה הלול בין מזבח לאולם ומשמע דהיינו במערב המזבח ולפנינו איתא בין כבש למזבח ועי' היטיב תוס' זבחים ס"א ב' ד"ה ארבע וכו' יעו"ש היטיב וע"ע בשיירי קרבן בירושלמי שם ודו"ק היטיב) אמנם בענין הנקבים והשיתין עדיין לא נחה דעתי בזה ואף שראיתי בס' לחם שמים שהלך על דרך זה שכתבתי מ"מ עדיין לבי נבוך בזה וה' יאיר עיני. ולכאורה יש עוד ראיה דהשיתין היו תחת היסוד ולא תחת הקרן מהא דאיתא בזבחים ס"א ב'

דמתחלה היו השיתין רחוק מן המזבח ולבסוף הכניסום בתוך המזבח יעו"ש בזה ודי בזה דהכניסום תחת היסוד ולא בעינן שיכניסוה תחת הקרנות והבן ועדיין צ"ע.

כבשים קטנים וכו'. היינו המזרחי פונה לסובב והמערבי ליסוד וכמש"כ רש"י הובא במר"ן ולדעת התוס' בזבחים ס"ד א' ד"ה יותר וכו' היה עוד כבש קטן ממערבו לסובב יעו"ש ורבינו שלא הביאו מסתמא לא ס"ל כן ועיי"ש בתוס'. ועי' במל"מ שהביא זאת.

וחלון היתה וכו'. כתב בהשגת הראב"ד וז"ל א"א לא כי אלא החלון לבד והרבובה לבד וכך היא שנויה במס' מדות. והנה במדות פ"ג מ"ג איתא וז"ל ורבובה היתה לו במערבו ששם היו נותנין פסולי חטאת העוף עכ"ל וכתב שם הר"ש וז"ל ורבובה כעין ארובה חקוקה בכבש במערבו ושם נותנין פסולי חטאת העוף עד שתעובר צורתן ויצאו לבית השריפה עכ"ל מבואר מזה כי בכבש עצמו היה זה וכ"מ שם מלשון רבינו בפי' המשניות שבכבש עצמו היה זה ובפסחים ל"ד א' איתא וז"ל ר' ישמעאל בנו של ר' יוחנן בן ברוקה אומר לול קטן היה בין כבש למזבח במערבו של כבש ששם היו זורקין פסולי חטאת העוף ותעובר צורתן ויוצאין לבית השריפה עכ"ל הגמ' ומדקאמר בין כבש למזבח אלמא ברצפה היתה וכדכתוב שם בפירש"י בהדיא ובתוספתא דזבחים פ"ז איתא וז"ל ר"י בר"י בן ברוקה אומר חלון היתה שם למערבו של כבש ורבובה היתה נקראת ששם זורקין פסולי חטאת העוף שתעובר צורתה ותצא לבית השריפה עכ"ל והנה אם נימא דהיינו כתנא דמתניתין דמדות זה אינו חדא דבמשנה משמע דהיה בכבש עצמו והלול דהוא החלון משמע דהיה ברצפה ועוד אם נימא דהמשנה מיירי ג"כ בחטאת העוף כדי שתעובר צורתו ויצא לבית השריפה א"כ הא דפריך הש"ס בפסחים שם מהתוספתא דהיא לר"י בנו של ריב"ב לפרוך טפי מסתם מתניתין דמדות אלא ודאי המשנה מיירי בפסולי חטאת שאין טעונים עיבור צורה רק היו נותנין אותם במקום אחד שמה כדי לקבצם כלם ולשורפם הכל ביחד ואותן שטעונים עיבור צורה לא היו נותנים שם ור"י בנו של ריב"ב מוסיף ואומר כי על אותם שטעון עיבור צורה היה חלון בפ"ע ולול היתה נקראת והוא היה ברצפה והנה לפנינו לא נזכר בשום מקום ארכו ורחבו של הלול הזה רק רבינו העתיק בפי' המשנה מהתוספתא כי אמה על אמה היתה יעו"ש אבל הרבובה שבמשנה לא נמצא בה שיעור מפורש רק רבינו ס"ל כי הכל חד ולכן העתיק לשון התוספתא שהיתה לפניו אבל דעת הראב"ד כי שתים להנה וכמש"כ לעיל וזה ברור לענ"ד דעת הראב"ד. ומיושב מה שתמה עליו מרן. אבל דעת רבינו ג"כ ניחא לפי התוספתא שהכל אחד הוא. שוב ראיתי בס' לחם שמים שכתב קצת מעין זה.

הלכה יג

לדרומו של וכו'. בזבחים ס"ב ב' ובמדות פ"ג מ"ג ועי' לעיל פ"א ה"ו והי"ז.

על היסוד וכו'. לרב דפסק רבינו לעיל הלכה י' הלכה כוותיה אסקינן בזבחים נ"ד א' דצ"ל כנגד אמה יסוד ועל אמה סובב יעו"ש והש"ס דשם ס"ב ב' דנקט לשון זה על אמה יסוד וכו' כבר כתבו התוס' שם בד"ה שיתין וכו' דאזלא אליביה דלוי יעו"ש וא"כ לכאורה לשון רבינו שלא בדקדוק וצע"ק.

היה מפסיק וכו'. ולקמן בהלכה י"ד כתב ומובדלין מן המזבח כמלא נימא משום דהתם הטעם דבעינן שיהא מרובע לכן די בהפסק כל שהוא אבל כאן הטעם דבעינן שיהא זריקה כמו דם לכן בעינן אויר גדול וניכר וכמש"כ התוס' זבחים ס"ב ב' ד"ה אויר קרקע וכו' ועי' בסוגייא דהש"ס דהתם. ועי' תוס' זבחים פ"ז ב' ד"ה אויר וכו'. ודע כי בספרי ראה פיסקא ע"ח איתא וז"ל הא מה אני מקיים ועשית עולותיך הבשר והדם מקיש בשר לדם מה דם בזריקה אף בשר בזריקה יכול יהא עומד ברחוק וזורק ת"ל וערך הכהן אותם עומד בקרוב ומסדרו ע"ג המערכה עכ"ל וזהו לכאורה דלא כמסקנת ש"ס דידן ובתוספתא פ"ד דזבחים כך הגירסא מה אני מקיים הבשר והדם מקיש בשר לדם מה הדם בזריקה אף הבשר יכול יהא זורק ודובק ת"ל וערך הכהן אותם זורק ועורך לא זורק ודובק עכ"ל ולכאורה כוונתו שלא יעמוד בקרוב סמוך למערכה אלא יעמוד ברחוק על הכבש וכמסקנא דש"ס דידן. וראיתי בתו"כ ויקרא פרשה ד' וז"ל ד"א הדם ע"ג המזבח אע"פ שאין בשר מה אני מקיים ועשית עולותיך הבשר והדם הקיש הדם לבשר מה הדם בזריקה אף הבשר בזריקה יכול יהא זורק ורובג ת"ל וערך הכהן אותם הא כיצד זורק ועורך עכ"ל ופי' שם הק"א זורק ורובג היינו שלא יסדרם זה ע"ג זה רק יזרקם זה ע"ג זה בלי סידור נכון יעו"ש ומעתה נ"ל להגיה בתוספתא הנ"ל כן וזהו כוונת הספרי ג"כ (ודלא כזרע אברהם שכתב שכוונת הספרי כס"ד דש"ס) ועי' לקמן פ"ה מהל' כלי הקודש הי"ג וי"ד ופ"ו מהל' מעשה הקרבנות ה"ד יעו"ש וכתבו התוס' בפסחים ע"ז א' בד"ה אויר וכו' דהאי אויר מפסיק היינו משום דלא ישכח לזרוק יעו"ש והכוונה כיון דכל עיקר הקפידא בכדי שיהיה בזריקה א"כ למה מקפיד דווקא על אויר מפסיק והא אפי' אי לא היה אויר מפסיק היה יכול לקיים זה שיעמוד על הכבש רחוק ממקום המערכה ויזרוק לכן נותנים טעם להפסיק דהטעם הוא כדי שלא ישכח (ולא רחוק הוא כי בעל מימרא זו הוא רשב"י כדאיתא בזבחים שם והוא דריש טעמא דקרא בכ"מ כידוע) ובזה מסולק מה שתמה בחכם צבי סי' קנ"ג יעו"ש והבן.

אבל לכאורה יש לעיין דהא מבואר בפסחים ע"ז א' ובזבחים ק"ד א' ושם בתוספתא

ובספרי דזה אינו אלא לר"א אבל לר' יהושע דס"ל דבעי האי קרא ועשית עולתיך הבשר והדם להשמיענו דאם אין בשר אין דם ורבינו פסק לקמן פ"א מהל' פסולי המוקדשין הל"א כר"י ואם כן מנ"ל דאויר מפסיק וצ"ל על כרחך דגם ר"י מודה להאי היקש מדכתיב עולותיך הבשר והדם והא בעולה מצטרף חצי זית בשר לחצי זית אימורים ולא בעי כזית בשר דווקא אלא ודאי אתי להאי היקישא ומתוך כך ניחא נמי הא דאיתא בזבחים שם ואתה אי אתה אומר כן והלא כבר נאמר ועשית עולותיך הבשר והדם וכו' ומאי קושייא דילמא כר"י ס"ל אלא ודאי דגם ר"י מודה בזה ולפי שגם סתמא דמתניתין פ"ז דתמיד והובא במנחות צ"ד א' דהבשר בזריקה פסק רבינו בפשיטות כן. שוב מצאתי להלח"מ בפ"ו דהל' מעשה הקרבנות ה"ד שכתב מזה יעו"ש היטיב וע"ע שם בצל"ח פסחים מש"כ בזה יעו"ש היטיב.

פחות שתות. היינו פחות שתות אמה שמיעט גובה היסוד וכמש"כ מרן ועי' תוס' זבחים ס"ג א' ד"ה חוץ וכו'. ותוס' מנחות צ"ז ב' ד"ה אל חק וכו' יעו"ש היטיב מש"כ בזה.

הלכה טו

של שיש וכו'. עי' שקלים פ"ו מ"ד ובירושלמי שם ובתמיד ל"א ב' ועי' בתוס' מנחות צ"ט ב' ד"ה אחד וכו' דכאן כו"ע מודים דשל איברים היה של שיש יעו"ש היטיב.

הלכה טז

כולו אטום וכו'. עי' לעיל פ"א ה"ז והי"ג יעו"ש.

סיד וזפת וכו'. כ"ז מבואר בזבחים נ"ד א' ומשמע שם דבקרנות לא היו סיד דכן איתא שם וחוזר ומביא מלבן שהוא אמה על אמה ומביא חלוקי אבנים מפולמות בין גדולות בין קטנות ומביא זפת וקוניא וממחה ושופך וזהו קרן יעו"ש ועי' סוכה מ"ט א' תוס' ד"ה שכל מזבח וכו' שבקרן הי' ג"כ סיד יעו"ש (והשיגו על רש"י מש"כ שהקרן היה אבן אחת יעו"ש) וכ"מ מדברי רבינו כאן שסיד ג"כ הי' בקרנות (והגר"א הגיה בש"ס גפסים תחת זפת יעו"ש) ומש"כ רבינו מלבן גדול כמדתו וכו' היינו ר"ל בכל מדה ומדה ששייך לו היינו ביסוד הי' נותן מלבן של ל"ב על ל"ב ולמעלה ממנו הי' נותן מלבן של ל' על ל' בגובה ה' אמות וזהו סובב ולמעלה ממנו הי' נותן מלבן של כ"ח על כ"ח בגובה ג' אמות ולמעלה ממנו הי' נותן בקרנות ד' מלבנים כל מלבן אמה על אמה כמו שמבואר הכל בזבחים שם יעו"ש.

ונותן בתוך וכו'. כן איתא שם בש"ס ע"ב והתוס' שם ד"ה דגייז וכו' כתב תימה מעיקרא ליעבד מלבן בענין זה עכ"ל אבל י"ל כי בכך הי' הדבר נקל יותר וגם התוס' לא הקשו רק על מאי דמקשה וכ"ת דגייז לי' וכו' ואכתי לא מסיק אדעתי' דמחית מידי מתותי' לכן

הקשו הו"ל לומר דעביד מלבן בענין זה אבל למאי דמסיק דמחית מידי מתותי' שוב ל"צ לדחוקי דעביד מלבן בענין זה כיון שעכשו הוא בקל יותר וק"ל ויש לעיין בזה.

וישארו הקרנות וכו'. עי' לעיל ה"ח.

הלכה יז

מעכבין. עי' זבחים ס"ב א' וסוכה מ"ט א' ועיי"ש בירושלמי וביומא פ"ק ובתוספתא פ"ג דסוכה ובפ"ו דמנחות ועי' מש"כ לעיל פ"א הי"ד. והטעם דאצל כל אלו כתיב המזבח לעכב. וצע"ק הא אצל כרכב כתיב נמי המזבח ורבי ס"ל דהיינו כיור ור"י בר"י ס"ל דהיינו סובב (יעו"ש ס"ב א') ומ"מ בין למר ובין למר מעכב כדאיתא התם בש"ס ואנן כמאן ס"ל דלא פסיל שום חד מינייהו ורש"י ז"ל בסוכה כתב שם וז"ל ר"י בר"י אומר אף הסובב מעכבו דסבר כרכב המזבח זה הסובב והרי נאמר בו המזבח ורבנן ס"ל זהו הכיור והכי אמרינן בזבחים וכו'. יעו"ש וא"כ הו"ל לומר דהכיור מעכב ובאמת לא קחשיב שם רק ד' דברים וכ"מ דפריך התם בזבחים אלא מעתה כיור לר' וסובב לר"י בר"י וכו' משמע דלברייתא לא מעכב לא זה ולא זה וצע"ק וה' יאיר עיני.

ומדת קומתו וכו'. עי' מש"כ לעיל הלכה ה' בשם התוס' דמדת קומתו מעכב יעו"ש ועי' בתוספתא פ"ו דמנחות וז"ל קרן וכבש ויסוד ורבוע מעכבין זה את זה ר"י בר"י אומר אף הסובב מדת המזבח בין אורכו בין רחבו אינן מעכבות אבל ריבויו מעכב עכ"ל והוגה שם אבל רבועו מעכב יעו"ש אבל לדעתי שפת יתר הוא לכן נ"ל להגיה אבל רומו מעכב וכשיטת התוס' והבן.

מאמה על וכו'. באמת בש"ס לא נזכר מגובהה כמה יהיה רק נזכר שם רחבו וארכו ואולי רבינו אזיל לטעמיה לעיל הלכה ה' והלכה ח' דזהו מקום המערכה הוא קורא משפת סובב ולמעלה ובש"ס (ס"ב א') איתא דבעינן מקום המערכה שיהיה שוה למזבח של משה יעו"ש א"כ ס"ל לרבינו כל מה שכתבה התורה בפירוש במזבח של משה זה מעכב וכיון דכתיב שלש אמות קומתו ה"ז מעכב והנה לפ"ז צ"ל מקום המערכה ה' על ה' בעינן שיהא נשאר אמה על אמה מקום המערכה לבד וכ"ה בש"ח שם (ומזה ג"כ ראיה לרבינו דפסק לעיל הלכה ה' הלכה כר' יוסי דלר' יהודה מקום המערכה היה עשר על עשר וכשתסיר מקום הקרנות ואמה מקום הילוך הכהנים היה נשאר שש אמות על שש אמות. וכן מהא דקאמר שם גזירין שעשה משה ארכן אמה וכו' מזה ג"כ ראיה מוכרחת דהלכה כר' יוסי והבן. וע"ע בירושלמי פ"ו דשקלים ה"ד וז"ל ר' יהושע בן לוי אמר עובייין אמה באמה שוחקת וארכן באמה גדומה ר' חוני בשם ר' אמי כמין טורטני א"ר שמואל בר רב יצחק לפי שלא היתה מקום המערכה אלא אמה על אמה לפיכך לא

היה בו אלא אמה גדומה ותני כן אמה היסוד אמה סובב אמה כרכב ואמה קרנות ואמה מערכה עכ"ל אלמא דכר' יוסי אתי ודו"ק (והנה גם הירושלמי אין לו פתר דמאי קא חשיב אמה יסוד ואמה סובב ואמה כרכב כיון דרצה לחשוב את שטח מקום המערכה למעלה על המזבח ויסוד וסובב מאי בעו התם (ועי' פי' מהר"א [פולדא] שלפי פי' מיושב קצת דה"ק דכל אלה היה שיעורן אמה אלמא חזינן דמקום קרנות ומקום הילוך כהנים (דהוא כרכב) היה כל אחד אמה וכן תני בהדיא דמקום המערכה היה אמה) אבל ראיתי בשם הגר"א דמחק כלל להא דאמה יסוד ואמה סובב יעו"ש ובזה ניחא טפי (ודע דלפי' הראב"ד וכמש"כ לעיל ס"ק ט"ז דהתפוח היה כ"ב על כ"ב ולא נשאר למערכה רק אמה וכ"כ הלחם שמים וכמש"כ שם יעו"ש היטיב א"כ אין ראיה מזה דאתי כר' יוסי ולא כר' יהודה דאף לר' יהודה היה מקום המערכה לא יותר על אמה. ויש לעי' לפ"ז האיך יפרנס הסוגייא דזבחים נ"ט ב' דפליגי במקום המערכה יעו"ש ולכאורה מאי נפק"מ בגודל המערכה כיון דהיה התפוח במקומו ועל מקום המערכה לא נשאר רק אמה אחת ואולי דשם דהיה המזבח חדש ביום שהוקם וא"כ אכתי לא היה עליה דשן רב וא"כ לא היה מקום גדול לתפוח. אבל אכתי יקשה מאי שקלי וטרו במזבח של משה אם היה גדול או קטן הא מ"מ שם היה דשן רב ומקום המערכה לא היה רק ערך אמה ויש לדחוק בזה).

הלכה יח

מבניינו טפח וכו'. עי' במרן מש"כ טעמא למה פסק רבינו כרשב"י ולא כראב"י ועי' בס' הכריתות ובליקוטי מאמר מרדכי אות תמ"ז מה שהביא להקת הרבה ראשונים ואחרונים שדברו הרבה בזה הכלל. ועי' לעיל סי' א' ס"ק ל"ב מש"כ שהכבש אין נפסל בפגימת הסיד. יעו"ש.

אבן פגומה. דבאבן פוסל כדי חגירת צפורן כמבואר לעיל פ"א הי"ד יעו"ש.

פרק ג

הלכה א

מפורשת צורתה וכו'. כל זה נתפרש היטיב במנחות כ"ח ב' כ"ט א' ועיי"ש בפי' רבינו למשניות תבניתה מצוייר בחרט אנוש יעו"ש.

הלכה ב

ושלש רגלים וכו'. וכ"כ שם רבינו בפי' המשניות וכ"כ רש"י בתורה שמות כ"ה ל"א אבל בש"ס לא נזכר כמה רגלים היה לה רק איתא שם הרגלים והפרח ג' טפחים (וכ"ה בברייתא דמלאכת המשכן פ"י) ואולי פשוט להם מאיזה מקום שהיה לה שלש רגלים

ואולי זה פשוט לדבר העגול לא די פחות משלש רגלים (ועי' ברכות נ"ב א' ותענית כ"ה א').

ושלשה כפתורים וכו'. כן מפורש בתורה (שמות כ"ה ל"ה) וכפתור תחת שני הקנים ממנה וכפתור תחת שני הקנים ממנה וכפתור תחת שני הקנים ממנה לששת הקנים היוצאים מן המנורה.

שלשה גביעים וכו'. כן מפורש בתורה (שם פסוק ל"ג) שלשה גביעים משוקדים בקנה האחד כפתור ופרח ושלשה גביעים משוקדים בקנה האחד כפתור ופרח כן לששת הקנים היוצאים מן המנורה.

והכל משוקדים וכו'. עי' מרן בשם ר"י קורקו"ס דאזלינן לחומרא מטעם דאין להם הכרע יעו"ש והמל"מ תמה דמדברי רש"י משמע דהספק הוא בגוף המנורה אבל בקנים פשיטא דלא מספקא ליה דלא קאי רק אגביעים ולא אכפתור ופרח יעו"ש ובאמת במכילתא ובתנחומא סוף בשלח ובברייתא דמלאכת המשכן ובירושלמי פ"ק דע"ז ובילקוט בראשית מבואר כדברי המל"מ דהכי איתא התם ובמנורה ארבעה גביעים משוקדים או משוקדים כפתוריה ופרחיה יעו"ש היטיב. ויש ליישב אולי ס"ל לרבינו דבקנים ליכא לאיסתפוקי כלל וקאי וודאי אגביעים ואכפתור ופרח (וכמו שהקשו התוס' ביומא שם נ"ב ב') (וע"ע תוס' פסחים כ"א ב' ובב"מ ס"א א' ובע"ז כ' א' ובחגיגה ו' ב' ובמנחות י"ט א' בד"ה במקרא וכו' ובחולין קי"ד ב' יעו"ש היטיב בכל המקומות) אבל כאן דאיכא אתנחתא ספוקי מספקא להו דילמא לא קאי רק אגביעים ויש לעיין בזה. שוב נראה לענ"ד כי גם דעת התוס' דיומא הנ"ל להשוות את הקנים לגוף המנורה דאל"כ מאי מייתו דלהכי מספקא להו ואין להם הכרע דבגוף המנורה משמע דמשוקדים קאי אכפתורים ופרחים ובקנים משמע דקאי אגביעים יעו"ש ואם איתא הא קנים דין אחר מגוף המנורה וא"כ מה יחס יש מהקנים להגוף המנורה אלא ודאי דהכל דין אחד להם ולפי שמשמעות חד מפיק מדאידך ומשמע מוציא מיד משמע ולכן אין להם הכרע. כן נראה לענ"ד והבן.

הלכה ג

שנים ועשרים וכו'. היינו כל קנה וקנה שלשה הא תמני סרי וארבע דידה הא כ"ב. שם במנחות.

תשעה. לכל קנה חד פרח הרי ששה ותרי בגוף המנורה כדכתיב ופרחיה הא תמניא ומדכתיב עד פרחה להוסיף לה אחת (וכדלעיל סעי' א' יעו"ש) הרי תשעה.

אחד עשר. תרי בגוף המנורה חד קודם יציאת הקנים וחד לאחר יציאת הקנים ותלתא במקום יציאת הקנים הא חמשא וששה כפתורים כפתור אחד בכל קנה הרי י"א.

מעכבין זא"ז וכו'. עי' מרן שהביא זה בשם תוספתא פ"ו דמנחות יעו"ש ובאמת כן מבואר בש"ס כ"ח ב' (וכן העיר בזה המל"מ) ועי' בפי' המשניות לרבינו שם (ומשמע קצת שהיה לו גי' משונה קצת משלנו) והא דלא חשיב התם במשנה ע"א דהנך מעכבין זה את זה כבר תירצו התוס' שם בד"ה שבעה וכו' משום דכיון דאינה באה זהב אינה באה בכל הנך דברים יעו"ש היטיב.

הלכה ד

אבל שאר וכו'. כתבו התוס' שם ד"ה דתניא וכו' דזה ילפינן מדכתיב שם פסוק ל"ו כפתוריהם וקנותם ממנה יהיו כלה מקשה אחת זהב טהור והיינו ר"ל דאימתי באה כולה ר"ל בשלימותה גביעיה כפתוריה ופרחיה היינו בזמן שהיא זהב טהור ולא כשבאה משאר מיני מתכות ומשו"ה כיון דכתיב בפסוק זה וקנותם לכן מקשה הש"ס התם ואימא באה זהב באה קנים אינה באה זהב אינה באה קנים ומשני ההוא פמוט מיקרי וה"ה דהו"מ למיפרך באה זהב באה יריכה והו"מ לשנויי דלא מיקרי מנורה בלא ירך יעו"ש היטיב ועיי"ש בתוס' ד"ה שפודים וכו' יעו"ש.

כולה ככר וכו'. זה ילפינן מדכתיב שם פסוק ל"ט ככר זהב טהור יעשה אותה את כל הכלים האלה. ומש"כ עם נרותיה יבואר לקמן סעי' ו' אי"ה.

מקשה מן וכו'. שם בש"ס. ובברייתא דמלאכת המשכן פ"ט. וכתבו התוס' דילפינן זה מדכתיב במדבר ח' ד'. וזה מעשה המנורה מקשה זהב. וכן הוא שם בהדיא בש"ס. נשאר עוד תרי זהב היינו שם ל"א ועשית מנורת זהב טהור דהוא אתי לכלל ופרט ועוד שם ל"ח ומלקחיה ומחתותיה זהב טהור להורות שמצוה בזהב יעו"ש בתוס' ד"ה דתניא וכו' ומש"כ רבינו מן העשתות וכו' לכאורה ר"ל היכא שהיא באה מן הזהב ובאה מקשה צריכה לבא מן העשתות ולא מן הגרוטאות אבל היכא שהיא באה משאר מתכות דאז אינה צריכה לבא מקשה כשרה מן הגרוטאות נמי כן נראה לכאורה מפשטות לשון הש"ס והברייתא דמלאכת המשכן הנ"ל אבל רבינו לא כן דעתו בהלכה ה' שכתב דאינה באה מן הגרוטאות לעולם יעו"ש אבל אם תעיין בספרי בהעלותך פיסקא ס"א יעו"ש יתיישב קצת דחד מקשה דרשינן מין קשה ר"ל מן העשת ולא מן הגרוטאות וקאי אכל המינים יעו"ש (וראיתי בזרע אברהם שם שכתב וז"ל ה"ג בילקוט שומע אני אף במנורת משה כן ת"ל וכו' וכן הוא נכון דאילו מנורת בית עולמים מותר לעשות מן הגרוטי רק במנורת משה הקפיד הכתוב עכ"ל ולא ידעתי מנין ברור לו כך וברבינו מבואר שבכל מנורה אסור לעשות מן הגרוטאות ועוד מדאסר אפי' בשל שאר מתכות וזה וודאי לא קאי אשל משה. ועי' במל"מ שכתב דהא דכתב רבינו ואין עושין אותה מן הגרוטאות

וכו' היינו לכתחלה דווקא אבל בדיעבד כשר וגם ע"ז תמה יעו"ש וצ"ע. ועי' בערוך ערך גרט שכתב בפי' קמא דגרוטאות היינו שברי ברזל יעו"ש א"כ מזה ראיה לרבינו דבשאר מיני מתכות נמי פסול גרוטאות (אבל לפי"ז מה יענה על הך דחצוצרות דאיתא שם של שאר מיני מתכות פסולה ומגרוטאות כשר וכן הוא בתוספתא פ"ק דחולין יעו"ש וצ"ע) סוף דבר נבוך אני בזה וה' יאיר עיני.

וכתב עוד המל"מ מדקדוק לשון רבינו משמע דאם באה משל שאר מיני מתכות אין עושין בה כלל גביעים כפתורים ופרחים יעו"ש וכ"מ מהא דכתבו התוס' שם ע"ב ד"ה שפודים וכו' יעו"ש אלמא דלכתחלה נמי אין עושין בה אלו הדברים. ודע דיש לי מקום עיון קצת מש"כ ביו"ד סי' קמ"א סעי' ח' שכתב וז"ל אבל של שבעה לא יעשה אפי' משאר מיני מתכות ואפי' בלא גביעים כפתורים ופרחים וכו' ואם נימא דקאי על שאר מתכות א"כ מאי אפי' דהא בלא גביעים כפתורים גרע טפי דהכי הוי במקדש. וצ"ל דקאי אשל זהב. והא בשל זהב מעכבים הגביעים כפתורים ופרחים וא"כ אמאי לא יעשה בלא זה (ועיי"ש בש"ך ס"ק ל"ו) ומצאתי בבכור שור שמטעם זה פסק דאפי' בלא דבר המעכב אין עושין יעו"ש ודלא כש"ך. אבל יש לעיין אם הגביעין כפתורין ופרחין מעכבין את המנורה דהאי מעכבין זה את זה י"ל דה"ק אם אין אחת נעשית גם השאר אין נעשין אבל מ"מ י"ל דרשאי לעשות מנורה בדיעבד בלי אלו הדברים וצ"ע בזה כי אולי בזה אפ"ל כי זהו כוונת הש"ך שם בס"ק ל"ו יעו"ש היטיב. וצ"ע בזה. ומהרבה אחרונים משמע דקאי אשאר מיני מתכות וצ"ע (וצ"ל לדעתם דס"ל דאם עביד בשל שאר מתכות ג"כ גביעים כפתורים ופרחים שפיר דמי ואף דגם לכתחלה א"צ לעשותם היינו דא"צ אבל אם עביד שפיר דמי טפי וצ"ע).

שוב ראיתי כי יתכנו דברי המל"מ במה שהבין מדברי רבינו כי גרוטאות פסול בשאר מיני מתכות לכתחלה דווקא ולא בדיעבד וכנ"ל וטעמא רבה אית בזה כיון שמצינו במקשה דהדרי' קרא לעכב וממילא כי אימעיט שאר מתכות ממקשה היינו מסתברא דמדיעבד מיעטיה ולא לכתחלה משא"כ בגביעים כפתורים ופרחים דלא מצינו דהדריה הכתוב לעכב א"כ כי אימעיט שאר מתכות אפי' לכתחלה אימעיט ואכתי צ"ע בזה וה' יאיר עיני.

היתה חלולה וכו'. מדברי מרן משמע דקאי על שאר מתכות ומטעם דזה לא נקרא מקשה וראיתי בראב"ע שפי' בתורה שם דהקנים היו חלולין וכו' יעו"ש ויכול להיות דגם דעת רבינו הוא כן וקאי גם אשל זהב (וי"ל דמלשון קנה דייקי דקנה הוא חלול בכל מקום) ולעת עתה איני יודע מקום לזה מדברי רז"ל ויש לעיין דלמה היה להם לחשמונאים

לעשות שפודין של ברזל ולחפותן בשל בעץ הו"ל לעשות של בעץ חלולין (ואולי שלא יהיו רכים ויכפפו כמו של בדיל) וצ"ע בזה.

מן הגרוטאות וכו'. מרן השמיט תיבת לעולם וכתב וז"ל ומש"כ ואין עושין אותה מן הגרוטאות וכו' בפ' הקומץ רבה ויליף לה מקרא ופירש"י גרוטאות זהב שבור עכ"ל מרן ונ"ל כוונתו דבאמת מש"כ רבינו דאפי' כשעושה אותה מן שאר מתכות לא יעשנה מן הגרוטאות דבר זה נעלם מקורו גם ממרן ולא בא לערות מקורו רק על גוף הדין דאין עושין אותה מגרוטאות והיינו אם באה מן הזהב ולכן הביא זה מהקומץ רבה והביא לשון רש"י להורות דכוונתו על זהב והבן (ובזה מסולק מה שתמה עליו המל"מ) ועי' מש"כ לעיל ס"ק י"ב דנעלם מקורו של דעת רבינו.

הלכה ו

אינן מכלל וכו'. כ"ז מבואר בש"ס מנחות פ"ח ב' וכמש"כ מרן וע"ע לקמן פ"ג מהל' תמידין ומוספין הי"ד יעו"ש וזה דלא כרש"י בחומש שכתב שם פסוק ל"ט שכל המנורה עם כל כליה היתה משקלה ככר יעו"ש וברמב"ן שהשיג עליו אולם מש"כ רבינו **שהרי נאמר במנורה זהב טהור וחזר ואמר ומלקחיה ומחתותיה זהב טהור וכו'** וכתב מרן ע"ז שמצא כתוב שכן הוא בברייתא דמלאכת המשכן. והנה לפנינו בברייתא הנ"ל פ"ט שנויה שלא בדקדוק ואמרתי להעתיקה כפי מה שהובאת ברמב"ן על התורה וז"ל מנורה שעשה משה במדבר היתה באה של זהב וטעונה מקשה וטעונה גביעים וכפתורים ופרחים שנאמר ועשית מנורת זהב טהור שומע אני יעשה איברים וידביקם ת"ל ממנה יהיו מניין לרבות את נרותיה שיהיו ממנה ת"ל יעשה יכול שאני מרבה גביעיה כפתוריה ופרחיה ת"ל אותה ומה ראית לרבות את נרותיה ולהוציא גביעיה כפתוריה ופרחיה אחר שריבה את נרותיה הכתוב מיעט מרבה אני את נרותיה שהן נעשין עמה ומוציא אני גביעיה כפתוריה ופרחיה שאין נעשין עמה ומנין לרבות מלקחיה ומחתותיה ת"ל תעשה יכול שאני מרבה את הצבתים ואת המלקטאות ת"ל אותה ומה ראית לרבות מלקחיה ומחתותיה ולהוציא את הצבתים ואת המלקטאות אחר שריבה הכתוב מיעט מרבה אני את מלקחיה ומחתותיה שהן משתמשין עמה ומוציא אני את הצבתים ואת המלקטאות שאין משתמשין עמה ר' יהושע בן קרחה אומר אותה מככר ואין כלי' מככר שנאמר ככר זהב טהור יעשה אותה ומה אני מקיים ואת כל כליה שיהיו זהב טהור עכ"ל ודברי רבינו לא הוזכרו בה והנה אדרבה בברייתא זו איתרבי מלקחיה ומחתותיה שלא כדברי רבינו ואימעיט גביעה כפתוריה ופרחיה (ועי' בספרי שם שריבה לגביעיה כפתוריה ופרחיה שבאין מקשה וזה שלא כדברי הברייתא הנ"ל) והנה א"כ דברי רבינו לא נמצא להם

מקום. גם ראיית רבינו אין מוכרחת כל כך די"ל דאדרבה פי נרות א"צ זהב טהור משום דחסה התורה על ממון של ישראל וליעביד בזהב כל דהוא וכדאיתא שם בש"ס וצ"ע (ויש לדחוק דזהו לר' יהושע בן קרחה אבל לר' נחמיה דנרות שייכין למנורה טפי א"כ יש ליישב דברי רבינו והבן היטיב).

הלכה ז

מעכבין זה וכו'. כ"ז פשוט ומבואר שם כמש"כ מרן.

קבועין בקנים. זה פשוט מסוגייא דשם פ"ח ב' וכנ"ל הלכה ו' ועי' בשבת כ"ב ב'.

הלכה ח

כולן פניהן וכו'. אזיל לטעמיה מה שכתבתי בהלכה י"ב דהמנורה היתה עומדת בין צפון ודרום כמו שיתבאר שם אי"ה ובספרי שם פיסקא נ"ט איתא כך וז"ל למה נאמרה פרשה זו לפי שהוא אומר והעלה את נרותיה והאיר אל עבר פניה שומע אני יהיו כל הנרות דולקים על פני כל המנורה ת"ל אל מול פני המנורה יאירו שיהיו נרות מקבילים את המנורה ומנורה את הנרות הא כיצד שלשה כלפי מזרח ושלשה כלפי מערב ואחד באמצע כולם מקבילין את האמצעי מכאן היה ר' נתן אומר האמצעי מכובד עכ"ל ומבואר מכאן דס"ל דמזרח ומערב הוי מונחין ומ"מ היו פונים כולם לאמצעי וכן מבואר שם מרש"י על התורה וכתב הרא"ם והובא בזרע אברהם שם דאף מ"ד מזרח ומערב היו מונחין מ"מ מודה דכלם היו פניהם לאמצעי יעו"ש אבל יש לעיין דא"כ איך הוכיח מברייתא זו במנחות צ"ח ב' דצפון ודרום היו מונחים דהכי איתא שם וז"ל ור' אלעזר בר' שמעון ליגמר ממנורה אמר לך מנורה גופה צפון ודרום הוה מנחה אלא הכתיב יערוך אותו אהרן ובניו דמצדד להו אצדודי דתניא אל מול פני המנורה יאירו שבעת הנרות מלמד שהיו מצדדים פניהם כלפי נר אמצעי א"ר נתן מכאן שאמצעי משובח עכ"ל הגמ' וא"כ הא אדרבה מהך ברייתא מוכחא דמזרח ומערב הוה מנחא דנראה דהך ברייתא היא הספרי ואפי' אם היא ברייתא אחרת ולא נאמר שם כמו בספרי רק כמו שהובא לפנינו בש"ס מ"מ אין ראיה מכאן דצפון ודרום היו מונחים דאפי' אם מזרח ומערב היו מונחים מ"מ היו מצדדים לצד האמצעי וי"ל דלא מייתי ראיה רק דכלם היו מצדד אצדודי לנר אמצעי אפי' למ"ד מזרח ומערב היו מונחים וא"כ י"ל שפיר דצפון ודרום הוי מונחים ואתי שפיר נמי הא דכתיב יערוך אותו דבאמת אותו שבאמצע היה פניה כלפי מערב וכלם היו פניהם אליה. ובמגילה כ"א ב' מייתי ברייתא זו בזה"ל אל מול פני המנורה יאירו מלמד שמצדד פניהם כלפי נר מערבי ונר מערבי כלפי שכינה וא"ר נתן מכאן שהאמצעי משובח עכ"ל ומבואר מכאן דצפון ודרום היו מונחין (מדקרי לאמצעי

נר מערבי והבן) ואם נימא להגיה כן שם במנחות אתי שפיר טפי בפשיטות ולפי"ז יש להגיה בספרי שלשה כלפי דרום ושלשה כלפי צפון ואתי שפיר טפי דסתם ספרי הוא ר"ש הוא וראב"ש במנחות שם קאי בשיטתיה דאבוה וע"ע בשבת כ"ב ב' ברש"י שם (ובמש"כ שם בחי') וביומא ל"ט א' ואי"ה בהלכה י"ב יבואר עוד מזה.

הלכה ט

לכוסות אלכסנדריאה וכו'. במנחות שם ובברייתא דמלאכת המשכן פ"י וז"ל רבינו בפי' המשניות שם והגביע הוא צורת כוס עשוי מקשה שהוא מלמטה צר ואם תמצא לומר שהוא מחודד כאסטוונא הוא כראש אסטוונא שניטל ממנו דבר מועט מלמעלה והכפתור הוא דמות כדור שאינה עגולה מכל וכל רק שיש בה אורך מעט קרוב לצורת ביצת העוף ופרח צורת שושן עכ"ל ורש"י ז"ל פי' גביעים ארוכים וקצרים יעו"ש.

הלכה י

וטפח שבו וכו'. עי' תוס' שם ד"ה וטפח וכו' שנשארו בתימא מה נשתנה זה משאר גביעים כפתורים ופרחים שהיה לכל אחד טפח ולשלשה אלו לא היה כ"א טפח יעו"ש ובאמת כתב שם רש"י בד"ה וטפח שבו וכו' שלא מצד אחד היו כל אלו השלשה רק מצד אחד היה גביע ומצד אחר כפתור ומצד אחר פרח נמצא באמת היה אורך הגביע טפח וכן אורך הכפתור וכן אורך הפרח. והראיה שכן בגובה המנורה נשתיירו שלשה טפחים שבהן שלשה גביעים וכפתור ופרח והא בעי ג' טפחים לשלשה הגביעים אלא ודאי דלאו מצד אחד היה ולא דמי לשאר הכפתורים דמפורש בכתוב דכל כפתור היה גבוה משל חבירו משא"כ הכא כתיב גביעיה כפתוריה ופרחיה ולא כתיב דהיו גבוהים או נמוכים מהגביעים וי"ל דבקנים נמי היה הכפתור ופרח בגובה אחד עם הגביעים. כן נראה לענ"ד בזה.

הלכה יא

כלי שמנה וכו'. לקמן פ"ק מהל' תמידין ומוספין הי"ז לא הזכיר רק הכוז לבד יעו"ש ואולי כוז היה כלי גדול ובו היו מונחים כל הכלים הקטנים היינו כלי שמנה ומלקחיה ומחתותיה ועיין.

הלכה יב

שנים עשר וכו'. בכלים פי"ז מ"י איתא פלוגתא דר' מאיר ס"ל דאמת כלים בת ששה ור' יהודה ס"ל דאמת כלים בת חמשה יעו"ש. ונזכר פלוגתתם בעירובין ד' ב' ובסוכה ה' ב' וב"ב י"ד א' ומנחות צ"ז א' ב' יעו"ש ונראה לכאורה דר"מ ור"י הלכה כר"י ורבינו פסק כר"מ וכתב מרן דהטעם דפסק כר"מ משום דאבא שאול ס"ל במנחות צ"ו א'

כוותיה דר"מ יעו"ש. ועוד נראה לענ"ד דסוגייא דשמעתא דמנחות צ"ח ב' אזלא אליבא דר"מ דקאמר בשלמא למ"ד מזרח ומערב היינו דהוו יתבי עשרה בעשרים אלא למ"ד צפון ודרום עשרה בעשרים היכי הוו יתבי. ולמ"ד כלים באמת חמשה הא אורך עשרה שלחנות הוו מאה טפחים ורוחב הבית הוו עשרים אמה בינוניים דהוו ק"כ טפחים וא"כ מאי קושיא ועוד מאי מקשה ותו שלחן דמשה היכא מנח ליה ועוד מאי מקשה התם ותו כהנים היכי הוו עיילי וק"ל ועוד מאי מקשה התם צ"ט א' אלא למ"ד מזרח ומערב מכדי שולחן כמה משוך מן הכותל ב' אמות ומחצה ואמה דידיה וב' אמות ומחצה דביני ביני ואמה (דידיה כצ"ל) וב' אמות ומחצה דביני ביני ואמה דידיה אשתכח דקאכיל שולחן פלגא דאמתא בדרום יעו"ש ולר' יהודה מאי קושייא. וע"ע בבא בתרא צ"ט ב' דקא חשיב משפת כרובים ולמעלה. והא התם הכרובים היו כלי ומ"מ חשיב שם רק כ' אמות עליהן והא הוי פחות עשרה טפחים וע"ע שבת צ"ב א' דכל הסוגייא אזיל אליבא דר"מ (אף די"ל דלרבותא נקיט אף אליבא דר"מ דס"ל באמה בת ששה מ"מ הוי למעלה מעשרה) וע"ע פסחים ק"ט ב' דקאמר דשלחן של מקדש של פרקים היה דאל"כ אמתא באמתא היכי יתיב יעו"ש אלמא דהוי באמה בת ששה ועוד מצאתי ראיה מפורשת מתוספתא דכלים ב"מ פ"ה דאיתא התם וז"ל ר' נחמיה אומר קופות גדולות וחטאין גדולים שיש להם שוליים והן מחזיקין ארבעים סאה בלח שהן כוריים ביבש אע"פ שאין מטלטלין במשתייר בהן וכמה הן אמה על אמה רום שלש שהן שש מאות ארבעים ושמנה טפח ראייה לדבר ממדת השולחן עכ"ל ופי' דבאמה מרובעת יש רט"ז טפחים מרובעות דבטפח העליון יש ל"ו טפחים וכל אמה על אמה יש ששה טפחים ברומו וא"כ ששה פעמים ל"ו הרי רט"ז ובמקוה הוי אמה על אמה ברום ג' אמות הרי ג"פ רט"ז תרמ"ח טפחים מרובעים כל טפח הוא טפח בששה קצותיה. והנה הסימן לדבר שלחן דהוא ב' אמות ארכו ואמה רחבו ואמה וחצי קומתו חתכהו בחציו ותנה חצי על חצי הרי אמה על אמה ברום ג' אמות. ומשמע מזה דהשלחן היה באמת בת ששה ומוכח מכל אלה דהלכה כר"מ (ואף דיש לדחוק דהא דפריך במנחות צ"ב ב' היינו אליבא דמסקינן ביומא נ"א ב' דר"מ ס"ל צפון ודרום הוו מונחין ולדידיה מקשה זה (יעו"ש ביומא ללישנא קמא) אמנם מ"מ מאי מקשה אדרבי הא דילמא כר' יהודה ס"ל אלא ודאי דפסיקא ליה לתלמודא דהלכה כר"מ) וע"ע ירושלמי שקלים פ"ו ה"א פלוגתא דר' יוחנן ור"ל דר"י ס"ל הלכה כר"מ ור"ל ס"ל הלכה כר"י וידוע דהלכה כר"י לגבי ר"ל וע"ע בירושלמי סוטה פ"ח ה"נ יעו"ש היטיב ועי' סמ"ג עשין סי' קצ"ו שמייתי ומהפך דברי ר"מ לר"י ודברי ר"י לר"מ יעו"ש וא"כ בפשיטות ניחא דהלכה כר"י לגבי ר"מ (וע"ע בברייתא דמלאכת

המשכן פ"ו ופ"ח יעו"ש) וע"ע בעירובין י"ד ב' גבי ים של שלמה ובברייתא הנ"ל פ"ז גם משם ראיה דהלכה כר"מ והבן (שוב מצאתי איזה ראיות ממש"כ בתשובות נוב"י מהדו"ת חלק או"ח סי' קכ"ב יעו"ש היטיב והנראה לענ"ד כתבתי יעו"ש) וע"ע מדרש רבה במדבר ד' יעו"ש היטיב.

לאורך הבית וכו'. שם במנחות צ"ו א' במשנה. לבד מארון דד"ה מודים ביה כדאיתא צ"ח ב' ויומא נ"ד א' ובתו"כ אמור פי"ב וע"ע תוספתא יומא פ"ב ומנחות פי"א ומד"ר במדבר ד' (וע"ע מנחות צ"ט ב' וברש"י שם).

וכן נרות וכו'. כתב הראב"ד וז"ל א"א זהו מחלוקת התנאין וסדר התמיד אינו כן שהרי שנינו מצא ב' מזרחיות דולקים וזהו לענין מזרח ומערב מונחים עכ"ל (ועי' לקמן פ"ג מהל' תמידין ומוספין הי"ב מה שהארכתי בזה) והנה הא דפסק רבינו כר' אלעזר ברבי שמעון לגבי דרבי (ועי' בתוס' נדה מ"ה ב' ד"ה אלו דברי וכו' ועי' ירושלמי רפ"ג דתרומות יעו"ש. וע"ע רפ"ב דדמאי וע"ע קדושין ו' א' בר"ן שם) עיין מרן מה שכתב בזה ועיין לעיל בהלכה ח' דברייתא דמגילה כ"א ב' כוותיה דראב"ש יעו"ש היטיב מש"כ להגיה הברייתא דמנחות כמו דאיתא שם במגילה יעו"ש. ומש"כ מרן דמתניתין דמנחות אתי כראב"ש עי' בתוס' שם צ"ו א' ד"ה כל הכלים וכו' ושם צ"ח ב' בד"ה מזרח וכו' ובד"ה מדכתיב וכו' שכתבו דסתם מתניתין אתי כרבי יעו"ש וע"ע בתו"כ אמור פי"ז ובקרבן אהרן שם וע"ע לקמן בהל' תו"מ שם הי"ג יעו"ש היטיב וע"ע בלח"מ פ"ה מהל' מעשה הקרבנות ה"ד מה שהניח דברי רבינו בצ"ע דגבי שולחן פסק כרבינו ולגבי מנורה פסק כראב"ש יעו"ש והנה לפי דעת מרן ניחא וגם לפי מש"כ דסמך על הברייתא דמגילה ועל הספרי והיינו דווקא במנורה ולא בשולחן וא"כ אתי שפיר ההבדל שבין מנורה לשולחן וע"ע בנוב"י מהדו"ת חלק או"ח סי' קכ"ב מש"כ בזה יעו"ש היטיב. אבל באמת אין צריך כלל לזה דהא בשולחן איתא סתם משנה דממזרח למערב קאי אבל במנורה לא איסתימא והבן (רק בתמיד איסתימא כרבי וכמש"כ הראב"ד ועל כרחך צ"ל הטעם כנ"ל ומש"כ הנוב"י דלא מצא מאחד נושאי כלי הרמב"ם שהרגיש בזה במחילת כבוד תורתו הרמה אישתמיטתיה להלח"מ הנ"ל מש"כ בזה) וע"ע בתוס' שמביא בשם הירושלמי שמהפך דברי ראב"ש לרבי יעו"ש ואולי כן היה גי' רבינו ועי' בברייתא דמלאכת המשכן שקני מנורה היו מכוונין כנגד רחבו של שלחן יעו"ש והיינו כרבינו ודו"ק ועי' ברדב"ז סי' תתקמ"ה יעו"ש היטב.

הלכה יג

הנאמרים בתורה וכו'. עי' מנחות צ"ז א' וכתב שם רש"י קשותיו אלו סניפין מריבוייא דקרא לישנא אחרינא שמקשה הלחם ומחזיקו שלא ישבר יעו"ש והובא במרן ודע כי רש"י בחומש שמות כ"ה כ"ט כתב וקשותיו הם כעין חצאי קנים חלולים הנסדקים לארכן דוגמתן עשה של זהב ומסדר שלשה על ראש כל לחם שישב לחם האחד על גבי אותן הקנים ומבדילין בין לחם ללחם כדי שיכנס הרוח ביניהם ולא יתעפשו וכו' ומנקיותיו תרגומו ומכילתיה הן סניפים כעין יתידות זהב עומדין בארץ וגבוהים עד למעלה מן השולחן הרבה וכו' ולשון מכילתיה סובלותיה כמו נלאיתי הכיל אבל לשון מנקיותיו איני יודע איך נופל על סניפין ויש מחכמי ישראל אומרים קשותיו אלו סניפים שמקשין אותו ומחזיקין אותו שלא ישבר ומנקיותיו אלו הן הקנים שמנקין אותו שלא יתעפש אבל אונקלוס שתרגם מכילתיה היה שונה כדברי האומר מנקיותיו הן סניפין. אשר יוסך בהן אשר יכוסה בהן ועל קשותיו הוא אומר אשר יוסך בהן שהיה עליו כמין סכך וכיסוי וכן במקום אחר הוא אומר ואת קשות הנסך עכ"ל הנה בחר בדברי האומרים שקשותיו אלו הקנים שמסככין על הלחם וזה שלא כדברי תלמודינו ועי' רמב"ן שם שהאריך בזה וכתב דהתרגום אונקלוס מפרש וקשותיו הם הסניפים והקנים ומנקיותיו שם למדה יעו"ש היטיב אמנם רבינו כתב כדעת הש"ס דקשותיו אלו הסניפים ומנקיותיו אלו הקנים כמש"כ בהלכה י"ד וכ"ה במד"ר במדבר ד' ואת המנקיות אלו הקנים כ"ח קנים של זהב וכו' ולכך כתיב בציווי ומנקיותיו אשר יוסך בהן שהיו מעמידין הלחם כמין סוכה שכל חלה וחלה נעשית סוכה לזה שתחתיה ואת קשות הנסך אלו סניפין ארבעה סניפין זהב עשו לו וכו' ומהו שאמר הכתוב קשות הנסך שאף הן היו מעמידות ראשי החלות התחתונות למעלה שלא היו נוגעין בשלחן והיו מסיכות על השלחן אבל אמצעית של חלה תחתונה נוגעת בשולחן לפי שחלה עשויים כעין ספינה רוקדת חדה מלמטה ונסבה ורחבה למעלה יעו"ש היטיב וזה כדעת הש"ס ומתרץ קושיית רש"י מאי דכתיב קשות הנסך אבל באמת מאי דכתיב אשר יוסך בהן קאי על מנקיותיו דסמיך ליה וע"ע בתוס' מנחות צ"ו ב' ד"ה לא היה וכו' שכתבו דיש ליישב גם דעת התרגום אונקלוס שמפרש מכילתיה דקאי על הקנים ועוד כתבו דאשר יוסך בהן קאי על מנקיותיו והא דכתיב קשות הנסך ה"ק סניפין של קנים המסככין את הלחם יעו"ש היטיב והוא שלא כדברי המדרש רבה. וע"ע תוס' צ"ד ב' ד"ה דסמכי וכו' יעו"ש ואי"ה במקו"א יבואר.

הלכה יד

כל אחד וכו'. עי' כ"ז במשנה ובריייתא במנחות צ"ז א' ובמד"ר שם ושם איתא הטעם למה הי' כחצי קנה חלול לפי שלא יכבדו על הלחם וע"ע בתוספתא פי"א דמנחות ובתו"כ פ' אמור פי"ח יעו"ש.

הלכה טו

על השלחן וכו'. הכל שם צ"ז א' ומש"כ בצד המערכות משום שפוסק כאבא שאול וכמו שפוסק לקמן פ"ה מהל' תמידין ומוספין ה"ד יעו"ש היטיב ועי' מש"כ מרן שם ואף דלכאורה סוגייא דש"ס צ"ד ב' לכאורה לא אזלא אליבא דאבא שאול (ועי' עוד שם צ"ו א' והאיכא בזיכין בגוויה דלחם הוו יתבי ולבהדי לחם הוו קיימי יעו"ש ויש לפרש זה אליבא דת"ק ואליבא דאבא שאול והבן) ועיי"ש ס"ב א' וע"ע בתו"כ פרשת אמור פי"ח סתמא כאבא שאול יעו"ש וע"ע לקמן שם בהל' תמידין ומוספין מזה.

על עצמו וכו'. בתו"כ שם מייתי לה מדכתיב על שלחן הטהור על טהרו של שלחן יעו"ש היטיב.

הלכה טז

של שיש וכו'. עי' מנחות צ"ט א' שם איתא אחד של כסף ואחד של זהב ופירש"י דהיה של שיש רק משום דהיה לבן קורא אותו כסף יעו"ש ושם ע"ב איתא בהדיא במשנה דאחד היה של שיש יעו"ש ובתוס' ד"ה אחד וכו' וע"ע בתמיד ל"א ב' שם איתא אחד של כסף ואחד של זהב וכ"כ שם המפרש. ויש לעיין לכאורה דשם מקשה אמאי עביד דשיש ניעבדו דזהב אמר רב חיננא בשם רב אסי ור' אסי בשם ר' שמואל בר רב יצחק מפני שהוא מרתיח ופי' המפרש שמרתיח את הלחם ומחממו וממהר להתעפש עכ"ל וצ"ע הא הוא גורס דהיה של כסף באולם וצ"ל דקושיית הש"ס על שמנה דבית המטבחיים וכן על אותו שבמערבו של כבש דעל אותו שבאולם כבר אמר הטעם שמעלין בקדש ולא מורידין וא"כ מאי מקשה וניעביד דזהב. אבל יש לעיין קצת א"כ מאי תירצו על אותו שבמערב הכבש שנותנין עליו כלי שרת אמאי אין עושין אותו של זהב הא אין עניות במקום עשירות ואי משום קושיא דאי על הלחם קאי מאי פריך וליעביד דזהב הא כבר תירצו משום מעלין בקדש ולא מורידין זה לק"מ דטעם זה יתחייב שלא יניחו על שלחן גרוע משל זהב לאחר שמסלקין אותו אבל לא מפני זה מחוייב להיות אותו שמניחין עליו כשמכניסין אותו להיות של כסף או של שיש. שוב ראיתי להב"ח שהגיה בתמיד ובמפרש שם של שיש במקום של כסף יעו"ש ובהא אתי שפיר הכל על נכון. ודע דהגר"א גרס בשקלים פ"ו ה"ה בירושלמי וז"ל ר' אחא ור' מיישא ומטו בה בשם

ר' שמואל בר רב יצחק לית כאן של שיש מפני שהוא מקרר כצ"ל ור"ל ובעינן שיהא הלחם חם ופריך ולא כן תני זה אחד מן הנסים שנעשו במקדש שכשם שהיו מניחין אותו חם כך היו מוציאין אותו חם שנאמר לשום לחם חם ביום הלקחו ור"ל היה חם על פי נס אריב"ל אין מזכירין מעשה נסים יעו"ש היטיב ורבינו תופס סתם משנתינו במנחות ושקלים ומפרש דברי הש"ס דתמיד כמש"כ הב"ח ובירושלמי גורס כגי' שלנו ודבריו פשוטים וברורים וכן הוא בס' שבט יהודה יעו"ש.

הלכה יז

אמה על וכו'. יש לתמוה למה לא כתב גובה קומתו שהיו ב' אמות כמבואר בזבחים נ"ט ב' ובברייתא דמלאכת המשכן פי"א יעו"ש ועי' במרן שתמה למה לא ביאר שהיה באמה בת חמשה טפחים כמבואר בעירובין ד' א' ובמנחות שם יעו"ש ואולי אפ"ל שנסתפק לו במדת מזבח הזהב הא דאמרינן דנמדד באמה קטנה אם קאי על גובהו או על רחבו וארכו אך מ"מ צע"ק אמאי לא ביאר תבניתו וצ"ע בכ"ז. (וראיתי בחומש עם פי' אור החיים שכתב דהמזבח של זהב שעשה משה נגנז כשנגנז המשכן יעו"ש בפרשת תרומה שכ"כ בשם רז"ל יעו"ש והנה אני בעניי לא מצאתי זה לרז"ל והנה מרש"י בזבחים כ"ז ב' לא משמע כן שכתב על מזבח הזהב דנמשח עם המשכן יעו"ש אלמא מבואר מזה דאותו של משה היה בבית עולמים יעו"ש היטיב. (ועי' עירובין י"ט א' ובחגיגה בסופה ובמדרש רבה ריש פרשת צו יעו"ש. אמנם בדברי הימים ב' משמע כדברי אור החיים שכתוב שם שעשה שלמה מזבח הזהב. ואולי אפ"ל שהעמידו על עמדו ותיקנו במקומו ויש לעיין בזה היטיב (ועי' במלכים א' ו' פסוק כ' ברש"י שם מבואר כאור החיים ועי' רד"ק שם. והגר"א כתב שם שהוסיף עוד אמה יעו"ש וא"כ היה ב' אמות ארכו (ורחבו איני יודע כמה ולכאורה מראייתו שהביא דהמקדש היה כפול ממשכן משמע דהיה ב' על ב' וצ"ע) וזה שלא כדברי רבינו וצ"ע.

הצפון לדרום וכו'. עי' לעיל פ"א ה"ז מש"כ שם מזה.

משליש ההיכל וכו'. יעו"ש בס"ק ט"ו מש"כ שם מזה ועי' בברייתא דמלאכת המשכן פ"ד וז"ל ומזבח הזהב היה נתון בתוך הבית וחולק את הבית ומחציו ולפנים מכוון היה כנגד הפרוכת שנאמר ונתת אותו לפני הפרוכת מן הקרשים שבדרום עד קני המנורה ב' אמות ומחצה ומקני מנורה עד השלחן חמש אמות ומן השולחן ועד הקרשים שבצפון ב' אמות ומחצה הא למדת שרחבו עשר אמות מן הקרשים שבמערב עד קני המנורה עשר אמות מקני המנורה עד השולחן חמש אמות מן השולחן עד מזבח הזהב חמש אמות [מהשמטות. צ"ע הא כתיב נכח השלחן והיינו נגד ממש] ממזבח הזהב עד הקרשים

שבמזרח עשר אמות הא למדת שארכו שלשים אמה עכ"ל ועי' מרן שהביא תוספתא דיומא פ"ב יעו"ש והא דלא הביא ש"ס במנחות צ"ח ב' י"ל משום דשם לא נזכר ממזבח כלל. יעו"ש.

הלכה יח

י"ב דד וכו'. עי' יומא ל"ז א' דאיתא שם וז"ל תנא שחרית במילואו מקדש ידיו ורגליו מן העליון ערבית בירידתו מקדש ידיו ורגליו מן התחתון עכ"ל הגמ' ולא פורש לא ברש"י ולא בתוס' ולא ראיתי פירש לזה. ונ"ל לפרש דקאי על מאי דאיתא שם במשנה שלא היה לו אלא שתים וע"ז פי' למה מתחלה היה שתים לכן פי' דבשחרית שהיה מלא היה מקדש מן הדד העליון אבל בערבית שנתמעטו כבר המים מחמת הקידוש שבשחרית והוכרח לקדש מן התחתון ואי קשה ל"ל תרתי לעשות אחד מתחת ויכולים לקדש ממנו אף בשחרית י"ל משום דהוא דרך כבוד כלפי מעלה שיהא מלא וגדוש ע"ד דאיתא בסוכה מ"ט ב' וכן בכוס ברהמ"ז תקנו על כוס מלא וכן בכמה דברים מצינו כן ולכן אי היה הדד מתחת לא היה ניכר אם הוא מלא או לא לכן עשו בעליונות הכלי בשחרית אבל בערבית לא היו יכולים למלאותו דהיו המים שבתוכו נפסלים בלינה ואין רשאים להביא מים קדושים לבית הפסול כמש"כ רש"י הובא במרן ועי' תוס' זבחים כ"א א' ד"ה מאי אין וכו' אבל בן קטין לאחר שעשה מוכני לכיור ששוב לא היו מימיו נפסלים בלינה תמיד היו ממלאין את הכיור והדדין עשו בעליונית הכלי בעיגול סביב סביב וזהו פי' נחמד לדעתי אולם בתוספתא דיומא ראיתי שכתוב שם שמתחלה היו שני כהנים מקדשין ממנו כאחד יעו"ש וזה דלא כפי' הנ"ל ועי' בירושלמי דיומא שם ובש"ק שם (שוב ראיתי בס' שיח יצחק דכתב קצת עד"ז ומה שנראה לענ"ד כתבתי) וכ"ז לפי פירש"י אבל לפי' רבינו בס"ק שאחר זה לא יתכן יעו"ש.

ומוכני עשו וכו'. כתב הראב"ד וז"ל א"א דברים זרים אני רואה בכאן ואינו מקובלים שהמוכני אינו מקבל מים והוא גלגל שהיו קושרים בו את הכיור בחבל ומשקעין אותו הוא ומימיו בעזרה בבור בערב כדי שיהיו מימיו מחוברים ולא יפסלו בלינה ומפורש כ"ז ביומא ובזבחים עכ"ל והנה דעת רש"י כדעת הראב"ד. ורבינו כתב בפי' המשניות דיומא וז"ל והכיור מכלל כלי שרת וכשהיה בו מים נתקדשו ונפסלו בלינה כמו שיתבאר במקומו מקדשים וזה עשה כלי סביב לכיור והיה בו המים תמיד והיו שותתין מאותו כלי לכיור כדי הצורך ראשון ראשון ואותו הכלי היה נקרא מוכני עכ"ל והובא במרן וכתב מרן דהוא ז"ל מפרש ביומא שם גילגלא דהוה משקע ליה ר"ל דהוי כלי עיגול סביב הכיור והכיור היה משוקע בתוכו. ונראה מדבריו דהכיור לא היה בו מים כלל

רק כשרוצין לקדש היו שוקעין אותו במוכני ופותחין פי הכלי ושותתין המים לכיור כפי הצורך לקידוש אבל איני יודע לפ"ז איך יפרנס לנו מה דאיתא בזבחים כ' א' כיור שלא שקעו מבערב מקדש ממנו לעבודת לילה למחר אינו מקדש ואיבעיא להו מאי אינו מקדש אי א"צ לקדש או דילמא איפסל בלינה יעו"ש היטיב ולפי פי' מרן מאי פסול לינה שייך אי לא שקעו וצריך לדחוק דה"ק שלא שקעו שלא שקעו מבערב רק היה בו מים מתחלה וכמה דחיק ואתי מרחוק זה הפי' ולא ניתן להאמר כלל ועוד האיך יפרנס לנו כל הסוגייא דשם כ"א א' כיור כיון ששקעו שוב אין מעליהו ושם כל הסוגייא איכא בינייהו גזירת שיקוע. מאי שנא התם דמשקע ליה ומאי שנא הכא דלא משקע ליה. דמסלק ליה והדר משקע ליה. איכא בינייהו מצות שיקוע. מאי לאו דמסלק ליה אלמא משקע ליה לא דמשקע ליה אי דמשקע ליה מי משתמע קליה משקע ליה בגילגלא ל"א דמשקע ליה בחומרתי כי היכי דלשתמע קליה ולשמע וליתי. אשר כל אלה מורים ובאים כשמש בצהרים כהראב"ד ודעימי' וזהו כוונת הראב"ד שכתב ומפורש כ"ז ביומא ובזבחים אף דביומא אינו מבואר כ"ז מ"מ יגיד עליו ריעו.

והנה בהג"ה שבמרן הובא דברי התוס' יו"ט. והעולה מדבריו שהמוכני עצמה היה משקעה בכל לילה יעו"ש והנה לפי"ז י"ל כל הסוגיא דזבחים קאי אהך מוכני שאותה היה משקעה ואותה היה מעלה אבל לא זכיתי להבין דל"ל לשקועה הא בלא"ה אינו נפסל בלינה משום דלא נתקדשה בקדושת כלי שרת (ובאמת דברי רבינו כאן אפשר לפרש בפשיטות כרש"י אלמלא דבריו שבפי' המשניות ליומא וה"ק דעשו מוכני כדי שיהיו המים תמיד בכיור ויהא חולין כדי שלא יפסל בלינה והיינו ע"י השקת המים) וע"ע בירושלמי ביומא ובשיירי קרבן שם שנתקשה בזה. והנראה ליישב לחומר הקושיא. והוא כי המוכני היה כלי ממעל להכיור וממנו היו שותתין מים לכיור כפי הצריך לקידוש אמנם לעת ערב היו משקעין אותו בגלגל תחת הכיור בכדי שלא יהיו שותתין ממנו מים לכיור ויפסלו בלינה ולמחר בבקר היו מעלין אותו ממעל לכיור כדי לקדש ובהכי אתי שפיר כל הסוגיא דזבחים ואולי לזה כיון ג"כ התוס' יו"ט והבן היטיב ובענין זה מיושב ג"כ הסוגייא דיומא יעו"ש היטיב. וע"ע לקמן פ"ה מהל' ביאת מקדש הי"ד שכתב רבינו ממש כאותו פי' של רש"י וראב"ד ז"ל יעו"ש והובא כאן במרן יעו"ש מש"כ בזה.

פרק ד

הלכה א

במערבו שעליה וכו'. משמע מכאן דהארון שהיה עומד עליה היה במערב קדשי הקדשים ועי' תוס' ב"ב כ"ה א' ד"ה וצבא וכו' שכתבו בשם ריצב"א דהארון היה במזרח קדשי הקדשים יעו"ש ועי' ביומא נ"ד א' שאיתא שם דהיו בדי הארון דוחקין בפרוכת יעו"ש וכן איתא במנחות צ"ח ב' וא"כ משמע כהתוס' דב"ב אמנם התוס' במנחות שם ד"ה דוחקין וכו' כתב דהיה עומד באמצע בית קה"ק והא דדוחקין בפרוכת מעשה נסים ועי' ברשב"ם ב"ב צ"ט א' ד"ה ארון וכו' דמשמע כדברי רבינו יעו"ש (ומש"כ מרן דהכי איתא בברייתא דמלאכת המשכן יעו"ש עיי"ש בפ"ז וז"ל אמרת היה נתון בתוך הבית וחולק את הבית עשר אמות על עשר אמות ושני כרובים של זהב היו עומדין על רגליהם בארץ מכותל לכרוב ה' אמות ומכרוב לארון ה' אמות מנין אתה אומר שכיון שהכהנים הכניסו את הארון האריכו הבדים והגיעו לפרכת ונגעו בפתח לפיכך לא ננעלו דלתות בקדשי הקדשים מעולם שנאמר ויאריכו הבדים וגו' עכ"ל ולכאורה משמע מכאן שהיה עומד באמצע וע"ע בתוס' יו"ט יומא פ"ה ובפ"ב (דיומא) [דב"ב] יעו"ש (וע"ע במד"ר שמות פ"ח דארון של שלמה היה עשר אמות יעו"ש).

מונח וכו'. עי' יומא נ"ג ב' ובתוספתא שם פ"ב איתא בהדיא דהארון היה מונח על האבן שתיה יעו"ש וע"ע יומא נ"ב ב'.

המן וכו'. יומא נ"ב ב' נ"ג ב' הוריות י"ב ב' כריתות ה' ב' ועי' תוספתא שקלים פ"ב ובתוספתא דסוטה פי"ג וע"ע ירושלמי שקלים פ"ו ה"א וע"ע מגילה ט' ב' ונזיר מ"ז ב' ועי' אבות דר"נ פמ"א ובירושלמי דסוטה פ"ח ה"ג יעו"ש ובברייתא דמלאכת המשכן בפ"ז שם תמצא מבואר כל מש"כ רבינו כאן.

ואף אורים ותומים וכו'. עי' כ"ז בתוספתא דסוטה פי"ג וביומא כ"א ב' ובכתובות כ"ד ב'. והראב"ד כתב וז"ל א"א והלא אורים ותומים ורוה"ק ב' דברים הם מן החמשה שחסרו בבית שני ולדבריו אינו אלא אחד וחיסור בגדים שאמר אינו כלום שאינו מחשבון הבגדים עכ"ל ולי העני בדעת יקשה ולדבריו מי ניחא והא כיון דלא הוו אורים ותומים א"כ פשיטא דלא היו משיבין וא"כ למה חשיב לה בתרתי אבל העיקר כפירש"י ביומא שם דרוה"ק היינו שלא שרתה רוה"ק על הנביאים וכ"מ בתוספתא דסוטה שם. ועי' בתוס' ביומא שם שכתב בהדיא כדעת רבינו יעו"ש ועי' ברש"י שמות כ"ח ל' וברמב"ן שם שדעתם כדעת הראב"ד יעו"ש וע"ע מד"ר פרשת בהעלותך ובמדרש תנחומא שם

כי חשיב שם ארון וכרובים בתרתי יעו"ש וזה סיוע לרבינו וע"ע לקמן פ"ח מהל' כלי המקדש ה"י.

הלכה ב

היה כותל וכו'. יומא נ"ב א' וב"ב ג' א' ועיי"ש ביומא נ"א ב' ונ"ב ב' ונ"ד א' ופ"ד דמדות מ"ז וע"ע בברייתא דמלאכת המשכן פ"ז שם. יעו"ש.

אם עובי וכו'. מלשונו זה מבואר כי הבית הראשון איסתפיק להו אם הקה"ק היה כ' אמה או י"ט אמה וכן איסתפיק להו אם ההיכל היה מ' אמה או ל"ט וכן מבואר יותר בלשון רבינו שבפי' המשנה במדות שם וז"ל וכן כתוב בענין בית ראשון שארכו של היכל היה ששים ורחבו עשרים והיה קה"ק שלישיתו כמו במשכן והוא עשרים אמה וההיכל ארבעים והכותל המבדיל בין ההיכל וקה"ק והוא הנקרא טרקסין היה בו פתח ועליה פרוכת אחת ונולד להם הספק בבית שני על עובי כותל הטרקסין אם היה נכלל עם הארבעים של היכל ויהיה רוחק הפרוכת מכותל המערבי כ"א אמה או היה מכלל הקה"ק ותהיה שפת הפרוכת בשליש בצמצום ולפיכך נתנו עובי הכותל מחוץ למדת ההיכל וקה"ק וכו' יעו"ש היטיב ובש"ס דיומא נ"ב א' איתא א"ר נתן אמה טרקסין לא הכריעו בו חכמים אי כלפנים אי כלחוץ מתקיף לה רבינא מ"ט אילימא משום דכתיב וכו' ולא ידעינן אמה טרקסין אי מהני עשרים ואי מהני ארבעים ודילמא לא מהני עשרין ולא מהני ארבעין וחללה קחשיב כותלים לא קחשיב תדע דכל היכא דקחשיב כותלים חשיב ליה לדידיה דתנן וכו' אלא קדושתיה אי כלפנים אי כלחוץ וכו' יעו"ש היטיב ועי' ברש"י דב"ב ג' א' שכתב כמסקנת הש"ס וכן מבואר ברע"ב ביומא ובמדות ורבינו תפס כס"ד דש"ס. אמנם לשון הירושלמי דכלאים שהובא במרן (וכן הוא לשון הירושלמי דיומא פ"ה ה"א) משמע דהספק הוא אם היה בכלל העשרים או בכלל הארבעים ועי' בקרבן העדה שם שפי' דגם הירושלמי ס"ל כמסקנת הש"ס יעו"ש אבל אינו מוכרח יעו"ש היטיב (ועי' בהג"ה שבמרן שהגיה ברש"י דיומא נ"ב א' מ' במקום מאה יעו"ש ועי' ב"ב ג' א' ובהגהת הב"ח שהגיה כן ועי' עוד בס' לחם שמים בפ"ה דיומא מה שהאריך בזה לקיים גירסת רש"י שלפנינו).

במקדש ראשון וכו'. כתב מרן וז"ל נראה דלמשכן קרי ליה מקדש ראשון דאילו בבית ראשון לא היה פרוכת אלא כותל עכ"ל אבל מדברי רבינו בפי' המשניות שהבאתי בס"ק ו' מבואר דגם במקדש ראשון היה פרוכת כנגד הפתח וכמו שהעתקתי לשונו לעיל וכן מבואר בברייתא דמלאכת המשכן בפ"ז שהבאתי לעיל בהלכה א' וכן מבואר ביומא נ"ד א' דהיה במקדש ראשון פרוכת נגד כל פתח יעו"ש ועיי"ש בתוס' נ"ז א' ד"ה אני

וכו' יעו"ש היטיב וא"כ דברי רבינו כאן אמת ויציב כפשוטם וע"ע ברש"י מנחות צ"ח א' בד"ה בפרוכת וכו' וע"ע לקמן פ"ה מהל' כלי המקדש הי"א ומש"כ שם ובפ"א מהל' עבודת יוה"כ ה"א ומ"מ יש ליישב לשון מרן דאותו הפרוכת לא בא להבדיל בין קדש לק"ק רק היה לצניעותא בעלמא (שוב ראיתי בס' לחם שמים כאן שהרגיש על מרן בזה).

הלכה ג

מאה אמה וכו'. יומא נ"ב א' מדות פ"ד מ"ו.

אטום סתום וכו'. עי' מרן שכתב שזה היה ע"ג קרקע וכדעת הר"ש שם. וכן נראה לענ"ד ומש"כ סתום משום שבכל כותלי ההיכל היו עשוי תאים תאים ואותן הששה אמות התחתונים היו כמו עמוד סתום בלי שום חלל באמצע והיה עשוי בחלל הפתח כעין מפתן לדעת הר"ש המפרש למדות והיו עולים במעלות ע"ג המפתן ויורדים משם לחלל קרקע ההיכל ע"י מעלות ומה שהשיג התוס' יו"ט ע"ז כמו שמובא בהג"ה דא"כ איך כתב רבינו לקמן פרק ו' דההיכל היה שוה עם האולם יעו"ש לענ"ד לק"מ דאטו וכי משום שיש בו מפתן לא מיקרי עומד במישור בשוה דבשלמא אם היה הקרקע גבוה זה מזה כמו עזרת ישראל מעזרת נשים וכן עזרת כהנים מעזרת ישראל והאולם היה גבוה מעזרת הכהנים אבל הכא הקרקע היה שוה לשניהם לאולם והיכל ורק גובה ששה אמות ברוחב הפתח היה מפסיק בין חלל זה לחלל זה מיקרי שפיר עומד בשוה אבל יש לעיין דא"כ היה פתח שער ההיכל גובהו מקרקע ששה אמות כגובה האוטם א"כ מאי קאמר הש"ס ביומא ט"ז א' אי אמרת בשלמא ר' אלעזר בן יעקב היא היינו דאיכסי ליה פיתחא אלא אי אמרת רבנן הא איכא פלגא דאמתא דמתחזי ליה פיתחא בגוויה יעו"ש היטיב והא אכתי איכא ששה אמות גובה עד הפתח לכך צ"ל דלא היה שם כעין מפתן כלל רק דנגד רוחב הפתח דהיינו עשרה אמות רוחב לא היו שם אוטם ולא צריך כלל למעלות ולמורדות שכתב הר"ש שוב ראיתי שגם התוס' יו"ט הרגיש בזה יעו"ש היטיב. ודעת התוס' יו"ט שזה האוטם היה גובה הקרקע על כל שטח ההיכל והאולם בחללם ולא דווקא בכתלים לבד כי אם על פני כל האולם וההיכל יעו"ש היטיב וכן מצאתי להגר"א (במשניות החדשים על הגליון) יעו"ש ומי יבא אחר וכו'.

ורום הכיור וכו'. כתב הראב"ד וז"ל א"א לא האיר ולא הצהיר ולא היה כיור בתקרה אלא טוח בכותל חזק מבפנים בסיוד וכיוד כדי שלא יכנסו מים שבגגות התאים בכותלי ההיכל ואמתים בית דילפא כמו מרזבות קבועות בכותלים ובולטות לקבל דלף התקרה ולשופכו לחוץ ואיך אפשר להיות מש"כ ועדיין לא הגיע לתקרה עכ"ל והנה מפי' הר"ש משמע קצת כהראב"ד דהיה זה בגובה הכותל ולא בתקרה ועי' מש"כ מרן ע"ז וע"ע

ברע"ב ובתוס' יו"ט. ורבינו מפרש דילפא מלשון דלף טורד שהוא הגשם היורד אמנם הרע"ב פי' דשורשו לייף שהוא לשון התחברות והד' שבראשו היא שימושית יעו"ש וכ"ה דעת הערוך בערך דלף יעו"ש אולם הראב"ד והר"ש בבאור המלה שוים הם לרבינו יעו"ש.

והוא הנקרא וכו'. פסק כת"ק דמשנה דמדות שם ולא כר' יהודה דס"ל דלא היה שם אמה כליא עורב רק דהמעקה היה גובהה ארבע אמות יעו"ש ועי' שבת צ' א' ומ"ק ט' א' ומנחות ק"ז א' וערכין ו' א' דבכל הנך מקומות אזלא הסוגייא הכל כת"ק יעו"ש ועי' פ"ב מהל' ערכין וחרמין ה"ט יעו"ש.

הלכה ד

שבין שני כותלים וכו'. זהו ששנינו במשנה דמדות שם כותל ההיכל שש והתא שש וכותל התא חמש עכ"ל ואי"ה לפנינו נדבר עוד מזה.

הלכה ה

עובי כותל וכו'. כתב הראב"ד וז"ל א"א כל זה הבל ורעיון רוח שלא היה שם כותל לאולם כלל וטעות גדולה היא זו שלא היה לאולם אלא כותל המזרח שלפני ההיכל ועל כן אמרו ההיכל צר מאחריו ורחב מלפניו ורוחב האולם נמנה ברוחב ההיכל עכ"ל והנה שם בפ"ד דמדות מ"ז איתא וז"ל האולם עודף עליו ט"ו אמה מן הצפון וט"ו אמה מן הדרום והוא היה נקרא בית החליפות ששם גונזים את הסכינים וההיכל צר מאחוריו ורחב מלפניו ודומה לארי יעו"ש היטיב והנה רבינו מפרש דהאולם היה ג"כ מצד צפון ודרום כמו שהיה במזרח וכותלו היה עוביו חמש כמו במזרח רק שבמזרח היה חללו י"א אמה ובצפון ודרום היה חללו עשר אמות כמו שאמרה המשנה עודף עליו ט"ו אמה מכל צד וכן מפרש לה הרע"ב עד שמפני זה כתב לא ידעתי איך היה רחב מלפניו וצר מאחוריו שהרי מאה על מאה היה בשוה יעו"ש. וכקושיית הראב"ד אבל רבינו נשמר מזה בפי' המשניות וכמו שהובא כאן במרן ועי' בסוף מדות בצורות המיוחסות לרבינו בצורה י"ד שם תמצא מבואר דעת רבינו דהיה האולם ג"כ מצפון ומדרום יעו"ש ועי' בזבחים כ' א' אבל מן החליפות ולפנים הכל מודים שהוא פסול עיי"ש ברש"י ותמצא דדעתו כדעת הראב"ד יעו"ש היטיב וביומא ל"ו א' שם ברש"י ד"ה אבל מן וכו' רוחב האולם עודף על רוחב ההיכל ט"ו אמה לצפון וכנגדו לדרום ומשך אותו עודף אינו אלא עשר אמות ממזרח למערב ואותו עודף קרוי בית החליפות שהיה בהן כ"ד חלונות חלון לכל משמר וכו' ואויר שאחורי אותו עודף למערב ואויר שבין צפון כותל העודף לבין כותל העזרה קרוי לפנים מן החליפות עכ"ל הרי מבואר לפניך דדעתו כדעת הראב"ד

ז"ל (ומש"כ אותו עודף אינו אלא עשר אמות ממזרח למערב וכו' לא ידעתי מקום לזה ויותר נ"ל להגיה שצ"ל אלא אחד עשר אמות ממזרח למערב וכו' והיינו דהכי הוה רוחב האולם אחד עשר אמות כמו דאיתא לעיל הלכה ד' וכ"כ רש"י בזבחים נ"ה ב' ד"ה שני פשפשין וכו' יעו"ש.

ומש"כ רש"י ביומא דבאויר שבין צפון כותל העודף וכו' אסור לשחיטת קדשי קדשים כן משמע שם נ"ה ב' בזבחים יעו"ש ברש"י ותוס') ובאמת מזבחים נ"ה ב' לכאורה משמע כרש"י וראב"ד דכיון דס"ד דהפשפשים פתוחים למערב ואיך יהא נכשר כל עזרה הצפונית והדרומית ע"י זה שפתוח בית החליפות למערב שנמשך בשוה עם קצה ההיכל המערבי דהוא לצד מערב העזרה ובשלמא לרש"י והראב"ד ניחא אבל להמסקנא דהפשפשין היו בקרן זוית ניחא גם לרבינו דמכשיר שפיר רוח הצפוני והדרומי (ודע כי בתוספתא דזבחים פ"ז איתא וז"ל וכן היה ר' יוסי ב"ר יהודה אומר שני פשפשין היו בבית החליפות פתוחין למערב גבוהין מן הארץ ח' אמות שתהא עזרה כשרה לאכילת קדשי קדשים ולשחיטת קדשים קלים אפי' אחורי בית הכפורת וכו' יעו"ש א"כ י"ל שפיר שהיה בית חליפות נמשך על פני כל הצפון והדרום והפשפשין היו פתוחות למערב להכשיר אחורי בית הכפורת או לפי המסקנא דהיו פתוחים בקרן זוית וזהו דלא כמו דאמרינן בש"ס שם דלול קטן היה אחורי בית הכפורת גבוה ח' אמות להכשיר את אחורי הכפורת יעו"ש אבל על כרחך העיקר כמו שהוא בש"ס דידן וסמי הא דתוספתא קמי ש"ס דידן וצריך על כרחך להגיה בתוספתא שיהיו שוה עם תלמודינו).

ועי' בסוכה נ"ו א' ברש"י ומשמע קצת שס"ל כרבינו דכל אורך הצפון והדרום נקרא בית חליפות שפי' בד"ה וחלונה סתומה וכו' חלונות היו בבית חליפות בעובי כותלי התאים שבצפונו של היכל ששם גונזין את הסכינים יעו"ש ואילו בזבחים שם ושם פי' שהיו גונזים סכיניהם בכותל המערבי שבאותו עודף יעו"ש היטיב ויש לעיין קצת בזה (ודע כי רבינו בפי' המשנה שבסוכה לא כתב כלל דמיירי בסכינים רק חלונות שהיו מונחים בהם בגדי כהונה והטעם נ"ל כי רבינו מפרש לה הא דקאמר ששם גונזים את סכיניהם לא מיירי בסכינים ששוחטים בהם כי אם בסכינים שנפגמו ונפסלו מלעבוד בהם עוד וטעונין גניזה כמו שביאר בהדיא לקמן פ"א מהלכות כלי המקדש הט"ו יעו"ש וא"כ אין קנס בזה שקנסוה שיהיה חלונה סתומה והיכן נזכר שהיה לכל משמר חלון קבוע בפ"ע לכן פי' דקאי על חלוני בגדי כהונה וכמש"כ רבינו פ"ח מהל' כלי המקדש ה"ח יעו"ש שכתב שהיו צ"ו חלונות במקדש להניח בהם בגדי כהונה ד' חלונות לכל משמר יעו"ש ולקח זה מהא דאיתא בפ"ה דתמיד מ"ג כי תשמיש הכלים היה כתוב עליהם ופי'

שם רבינו כי כל מין בגד היה מונח בחלון בפני עצמו. והיה לכל משמר ומשמר בפ"ע חלונות מיוחדים וא"כ היה לכ"ד משמרות צ"ו חלונות ועי' בתוספתא דסוכה פ"ד יעו"ש היטיב דהיה לכל משמר חלונות בפ"ע ולרבינו קאי זה על בגדי כהונה (הארכתי קצת בזה כי במרן לא נתבאר כל הצורך) אמנם בירושלמי סוף סוכה איתא בהדיא כרש"י וז"ל וחלונה סתומה שלא העמידו אותה על סכיניהן כההיא דתנינן תמן הוא היה נקרא בית החלפות ששם היו גונזין את הסכינין עכ"ל והבן היטיב) נמצינו למדין כי רש"י ותוס' קיימו בחד שיטה עם הראב"ד וכן מבואר כאן בר"ש וע"ע בתוס' ר"ה כ"ד א' ד"ה אכסדרה וכו' משמע שם שבאולם משני צידי השער מקום שמתחילין שני העודפים לבית החליפות היתה שם מחיצה מפסקת והיו שתי בתי החליפות כעין שתי לשכות והיו מחיצות מפסיקות שם ונראה עוד מזה דהיו מחיצות המפסיקות משני צידי השער ולא אצל התחלת הבתי חליפות דאל"כ עדיין נשארו גיפופי הכתלים כ"ה אמה מצד זה וכ"ה אמה מצד זה נגד כל עובי הכתלים של ההיכל מכאן ומכאן ואנן צריכין שיהיה פרוץ במילואו ודוק היטיב בכל מש"כ.

וביניהן חמשה וכו'. כ"ז מבואר במשנה שם ובצורה מוחשת יתבאר לך בצורת י"ד בציורים שצייר רבינו בסוף מדות יעו"ש ויתבאר עוד לפנינו אי"ה.

הלכה ו

ומהלך בין וכו'. פסק כת"ק דר"י שם פ"ד מ"ב ובתמיד חדא דהלכה כת"ק לגבי ר"י ועוד דשם במ"ג סתם לן תנא כוותיה דת"ק ועיי"ש בר"ש ורע"ב יעו"ש היטיב וע"ע בתמיד פ"ד מ"ג דסתם כת"ק יעו"ש היטיב ועי' לקמן הלכה י"א יעו"ש היטיב.

הלכה ז

והפנימית נפתחות וכו'. פסק כת"ק דשם במדות פ"ד מ"א ודע כי במשנה שבגמרא יש ט"ס וכצ"ל חצי אמה מזוזה מכאן וחצי אמה מזוזה מכאן וכן הוא במשנה שבמשניות (ומה שהביא מר"ן בשם הרע"ב יעו"ש יותר הו"ל להביא פי' רבינו עצמו שהרע"ב לא הוסיף כלום על דברי רבינו שם).

הלכה ח

היו גבוה מ' וכו'. עי' עירובין ב' א' ועי' מדות פ"ב מ"ג ופ"ג מ"ז שם מבואר גובה ורוחב השערים כלם.

ולא היה לו שערים. מ"ג פ"ב דמדות וע"ע תוס' מנחות כ"ח ב' ד"ה אכסדרה וכו'. ומ"מ היו לו פרוכת למסך כדאיתא לקמן פ"ז מהל' כלי המקדש הי"ז ויש להוכיח מכאן דקדושת היכל ואולם לאו חדא היא דאל"כ היכי יתכן לשחוט תמיד קודם שנפתח דלתות

ההיכל והא האולם לעולם פתוח ואי משום פרוכת הא וילון כפתוח דמי עי' לקמן פ"ה מהל' מעשה הקרבנות ה"ה ועי' בזבחים נ"ה ב' תוס' ד"ה לפרבר יעו"ש היטיב דיש ליישב והבן ועי' לעיל פ"א ה"ד ויש לדקדק דלמה לא הביא רבינו הא דכלונסות של אבן היו קבועין מכותלו של היכל לכותלו של אולם (מדות פ"ג מ"ח) ואית דגרסי של ארז עי' לעיל שם במר"ן שם וכ"ה גי' הסמ"ג סי' קס"ג יעו"ש היטיב) כן הוא במשנה שבמשניות יעו"ש ועי' מש"כ לעיל פ"א ה"י יעו"ש.

היו על גבי וכו'. עירובין ג' א' ומדות פ"ג מ"ז וז"ל רבינו שם בפי' המשניות מלתרא הקורה המפותחת שבה חופרין צורות ודמיונות והוא שקורין לה הבנאים בלשון ערבי מקרני"ן ואומר במערב מקרבין וכבר זכרנו זה בעירובין וחכמים קורין אותה מלתרא והקבוץ בלשון משנה מלתראות ומילא הוא שם למין הקורות שבהן היה הפיתוח הזה או שם לבניין ההוא הנקרא מקרבין ואמר עוד שהמערכה של אבנים היתה בין כל מלתרא ומלתרא ואע"פ שכל אחת עודפת בארץ (צ"ל באורך) כמו שאצייר עכשו היתה ג"כ כל אחת יוצאת על האחרת ולא היו כלם בשטח אחד עד שהם מגיעות בפתח האולם כמו דבר בולטת כמו שהוא מפורסם בבניינים הגדולים עכ"ל ונמצינו למדים מדבריו דהיו בולטים כל אחד ע"ג חבירו וזה דלא כמש"כ התוס' יו"ט בפשיטות דלא היו בולטים יעו"ש ואולי כוונתו מדהשמיט רבינו כאן ולא כתב שהיה אחד בולט ע"ג חבירו אולי חזר בו ממש"כ בפי' למשניות ועי' מש"כ לעיל פ"א ה"א וה"י יעו"ש וע"ע בעירובין ג' א' דאיתא שם דאפשר דגם בהיכל היה כך יעו"ש ורבינו השמיטו משום דלא בלשון ברור נאמר כן בש"ס דקאמר התם בלשון ודילמא ומילתא דלא פסיקא ליה לא נקט.

הלכה ט

רחב מלפניו וכו'. עי' לעיל הלכה ה'.

היה מקיפים וכו'. עי' בהשגת הראב"ד שכתב וז"ל א"א איני יודע מהו על גבה אלא שבכותל של היכל היה מקצר אמה ונמצא חלל התא שש משש אמות ולמעלה ואותן שש אמה שהתא בהן חללו חמש הם היו כנגד אוטם ההיכל שהיה שש אמות וזהו שחשבו רוחב ההיכל כותל התא חמש והתא שש וכותל ההיכל שש והוא למעלה מן האוטם עכ"ל.

והנה לבאר דברי רבינו ודברי הראב"ד המשיגו מוכרח אני להאריך קצת בזה. הנה במדות פ"ד מ"ד איתא התחתונה חמש ורובד שש והאמצעית שש ורובד שבע והעליונה שבע שנאמר היציע התחתונה חמש באמה רחבה והתיכונה שש באמה רחבה והשלישית שבע באמה רחבה עכ"ל וכתב ע"ז רבינו שם וז"ל היציע הם הגזוזטראות

המקיפות להיכל מבחוץ והיתה גזוזטרא אמצעית יותר רחבה מן התחתונה והעליונה יותר רחבה מן האמצעית כדי שלא יהיה אפשר להדבק בכותל והוא מה שנאמר כי מגרעות נתן לבית וגו' וכן היה מוקף כל ההיכל מבחוץ לכותל המסיבה והוא מה שנאמר ג' גזוזטראות כצורה זו (י"ז) עכ"ל נראה מדבריו אלו כי היציעים היו כעין אצטבאות סביב כותל המסיבה והיה מתועלתן כדי להרחיק מן הכותל ולא היה עליהן לא תקרות ולא גגות רק היה כעין אצטבאות סביב שלשה זו למעלה מזו והיתה התחתונה רחבה חמש אמות רק השורה העליונה ממנה היתה רחבה ששה אמות והאמצעית היתה רחבה ששה אמות והשורה העליונה ממנה היתה רחבה ז' והעליונה היתה רחבה ז'. אבל לפ"ז לא נזכר כמה היה גובה כל גזוזטרא וכמה גובה הרובד של כל יציע. ובמ"ו פ"ג דמדות איתא שם וז"ל וי"ב מעלות היו שם רום מעלה חצי אמה ושלחה אמה אמה ורובד שלש אמה אמה ורובד שלש והעליונה אמה אמה ורובד ארבע ר' יהודה אומר אמה אמה ורובד חמש עכ"ל וכתב שם רבינו וז"ל אלו י"ב המעלות כבר ציירנו אותם ודברנו עליהם במקומותם. אח"כ אמר שכותל האולם היה בנוי כסדר הזה והוא שאמה אחת מגובה הכותל לארכו היתה חלק ושוה כשאר הכתלים אח"כ בנין בולט מהכותל כגון כצוצרה גבהו ג' אמות אח"כ מרחיק אמה ג"כ ויוצא בנין והוא הנקרא רובד וכן כל בניינו אמה ורובד ג' כאילו הוא אומר אמה כותל ורובד ג' מרחיק אמה בכותל ורובד ג' עד שהיו אלו בולטין כצוצרות לכצוצרה העליונה היתה בו ד' אמות וכן היה סובב ההיכל כמו שיתבאר בפרק זה (צ"ל שלאחר זה) לפיכך היתה צורת הכותל כן (י"א) עכ"ל ומזה תבין כי כוונתו ברור בפי' ההיכל כן כמו שתראה בצורות המוחשות צורה י"א וצורה י"ז. ופסק כת"ק ולא כר' יהודה כמו שהראיתיך כמה פעמים והכצוצרות לא היה שם לא תקרה ולא רצפה ולא היה שום חדר רק היה כעין איצטבאות בעלמא סביב כותלי המסיבה מצפון וסביב כותלים החיצוני מההיכל לדרום וכן היה באולם.

אמנם הראב"ד ז"ל הבין דהך מ"ד דפ"ד דמדות מיירי בתאים כי הכותל הפנימי שסמוך להיכל היה בגובה האוטם שהוא שש אמות שם היה עובי הכותל ז' אמות ורחוק ממנו חמש אמות היה כותל התא ובין ב' הכותלים היה ביניהם תא חמש אמות רחבו ובסוף גובה האוטם כנסו אמה אחת בעובי כותל ההיכל והניחו עליו רצפה שהיתה תקרה להתחתון ורצפה להתא האמצעי והטעם שכנסו אמה לפי שהיה להם להניח ראשי הקורות על אותו כניסה ולא היו רוצים לעשות נקבים בכותלי ההיכל כדכתיב בקרא (מ"א ו' ו') היציע התחתונה ה' באמה רחבה והתיכונה שש באמה רחבה והשלישית שבע באמה רחבה כי מגרעות נתן לבית סביב חוצה לבלתי אחוז בקירות הבית יעו"ש ברש"י

ושם היה כותל ההיכל עובי' שש אמה וגם התא היה חללו שש אמות ושוב כנס אמה ונתן ע"ז תקרה שהיתה תקרה לאמצעית ורצפה לעליונה ושם היה חלל התא העליון ז' אמות ועובי כותל ההיכל לא היה שם רק חמשה אמות וזהו כוונת הראב"ד ברור ומש"כ הראב"ד ואותן שש אמה שהתא בהן חללו חמש הם היו כנגד האוטם ההיכל שהיה שש אמות ר"ל נגד גובה האוטם שהיו שש אמות גובהו נגד גובה זה היה חלל התא שאצלו רחב חמש ושם היה עובי האוטם ז' אמות ומש"כ וזהו שחשבו רוחב ההיכל כותל התא חמשה והתא ששה וכותל ההיכל ששה והוא למעלה מן האוטם עכ"ל כוונתו על מ"ז פ"ד דמדות דחשיב שם חלל התא ששה ועובי כותל ההיכל ששה הכוונה על התא האמצעי אבל בתחתון היה כותל ההיכל ז' וחלל התא ה' ובעליון היה כותל ההיכל ה' וחלל התא ז' ועי' בתוס' דיומא נ"ב א' ד"ה כותל וכו' ותוס' ב"ב ס"ב א' ד"ה והתא וכו' שכתב ג"כ כדברי הראב"ד.

ומיהו לפי הפי' שכתבו התוס' בשם ר"י דבבית שני היו כל מדות התאים שוים ולא היו כמו בבית ראשון והיו כל התאים התחתון והתיכון והעליון הכל חללו ששה אמות וכן עובי כותל ההיכל היה שוה בעובי בכל גובה הכותל היה עב ששה אמות יעו"ש א"כ הוא דוחק לומר דהמשנה מיירי שלא על בית שני דהא כל המסכת מיירי בבנין בית שני כידוע ועוד יגיד עליו ריעו המשנה ג' דשם דקא חשיב ל"ח תאים והיינו בבנין בית שני כמש"כ התוס' בעצמם שם ושם ועל כרחך צ"ל דמפרש כרבינו וצ"ע הא המשנה מביא ראיה מקרא דהיציע התחתונה וכו' ובקרא מפורש דקאי על התאים לפי' ר"י אמנם לפי' דמייתו התם דיש חילוק בין תאים המערביים לתאים הצפוניים והדרומיים אתי שפיר הכל דמשנה זו מיירי מהצפוניים והדרומיים ומשנה ז' מיירי מתא המערבי ודו"ק ולהראב"ד על כרחך צ"ל כתירוץ קמא שבתוס' שם ושם יעו"ש היטיב והנה לרבינו צ"ל מאי דכתיב לבלתי אחוז בקירות הבית מיירי נמי בגזוזטראות וה"ק כדי להרחיק מלהדבק בכותל הבית וכמו שפי' במ"ד והבאתי לשונו אמנם בתרגום יונתן פי' שם כפי' הראב"ד ודעימיה וז"ל מחיצתא ארעיתא חמש אמין פותיה ומציעתא שית אמין פותיה ותליתיאה שבע אמין פותיה ארי נפקתא רישא עבד לביתא סחור סחור לברא מן מחיצה למיהוי שריתא ניחין על זיזיא ולא יהון שריתא מעברין בכותלי ביתא עכ"ל הרי לפניך כפי' הראב"ד ודעימי' וכן הוא דעת הר"ש במדות שם (וע"ע בס' שבט יהודא בענין בנין הבית יש שם קצת באופן אחר רק מש"כ שם שבנין זה היה מעצי ברושים לא מהימן הגוי הזה להעיד נגד הדין המבואר בפ"א ה"ט).

והנה בהא דמ"ו פ"ג דמדות כתב שם הר"ש וז"ל ושילחה משך שלה כלפי האולם אמה

אמה ורובד שלש כשעלה אמה אמה בשלח ב' מעלות היתה אמה שלישית חלוקה ברובד ג' אמות רוחב שוה הרי ה' אמות בג' מעלות אמה אמה ורובד ג' כן עשה בג' מעלות אחרות שהן ה' אמות הרי עשר אמות והעליונה היתה אמה אמה ורובד ד' שהן ששה אמות הרי ט"ז אמות העלאה ושש אמות של רום חצי אמה לי"ב מעלות הרי כ"ב אמות אין הדבר מכוון לי שכן רום המעלה אינו מאריך במדה כלל ורובד חמש רצפה חלקה ה' אמות היה בעליונה שאצל אולם ולר' יהודה כ"ג אמות היה ואי אפ"ל כן שלא להותיר סכום המדה אף רבינו לא עמד במדה זו עכ"ל והנה מפורש בדבריו דלענין רוחק האולם מן המזבח מיתנייא הך מתניתין ומה שתמה ז"ל הלא אין מגיע לחשבון זה רק ט"ז אמה תמהתי הא בששה מעלות פירנסת עשרה אמות א"כ בששה הנותרים אפי' אם תאמר שהיו ששה בלא שום רובד אחר רק ברובד העליון שהוא ד' אמות לת"ק הרי הן י"ט אמה לת"ק ועשרים אמה לר' יהודה וכ"ש אם תאמר שכולן הי' אמה אמה ורובד ג' והתנא אטו כי רוכלא ליחשיב וליזיל נמצא בט' מעלות התחתונות היו ט"ו אמות ובשלשה העליונות שהיו אמה אמה ורובד ד' אמות הרי כ"א ולר"י היתה העליונה חמשה הרי כ"ב אמות בצמצום ולת"ק לא התחילו המעלות סמוך למזבח ממש רק ברחוק אמה ודו"ק.

וראיתי להרע"ב שהוא מפרש דמתחלה היו ג' מעלות כל א' היתה שלחה אמה ורובד ג' הרי ששה אמות במשכה שוב היו תרי מעלות כל אחת אמה ורובד ג' הרי י"א אמות במשכה ל"ז מעלות נשארו עוד ה' מעלות לד' מעלות היה ד' אמות כל מעלה אמה והעליונה רובד ד' הרי ח' אמות בס"ה יש י"ט אמות וג' אמות היתה רצפה חלקה מן המזבח עד התחלת המעלות הרי כ"ב ולר"י היתה הרצפה חלקה ב' אמות יעו"ש ותמהתי למה לא פי' בפשיטות וכמו שפי' מתחלה וכ"ש לפי מש"כ לעיל בפי' השני דניחא יותר (שוב מצאתי כן במשניות החדשים בגליון בשם הגר"א שכתב כמו הפי' השני שפירשתי ונהניתי) הן אמת דקשה לי לפי זה א"כ איך אמרינן ביומא ל"ה ב' דהעמיד פרו בין האולם ולמזבח הא רוחב הפר הוא יותר כדאיתא בעירובין [דף] י"ט אמה ושני שלישי אמה המחזיק רוחב פרה וא"כ איך העמידו בין האולם ולמזבח וכי על המעלות היה עומד ועוד איך עמד הכיור בין האולם ולמזבח וי"ל דהי' כן מתחתיתו וכשהתחיל לעלות בגובה אז נתרחב האויר טפי כידוע (ועי' בפ"ג דיומא מ"י בתוס' יו"ט ובלחם שמים שם מש"כ בזה) אמנם לרבינו היה בין המזבח והמעלות של האולם קרקע חלקה עשר אמות ושוב התחילו המעלות כל אחת אמה במשכה הרי י"ב אמות והבן. הרי לפניך כמה דיעות בענין מעלות האולם איך היה הלא כתבתי לך שלישים במועצות ודעת ותמהתי על הציור הכולל שבסוף מדות שצייר מעלות האולם כך ג' מעלות של אמה אמה ורובד

ב' ושוב ד' מעלות של אמה אמה ורובד ג' ושוב ג' מעלות של אמה אמה ורובד ד' ס"ה י"ט אמות וזה דלא כסתם משנה ודלא כחד מהנך פירושי אמנם בלוח הציונים שם בסי' ל"ה כתב לפי פי' הרע"ב יעו"ש היטיב ולפי"ז יש להגיה בציור כך ג' מעלות של אמה אמה ורובד ג' וב' מעלות של אמה אמה ורובד ג' וד' מעלות של אמה אמה ורובד ד' דו"ק והבן.

והרע"ב כתב דחוץ לכותל המסיבה היו יציעים כמין חדרים שלשה זה ע"ג זה יעו"ש הובא במר"ן והעולה מדבריו דמצפון כותל הצפוני שבמסיבה היו היציעים וזה היה מלבד החמשה התאים שבחמש חללי כותלי ההיכל והיה זה אצל האולם והיו בו ג' יציעים תחתון תיכון ועליון ועיי"ש בתוס' יו"ט ושם כתב התוס' יו"ט במשנה ז' דלפי"ז היה כותל המסיבה יותר מחמש אמות ולא חשיב רק מהיציע העליונה ממעל לה היה כותל המסיבה חמש אמות ולפי"ז היה ההיכל רחבו מלמטה יותר מק' אמות ודו"ק וזה דלא כהראב"ד ודעימיה דלדידהו היציעים הם התאים שהיו סביב כותלי ההיכל והכניסות היו בכותל ההיכל עצמו ולהרע"ב היו הכניסות בכותל המסיבה ולחוץ ולפי"ז בתאים גופייהו י"ל דהיה כותל ההיכל שוה מלמטה כלמעלה ולפי"ז אתי שפיר מאי דקא חשיב במשנה ז' התא חמש וכותל ההיכל שש ול"צ למה שנדחק הראב"ד והתוס'. ומר"ן כתב שרבינו קאי בשיטתו יעו"ש היטיב ובאמת לכאורה מוכרחים אנו לומר כן דהיציעים היינו חדרים וכמו דאיתא בב"ב ס"ב א' יעו"ש היטיב (ולהראב"ד ודעימיה ניחא טפי דהיציעים הן התאים ושם איתא דיציע ותא הכל אחד ויש ליישב זה אליבא דהרע"ב) אבל באמת מלישנא דפירוש המשנה אינו מורה כן רק כמש"כ למעלה.

הלכה י

נמצאו התאים וכו'. גם בכאן ראיתי מלאכי אלהים עולים ויורדים בזה. דעת רבינו כי החמשה תאים שבצפון ושבדרום היו בחמשה חללי הכותלים היינו בכותל המסיבה אחד ובמסיבה עצמה הרי שתים ובכותל התא הרי שלשה והתא עצמו הרי ארבע ובכותל ההיכל הרי חמשה. וכן בדרום בכותל ההיכל הרי א' והתא עצמו הרי שתים ובכותל התא הרי שלשה ובית הורדת המים הרי ארבע ובכותל הרי חמשה. ושניים על גביהם הרי עשרים. ושלישיים על גביהן הרי שלשים ובצד מערב היו שמונה בכותל ההיכל הרי אחד והתא הרי שתים ובכותל התא שלשה ושלשה על גביהן הרי ששה ושנים שלישיים עוד על גביהם הרי שמונה סך הכל ל"ח תאים. כן הוא דעת רבינו כאן ועי' לעיל הלכה ה' ועי' במ"ג פ"ד דמדות בפי' רבינו שם יתבאר לך זה היטיב ועי' בצורות שבסוף מדות המיוחסות לפי' רבינו צורה ט"ו ט"ז יעו"ש היטיב אמנם יש דעה אחרת והוא שס"ל שכל אלו הכותלים היו אטומים היינו כותל המסיבה וכותל התא וכותל ההיכל ורק חלל

התא היה חלול ושם היו חמשה תאים לאורך הכותל לצפון וכן לדרום ושניים על גביהם ושלישיים על גביהם וכן במערב היה בתא ג' תאים וג' על גביהם ושנים עליהם הרי שמנה ודעה זו תמצא בפירוש הר"ש שכ"כ וז"ל חמשה ע"ג חמשה וחמשה על גביהם רוחב התא מפורש לפנינו התא שש וכותל התא חמש בין תאי המערב בין תאי הצפון אבל לאורכו לא ניתן בו שיעור לא במשנה ולא במקרא ולפי חשבון הנביא צריך רבינו מנחם ג"כ ליתן ט"ז אמה בין אורך התא וכותל וכו' יעו"ש היטיב ולדעתי כי ט"ס הוא וצ"ל י"ז אמה עי' ברש"י יחזקאל מ"א ו' יעו"ש היטיב ובמלכים א' ו' ו'. והנה לפי פירושו הם היציעים דשם משנה ד' וכל התאים התחתונים היו רחבן חמש והתיכונים שש והעליונים שבע ועי' מש"כ למעלה בהלכה ט' אמנם לרבינו כי רוחב התאים היה לו כ"א רוחב בפ"ע היינו ג' התאים שבכותל המסיבה היה החלל עם הכתלים ה' והתאים שבמסיבה עצמה היו ג' אמות ושבכותל התא היו עם עובי הכתלים ה' והתאים השלישיים שבחלל התא ששה אמות ושבחלל כותל ההיכל עם עובי הכתלים ששה וכן שבדרום ג"כ ע"ז הדרך וכן שבמערב משא"כ לפי' הר"ש ודעימיה והבן. ולכך הוכרח רבינו לפרש לעיל ביציעים פי' אחר דלא קאי על התאים ודו"ק והרע"ב הולך בשיטת רבינו בזה ובזה וע"ע בתוס' יו"ט מ"ג פ"ד דמדות ד"ה ובקרן וכו' יעו"ש היטיב. ובציור הכולל שבסוף מדות מצוייר לפי פי' הר"ש ודעימיה יעו"ש.

ושלש דיוטות היו וכו'. צריך להבין דעת רבינו מהו דיוטא. והנה נראה להגובה קורא דיוטא כמש"כ וג' דיוטות היו דיוטא ע"ג דיוטא. א"כ מה שכתב אח"כ שתים על גביהן בדיוטא אחת ר"ל בגובה אחד ואתי לאפוקי שלא תימא שהשתים אלו היו אחד ע"ג חבירו ואתי לאפוקי דלא ואולי דע"ז תמה הראב"ד וכתב וז"ל א"א א"צ לזה ומה נשתנו אלו מן הג' עכ"ל ור"ל א"צ לכתוב דהיו בגובה אחד דזה פשוט דמהיכי תיתי ישתנו אלו הב' מאלו הג' דהא כל ג' היו בדיוטא אחת וה"ה אלו השתים ולפ"ז אזדא ליה מש"כ מר"ן ע"ז יעו"ש ולענ"ד נראה ליישב דעת רבינו דלא נטעה לומר דאלו השנים ע"כ היה מדתן שוה למה שתחתיהן וא"כ עמדו ב' העליונים ע"ג ב' האמצעים ואמצעי הנשאר היה בלי תא מעל גבו כזה >ציור

הלכה יא

מן התאים וכו'. כן הוא במ"ג פ"ד דמדות וצ"ל דהאי כל או"א מן התאים לאו דוקא דהא בחוץ שאין עוד חוץ ממנו וכן פנים שאין עוד פנים ממנו שוב אין לו פתח לימין או לשמאל אמנם העליונים שפיר מיקרי ג' פתחים לכל אחד דהא יש פתח ברצפה שלהם

למה שתחתיו והוא מה ששנינו ואחד לתא שעל גביהן ועי' תוס' יו"ט שם ד"ה ושלשה פתחים וכו' יעו"ש היטיב.

חמשה פתחים וכו'. מדכתב בתא שבדיוטא האמצעית מבואר מזה דמיירי בשורה האמצעית דלשורה קרי רבינו דיוטא כמו שמבואר בסעי' י' ועי' בתוס' יו"ט שם שהאריך טובא בזה לבאר החמשה פתחים והעולה מדבריו דמיירי הכא באותו התא שהיה בחלל הנקרא בשם תא מוחלט ותא שבו הפשפש היינו אותו תא שהיה בכותל ההיכל והנה החמשה פתחים הוא כך אחד לתא מן הימין היינו להתא שהיה בכותל התא. ואחד לתא שעל גביו היינו להתא שהיה בשורה העליונה. ואחד למסיבה ואע"פ שיש הפסק כותל תא ביניהם מ"מ ראוי ליכנס במנין ולומר שפתוח אל המסיבה אחרי שזה התא שאל הימין המפסקת בשם כותל נקרא אלא שלפי שבאמת יש שם ג"כ תא לכן נחשב ג"כ פתחה לפתח בפ"ע. ואחד לפשפש הוא התא שבכותל היכל וקא חשיב נמי לאחד שבהיכל מטעם הנ"ל שאותו תא שבכותל היכל נקרא בשם כותל ולפיכך ראוי לחשוב הפתח של ההיכל וליחסו אל התא המוחלט בעצמו ומ"מ הואיל ובכותל היכל יש חלל וחדר ראוי להכניס פתחו ג"כ במנין הפתחים יעו"ש היטיב וכמה דחיק ואתי מרחיק זה הפי' ועיי"ש במש"כ מתחלה וג"כ הוא דוחק גדול גם לא שם לבו לבאר דברי הראב"ד (וז"ל הראב"ד א"א לא היה שם תא אחר לאותו הפשפש אלא באותו התא שבקרן מזרחית צפונית היה הפישפש למזרחו והיה פתח קטן כעין חלון שמכניס זרועו בה והוא נקרא פשפש ופותח פתח התא המזרחי שהיה המנעול מבפנים ושני מנעולים היו לו אחד יורד לאמת השחי ואחד פותח כיון ואם כדבריו היה תא למזרח והרי לא מנו אותו במנין התאים עכ"ל).

לכן נ"ל כי הראב"ד הבין דרבינו ה"ק דפשפש הצפוני הוא בתא המזרחי כמש"כ רש"י בב"מ ל"ב א' יעו"ש היטיב והנה באותו התא לא היה פתח פתוח להיכל רק שמתא ההוא יש פתח להתא שבכותל ההיכל הצפוני ומשם נכנסין לאותו התא ובאותו התא יש פתח להיכל ונמצא שבתא שבכותל ההיכל יש שם חמש פתחים. אחד להתא שמימינו והוא התא שנקרא תא בשם מוחלט. ואחד לתא שעל גביהם היינו השורה העליונה. ואחד למסיבה ולאו היינו המסיבה שהולכת בצפון ההיכל דהיא מרחקא טובא אלא היינו המסיבה העולה מקרן מזרחית צפונית לקרן צפונית מערבית שהובא בהלכה י"ב ונמצא שהיה הפתח במזרח כותל ההיכל ששם המסיבה הולכת. ואחד לתא שיש בו הפשפש והיינו בדרום אותו התא שדרך אותו פתח נכנסין מהתא שיש בו פשפש לאותו התא שבכותל ההיכל. ואחד להיכל היינו שבתא שבכותל היכל יש בו פתח מדרומו

להההיכל ודרך שם נכנסין להיכל לפתוח שער הגדול שבהיכל המבואר לעיל בסעי' ו' וע"ז השיג הראב"ד וכתב דלא היה כלל תא למזרח ההיכל ובמשנה לא נזכר ואחד לתא שבו הפשפש רק ז"ל המשנה ואחד לפשפש והכוונה שבאותו תא גופיה היה פשפש לצד מזרח והיו נכנסין באותו תא דרך הפשפש עד שהוא מגיע למקום הפתוח להיכל. והנה לפי פי' זה מש"כ רבינו לעיל סעי' ו' ושבצפון בו נכנסין ומהלך בין ב' הכתלים עד שמגיע למקום פתוח לקדש משמאלו ונכנס לתוך ההיכל וכו' ה"ק נכנס בתא המזרחי ומשם מהלך בכותל הצפוני פניו למערב ושמאלו לדרום עד שמגיע כך למקום פתוח אל ההיכל רק לפ"ז יש לעיין במש"כ רבינו בפי' המשנה וז"ל (והובא במרן) וזהו הפתח שהיה בצפונו של תא וכו' ולפי"ז היה צ"ל בדרומו של תא ואולי דקאי על התא המזרחי וקאמר דהפתח דהיה פתוח התא שבו הפשפש להתא שבקרן צפונית מזרחית היה הפתח בהתא שבו הפשפש בצפונו ודחוק קצת. ומ"מ מה שנסתייע בו מרן לסלק השגת הראב"ד ממנו לא ידעתי האיך ואדרבה משם ראיה שדעת רבינו שהיה עוד תא במזרח וכהראב"ד שהבין בו כן וצ"ע בזה וה' יאיר עיני להבין תעלומות חכמה.

אך לפי"ז יש להבין מי דחקו לרבינו שזה היה בשורה אמצעית ובשלמא בשורה העליונה אי אפשר מדקאמר ואחד לתא שעל גביו אלמא דלא מיירי בעליון אמנם הא יכול להיות דהיה זה בשורה התחתונה לכן נ"ל שהפתח שהיה למסיבה היה בתחתית התא ולא בכותל מזרח והשתא אתי שפיר הכל וע"ע בפי' הר"ש מה שפי' לשיטתו דהתאים כלם היו בעובי כותל ההיכל יעו"ש היטיב ועוד לא רציתי להאריך בזה ודי בזה.

הלכה יב

עולין לגגות וכו'. עי' מרן מש"כ בפי' מסיבה והראה מקום לרש"י ביומא פ"ק. והוא שם בדף י"ט א' וע"ע בתוס' יו"ט מש"כ בזה וע"ע בתמיד פ"ק מ"א במפרש שם.

הלכה יג

של ארז וכו'. דע כי לשון המשנה פ"ד דמדות מ"ה כלשון רבינו כאן. ולפי"ז הדבר פשוט שהוא דבר בפ"ע מתחלה קאמר שבמקצוע מזרחית דרומית שם היה פתחה של עלייה ושם היו שתי כלונסות של ארז וביניהן שליבות כמו בסולם שבהן עולין לעלייה והדר קאמר מילתא בפ"ע דראשי פספסין היו מפסיקין בין עליית הקדש לעליית קדשי קדשים אמנם במשנה שבש"ס איתא הגירסא כך ובראשן פספסין מבדיל בעלייה בין הקדש לבין קדשי הקדשים. וכתב הר"ש וז"ל ה"ג הולך כל פני הצפון של היכל דרך גגות התאים. היה מהלך בדרום היכל מעל גגות התאים עד שהוא מגיע בבין קה"ק ובין ההיכל ושם פתח לעליות תקרה ומעזיבה שעל כל אורך סיפון הבית שמבפנים ובפתחה של עלייה בפנים

על המערכה (אולי צ"ל על המעזיבה) היה שני כלונסות זקופות למעלה כלפי גג הבית ובין הכלונסות שליבות שבהן עולין לגגו של עלייה ובראשן פספסין בראשי כלונסות של מטה שראשן העב הופכין למטה וחודו של כלונסות הדק זוקפין למעלה ושם היו פספסין וגזרין מונחין כלפי של אמה טרקסין והן מבדילין בעלייה בין עליית ההיכל ובין עליית קדשי הקדשים וביומא נ"ד א' אמרו ב' פרוכת בדביר וב' כנגדן בעלייה כדי להפסיק בין ב' עליות עכ"ל מבואר מדבריו אלו שהוא מפרש פי' אחר. לרבינו היה מהלך כל אורך הצפון ממזרח למערב וכשהגיע לקצה המערבי היה הופך פניו לצד דרום והיה מהלך כל צלע המערבי עד שמגיע למקצוע מערבית דרומית ומשם הופך פניו לצד מזרח והיה מהלך כל צלע הדרומי עד שהוא מגיע למקצוע מזרחית דרומית ושם היה מקום נקרא פתח עלייה שדרך שם הולכין לגגה של עלייה והר"ש מפרש כך שלא היה הולך בעלייה כל צלע צפון וכן כל צלע הדרומי רק היה מהלך בעלייה עד המקום שמפסיק בעלייה בין הקדש ובין קה"ק ומפרש דמתחיל והולך מצד מזרח לצד מערב בצלע דרום כמו שהלך בצלע צפון (ואולי היה לו גי' אחרת במשנתינו) ומהלך על כל פני העלייה עד המקום שמפסיק בין עליית הקדש לעליית קדש הקדשים שמשם ואילך אסור ללך כדאיתא לקמן פ"ז הכ"ג יעו"ש ושם במקום שמפסיק בין עליית הקדש לעליית קה"ק היה שם ב' כלונסות של ארז ובהן שליבות שדרך שם היו עולין ע"ג גג העלייה ר"ל שהוא גבוה הרבה ממעל להעלייה כדאיתא לעיל ה"ג והכלונסות היו זקופין מלמעלה למטה היינו שראשן העב היה ע"ג העלייה וראשן הדק היה מגיע להגג שע"ג העלייה וקאמר שראשן העב שהיה מונח ע"ג התקרה של העלייה היה שם ראשי פספסין וגזרין מונחין על העלייה כדי להפסיק כנ"ל ברור (וגם לרבינו צ"ל כן דמיירי שהולך מהעלייה לגג העלייה ועי' מש"כ לקמן לרבינו היו ראשי פספסין מפסיקין בין הקדש ובין קה"ק בגג העלייה ולא בעלייה עצמה).

והנה התוס' יו"ט העיר למה לן לראשי פספסין להבדיל בין עליית קדש לעליית קדשי קדשים הא היו ב' פרוכות מבדילין בין עליית קדש לעליית קדש הקדשים יעו"ש היטיב. ולכאורה משמע מהירושלמי כי מאן דס"ל זה לא ס"ל זה דהכי איתא שם ביומא פ"ה ה"א וז"ל מ"ט דרבנן והבדילה הפרוכת לכם וגו' מה עבד ליה ר' יוסי בין קדש הקדשים שלמעלן לקדש הקדשים שלמטן ולית לרבנן כן אית לן כההיא דתנינן וראשי פספסין מבדיל בעלייה בין קדש לבין קה"ק עכ"ל אלמא דרבנן לית להו הא דב' פרוכות אמנם ברבינו לא יתכן זה דהא לקמן פ"ז מהל' כלי המקדש הי"ז הביא להא דשתי פרוכות לכן נ"ל דהפספסין היו מפסיקין מלמעלה על הגג והפרוכות היו מפסיקין על העלייה עצמה

מתחת לגג וכן מדוייקין דברי רבינו ודוק אך יש לעיין לענין מאי צריך הפסק על הגג הא גגות לא נתקדשו כדאיתא בפסחים פ"ו א' יעו"ש ויש לעיין בזה.

ופעם א' בשנה וכו'. עיין לעיל פ"א הט"ז יעו"ש.

פרק ה

הלכה א

והוא הר וכו'. עי' לעיל פ"א ה"ג ופ"ב ה"א וה"ב ועיי"ש במש"כ שם וכן הוא בס' שבט יהודא.

חמש מאות וכו'. מדות פ"ב מ"א (ובס' שבט יהודא שם ופשוט עוד בכמה דוכתי ועי' פסקי תוס' מדות סי' ה'.

מוקף חומה וכו'. כן פשוט בכמה דוכתי ועי' יומא ט"ז א' וע"ע מדות פ"א מ"א ומ"ג ופ"ב מ"ג וע"ע בס' שבט יהודא ופשוט בכמה דוכתי.

היו בנויות וכו'. עי' לעיל פ"א הי"ג מש"כ מזה וע"ע בהל' פרה אדומה פ"ב ה"ז ועי' בס' שבט יהודא שם.

סטיו לפנים וכו'. עיין ברכות ל"ג ב' ופסחים י"ג ב' ונ"ב ב' וסוכה מ"ה ב' ועי' בירושלמי פ"ג דתענית ה"ט והובא במל"מ ועי' בתוס' יו"ט פ"ב דמדות מ"א ד"ה מקום וכו' שלא הי' מקורה כולו אלא סביב האיצטבאות אבל באמצע החלל היה מגולה יעו"ש.

הלכה ב

שערים וכו'. עי' תמיד כ"ז א' ומדות פ"א מ"א ומ"ג יעו"ש.

אחד מן וכו'. שם במדות מ"ג שני שערי חולדה מן הדרום משמשין כניסה ויציאה קיפונוס מן המערב משמש כניסה ויציאה טדי מן הצפון לא היה משמש כלום שער המזרחי עליו שושן הבירה צורה שבו כה"ג שורף את הפרה וכל מסעדיה יוצאין להר המשחה (ועי' בס' שבט יהודה).

רוחב כל וכו'. מ"ג פ"ב דמדות.

הלכה ג

סורג מקיף וכו'. מבואר מזה דהיה מקיף את כל החלל המוסגר בתוך הר הבית לפנים ממנו וכ"ה בצורות המיוחסות לרבינו ציור ב' וכ"ה בציור הכללי שבסוף מדות וכ"כ התוס' יו"ט פ"ב מ"ג ד"ה לפנים וכו' יעו"ש היטיב וכ"ה במשניות החדשים על הגליון בשם הגר"א יעו"ש וצורך הסורג עי' במרן בשם הרא"ש והתוס' יו"ט בד"ה גבוה וכו' השיג עליו וכתב דהיה לחוץ לפני העכו"ם דמשם ואילך אסורין ליכנס יעו"ש וכן מבואר

מדברי הגר"א שם שנדפס על הגליון וז"ל פרצות וכו' וגזרו וכו' לפי שאין עכו"ם נכנסין לשם עכ"ל ולפנינו אי"ה נדבר עוד מזה. (ולענין השגת התוס' יו"ט על הרא"ש יש ליישב דכיון דיש לעשות בהיתר לכן תיקנו דכל מה שיש לתקן לעשות ע"י היתר מתקנינן ועי' בסוף פרק ח' יעו"ש היטיב) ועי' פסקי תוס' מדות סי' ו' שכתב דקדושת הסורג כקדושת הר הבית יעו"ש ומשמע דלא כהתוס' יו"ט.

גובהו עשר וכו'. הנה תיבת גובהו מוקף בשני חצאי לבנה. וז"ל הר"ש לפנים ממנו מן הסורג עשר אמות רחבה מן הסורג לחיל מדלא קתני הכא גבוה כדתני בסורג ש"מ אורך ורוחב קא חשיב ובגובהו לא נתנו שיעור דתנן לקמן כל הכתלים שהיו שם גבוהים חוץ מכותל מזרחי שבו הכהן השורף הפרה מכוין ורואה פתחו של היכל בשעת הזאת הדם ואם לא היה נמוך כותל המזרחי זה של החיל לא היה מצי רואה מע"ג פתח ההיכל כדמפרש ביומא ט"ז א' (וי"ב מעלות היו שם ושילחן משך שלה) ופעם אמר רבי עשר אמות גובה כותלו ומוסב על גובה כותל הסורג עכ"ל מבואר מזה דהיה מוקף עם כתלים ולפי"ז שפיר גרסינן בדברי רבינו וגובהו ולפי"ז אזדא לה מש"כ לעיל ד"ה סורג מקיף בשם התוס' יו"ט והגר"א דלהכי היה הסורג לחוץ בפני העכו"ם והא אכתי מהסורג היו מותרים דמהחיל ואילך היו העכו"ם אסורים כדאיתא לקמן פ"ז הט"ז. אמנם הרע"ב כתב שם וז"ל לפנים מאותו סורג היה מקום פנוי עשר אמות והוא נקרא חיל עכ"ל מבואר מזה כי לא שום מחיצה ולא שום כותל הוא רק לפנים מן הסורג היה מקום פנוי עשר אמה עד עזרת נשים ושם היו העכו"ם אסורין ליכנס וזהו כדברי התוס' יו"ט וכ"כ שם על הגליון בשם הגר"א יעו"ש ועי' ברש"י פסחים ס"ד ב' בד"ה בחיל וכו' וביומא ט"ז א' ד"ה לפנים וכו' משמע כן דלא היה שם שום מחיצה ועי' בר"ש ורא"ש פ"ק דכלים מ"ח משמע כן אמנם בפי' רבינו במשנה ד' ה' בפ"א דמידות כ' שהיה חומה סביב לחיל (וע"ע בפי' הר"ש בפ"ב דמדות מ"ד יעו"ש (רק מש"כ דמה דאיתא שם חוץ מכותל המזרחי שהיה נמוך דקאי אחיל יעו"ש צע"ק דהא קאי ג"כ על כל הכותלים שהיו שם היינו חומת הר הבית וחומת עזרת נשים וחומת עזרת ישראל) ועי' בס' כפתור ופרח פ"ו שכתב שחיל הוא חומה המקפת כל עזרת ישראל ועזרת נשים ומקיף שטח אורכו שכ"ב אמות על רוחב קל"ה אמות וכל המחיצה זו נקרא חיל יעו"ש היטיב אבל א"כ תמה אני מה זו דאיתא לקמן סי' ז' סעי' י"ז עזרת נשים מקודשת מן החיל הא הוא עזרת נשים הוא הוא החיל גם כתב שם דבמערב חומת העזרה היה שער נקרא לפרבר ולא זהו הפרבר דהיה הלול בכותל מערבי שבהיכל יעו"ש ולא מצאתי חבר לדבריו בזה ומ"ד פ"א דמדות הוי תיובתיה דלא קחשיב שם רק ז' שערים לעזרה ובמערב לא קחשיב (והנה על קושיא

הראשונה י"ל כי ס"ל דהמקום פנוי שבין הסורג והחומה נקרא חיל ג"כ אף שזה דוחק מ"מ טפי עדיף לן מלומר כי טעות הוא ח"ו. גם כתב שם דהלול לא היה פתוח לחלל בית קה"ק ועי' זבחים נ"ה ב' ומלשון רש"י לכאורה משמע כוותיה אבל לא מלשון התוס' יעו"ש היטיב בכל הסוגיא) וע"ע בס' שבט יהודא כתב כי החיל היה גבוה עשר אמות יעו"ש. והנה כבר כתבתי שיש בו דיעות.

חומת העזרה. אי ל"ג תיבת וגובהו למעלה וס"ל שחיל לא היה מוקף מחיצה וכהרע"ב י"ל דקאי בשיטת התרגום שתרגם מקפנא ושורא והחיל הוא קרקע היקף סביבות העזרה ואי נימא דס"ל דהיה לו מחיצה וגובהו עשר אמות א"כ מפרש חיל היינו חומה נמוכה היינו שורא ובר שורא וכדאיתא במ"ר איכה שם במקומו וכמו דאיתא בפסחים פ"ו א' אף דשם בפסחים לא מיירי מענין זה ושם מיירי בכותל נמוכה שהיא לפנים מחומת עזרה מ"מ יש להביא ראיה משם דחיל הוא חומה נמוכה וזהו כוונת מר"ן (ומיושב מה שתמה עליו התוס' יו"ט בד"ה גבוה וכו'.) ומש"כ זו חומת העזרה קאי על חומה שבכתוב. ולפי דעת הכפתור ופרח שהבאתי לעיל ס"ק י"א א"כ חיל גופיה היינו חומת עזרה יעו"ש.

הלכה ד

קפ"ז על וכו'. יומא ט"ז ב' מדות פ"ב מ"ו ופ"ה מ"א.

ושבעה שערים וכו'. במ"ד פ"ק דמדות איתא וז"ל ז' שערים היו בעזרה ג' בצפון וג' בדרום וא' במזרח. שבדרום שער הדלק שני לו שער הבכורות שלישי לו שער המים שבמזרח שער ניקנור וב' לשכות היו לו אחת בימינו ואחת בשמאלו אחת לשכת פינחס המלביש ואחת לשכת עושי חביתין (מ"ה) ושבצפון שער הניצוץ וכמין אכסדרה היו ועלייה בנויה על גביו שהכהנים שומרים מלמעלן והלוים מלמטן ופתח היה לו לחיל (ועי' ביומא י"ט א' ושם איתא ולפנים ממנו היה החיל עיי"ש והעיקר כמו שהוא במדות שם). שני לו שער הקרבן שלישי לו בית המוקד עכ"ל ושם במשנה א' איתא ה' על ה' שערי עזרה ושם פ"ב מ"ו איתא אבא יוסי בן חנן אומר כנגד י"ג שערים שערים דרומיים סמוכים למערב שער העליון שער הדלק שער הבכורות שער המים וכו' ולעומתן בצפון סמוכים למערב שער יכניה שער הקרבן שער הנשים שער השיר וכו' ושני פשפשים היו לו אחד מימינו ואחד משמאלו וב' במערב לא היה להם שם עכ"ל ועי' שקלים פ"ו מ"ג ד'. ועי' בתמיד כ"ז א' וז"ל אמר מר ה' על ה' שערי העזרה וה' שערים הוא דהוו בעזרה ורמינהי ז' שערים היו בעזרה ג' בצפון וג' בדרום ואחד במזרח אמר אביי תרי מינייהו לא צריכי שימור (ופי' שם המפרש טעמא דהא הכהנים שמרי להו ומאי ניהו שער בית המוקד ושער בית הניצוץ וכ"כ רבינו לקמן פ"ח ה"ח ולכאורה צ"ע הא איתא בהדיא במ"ה

פ"ק דמדות בבית הניצוץ שהכהנים היו שומרים מלמעלה והלוים למטה אמנם כבר כתב המפרש בתמיד כ"ו ב' דהאי ולוים מלמטן לא קאי כלל אבית הניצוץ דמיירי ביה אלא אגב דמשמיענו דהכהנים מקום שמירתן למעלה קמ"ל נמי דהלוים מקום שמירתן במקום ששומרין הוא מלמטה אבל לא מיירי בחד מקום יעו"ש היטיב וכ"ה דעת רבינו ג"כ אמנם הר"ש כתב במדות (פ"ק מ"א) וז"ל חמשה שומרים לוים היו על ה' משערי העזרה ז' שערים מונה לקמן בעזרה וב' מהן היו תכופים לשאר השערים שאינן צריכין שימור אלא לחמש שערים מרוחקים עכ"ל וה"ט משום דהוא מפרש דהלוים היו שומרים למטן בבית הניצוץ ובבית המוקד כפשטא דלישנא לכן הוצרך לטעם אחר (והרע"ב כתב סתם דב' מהן א"צ שימור ולא פי' הטעם אי כהר"מ או כהר"ש) רבא אמר תנאי היא דתניא אין פוחתין מי"ג גזברין כנגד י"ג שערים דל חמשה דהר הבית פשו להו תמניא דעזרה אלמא איכא תנא דאמר תמניא הוו ואיכא תנא דאמר ז' ואיכא תנא דאמר ה' הוו עכ"ל הגמ' והנה לכאורה הא אביי ורבא הלכה כרבא ולמה פסקו כאביי דלרבא למ"ד ז' שערים הוו א"כ היו הלוים שומרים על ז' שערים וי"ל דמשום דמסתבר טעמיה טפי כאביי דלרבא צ"ל דהמשנה א' דפ"ק דמדות פליגא עם משנה ד'.

אבל יש לעיין דאמאי לא הביא הש"ס הך דאבא יוסי בן חנן דהוי י"ג שערים בעזרה לבד מהנך שערים דהר הבית ואמאי הביא הך דר' נתן דהוי י"ג עם שערי הר הבית שוב ראיתי כי התוס' בכתובות ק"ו א' ד"ה שבעה וכו' הקשו זה (ודע כי מה דאיתא לפנינו בתמיד אין פוחתין מי"ג גזברין וכו' לכאורה יש לעיין דא"כ מה פליג ר' נתן ע"ז ועי' במפרש שם שנדחק בזה לומר דר"נ פרושי קא מפרש ליה אולם בתוס' שם גרסי אין פוחתין מג' גזברים וכו' וכ"ה בשקלים פ"ה מ"ב יעו"ש היטיב) ותירצו התוס' דקא חשיב גם הפשפשין אבל מודה דשערים גדולים לא היו רק ז' יעו"ש היטיב ואולי אפשר ליתן תבלים קצת לזה דהא בפסוק לכל היותר לא מצינו טפי מכ"ד לוים יעו"ש בתמיד או כ"ב אם נימא דשנים שנים הוא כפל הדבר יעו"ש בסוגייא והנה מ"ד תמניא הוו ס"ל דכ"ד לוים היו וכמש"כ המפרש שם ומאן דס"ל ז' שערים ס"ל דלוים הוו כ"ב וד' כהנים וס"ל דמשה נמי כהן הוי כדאיתא בזבחים ק"ב א' וכדכתיב והחונים לפני המשכן קדמה מזרחה משה ואהרן ובניו הא ד' אבל אם נימא דיש מאן דס"ל די"ג שערים היו בעזרה לבד מהר הבית א"כ צריכת להרבה לוים וכהנים יותר ממאי דמרומז בקרא לכן הוכרח לומר דע"כ מאן דס"ל י"ג שערים היו על כרחך כוונתו עם השערים דהר הבית ודו"ק היטיב (ועי' בס' שבט יהודא שכתב ג"כ שז' שערים היו לעזרה ועוד פשפשים קטנים יעו"ש.

והנה שמות השערים הדרומיים לת"ק שער הדלק. שער הבכורות. שער המים. ושבצפון

שער הניצוץ. שער הקרבן. בית המוקד. ואבא יוסי בן חנן מוסיף עוד בדרום שער העליון ובצפון מוסיף עוד אחד וקורא להשערים שמות אחרים שער יכניה שער הקרבן שער הנשים שער השיר. כ"ה בגי' המשנה שבמשניות אולם הגי' בגמרא בת"ק בדרום שני לו שער הקרבן וכ"ה בתוס' כתובות שם יעו"ש היטיב וברש"א שם וע"ע ביומא י"ט א' (ומזה תבין למה בציור הכולל שבסוף מדות באות מ"ג (במשניות) קורא לו שער הבכורות כי כן הוא נוסחתו ובש"ס שם באות נ"ט קורא לו שער הקרבן ופשוט).

ודע כי שער העליון זה לא זהו שער העליון שהובא לקמן ברבינו הלכה ה' דשם כוונתו על שער ניקנור ונקרא שער העליון בסוכה נ"א ב' דשם נקרא שער העליון כלפי השער היוצא מזרח דהוא יוצא מעזרת נשים להר הבית וכאן קוראו שער העליון לפי שהוא סמוך למערב עי' בתוס' יו"ט וע"ע בסוכה נ"ג ב'.

הסמוכים למערב. דבזה ל"פ אאבא יוסי בן חנן ול"פ רק במספר השערים (ובפרט לפי מש"כ דאבא יוסי ס"ל נמי דהי' ז' שערים גדולים וס"ל כת"ק וכנ"ל בס"ק הקודם בשם התוס') אבל במקום השערים לא פליג עליו וכן הוא בס' שבט יהודא שם.

מכוון כנגד וכו'. עי' מר"ן שהביא בזה מרפ"ט דברכות ועי' פרה פ"ג מ"ט וברמב"ם פ"ג מהל' פרה אדומה ה"ב יעו"ש וביומא ט"ז א' ושם נסמן.

הלכה ה

עשר אמות וכו'. עי' מ"ג פ"ב דמדות ויומא ט"ז א' וזבחים נ"ה ב' ומש"כ **והיו לו דלתות מחופות זהב וכו**' שם במשנה ועי' לעיל פ"א הי"א. ומש"כ **חוץ משער מזרחי וכו**' שם במשנה ויומא ל"ח א' ותפס רבינו הטעם כי"א משום דבירושלמי ביומא שם משמע דר"א מפרש דבריהם דהי"א ועוד משום דראב"י בש"ס שלנו ובתוספתא שם ס"ל כוותיה יעו"ש (וע"ע בס' שבט יהודא שם).

שער העליון. עי' מש"כ לעיל ה"ד י"ג ועי' ירושלמי פ"ה דעירובין ה"א יעו"ש.

הלכה ו

מדרום הר הבית וכו'. עי' ברפ"ב דמדות וז"ל הר"ש שם הר המריה שעליה הבית בנוי רובו מן הדרום רובו של בנין בדרום ההר שבדרום ההר היו רוב תשמיש העזרה. שני לו מן המזרח פחות מן הרוב במזרח שתשמיש המזרח מעט מתשמיש הדרום ותשמיש הצפון פחות משל מזרח ומועט של כולם שבמערב שאין תשמיש היכל כל כך לבי מגמגם בלשון עכ"ל ועי' בתוס' יו"ט במש"כ בשם בעל שלטי הגבורים ותראה כי הכל עולה למקום אחד וקרובים דבריהם להיות שוים.

הלכה ז

היתה עזרת וכו'. זה פשוט ומבואר בכמה דוכתי בסוכה נ"א ב' ובמדות פ"ב ובכלים פ"ק ועוד בדוכתי טובי עצמו מלספר.

וארבע לשכות וכו'. כ"ז מבואר במדות פ"ב מ"ה וכתב שם הר"ש ואיני יודע אם מרובעות היו אבל של יחזקאל הם ארבעים אורך ושלשים רוחב יעו"ש ובציור הכולל שבש"ס סוף מדות איתא שם שהיה רוחבם עשרים והוא ט"ס ולכל הפחות צ"ל שלשים. ופשוט.

לשכת המצורעים וכו'. כתב הר"ש וז"ל ששם היו טובלין תיכף להכניס ידיהם לבהונות להזות עליהם מדם האשם והשמן שכל הנכנס לעזרה טעון ביאת מים והלשכה לא נתקדשה עכ"ל וצ"ע אפי' אי נתקדשה בקדושת עזרת נשים מ"מ הא מחוסר כפורים שרי ליכנס לשם כדאיתא לקמן פ"ז הי"ז יעו"ש היטיב ועי' תוס' יומא ל' ב' ד"ה אי דלא וכו' יעו"ש היטיב שוב ראיתי בתוס' יו"ט ד"ה לשכת וכו' שהרגיש בזה יעו"ש.

בית שמניא. כך היא הנוסחא במשנה שבש"ס וביומא ט"ז א' אבל במשנה שבמשניות הנוסחא לשכת בית שמנים.

הלכה ט

כדי שיהיו וכו'. כ"ה במדות פ"ב מ"ה ובסוכה נ"א ב' וכתב שם רש"י וז"ל חלקה היתה העזרת נשים ולא היו זיזין יוצאין מן הכתלים והקיפוה גזוזטרא נתנו זיזים בכתלים בולטים מן הכותל סביב סביב וכל שנה מסדרין שם גזוזטראות לווחין כדי שיהו הנשים עומדות שם בשמחת בית השואבה וכו' יעו"ש וכ"כ הר"ש כאן אבל רבינו כתב כאן בפי' המשנה וז"ל וענין חלקה שהיתה פרוצה ואין כותל מקיף לה וכבר נתבאר בסוף סוכה שבה היתה הכניסה לשמחה בימי החג ומיראה שמא יתערבו הנשים בין האנשים הקיפו אותה בשקופין אטומים ועשו בהן כמין מעלות כדי שיביטו בהן הנשים בשעת כניסת ישראל לשמחת בית השואבה יעו"ש היטיב ומשמע מזה שמתחלה לא היה כותל במזרחה במקום שסמוכה אצל החיל. וצ"ע. ואולי כוונתו שבכתלים לא היה שום מקום כעין מחיצה וכמש"כ רש"י ולזה קורא פרוצה ולבסוף הקיפוה בגזוזטראות. והבן.

בצד העזרה. כ"ז תמצא בתמיד פ"א מ"א ובמדות פ"א מ"ו ז' ח' יעו"ש היטיב.

הלכה י

ומה היו משמשות וכו'. כל לשון זה הוא משנה כצורתה בפ"א דמדות מ"ו ובפ"ג דתמיד מ"ג איתא וארבע לשכות היו שם אחת לשכת הטלאים ואחת לשכת החותמות ואחת לשכת בית המוקד ואחת לשכת שהיו עושין בה לחם הפנים. ולשכת הטלאים קחשיב שם דקאי במקצוע צפונית מערבית וביומא ט"ו ב' רמי לה אהדדי ומשני התם י"ז א' האי

לשכה (ר"ל לשכת הטלאים) אקצויי מקצייא ודאתי מצפון מתחזיא ליה בדרום ודאתי מדרום מתחזיא ליה בצפון ומסתברא דבמערבית דרומית הואי ממאי מדרמינן לחם הפנים אלחם הפנים ומשנינן א"ר הונא בריה דר' יהושע מר קא חשיב דרך ימין (תנא דמדות) ומר קא חשיב דרך שמאל (תנא דתמיד) אי אמרת בשלמא במערבית דרומית הואי היינו דמתרץ לחם הפנים אלחם הפנים אלא אי אמרת צפונית מערבית הואי סוף סוף מאי תירוצא דלחם הפנים אלא לאו ש"מ במערבית דרומית הואי עכ"ל הגמ' ופירש"י וז"ל בשתי המקצועות נראית שארוכה היא ועומדת במערב ומארכת לצד הצפון והדרום עד קרוב למקצועות שמכאן ומכאן עכ"ל ורבינו כתב בפי' המשניות שבמדות וז"ל וענין זה הוא שהיתה נתונה בבית המוקד עצמו מערבית דרומית וכמו שזכר כאן וכשמשערין מקומה לצד העזרה תהא מן העזרה צפונית מערבית כמו שזכר בתמיד כשנתן אותם בלשכה זו והוא בעזרה יעו"ש ומפרש דה"ק דאתי בעזרה מן הדרום מתחזיא ליה בצפון דבית המוקד בכללו עומד במקצוע צפונית מערבית של עזרה קרוב למקצוע אמנם דאתי מצפון וקאי בבית המוקד ובבית המוקד עצמו הוא במערבית דרומית. ועי' בתוס' יומא י"ז ב' בד"ה והאמר מר וכו' שכתבו וז"ל ומ"כ שהקשה ריב"א אמאי לא משני אקושייא דלשכת טלאים דהא דקאמר דהוה במקצוע צפונית מערבית היינו בקרן צפונית מערבית של עזרה דהיינו מערבית דרומית של בית המוקד שהרי משמע במס' מדות דבית המוקד גדול היה לצפון העזרה וקאי התם אעזרה והכא אבית המוקד יעו"ש מה שנדחק בזה ולפי דברי רבינו באמת הוא הוא תירוץ הש"ס והבן. ובדברי רבינו ניחא נמי מה שהקשו התוס' שם ע"א בד"ה ומר קחשיב וכו' שהקשו לימא דלשכת לחה"פ נמי אקצויי מקצייא יעו"ש ולפ"ז ניחא דהא במדות מיירי בבית המוקד גופיה וקחשיב שם דעומדת במזרחית דרומית אצל הלשכה דטלאים והתם בתמיד מפסקי ביניהו ב' לשכות ודוק היטיב.

כתב שם עוד רבינו וז"ל ומבואר הוא שהלשכה הנקראת בתמיד לשכת החותמות היא שגנזו בה בני חשמונאים אבני מזבח והלשכה שיש בה מדורת האש ששם מתחמם מי שטבל כמו שנתבאר בתחלת תמיד היא נקראת בשלישי מתמיד לשכת בית המוקד והוא שאמר כאן עליה שבהן יורדין לבית הטבילה ודע זה עכ"ל וכ"כ המפרש שם בתמיד פ"ג יעו"ש והרבה תמוה לי דהא כיון דמסקינן דלשכת הטלאים היה עומד בקרן מערבית דרומית ובתמיד חשיב מימין לשמאל א"כ בתמיד דקחשיב טלאים וחותמות ובית המוקד ולחה"פ וא"כ טלאים הוא בקרן מערבית דרומית וחותמות הוא בקרן מערבית צפונית ולשכת בית המוקד בקרן מזרחית צפונית וקרן מזרחית דרומית הוא לחם הפנים ובמדות מבואר דמזרחית צפונית בה גנזו בני חשמונאי את אבני המזבח

וצפונית מערבית בה יורדין לבית הטבילה א"כ הוא איפכא ממה דאיתא בתמיד. שוב מצאתי על הגליון משניות החדשים בשם הגר"א שכתב וז"ל לפי' המפרש צ"ל בית המוקד קודם לחותמות עכ"ל ולפי"ז אתי שפיר דטלאים הוה בדרומית מערבית ובית המוקד הוה בצפונית מערבית וחותמות הוי במזרחית צפונית וכ"ה לפי' רבינו. אולם ביומא שם וברש"י ותוס' הנוסחא כמו שהיא לפנינו יעו"ש בכל הסוגייא שוב מצאתי כן להתוס' יו"ט בפ"ק דמדות מ"ו ד"ה מזרחית צפונית וכו' יעו"ש היטיב (רק שדבריו שם מגומגמין קצת). וע"ע שם בגליון בשם הגר"א וז"ל אע"ג דאמרינן ביומא דעיקר היתה בדרומית מערבית נ"ל דפתיחתה לבית המוקד היתה בצד צפונית דבית המוקד היתה חציה בחול וחציה בקדש כדאיתא בפ"א דיומא א"כ צד צפונית היתה בחול וע"כ לשכת הטלאים היתה בחול שלא ירביצו גללים בעזרה עכ"ל (ואל תשגיח במה שלא נדפס כן בהציור).

וראיתי לעורר עוד דבר אחד מה שנדפס בהג"ה במרן וז"ל היא לשכת בית שמניא ובתמיד נקראת לשכת הטלאים וביומא לשכת טלי קרבן ובמדות לשכת קרבן עכ"ל הא דכתב בשינוי הנוסחאות כבר ידוע כי במשנה שבמשניות במדות כתוב ג"כ טלאי קרבן וכ"ה בגמרא על הגירסא במדות שם וכ"ה גירסת המפרש בתמיד יעו"ש אמנם מש"כ בריש דבריו כי היא לשכת בית שמניא לא ידעתי מהו סח ואולי לפי שלשכת בית שמניא היתה ג"כ במערבית דרומית עלה בדעתו כי הכל היא חד ולא ידעתי איך יעלה זה על לב אדם הא התם מיירי במקצועות עזרת נשים והכא מיירי בבית המוקד הגדול שהיו בצפונית מערבית בעזרת ישראל. ופליאה נשגבה היא בעיני. שוב מצאתי בס' לחם שמים ששלף חרבו עליה.

הלכה יא

מלשכה זו וכו'. כן הוא דעתו ג"כ בפי' המשניות שהיא הבית טבילה הנזכרת בפ"ק דתמיד ובסוף פ"ב דמדות וכמו שהעתקתי לשונו בס"ק כ"ה אמנם המפרש בפ"ג דתמיד כתב שם וז"ל ולשכת בית המוקד הוא הנקרא בית המוקד קטן היא לשכה שיורדין בה לבית הטבילה כדתנן במדות והכהן שטובל שם מיד כשעולה מבית הטבילה היה מתחמם באותה לישכה ומסתפג וזה בית הטבילה אינו בית הטבילה דמעלה (כצ"ל) האמור בפ"ק והרבה בית טבילה היה להם כדי שיוכלו הרבה כהנים לטבול בהרבה מקומות עכ"ל ונראה דאזיל לטעמיה דכתב שם בפ"ק וז"ל ומדורה היתה שם במחילה סמוך לטבילה לאחר שטבל מתחמם שם עכ"ל ונמצא שאצל אותה בית הטבילה היה מדורה במחילה ולמה הוצרך כאן עוד מדורה בבית המוקד לכן פי' דכאן הוא בית טבילה

אחרת אבל רבינו ס"ל דמה דאיתא שם ומדורה היתה שם לא קאי על המחילה רק אבית המוקד קאי ומפרש דמה דאיתא התם עלה ונסתפג ונתחמם כנגד המדורה היינו בבית המוקד גופיה וכ"מ ברש"י ברכות ס"ב ב' וע"ע ברע"ב פ"ק דמדות מ"ו יעו"ש היטיב אבל בירושלמי דפסחים פ"ז הי"ב מבואר שם דהמדורה וביה"כ של כבוד היו במחילה וכהמפרש דהכי איתא התם וז"ל תני בשם ר' יהודה מחילות שתחת ההיכל חול וגגות ההיכל קדש ר' אימי בשם ר"ש בן לקיש מתניתא אמרה כן מדורה היתה שם ובית כסא של כבוד וזה היה כבודו מצאו נעול יודע שיש שם אדם פתוח יודע שאין שם אדם א"ר יוסה וכי צואה טומאה היא והלא אינה אלא נקיות ויידא אמר דא יוצא והולך לו במסיבה ההולכת תחת הבירה ונרות דולקין מכאן ומכאן עד שהוא מגיע לבית הטבילה אם קדש הוא ילך לו בקצרה עכ"ל אלמא דס"ל דהביהכ"ס והמדורה הכל היה במחילה והבן.

וביה"כ וכו'. בפסקי תוס' תמיד סי' ג' דבעינן שיעשה צרכיו קודם טבילה יעו"ש ועי' ביו"ד סי' קצ"ח סעי' מ"ב בהג"ה ובאחרונים.

הלכה יב

המזרח למערב. יומא ט"ז ב' מנחות צ"ח ב' מדות פ"ה מ"א ועיין לעיל הלכה ד' ובמש"כ שם.

אחד עשרה וכו'. עי' יומא כ"א א' וברכות ל' א' ומנחות שם.

מאה אמה. עי' לעיל פ"ד ה"ד.

שנים ושלשים. עי' לעיל פ"ב ה"ה.

הלכה יג

מכותל צפוני וכו'. כן הוא בפ"ה דמדות וביומא ט"ז ב' רק דהתם חשיב מדרום לצפון ורבינו חשיב מצפון לדרום וה"ט דכל פינות שאדם פונה אינו אלא לדרך ימין (וכמש"כ מזה בחי' לפ"ט דברכות) ולהכי דהמשנה לעיל חשיב מן המזרח למערב וכשאדם עומד במערב ופונה פניו למזרח ואח"כ פונה לימינו פוגע בדרום לכן חשיב מדרום לצפון משא"כ רבינו דקא חשיב ממערב למזרח וכשהוא עומד במזרח ופונה פניו למערב אזי ימינו לצפון לכן מתחיל רבינו מצפון והא דשינה שם מלשון המשנה הוא ג"כ בכוונה מכוונת דהמשנה בפרקין דלעיל סיימה באולם דהוה במזרח לכן כיון דתנא במזרח קאי התחיל ממזרח אמנם רבינו דמיירי מבית המוקד דהוה בצפונית מערבית מעזרה לכן התחיל ממערב למזרח (ולא כתבתי זה כי אם לעורר את לב המעיין על רוחב לב רבינו ועומק תבונתו כי לא כתב דבריו במקרה כי אם בחכמה גדולה).

י"ב אמות וכו'. זהו מקום הננסין דאיתא שם במשנה והמותר בין הכבש ולכותל ולמקום הננסין והמשנה קחשיב מאה ועשר אמות מפורשים נשארו עוד כ"ה אמה פלגינהו לתרתי נשאר י"ב ומחצה למקום הננסין וי"ב ומחצה לבין כבש לכותל הדרומי כ"ה דעת רבינו וכמש"כ מרן וכ"כ הר"ש ולפי"ז צ"ל דהמשנה דהכא ס"ל רובא בדרום קאי ולא כולו בצפון ולא כולו בדרום ולא באמצע. א"כ א"א לומר דהמשנה דהכא אתי כר' אליעזר בן יעקב דראב"י ס"ל ביומא ל"ז א' ובזבחים נ"ט א' דכוליה מזבח בדרום קאי א"כ הש"ס דיומא ט"ז ב' דרצה להוכיח דהמשנה דהכא לא אתי כר' יהודה ועל כרחך גם כראב"י לא אתי וכמש"כ רש"י שם י"ז א' וגרסינן שם אלמא רובא דמזבח בדרום קאי ש"מ ול"ג אלא לאו ש"מ ר"א היא אמנם לדעת התוס' שם בד"ה רובא וכו' דגרסי לה שפיר אלא לאו ש"מ ראב"י היא צ"ל דאין בין הכבש ולכותל דרומי כי אם ה' אמות ומחצה והמותר כולו למקום הננסין וכמש"כ רש"י שם מתחלה (וע"ע תוס' זבחים נ"ט א' ד"ה שיהא וכו' יעו"ש היטיב) וכ"ז פשוט ומבואר למעיין שם.

תולין ומפשיטין וכו'. כ"ה במ"ה פ"ג דמדות בית המטבחים היה לצפונו של מזבח ועליו שמונה עמודים ננסין ורביעית של ארז על גביהם ואונקליות של ברזל היו קבועין בהן ושלשה סדרים לכל אחד ואחד שבהם תולין ומפשיטין על שולחנות של שיש שבין העמודים עכ"ל והנה התוס' שם ביומא ט"ז ב' ד"ה מן השלחנות וכו' הקשו דהכא מבואר דהשלחנות בין העמודים הוו קיימי ואילו בפ"ה דמדות מבואר שהיה בין הננסים לשולחנות ד' אמות ותירצו וז"ל וי"ל הני אחריני נינהו הני דהתם עומדין בין העמודים שבהן תולין ומפשיטין והבהמה מונחת על השלחנות כדי שלא תהא נגרר ע"ג הקרקע והני דהכא היינו שמונה שולחנות של שיש דאמר פרק לא היו כופתין שהיו מדיחין עליהם הקרביים מיהו קשיא דבאותו פ' תנן הקרביים מדיחין אותם במעוטן שלחנות של שיש שבין העמודים אלמא דהני נמי ביני עמודי הוו קיימי מיהו ר"י בר ברוך גרס התם במעוטן של שולחנות שבבית המטבחיים א"נ י"ל אע"פ שהיו רחוקים ד' אמות קרי להו בין העמודים ואע"ג שרחוקים ד' אמות לא היתה בהמה נגררת לארץ שגוף הבהמה גדולה ומגיע לשלחנות יעו"ש היטיב והמפרש בתמיד ל"א א' כתב שם כתירוץ קמא של התוס' יעו"ש היטיב (ויש שם ט"ס וכצ"ל וכן מוכח במדות (פ"ה) דאמרינן מקום הטבעות כ"ד מן הטבעות לשלחנות ארבע מן השולחנות ולננסין ד' וכו' והמותר בין הכבש לכותל ומקום הננסין עכ"ל כצ"ל גם לעיל מזה יש ט"ס וכצ"ל נ"ל שהיו קבועין בגווה שעליהן היו מדיחין וכו' וק"ל) אולם הרע"ב בפ"ג דתמיד מ"ה כתב דעל אותן השולחנות שמדיחים הקרביים מפשיטין עליהם יעו"ש וכ"כ עוד בפ"ג דמדות מ"ה

יעו"ש והיינו כתירוץ שני דהתוס' וכ"מ לשון רבינו שם בפ"ג דתמיד יעו"ש (רק שיש שם ט"ס וצ"ל שהיה בבית המטבחיים ח' שלחנות של שיש שעליהם וכו') ולפי"ז ס"ל דבין העמודים לא היו שלחנות וזה שדקדק בלשונו הזהב כאן וכתב ושם תולין ומפשיטין את הקדשים בצידו ור"ל לא שהיו שולחנות בין העמודים רק בצידן היו עומדים ועליהם היו מפשיטין ולקמן בהלכה י"ד כתב מקום השולחנות היכן היו עומדים. והבן.

הלכה יד

שמנה אמות וכו'. במ"ב פ"ה דמדות הנוסחא מן הטבעות לשלחנות ארבע מן השולחנות ולנסין ארבע ומקום השלחנות לא קחשיב שם וכתב רש"י ביומא ט"ז ב' דמקום השלחנות היו ד' אמות דהיו נתונים ד' בראש ד' א"כ מכיל המקום מן הטבעות עד הנסין י"ב אמה ולפי חשבון זה ישאר מותר למקום נסין ובין כבש לכותל עשרים ואחת אמה תן מחצה לזה ומחצה לזה הרי עשר אמות וחצי לכאן ועשר אמות וחצי לכאן אמנם רבינו שכתב בהלכה י"ג וכאן דהמותר המתחלק הוא כ"ה אמה י"ב אמות וחצי לכאן וי"ב אמות וחצי לכאן א"כ כל המקום שבין הטבעות לנסין ליכא טפי משמנה אמות והן הן מקום השולחנות ח' אמות ולשון המשנה יפרש כאשר כתב מר"ן דמהטבעות למחצית השלחנות ארבע וממחצית השלחנות לנסין ארבע. ונ"ל הטעם דלכן חלקו לשנים ולא קאמר מהטבעות ולנסין שמנה דלא נימא דהיו המקום פנוי מכלום לכן משמיענו דבאמצע היו שולחנות ומדקאמר דמהשלחנות לכאן היה ד' אמות וכן לכאן ולא פרט כמה היה מקום השלחנות ממילא ידעינן דהיו מקום של ח' אמות ובאמת על מקום השלחנות אולי ליכא קפידא כמה יהיו רק דקמ"ל דבעינן שיהיו בין הטבעות לנסים ח' אמות ושם יהיו השולחנות נתונים. והגר"א כתב (בגליון המשניות החדשים) וז"ל נ"ל דהד' אמות מן התחלת השלחנות עד התחלת הנסים כי השלחנות היו בין הנסים כמש"כ בפ"ג על שלחנות של שיש וכו' והיה בין עמוד לעמוד שולחן כי ח' עמודים וח' שולחנות ושולחן אחד לפני העמודים בין הטבעות לעמודים והתחלת שולחן זה רחוק מהתחלת עמודים ד' אמות עכ"ל ולפי"ז מיושב היטיב קושיית התוס' שביומא שהבאתי לעיל בד"ה תולין ודו"ק אולם אינו כן דעת רבינו וכמש"כ שם ולפי דעת רבינו נמי מיושב קושיית התוס' כי אחר שהשלחנות סמוכים הם לנסים מיקרי בין הנסים.

ושם שוחטין וכו'. פ"ד דתמיד מ"א ומ"ה פ"ג דמדות ועי' סוכה נ"ו א' ועי' לקמן פ"א מהל' תמידין ומוספין הי"א.

הלכה טו

והכבש שלשים. אע"ג דהכבש היה ארכו ל"ב אמה כמו שנתבאר לעיל פ"ב ה"ג מ"מ כתב כאן שלשים לפי שלא היה אוכל בקרקע רק ל' אמה והיו פורח על אמה יסוד ועל אמה סובב וכמו שנתבאר שם ודע שכתב הגר"א וז"ל (במ"ג פ"ג דמדות) וכבש היה ל"ב באורך הקרקע אבל בשפועו היו טפי עכ"ל וכיוון בזה ליישב קושיא שהובא בצאן קדשים ובחי' פנים מאירות בזבחים ס"ג א' יעו"ש היטיב מש"כ בזה.

הלכה טז

צפוני של וכו'. דע כי בספרי רבינו שלפני הוא בהלכה ט"ו והלכה ט"ז מתחילה מתיבות כל המרובע וכו' ובאמת אין לו שחר לכן סדרתי כאשר הוא לפניך.

הזה הוא וכו'. פסק כרבי משום דביומא ל"ו א' ובזבחים כ' א' מהדר לאוקמי מתניתין כוותיה ועוד מדהוצרך הברייתא לסיים הכל מודים מבין החליפות ולפנים שהוא פסול משמע מזה דהלכה כרבי ועי' תו"כ ויקרא פ"ז. ובירושלמי פ"ג דיומא ה"ז איתא שם ברייתא זו בטעות וצריך להגיה כמו דהובא בש"ס שלנו ובתו"כ והתימה על הקרבן עדה איך לא הרגיש בזה וע"ע בתוספתא פ"ו דזבחים וגם שם איתא בטעות וצריך להגיה כאשר היא בש"ס שלנו יעו"ש היטיב ודו"ק (ומכותל האולם המזרחי ולפנים לצד דרום ולצד צפון מיקרי מן החליפות ולפנים ופסול ועי' לעיל פ"ד ה"ה).

הלכה יז

בעזרת ישראל וכו'. יומא י"ט א' ומדות פ"ה מ"ג (וכן הוא בספר שבט יהודה) ויש בזה חילופי גירסאות ורבינו תפס כגי' הש"ס ביומא שם.

נותנין מלח וכו'. עי' תוס' מנחות כ"א ב' ד"ה בלשכת המלח וכו' שהעלו דשם לא היו מולחין כלום כי אם משם היו לוקחין למלוח קרבנות ועורות אבל לא היו מולחין כלום שמה ועי' לקמן פ"ה מהל' איסורי מזבח הי"ג יעו"ש היטיב ובלח"מ שם וע"ע בתוספתא דמנחות פ"ו יעו"ש ואי"ה לקמן שם יבואר מזה.

לשכת הפרוה. עי' יומא ל"ה א' ברש"י שפי' דהיה מכשף אחד ושמו פרוה והוא בנאה יעו"ש וכן פירש הרע"ב והר"ש כאן במדות אבל רבינו כתב בפי' המשנה כאן כמו שפי' התוס' ביומא בשם הערוך יעו"ש וע"ע בר"ש כאן מש"כ בבאור מלת פרוה שעל שם עורות הפרים נקראת כן יעו"ש.

קרבי הקדשים וכו'. עי' תוס' יומא י"ט א' ד"ה ששם מדיחין וכו' שהקשו והא על שולחנות של שיש היו מדיחין ותירצו דהקרבים שיש בהן הרבה פרש היו מדיחין בלשכת המדיחין יעו"ש וכ"כ המפרש בפ"ד דתמיד ושם חילק בין כרס

לשאר קרביים ודלא כתוס' שם שכתבו לחלק בין בשר שמדיחין על השולחנות ובין קרביים שמדיחין אותן בלשכת המדיחין יעו"ש דבשקלים פ"ו ובתמיד ל"א ב' מבואר דבשלחנות שבמטבחיים מדיחין עליהם הקרביים יעו"ש היטיב ועי' לקמן פ"ו מהל' מעשה הקרבנות כתב רבינו וז"ל הכרס מדיחין אותו בבית המדיחין כל צרכה הקרביים אין פוחתין מג' פעמים ומדיחין אותן על שלחנות של שיש שבין העמודים עכ"ל והיינו כהמפרש וא"כ לכאורה זה שכתב לעיל הי"ד וז"ל ובו שולחנות של שיש שמניחין עליהם הנתחים ומדיחין את הבשר לבשלו עכ"ל ולכאורה הוא כתוס' דיומא וצ"ל דלאו דווקא הוא ושוב ראיתי כן להתוס' יו"ט מ"ג פ"ה דמדות (ואולם מש"כ שם בשם המפרש לפרק ד' דתמיד דהקרביים היו מדיחין פעם אחת בצינעא בלשכת המדיחין וג' פעמים בשלחנות של שיש יעו"ש היטיב לא מצאתי כן במפרש רק בפסקי תוס' דמדות סי' כ"ג) וכ"כ הגר"א שם יעו"ש.

וחצייה היה וכו'. כ"ה ביומא כ"ה א'.

בגולה. ר"ל בגלגל וע"ש כן נקראת בור הגולה ודלא כרש"י שפי' ביומא שעל שם שבני הגולה כרוהו להבור הזה לכן נקראת בשם זה יעו"ש וע"ע בעירובין ק"ד א'.

והיא הנקראת לשכת וכו'. וכ"כ ג"כ הר"ש והוא על פי מסקנת הש"ס ביומא י"ט א' ואל זה כיוון רבינו בפי' המשניות במדות שם יעו"ש ועי' ירושלמי דיומא פ"ק ה"ה וז"ל ע"ג שער המים היתה וסמוך ללשכתו היתה עכ"ל וכתב הקרבן העדה וז"ל ע"ג שער המים היתה לשכת בית אבטינס וסמוך ללשכתו דהיינו לשכת פרהדרין היא היתה סמוכה ללשכת בית אבטינס עכ"ל ופי' תמוה במש"כ דלשכת בית אבטינס היתה ע"ג שער המים וכי ע"ג שער המים היה שום לישכה והלא אצלה היתה הלישכה. וביותר תמוה מש"כ כי היא היתה סמוכה ללשכת פרהדרין והא חד הוה בצפון וחד הוה בדרום וא"כ איך סמוכה ללשכת פרהדרין לכן נ"ל ברור כי כוונתו להביא הברייתא דהיה לו לשכה בדרום אצל שער המים והביא זה אמשנה דלשכת בית אבטינס להורות כי היא היתה בדרום וממילא מבואר דלשכת פרהדרין הוי בצפון (והא דקאמר ע"ג שער המים היתה היינו ר"ל טבילה קמייתא של יוה"כ היתה ע"ג שער המים) וע"ז סמך רבינו כאן דכתב דפרהדרין היתה בצפון ובזה מיושב בפשיטות מה שתמה הלח"מ בפ"א מהל' עבודת יוה"כ ה"ז יעו"ש אמנם גם תירוץ הלח"מ הוא נכון יעו"ש. וע"ע יומא י"א א' דמשמע קצת דלשכת פרהדרין היה במזרח אצל שער ניקנור אמנם רבינו בפ"ו מהל' ס"ת ומזוזה ה"ו היה לו גירסא אחרת בזה יעו"ש היטיב.

והוא לשכת וכו'. במ"ד פ"ק דמדות לא נזכרו איזה בימין ואיזה בשמאל רק רבינו כתב זה מסברא על ראשון ראשון ועל אחרון אחרון.

פרק ו

הלכה א

בשתים עשרה וכו'. כ"ה יומא ט"ז א' מדות פ"ג.

הלכה ב

בחמשה עשר וכו'. יומא שם וסוכה נ"א ב' ובמדות שם מ"ה.

הלכה ג

במעלה גבוה וכו'. יומא שם ובמדות שם מ"ו (ועי' מש"כ לעיל סי' א' ס"ק י"ז במש"כ שם).

הלכה ד

בשוה. מש"כ דבין המזבח והאולם היה הקרקע בשוה עי' לעיל פ"ד ה"ט מש"כ מזה יעו"ש היטיב.

חצי אמה ושלחה חצי אמה. כתב מר"ן וז"ל ויש לגמגם ע"ז שהרי שנינו בפ"ב דמדות כל המעלות שהיו שם רום מעלה חצי אמה ושלחה חצי אמה חוץ משל אולם הרי שמעלות האולם לא היו במדה זו וה"ר עובדיה כתב רום מעלה חצי אמה ושלחה אמה וכו'. וכך גריס ה"ר שמעיה ולגירסת רבינו קשיא בין האולם ולמזבח כ"ב אמה וי"ב מעלות היו שם רום מעלה חצי אמה ושלחה חצי אמה עכ"ל וכוונתו בשלמא לפי' הר"ש אתי שפיר דהמקום שבין המזבח והאולם משכו היה מחזיק כ"ב אמה ולכן היו בשיעור אותו מקום כ"ב אמה אבל לפי' רבינו קשיא. ואם כן הוא כוונת מרן א"כ לק"מ דרבינו מפרש דמה דאיתא שם בפ"ג מ"ו החשבון מהרובדים לא קאי על המעלות כלל רק על כותל האולם מבחוץ וכמו שהארכתי בזה בפ"ד ה"ט וכן רמז הכא במש"כ דבין האולם ולמזבח היו שוה לקרקע המזבח וכמש"כ לעיל בד"ה בשוה והבן. והנה ביומא ט"ז א' איתא כך בין האולם ולמזבח כ"ב אמה וי"ב מעלות היה שם רום מעלה חצי אמה ושילחה חצי אמה והיינו כדעת רבינו. והתוס' ישנים כתבו שם דט"ס הוא וצ"ל ושילחה אמה וראייתם מהך מ"ג פ"ב יעו"ש היטיב אבל על כרחך צ"ל דרבינו ל"ג הך חוץ משל אולם דהא באותה משנה גופה כתב רבינו בפי' וז"ל ועוד יתבאר בפרק השלישי שמעלות האולם רום מעלה חצי אמה ושילחה חצי אמה עכ"ל וכיון דקאי באותו משנה וכותב כן מסתמא ל"ג לה.

בשוה. וכ"כ בס' שבט יהודה ועי' מש"כ לעיל פ"ד ה"ג יעו"ש.

הלכה ה

שתים ועשרים וכו'. כ"ז מבואר ביומא שם ובפי' רבינו למשניות מדות פ"ב מ"ד ה'.

הלכה ו

לעזרת הנשים וכו'. כ"ה פ"ב דמדות מ"ו יעו"ש.

היו הלוים וכו'. עי' ערכין י"א ב' י"ג ב' (ועי' תוס' סוכה נ"א א' ד"ה שעליהן וכו') וע"ע שם ד' א' ומגילה ג' א' יעו"ש היטיב וביומא נ"ג א' ובחגיגה ט"ז א' ויומא כ' ב' ובר"ה ל"א ב' ובמ"ר פתיחתא דאיכה רבתי בד"ה פתח ר"י משא גיא חזיון וכו' וע"ע בספרי קרח פיסקא קט"ז ובמ"ר נשא פ"ז ופט"ו ועי' ירושלמי פ"ג דהוריות ובנזיר פ"ז ה"א ושקלים פ"ה ה"א. והנה תמצא מקומות שנקרא מקום שהכהנים עומדים ופעמים שנקרא מקום שהלוים עומדים. ולכן נ"ל פשר דבר כי דוכן הוא האיצטבא שעומדין עליה ועיקרה הונח על הדוכן שבין עזרת ישראל לעזרת כהנים מקום שהלוים עומדים עליו בכלי שיר ולכן הושאל ג"כ למקום שהכהנים עומדים עליו לברך את העם וכן הושאל אח"כ שם זה להפוסקים שקורין למה שהכהנים עומדים לברך את העם בשם דוכן ומיושב בזה מה שתמה התשבי שרש דכן יעו"ש היטיב ועי' בר"ש שכתב וז"ל (בפ"ב דמדות מ"ו) ודוכן הכהנים לברך את העם קבוע בה בתחלת עזרה שלהן וכן נאה ברכת כהנים בראש עזרתם ושל לוים בראש עזרתם וישראל ביני וביני יעו"ש והדבר תמוה וכי היכן היתה עזרה ללוים ואולי בהתחלת שער הר הבית ששם מתחיל מחנה לויה כדאיתא לקמן פ"ז הי"א אבל כמה הדבר דחוק ולמה יגרעו הלוים מישראל שמחיצתם יהיה חוץ למחנה ישראל דישראל יהיה האמצעים בין כהנים ללוים ועוד דהכהנים ברכו ברכת כהנים על מעלות האולם כדאיתא לקמן בפ"ו מהל' תמידין ומוספין ה"ה וע"ע לקמן פ"ג מהל' כלי המקדש ה"ג יעו"ש. ובפרט כי במ"ר נשא ז' מבואר כרבינו ועי' לקמן פ"ג מהל' כלי המקדש ה"ג מהתוספתא דשם קצת ראיה לר"ש וע"ע במ"ר בהעלותך פט"ו.

הלכה ז

בקדש ופתוחות וכו'. עי' פסחים פ"ה ב' פ"ו א' ובמע"ש פ"ג מ"ח ובפי' רבינו שם.

שהגגות והעליות וכו'. ואפי' הגג של היכל לא נתקדש רק להניח עליו כלי קדש כמבואר בפסחים שם. וכתב הרש"א במכות י"ב א' דדווקא בקדושת עזרה לא נתקדשו אבל בקדושת ירושלים נתקדשו יעו"ש היטיב על תוס' שם ד"ה אילן וכו'. וצ"ע שזה היפך מה שמבואר שם בפסחים דפריך שם איני והאמר רב משום ר' חייא כזיתא פיסחא והלולא פקע איגרא מאי לאו דאכלי באיגרא ואמרי באיגרא לא דאכלי בארעא ואמרי באיגרא עכ"ל אלמא דגם בקדושת ירושלים לא נתקדשה וצ"ע בזה (שוב מצאתי במל"מ

פי"א מהל' שגגות ה"ד שהשיג עליו בזה) לכן נ"ל דכוונת התוס' דאילן לא דמי לגג דהגג מפסיק הוא ורשות אחרת היא משא"כ אילן אע"ג דענפים מרובין מ"מ הוא בטל לאויר ואויר ירושלים כירושלים דמי וצ"ע (שוב ראיתי כן במהר"ם לובלין שפי' כן) א"נ י"ל שכוונתם לחלק בין קדשים קלים למע"ש דבמע"ש הקילו וכמש"כ הריטב"א שם בשמם יעו"ש (ובזה מיושב מה שתמה מרן בספ"ב מהל' מע"ש על מש"כ רבינו דהחלונות ועובי החומה כלפנים ותמה מרן דהא מוקמינן לה בבר שורא יעו"ש אמנם לפי"ז לק"מ דיש לחלק בין קדשים למע"ש) והבן (ועי' פסחים פ"ו א' דעליית ההיכל נתקדשה יעו"ש ועי' לקמן פ"ח הכ"ג.

הלכה ח

אבל אין וכו'. כ"ה מסקנת הש"ס בזבחים נ"ו א'. ומטעם זה אני תמה על מש"כ רבינו בפי' המשניות בפ"ג דמע"ש וז"ל (במ"ח) ותועלת היותם קדש כדי שיהיה מותר לאכול בהם קדשי קדשים ולשחוט בהם קדשים קלים ומי שנכנס שם טמא חייב קרבן כמו שיתבאר בשבועות ואילו היו חול היה דינם ודין ירושלים שוה ולא היו הם חייבות בדין מאילו הדינין עכ"ל והא אסיקנא כאן דאין שוחטין בהם קדשים קלים ואין חייבים עליהם משום טומאה ואולי אפשר לדחוק דהוא קאי שם על פתוחות לחול ובנויין בקדש ומיירי מגגותיהן אבל דברי הר"ע ברטנורא שם א"א ליישבן כלל וצע"ג. ועי' תוספתא פ"ב דמע"ש לפי גי' הגר"א וז"ל לשכה בנויה בקדש ופתחה לחול תוכה חול וגגה קדש אין אוכלים בה קדשי קדשים ואין שוחטין בה קדשים קלים ואין חייבין עליה משום טומאה. בנויה לחול ופתחה לקדש אע"פ שאין מקיימין כן תוכה קדש וגגה חול אוכלים בה קדשי קדשים ואין שוחטין בה קדשים קלים ואין חייבין עליה משום טומאה. בנויה בקדש ופתוחה לחול ולקדש כלה קדש. בנויה לחול ופתוחה לקדש ולחול כלה חול בנויה בקדש ובחול ופתוחה לקדש ולחול כגון בית המוקד תוכן וגגותיהן מכנגד הקדש קדש ומכנגד החול ולחול חול עכ"ל והא דקאמר תוכן וגגותיהן קדש מיירי על כרחך בשגגותיהן שוים לקרקע עזרה והא דקאמר כגון בית המוקד לדוגמא בעלמא נקטיה דהיתה חציה פתוחה בקדש וחציה פתוחה לחול דאי לאו הכי וכי עדיף מכולה בנויה בקדש ופתוחה לקדש דגגים לא נתקדשו ואולי מיירי לענין שיהי' מונחים עליו כלי שרת (וכנ"ל בד"ה שהגגות) ועיי"ש בר"ש שהביא תוספתא זו יעו"ש גי' שלו ומש"כ עליו (ולפענ"ד הייתי מגיה בתוספתא דכצ"ל אוכלים בה קדשי קדשים ואין שוחטים שם קדשים קלים וחייבין עליה משום טומאה ועיי"ש בזבחים דהכי מייתי ברייתא זו רק דלבסוף מגיה שם והבן) ובירושלמי במע"ש שם איתא כך וז"ל א"ר יעקב בר אחא

כיני מתניתין תוכן קדש וגגותיהן חול מכנגד הקדש ולקדש קדש מכנגד החול ולחול חול בנויות בקדש ופתוחות לקדש ולחול תוכן קדש בנויות בחול ופתוחות לקדש ולחול תוכן חול עכ"ל והגיה שם המפרש דכצ"ל כיני מתניתין בנויות לחול ופתוחה לקדש ולחול כולה חול בנויות בקדש ופתוחה לקדש ולחול כולה לקודש בנויות בקדש ובחול ופתוחות לקדש ולחול מכנגד הקדש ולקדש קדש מכנגד החול ולחול חול עכ"ל והגיה זו על פי התוספתא.

אמנם הגר"א בשנות אליהו כתב וז"ל ירושלמי תני בנויות בקדש ובחול ופתוחות לקדש תוכן קדש וגגותיהן מכנגד הקדש ולקדש קדש מכנגד החול ולחול חול בנויות בקדש ופתוחות לקדש ולחול כולו קדש בנויות לחול ופתוחות לקדש ולחול כולו חול כצ"ל שם הרי ז' בבות ג' במתניתין וד' בברייתא עכ"ל ובאמת אין בברייתא רק ג' בבות לכן נ"ל להגיה שכצ"ל ומכנגד החול ולחול חול בנויות בקדש ובחול ופתוחות לחול תוכן חול וגגותיהן מכנגד הקדש ולקדש קדש מכנגד החול ולחול חול בנויות בקדש וכו' וכללו של דבר לענין תוכן תלוי אם פתוח לקדש קדש אם פתוח לחול חול ובפתוח לקדש ולחול תלוי אם בנוי בקדש הרי תוכן קדש ואם בנוי בחול הרי תוכן חול. ולענין גגות תלוי בבנוי בקדש אם בנוי בקדש ה"ז קדש אע"ג דפתוח לחול ואם בנוי בחול ה"ז חול אע"ג שפתוח לקדש. וכן בפתוח לזה ולזה אם בנוי בקדש הרי גגן קדש ואם בנוי בחול הרי גגן חול ובבנויות בזה ובזה מה שכנגד הקדש קדש ומה שכנגד החול חול בין בפתוח לזה ולזה בין בפתוח לזה או לזה ודוק היטיב (שוב פקח ה' עיני ומצאתי בשנות אליהו הראשון ד' לבוב בסופו בלוח השמטות כמש"כ והגהתי ונהניתי ולא יפה עשו המדפיסים החדשים שהשמיטו זאת).

ולפענ"ד הקצרה א"צ בירושלמי שום הג"ה וה"פ דבמשנה קתני ג' בבות. בבנויות בקדש ופתוחות לחול תוכן חול וגגותיהן קדש. ובנויות בחול ופתוחות לקדש תוכן קדש וגגותיהן חול. ובבנויות לזה ולזה ופתוחות לזה ולזה מה שכנגד הקדש קדש ומה שכנגד החול חול. ומינה שמעינן דבתוכן הלך אחר הפתיחה ובגגותיהן הולכין אחר הבנין וקמוסיף עוד אם בנויות בקדש ופתוחות לזה ולזה תוכן קדש ובנויות בחול ופתוחות לזה ולזה הרי זה תוכן חול וה"פ דהירושלמי במתניתין תני דין דתוכן קדש וגגותיהן חול ודין דמכנגד הקדש ולקדש קדש ומכנגד החול ולחול חול וצריך עוד להוסיף שני דינין הנך דתוספתא בנויות בקדש ופתוחות לקדש ולחול דתוכן קדש ובנויות בחול ופתוחות לקדש ולחול דתוכן חול (ואי לא מסתפינא אמינא שכצ"ל בירושלמי כיני מתניתין תוכן חול וגגותיהן קדש תוכן קדש וגגותיהן חול מכנגד הקדש ולקדש וכו' ודו"ק) ותמהתי

על רבינו שלא כתב מזה כלום שוב ראיתי בשער המלך שהרגיש בזה וכתב דזה נלמד מלעיל פ"ה הי"ז והנה לפי מאי דמסקינן כאן דבלשכות הפתוחות לקדש אין שוחטין בהן קדשים קלים א"כ הא דקאמר בזבחים נ"ח א' וכ"ת דעביד מחילות בקרקע ושחיט בהו וכו' והא אפי' תימא דבפתוחות לעזרה מ"מ לא אתי שפיר וכדמסקינן בזבחים נ"ו א' ובירושלמי פ"ג דמע"ש בהלכה הנ"ל וצ"ל כמש"כ לעיל (בסי' א' ס"ק ל"ג) דמיירי על קרקע העזרה תחת המזבח יעו"ש היטיב. אבל י"ל דמחילות הפתוחות לקדש כשר נמי לעבודה כדמוכח בתוס' דפסחים ס"ז ב' בד"ה מחילות וכו' יעו"ש היטיב ודו"ק.

ולענין אם מותר לישב בלשכות הבנויות בחול ופתוחות לקדש עי' תוס' יומא ח' ב' ד"ה דאי ר"ח וכו' וביומא כ"ה א' ד"ה אין וכו' דכתבו לאיסור ועי' ברש"א שם שכתב דמהתם אין ראיה כ"כ יעו"ש דדילמא לפי שחציה היתה בנויה בקדש. והשער המלך השיג עליו דא"כ מאי הוכיח דהיתה בנויה חציה בקדש דילמא היתה בנויה בחול ופתוחה לקדש יעו"ש היטיב ועי' מש"כ עליו בס' יד דוד ביומא שם. ולא רציתי להאריך בזה כי אין נפק"מ לדינא.

הלכה ט

להר הבית חול וכו'. פסחים ס"ז ב' פ"ו א' ועי' תמיד כ"ז ב' ושם פי' המפרש וכן שם כ"ו א' דלא נתקדש אפי' בקדושת הר הבית יעו"ש היטיב וכן מוכח ברש"י פסחים פ"ו א' יעו"ש היטיב וע"ע בתוס' יומא ו' א' ד"ה מביתו יעו"ש היטיב ועי' בשער המלך מש"כ בזה יעו"ש היטיב.

כלפנים וכו'. כתב הראב"ד ע"ז וז"ל א"א אף אלו בעשויים שוים לקרקע העזרה ומשכחת להו בבר שורא עכ"ל ובאמת כ"ה מסקנת הש"ס פסחים פ"ו א' ובירושלמי שם הי"ב יעו"ש. ועי' לקמן פ"ט מהל' קרבן פסח ה"א מש"כ בזה. וע"ע זבחים נ"ו א'. (וע"ע לקמן הי"ב מש"כ בזה).

הלכה י

מוסיפין וכו'. ריש סנהדרין ותוספתא שם פ"ג ושבועות י"ד א' וט"ז א'.

הלכה יא

על פי המלך וכו'. כ"ז מבואר בשבועות שם והא דלא חשיב לה בסנהדרין שם וי"ד ב' ובסוטה מ"ה א' עי' תוס' שבועות ט"ו א' ד"ה שאין וכו'.

ובאורים ותומים וכו'. עי' בתוס' שהקשו בשבועות ט"ו א' ד"ה וכן תעשו וכו' דהא במשכן לא הוו או"ת וכי נשאלו באו"ת לעשות משכן הלא קודם שנתכהן אהרן ע"י המילואים נעשה המשכן יעו"ש שנשארו בתימה. ויש ליישב דלא היו צריכים להמלך

ולעשות משכן רק לקדש העזרה ואולי באמת ביום השמיני למילואים נמשח אהרן מתחלה ואח"כ קדשו העזרה. אף דבמילואים (ויקרא ח') כתיב דמשח את המשכן ואת כל אשר בו ואח"כ משח את אהרן מ"מ י"ל דלא בעינן משיחה דווקא דהכהנים גדולים מזמן יאשיהו ואילך יוכיחו שלא היה בהן משיחה כלל ומ"מ נתקדשו רק דבעינן לכל הפחות ריבוי בגדים ואהרן נתרבה בבגדים קודם משיחת המשכן ועוד י"ל כמש"כ התוס' בשבועות שם בד"ה אין עזרה וכו' כיון דבהדי הדדי קאתו לית לן בה וה"נ הוי בהדי הדדי ועיי"ש עוד בתירוץ בתרא דתוס' דכיון דא"א לית לן בה יעו"ש.

ומש"כ רבינו דמשה מלך היה. וכן היה במקום ע"א זקנים כדאיתא ברש"י סנהדרין ט"ז ב' ד"ה כן תעשו וכו' ובתוס' ד"ה את תבנית וכו' וע"ע בחי' הרשב"א בשבועות ובחי' הר"ן שם מש"כ בשם ר"י אבן מיגאש יעו"ש היטיב.

הלכה יב

שתי תודות. כתב רש"י בשבועות ט"ו א' דמנחמיה בן חכליה גמרינן עכ"ל ובאמת כ"ה בכל הסוגיא שם והרשב"א כתב שם וז"ל שתי תודות במקום מילואים וכ"כ ר"ח ז"ל ואני תמיה והלא במילואים לא היה חמץ שכל המנחות באות מצה חוץ מחמץ שבתודה ושתי הלחם וא"כ תמיה איך העמיד חמץ שבתודה וצ"ע עכ"ל ולענ"ד יותר תמוה הא התודה אינה מקדשת אלא העיר ולא העזרה והתם במילואים הוי עזרה ובעינן שירי מנחה כדלקמן וצ"ע.

והולכים בי"ד אחר וכו'. דע דבשבועות י"ד א' במשנה שם איתא כך וז"ל ובי"ד מהלכין וב' תודות אחריהם וכל ישראל אחריהם עכ"ל ושם ט"ו ב' איתא למימרא דבי"ד קמי תודה אזלי והכתיב וילך אחריהם הושעיה וחצי שרי יהודה ה"ק בי"ד מהלכין ושתי תודות מהלכות ובי"ד אחריהם עכ"ל מבואר כדברי רבינו אמנם הגר"א בהגהותיו על הש"ס כתב וז"ל אחריהן נמחק ובי"ד נמחק ונ"ב וכל ישראל עכ"ל והנה מש"כ אחריהן נמחק לכאורה נעלם כוונתו על מאי קאי וצ"ל דהג"ה הראשונה קאי על המשנה דבאמת קשה לשון המשנה דהא תני בהדיא ובי"ד מהלכין וב' תודות אחריהן ובגמרא משני דבאמת היה להיפך דתודות קדמי ובי"ד אזלי אחריהן לכן הגיה ומחק תיבת אחריהן במשנה וכצ"ל ובי"ד מהלכין וב' תודות וכל ישראל אחריהם ומאי דמקשה הש"ס למימרא דבי"ד קמי תודה אזלי והכתיב וכו' י"ל דהכי מקשה מדתני ובי"ד מהלכין מקודם ואח"כ נקיט ומני וב' תודות וכל ישראל אחריהם משמע דקדמי בי"ד ואזלי והא כתיב וילך אחריהם וגו' כן נראה לכאורה. אך לפי"ז יש לעיין למה מחק תיבות ובי"ד והגיה במקומו וכל ישראל (הן אמת כי לפי מש"כ שהש"ס אינו מגיה המשנה

רק מפרשה וא"כ הא במשנה איתא וכל ישראל אחריהם לכן הגיה הגר"א כן. והנה יש לכאורה קצת הכרח לזה כי יש לדייק בקרא דכתיב וילך אחריהם הושעיה וכו' והא תודות לשון נקבה הוא כדכתיב ואעמידה שתי תודות גדולות וגו' והו"ל למיכתב וילך אחריהן אלא ודאי דאחריהם אבי"ד קאי וה"ק התם ואעלה את שרי יהודה מעל לחומה ואעמידה שתי תודות גדולות ותהלוכות לימין וכו' היינו שלקח את שרי יהודה והם הבי"ד והעלום מעל לחומה ושוב אמר דאחר הבי"ד הלכו הושעיה וחצי שרי יהודה. הם מכלל כל ישראל אחריהם שהבי"ד הלכו בשוה עם התודות ויתר השרים שלא היו מבי"ד נתחלקו לשנים ומחצה מהם הלכו עם הושעיה אחר הבי"ד ושם כתוב ועזרא הסופר לפניהם אולי לפי שהיה ראש בי"ד והוא הלך בראש כולם אמר שהוא ובי"ד הלכו לפני חצי השרים והם הלכו עם התודה האחת בשוה. ושוב אמר והתודה השנית וגו' ואני אחריהם וחצי העם וגו' אלמא דהעם הלכו אחריהם אבל הבי"ד הלכו בשוה עם התודות ועכשו אתי המשנה כפשוטה וה"ק דהב"ד היו מהלכין וכן התודות מהלכין בשוה עם הבי"ד אבל כל ישראל הלכו אחריהם (ודלא כס"ד מתחלה דהבי"ד היו מהלכין תחלה והתודות וכל ישראל אחריהם אחרי הבי"ד) כן נראה לענ"ד ליישב דבריו הקדושים אם לא נפל בהן ט"ס. אבל רבינו אזיל בתר נוסחא דידן.

אך יש לעיין למה השמיט הא דכל ישראל אחריהן הנשנה במשנה בהדיא. ואולי י"ל דס"ל לפי המסקנא דש"ס דצ"ל ובי"ד אחריהם וכל ישראל לא נזכרו כאן כלל וצ"ע בזה. והנה צ"ל לדעת הגר"א הא דקאמר הש"ס מ"ד זו אחר זו הפנימית הך דמקרבא לבי"ד צ"ל הך דמקרבא לכל ישראל. אבל יש לעיין קצת הא בקרא דאייתית לעיל מבואר דחצי העם הלכו אחר הראשונה וחצי השנית הלכו אחר השנייה וא"כ איך שייך לומר הפנימית דמקרבא אל הבי"ד או אל העם (ולפי"ז י"ל דהיה קשה לו להגר"א הא דכתיב וילך אחריהם וכו' אחריה הו"ל למיכתב ור"ל אחר אחת מהנה) הא למ"ד זה אחר זה הלכו א"כ היתה הולכת האחת תחלה ואחריה חצי העם ואח"כ הלכה השניה ואחריה חצי העם ולמ"ד זו אצל זו א"כ הלכו התודות ואחריהם הבי"ד וכל ישראל או הבי"ד הלכו עם התודות בשוה ואחריהם כל ישראל וא"כ איך כתב רש"י ז"ל וה"ק הך דמקרבא לחומה שהיא פנימית ממוצעת בין העם לחומה. הך דמקרבא לבי"ד ההולכת אחרונה עכ"ל ובאמת לולי דברי רש"י ז"ל הפי' בפשט הסוגייא אתי שפיר בהא דקאמר הפנימית דמקרבא אל החומה אבל הך דקאמר דמקרבא לבי"ד יש לעיין בזה גם יש לעיין במה דנחלקו שם אם הלכו זו אצל זו או זו אחר זו ורבינו פסק כמ"ד זו אחר זו והא בנחמיה שם כתיב בהדיא והתודה השנית ההולכת למואל ואני אחריהם וכתב שם רש"י וז"ל

תודה אחרת שהיתה שנית לחברתה אותה הולכת נגד חברתה בשוה ולא זו אחר זו עכ"ל ואולי י"ל כי מול נופל כל שהוא נגד חבירו וכן בזה לאחר זה כיון שהם בשורה אחת נקרא מול סוף דבר אני נבוך בזה וה' יאיר עיני.

ואיך היה ההילוך עי' תוס' פסחים פ"ה ב' ושבועות שם בתוס' אם היו מבפנים לחומה או מבחוץ לחומה ובמקרא משמע שהלכו על עובי החומה ממש וכ"כ התוס' שם ושם במסקנתם דלפי המסקנא שמיירי בבר שורא אה"נ דהלכו על עובי החומה ובאמת יש לעיין ולפי ההו"א דמיירי בחומה גבוהה וכי לא יתכן להיות חומה רחבה שיהיו הולכין עליה ובהיות כן יש לתמוה לכאורה על מאי דמקשה הש"ס בפשיטות בפסחים על מ"ד גגות ועליות לא נתקדשו מהא דעובי החומה כלפנים ומאי קושיא כיון דהלכו עליה וקדשוה ובחומת העזרה פשיטא דלק"מ כמו דמשני הש"ס לעיל מזה מהיכל לותיב איניש שאני הכא דכתיב הכל בכתב מיד ה' עלי השכיל יעו"ש וה"נ עזרת ישראל כיון דמה"ת צריך לעשות חצר למקדש כמש"כ פ"א ה"ה א"כ וודאי דכותלי עזרה מקודשים (ולפי"ז מיושב היטיב מאי דלא כתב רבינו בסעי' ט' דמיירי בבר שורא משום דמיירי כאן בדיני עזרה ובעזרה באמת מקודשות הכותלים) אבל גם מחומת ירושלים יש לעיין מאי קושיא אה"נ מאי דקדשו קדשו ואולי י"ל דאה"נ רק מקשה מהא דמשמע שם דהעובי החומות של הבתים דירושלים דינם כלפנים ונתקדשו וצ"ע לפי"ז על רבינו לקמן בפ"ט מהל' קרבן פסח וכבר כתבתי לעיל ה"ז יישוב על מש"כ רבינו לעיל בספ"ב דמע"ש. סוף דבר אני נבוך מאד בעניינים הללו כי לכאורה היה נ"ל לחלק בין מקום שיש חלל תחתיו כמו גג ועלייה או דבר אטום כמו כותל ועמוד אבל מהש"ס לא משמע כן וצע"ג.

וע"ע שם בשבועות ט"ו ב' וז"ל ת"ר שיר של תודה בכנורות ובנבלים ובצלצלים על כל פינה ופינה ועל כל אבן גדולה שבירושלים אומר ארוממך ה' כי דליתני וכו' ושיר של פגעים וי"א שיר של נגעים וכו' ואומר יושב בסתר עליון בצל שדי יתלונן עד כי אתה ה' מחסי עליון שמת מעונך וחוזר ואומר מזמור לדוד בברחו מפני אבשלום בנו ה' מה רבו צרי עד לה' הישועה על עמך ברכתך סלה עכ"ל הגמ' וכתב רש"י וז"ל ת"ר שיר של תודה היו אומרים שם בכנורות ומהו שיר של תודה מזמור לתודה. ארוממך ה' וגו' היא מזמור שיר חנוכת הבית לכך אומר אותו. ושיר של פגעים יושב בסתר עליון ולפי שאמרו משה בהקמת המשכן דכתיב ויברך אותם משה ומה בירכן וכו'. ואומר ה' מה רבו צרי לפי שנאמר בו רבים אומרים לנפשי אין ישועתה לו באלהים סלה שהיו מתלוצצים בשרי יהודה ובנימין וכו' יעו"ש היטיב. ורבינו השמיט הא דמזמור לתודה וכן הא דשיר של פגעים. והנה הא דמה רבו צרי פשוט הוא וכמש"כ מר"ן דזה לא היה שייך רק בזמן

נחמיה שהיו שם צרים רבים וכמש"כ רש"י וכ"כ מרן. וכן זה שייך ג"כ בשיר של פגעים ודלא כרש"י שכתב הטעם משום דמשה אמרו רק עיקר הטעם כמש"כ תוס' ד"ה עד כי אתה וכו' ובאמת דברי רש"י כבר הניח הרש"ל בחכמת שלמה וכן הב"ח בהגהותיו בצ"ע יעו"ש היטיב דא"כ הו"ל לומר ויהי נועם (וכמו דאיתא בתוספתא דמנחות פ"ז ובתו"כ פרשת שמיני יעו"ש) וכ"כ התוס' יו"ט ועי' במל"מ ג"כ. והא דהשמיט מזמור לתודה עי' במל"מ שכתב דרבינו מפרש דהא דקאמר שיר של תודה לא קאי כלל אמזמור לתודה רק ה"ק דהשיר שהי' אומרים אז על התודה היו אומרים בכנורות וכו' ומהו השיר מפרש וקאמר ארוממך ה' וגו' יעו"ש ונ"ל ראיה דהא אין אומרים שירה כ"א על קרבן ציבור הקבוע לו זמן כדאיתא לקמן פ"ג מהל' כלי המקדש ה"ב ופ"ו מהל' תמידין ומוספין ה"ח (ורק על בכורים אומרים שירה כדאיתא בפ"ד מהל' בכורים הי"ז יעו"ש) ואף שהתוס' בע"ז כ"ד ב' ד"ה מזמורא יתמא וכו' כתבו כרש"י ותמוה הוא ואף דיש לדחוק דבשעת סמיכה על התודה צריך לומר דברי שבח והודיה כדאיתא לקמן פ"ו מהל' איסורי מזבח הט"ו יעו"ש מ"מ לרבינו לא משמע כן מדקאמר שיר של תודה לא משמע ליה על מאי דאומר בשעת סמיכה. ודע כי בריי"ף פ"ק דברכות ובראש"ש סי' ו' שם ליתא כלל להך דשיר של תודה יעו"ש היטיב וי"ל דכך היתה גירסת רבינו וק"ל.

ודע דהגר"א כתב שם בהגהותיו וז"ל עליון שמת מעונך נמחק מזמור לדוד בברחו מפני אבשלום בנו נמחק על עמך ברכתך סלה נמחק עכ"ל וטעמו כי כן הוא בריי"ף וראש"ש שם וכ"מ ברש"י ד"ה ואומר ה' מה רבו וכו' ובתוס' ד"ה עד כי אתה ה' מחסי וכו' ועי' בטור ושו"ע או"ח סי' רל"ט יעו"ש היטיב.

לחם תודה אחת וכו'. ובמשנה מבואר שם דהפנימית נאכלת והחיצונה נשרפת. יפה כתב מרן ז"ל דלפי המסקנא דמסקינן על פי נביא נאכלת ועל פי נביא נשרפת תו ליכא לחלק בין פנימית לחיצונה יעו"ש והכי מבואר בלשון פי' רבינו למשניות כמבואר שם למי שמדקדק בו וכן מורה הלשון נאכלת ונשרפת בלשון בינוני דתמיד הדין כן דעל פי נביא נאכלת ועל פי נביא נשרפת ואין ליתן בה חק קבוע ולא יעבור.

הלכה יג

ואוכלין אותן וכו'. לכאורה מנ"ל דנאכלת דילמא נשרפת כיון דהכל על פי נביא נעשית וכמש"כ בסעי' י"ב. אבל באמת לק"מ דהא אין מביאין קדשים לבית הפסול וא"כ האיך הותר לשרוף קרבן כשר רק משום דכיון דעל פי נביא נשרף שפיר דמי והיינו דווקא היכא דאתמר אתמר והיכא דלא אתמר לא אתמר (ועי' לעיל פ"א ה"י מש"כ ליישב דברי רש"י בזבחים כ"ד א' שכתב דעזרה מקדשין בב' תודות יעו"ש היטיב ועי' ברש"י במגילה

י' א' בד"ה לאו מכלל וכו' שכתב וז"ל סבר לא קידשה לאחר חורבן ולפיכך פירסו קלעים במקום בנין וחזרו וקידשו בתודות ובשיר כדאיתא במס' שבועות עכ"ל ושם א"א ליישב כן ושם יקשה קושיית התוס' דשבועות וצ"ל ע"כ כתירוץ הראשון שבתוס' שם יעו"ש היטיב ויותר נ"ל לומר דמש"כ רש"י שם דמילי מילי נקט במקום הבית פירסו קלעים וגם העיר הוצרכו לקדש בתודות ובשיר ולאפוקי ממ"ד דלא הוצרכו לקדש והיינו למ"ד בכל אלו תנן ועזרא זכר בעלמא הוא דעביד והבן ועי' ברשב"א בשבועות שכתב שאכילה אינה מעכבת ולכן אפי' לא אכלו שירי מנחה ג"כ מתקדשת יעו"ש היטיב. ועי' בסעי' י"א דכאן בעינן נמי מלך וכה"ג ואו"ת וכל הדברים שבעינן בקידוש העיר רק דנפק"מ במקום התודות שבקדוש העיר בעינן הכא שירי מנחות ופשוט.

הלכה יד

אין קדוש וכו'. פסק כרב הונא דשבועות ט"ז א' וכתב מרן דלכן פסק כן משום דס"ל דקדושה ראשונה קדשה לע"ל יעו"ש ולכאורה אין זה מספיק דאכתי אף דקדושה ראשונה קדשה לע"ל מ"מ י"ל דבאחת מאלו די ואף דהש"ס תלי בהכי דהכי איתא שם ר"ה אמר בכל אלו תנן קסבר קדושה ראשונה קדשה לע"ל ועזרא זכר בעלמא הוא דעבד רב נחמן אמר באחת מכל אלו תנן קסבר קדושה ראשונה לא קדשה לע"ל ועזרא קדושי קדיש אע"ג דלא הוו או"ת עכ"ל מ"מ אין מוכרח מזה דהתם הוכרח הש"ס למיתלי אליבא דר"ה דס"ל קדשה לע"ל דאל"כ היך קדשה עזרא ואמטו להכי קאמר דר"נ ס"ל דאה"נ דלא קדשה לע"ל. ונמצא למ"ד לא קדשה לע"ל מוכח על כרחך לומר דבאחת מכל אלו תנן אבל למאן דס"ל דקדשה לע"ל אינו מוכרח דבעינן בכל אלו הן אמת דמאן דס"ל בכל אלו מוכרח לסבור דקדושה ראשונה קדשה לע"ל אבל לא מוכרח איפכא דמאן דס"ל דקדשה לע"ל יסבור דבכל אלו תנן. אבל לאחר העיון אתי שפיר דברי מרן דשם אקשינן לר"נ מהא דאבא שאול דשני ביצעין היו בהר המשחה עליונה לא נתקדשה בכל אלו אלא בעולי גולה בלבד שלא במלך ולא באו"ת וחברים אין אוכלים שם לא קדשים קלים ולא מע"ש וכו' יעו"ש ומשני תנאי היא ופליגי בהך פלוגתא אי קדשה לע"ל ואבא שאול ס"ל דקדשה לע"ל יעו"ש וא"כ חזינן דמאן דס"ל דקדשה לע"ל ס"ל דכל אלו בעינן ורבינו ס"ל דקדשה לע"ל ופוסק כברייתא דאבא שאול ועוד דסתם מתניתין אתי כוותיה דר"ה ור"נ הוכרח להגיה תני בא' מכל אלו והדברים פשוטים וברורים.

לא מלך וכו'. וכ"כ רבינו בפי' המשניות שם וכ"כ רש"י בד"ה ר"ה וכו' ואף דבש"ס לא נזכר זה מ"מ הוזכר שם בברייתא דשני ביצעין וכו' שהובא בס"ק כ"ב ואע"ג דהוה שם זרובבל דהוי פחת יהודא ואי משום דלא הוכתר בכתר מלכות ולא נמשח בשמן המשחה

הא גם מרע"ה היה כן וי"ל דמ"מ איקרי משה רבינו בשם מלך כדכתיב ויהי בישורן מלך משא"כ זרובבל לא נקרא כלל בשם זה ועוד י"ל דבעינן שיהא נשיא שלא יהא אחר על גביו ע"ד דאיתא בהוריות ט' א' וי' א' יעו"ש משא"כ זרובבל היה משועבד ונכנע תחת יד מלך פרס אז.

הלכה טו

אע"פ שאין שם וכו'. עי' מגילה י' א' שבועות ט"ז א' זבחים ס"ב א' ק"ז ב' יעו"ש היטיב ובעדיות פ"ח מ"ו ועי' מרן מש"כ בזה. וכתב הראב"ד וז"ל א"א סברת עצמו היא זו ולא ידעתי מאין לו ובכמה מקומות במשנה אם אין מקדש ירקב ובגמ' אמרו דנפיל מחיצות אלמא למ"ד קדושה ראשונה לא קדשה לע"ל לא חילק בין מקדש וירושלים לשאר א"י ולא עוד אלא שאני אומר שאפי' לר' יוסי דאמר קדושה שניה קדשה לע"ל לא אמר אלא לשאר א"י אבל לירושלים ולמקדש לא אמר לפי שהיה יודע עזרא שהמקדש וירושלים עתידים להשתנות ולהתקדש קדוש אחר עולמית בכבוד ה' לעולם וכך נגלה לי מסוד ה' ליראיו ולפיכך הנכנס עתה שם אין בו כרת עכ"ל. והנה סברת הראב"ד לא נפלאת היא ולא רחוקה וכ"כ התוס' במכות י"ט א' ד"ה ואי סבר וכו' וכ"כ בזבחים ס' ב' בד"ה מאי קסבר וכו' יעו"ש היטיב. וע"ע מגילה י' א' תוס' ד"ה למה וכו'. והנה התוס' בזבחים הביאו ראיה דשילה ונוב לאחר שחרבו בטלה קדושת הבית ולא בטלה קדושת הארץ יעו"ש אבל רבינו ס"ל דלא דמי דהתם הבית בטל אבל א"י לא בטל משא"כ האידנא דבטל א"י לכן קדושת א"י בטלה. והנה התוס' שם בזבחים כתבו ג"כ סברת רבינו דקדושת הבית לא בטל וקדושת א"י בטלה ועיי"ש עוד ס"ב א' ד"ה וא' וכו' יעו"ש היטיב ואייתו ראיה דהא ר' יהושע ס"ל דעגול בעגולים עולה וה"ט משום דתרומה בזה"ז דרבנן והא איהו ס"ל דקדשה לע"ל. ומש"כ התם לחלק משום דס"ל דאינו מקדש רק ששה דברים בלבד וכ"כ שם ע"ג א' ד"ה ר"מ וכו' יעו"ש היטיב כבר כתבו התוס' ביבמות פ"א א' ד"ה והלא אני וכו' דא"כ הו"ל למינקט מילי דאורייתא יעו"ש וע"ע ביבמות שם פ"ב ד"ה ירושה וכו' יעו"ש היטיב ומוכח שם דנפקא לן מהך דאיתא בבתי ערי חומה אע"פ שאין לו עכשיו והיה קודם לכן ועוד כתבו שם הוכחות לסברת רבינו יעו"ש היטיב אבל שם ט"ז א' ד"ה עמון וכו' משמע דלא ס"ל חלוק זה דאל"כ לא היו מוכיחים מידי יעו"ש היטיב ודו"ק וכ"כ עוד בחגיגה ג' ב' ד"ה עמון וכו' יעו"ש היטיב ובמגילה י' א' ד"ה דכו"ע ובמכות א' ד"ה ואי סבר וכו' וזבחים ע"ג א' ד"ה ר"מ יעו"ש היטיב בכל המקומות וע"ע בתוס' שבועות ט"ז א' ד"ה דכו"ע וכו' כתבו ג"כ כחילוק רבינו יעו"ש (וע"ע בראב"ד פי"ב מהל' שמיטה ויובל הט"ז יעו"ש.

והנה לדעת הראב"ד דס"ל דקדושת הבית בטלה ומ"מ לא השיג ארבינו לעיל פרק א' הלכה ד' דעכשו אסורים הבמות א"כ מוכח מזה דס"ל כשיטת הר"ח במגילה י' א' ד"ה ומ"ט וכו' וביותר מבוארת שיטה זו בתוספות זבחים ס' ב' יעו"ש היטיב ועי' בתוס' זבחים ק"ז ב' בד"ה ר"ל וכו' שהניחו בתימה אמאי לא הקשה אר"ל מהך משנה דמקשה מינה במגילה יעו"ש היטיב אמנם לפי שיטת הר"ח לק"מ וגם מה שהקשו התוס' בשבועות ט"ז א' ד"ה תני וכו' שהקשה הא סתם משנה במגילה ובזבחים פ' בתרא דקדושה ראשונה קדשה לע"ל יעו"ש ולשיטת הר"ח ניחא והא דמסיק הש"ס בזבחים ק"ז ב' דר' יוחנן ס"ל דקדושה ראשונה קדשה לע"ל והא לשיטת הר"ח כו"ע מודו בזה כבר ביארו זה בתוס' זבחים ס"א א' יעו"ש היטיב. ועי' לעיל פ"א ה"ב מש"כ מזה) וצ"ע אמאי שתק הראב"ד לעיל פ"ב ה"ד ולקמן פי"ט מהל' מעשה הקרבנות הט"ו והנה י"ל דכללא כייל ומשיג כאן וכוונתו על כל המקומות (א"כ י"ל לא פליג רק אקולא ולא אחומרא וצ"ע דהא מביא חולין בעזרה לגבי שחוטי חוץ) והנה מאי דמייתי הראב"ד דיש דס"ל דאף בירושלים לא קדשה לע"ל. פשיטא דליכא מאן דפליג בהא דהא בשבועות שם כל הסוגייא הוא כך דפליגי במקדש ובירושלים וכן בדוכתי טובי רק דשיטת רבינו (וכן דעת התוס') אפי' למאן דס"ל דבקדושת א"י בטלה הקדושה מ"מ בקדושת המקדש וירושלים לא בטלה וא"כ אזדא השגתו רק דא עקא דהא רבינו כתב בעצמו בפ"ז דמע"ש דאם אין מקדש ירקבו וכמש"כ מר"ן אולם באמת גם זה לק"מ דהא כ' התוס' בזבחים שם ס' ב' דגרסינן אמר רבינא לעולם קסבר קדשה לע"ל והכא במאי עסקינן וכו' דמוכח שם דאף למ"ד קדשה לע"ל מ"מ אין נאכל מע"ש בזה"ז משום דאיתקש לבכור וכ"כ בתמורה כ"א א' ובמכות י"ט א' יעו"ש וכן ראיתי במג"א סי' תקס"א יעו"ש וכ"כ רבינו בפי' בפ"ב דמע"ש ה"א יעו"ש היטיב וכ"ה בטור ושו"ע יו"ד סי' של"א סעי' קל"ב יעו"ש היטיב (וע"ע סמ"ג מ"ע קל"ו שכתב ג"כ כך וכתב עוד וז"ל ובס' התרומה בה' א"י שפי' שם שאם הפירות לא הוכשרו שמותר בזה"ז לאוכלם בירושלים לא ידעתי מניין לו עכ"ל ור"ל הא בעינן דומיא דבכור ואינו נאכל רק בזמן הבית והבן ולא ידעתי מה תמה הכ"מ שם ובאמת בס' התרומה גופא מייתי הך היקישא דהוקש בכור למעשר אולם בטור יו"ד שם הלשון מתוקנת היטיב יעו"ש ואולי ט"ס בכ"מ וצ"ל ואני יודע מאי קשה לו יעו"ש אבל אין כן במשמע הלשון) ועי' כאן במל"מ. ומה שהשיג הראב"ד עוד מהא דנפיל מחיצות כוונתו על הך דב"מ נ"ג ב' וסנהדרין קי"ג ומכות כ"א א' ועי' בפ"ו דמע"ש הט"ז אולי רבינו מפרש דנפל מחיצות היינו שנחרב הבית ודו"ק ובהכי אזדא ליה מש"כ התוס' דב"מ שם ד"ה דנפיל וכו' שהוכיח דאם רוב המחיצות קיימות הרי היא בקדושתה לאכול

בה קדשים קלים ומע"ש יעו"ש היטיב ודו"ק וזה שכתב רבינו שם באיזה מעשר אמרו במעשר שנכנס לירושלים ויצא ונפלו מחיצות וכו' יעו"ש ור"ל מתחלה קודם שנכנס לירושלים והבן ואולי לזה כיון המל"מ. וע"ע בריטב"א במכות שם.

והנה מה שמבואר מהתוס' שהבאתי למעלה דלכן נשאר קדושת המקדש וירושלים משום דקדושת המחיצה לא בטלה ויצא להם מהא דר' אלעזר בר' יוסי אע"פ שאין לו עכשו כל שהיה לו מקודם לכן. דעת רבינו על כרחך לאו משום הכי הוא דהא בעצמו פסק בפי"ב מהל' שמיטה ויובל הט"ז דקדושת בתי ערי חומה נתבטלה בחורבן הבית יעו"ש ואף שפסק שם הט"ו כר' אלעזר בר' יוסי ומפרש לה להא דאר"א בר' יוסי היינו שבזמן הבית חרב חומתה וכמש"כ מרן לתרץ שם השגת הראב"ד שהשיג שם בהט"ו יעו"ש אף שדברי מר"ן אינם מוכרחים שם במש"כ שם מדתירץ הש"ס בתירוץ הראשון דתרי תנאי אליבא דר' ישמעאל בר' יוסי ולא רצה לתרץ כתירוץ שני ב' אלמא דס"ל דאינו מוכרח לומר דר"א בר' יוסי ס"ל דקדושה ראשונה קדשה לע"ל יעו"ש די"ל דאי מהא לא אירייא די"ל דלעולם ס"ל דלר"א בר' יוסי מוכרח הוא דקדשה לע"ל והא דלא תירץ ר"א בר' יוסי הוא י"ל משום דלא ניחא ליה לשבושי ברייתא ולגרוס ר"א במקום ר' ישמעאל והבן מ"מ חזינן דברי רבינו דלא תלי הא בהא (וזה שלא כדברי הר"ן בחי' לשבועות יעו"ש) ולענין מה שפסק רבינו כר"א בר' יוסי ומ"מ פסק דערי חומה לא קדשו לע"ל י"ל דקשיא ליה קושיית תוס' במגילה ג' ב' ד"ה והתניא וכו' והא דמייתי הש"ס מיניה לראיה דקדשו לע"ל י"ל דלא מייתי רק דהוא מיירי בהך דינים דערי חומה כדתניא דאמר דין בהך דערי חומה דאע"פ שאין לו עכשיו וה"נ י"ל דאמר לענין זה אם קדשו או לא והכי משמע לישנא דש"ס דקאמר חד מינייהו ראב"י אמרה ואמאי לא קאמר בהדיא דהך דקדשה לע"ל ר"א בר' יוסי אמרה וכה"ג מצינו טובי בש"ס א"נ י"ל להיפך מדאיצטריך קרא להכי אע"פ שאין לו עכשו והיו לו קודם לכן אלמא לא קדשה לע"ל והכי י"ל דלהש"ס גופיה מיבעי ליה היכי סבירא ליה לר' אלעזר בר' יוסי וצריך עיון עוד בזה. יהיה איך שיהיה דעת רבינו מהשימותי את מקדשיכם וביותר ביאור עי' ס' התרומה הלכות א"י יעו"ש היטיב שם הדבר מבואר בכמה ראיות והרבה דברים ממש"כ למעלה יעו"ש היטיב וע"ע לקמן פ"ז ה"ז. וביבמות ו' ב' והנה הרבה קצרתי בזה והמבין יבין ולא באתי כ"א לגלות כי הרבה ראשונים עומדים לימין רבינו. ועי' ביאור הגר"א יו"ד סי' של"א ס"ק ו' ובמה נתקדשו ערי ישראל עי' רש"י שבועות ט"ז א' ד"ה וקידשום וכו' שכתב דלא נתפרשו ליה במאי קידשום ועי' תוס' ערכין ל"ב ב' ד"ה וקידשום וכו' ועי' מל"מ פ"ב מהל' שמיטה ויובל הט"ו.

הלכה טז

אע"פ ששוממין וכו'. מגילה כ"ח א' יעו"ש.

שהחזיקו בה וכו'. עי' חגיגה ג' ב' וחולין ז' א' הרבה כרכים כבשו עולי מצרים ולא כבשו עולי בבל יעו"ש משמע דבימי עזרא היו ע"י כבוש. וי"ל דלכאורה תמוהים דברי רבינו כמו שתמה עליהם מרן ז"ל וז"ל איני יודע מה כח חזקה גדול מכח כבוש ולמה לא נאמר בחזקה ג"כ משנלקחה הארץ בטלה חזקה ותו בראשונה שנתקדשה בכבוש וכי לא היה שם חזקה אטו מי עדיפא חזקה בלא כבוש מחזקה עם כבוש וצ"ע עכ"ל ובאמת יש לשית לב לדברי רבינו והנראה לענ"ד בזה כי בימי יהושע כבשו את הארץ בחרבם ובקשתם שיהיו להם לחלוטין ובאופן זה קדשום שיהיו לישראל לאחוזת עולם כי לא עלה על לבם שיגלו ממנה ולכן כשחזרו וגלום ונטלה מהם הארץ (ונ"ב שנה מגלות בבל עד רשיון מלך פרס לא עבר בה איש כדאיתא שבת קמ"ה ב' וש"נ) בטל הקדוש משא"כ בימי עזרא לא בחרבם ירשו ארץ כ"א ע"י רשיון מלך פרס עלו לתוכה ועדיין הם וארצם היו משועבדים כדכתיב (נחמי' ט') הנה אנחנו היום עבדים והארץ אשר נתת לאבותינו לאכול את פריה ואת טובה הנה אנחנו עבדים עליה ותבואתה מרבה למלכים אשר נתתה עלינו בחטאתינו יעו"ש כל הענין ובאופן זה נתקדשה אז והנה זה לא סר גם היום כי המלכים נותנים לנו רשיון לדור בתוכה ולכן לא נשתנה הענין עכשו מאשר היה אז ואף שבימי החשמונאים גברה ידם להיותם ממלכה חפשית בלתי משועבדת לעם אחר מ"מ כשקדשה עזרא היה באופן שאנחנו בו כהיום. זה לפענ"ד כוונת רבינו פשוט ומבואר והנה אף דהלשון בש"ס דבימי עזרא כבשו מ"מ ידוע כי זרועם לא הושיעה למו ובזה ניחא הכל בס"ד.

שבארנו בהל' תרומה. יעו"ש בפ"א. וע"ע בס' כפתור ופרח פ"ג ופ"ו וע"ע בדינים אלו שהאריכו הראשונים והאחרונים ואין כאן מקומם בזה.

פרק ז

הלכה א

ולא מן המקדש וכו'. יבמות ו' ב' ובתו"כ קדושים פ"ז יעו"ש היטיב.

הלכה ב

או במנעלו וכו'. שם ושם וברכות נ"ד א' ותוספתא שם פ"ו ובספרי תצא פיסקא רנ"ח. ומש"כ במנעלו שברגליו כן הוא הלשון בברכות ס"ב ב'. ור"ל וכ"ש כשאוחז מנעליו

בידיו דזהו מגונה טפי אמנם שם במשנה ובתו"כ ובספרי ובתוספתא הגי' באופן אחר יעו"ש. וכן הוא ביבמות שם.

באפונדתו. רש"י ז"ל פי' שם שהוא חגור חלול להכניס בו מעות אבל רבינו פי' שם בפי' המשניות דהוא בגד התחתון מפני הזיעה ואסור ליכנס בו אם לא שיהיה עליו בגד אחר מלמעלה יעו"ש והנה מלשון התוספתא שם דאיתא שם ובאפונדתו החגורה עליו מבחוץ ועיי"ש בירושלמי משמע לכאורה כרבינו דמבחוץ דווקא אסור. ולרש"י י"ל דה"ק דווקא כשהוא מבחוץ אסור משא"כ כשנושא בצנעא שרי וכמש"כ התוס' בפסחים ז' א' יעו"ש אמנם שם בש"ס איתא ולא במעות הצרורים לו בסדינו ובאפונדתו מופשלת לאחוריו. לרש"י ניחא יותר ולרבינו צ"ל דה"ק שהיא מופשלת לאחוריו מלמעלה על הבגדים ואין לו בגד אחר מלמעלה ויותר נראה לומר כי גרס בש"ס דידן כמו שהוא בתוספתא וירושלמי וכבר העירותי מזה בחי' בברכות שם ועי' ב"מ כ"ו א' תוס' ד"ה בהר וכו' שחילקו בענין אחר בזה וכתבו דבאמת כשאוחז המעות בידו שרי ורק בצרורות בסדינו אסור יעו"ש היטיב ודע דמדלא הזכירו התוס' שם הא דפונדתו י"ל דמפרשים כפי' רבינו א"נ י"ל דס"ל דפונדתו אסור אפי' בלא מעות רק כיון שהוא מיוחד למעות נראה שהוא הולך לעסקיו והרי הוא דרך בזיון וצ"ע בזה וע"ע שבת ק"כ א' בפירש"י ורבינו שהולכים כ"א לשיטתו.

ועיין במל"מ שתמה למה לא הביא הא דאיתא בשבת ס"ו א' סמוכים שלו יוצאים בהם בשבת ונכנסים בהם בעזרה כסא וסמוכות שלו וכו' ואין נכנסים בהם בעזרה יעו"ש ואני אוסיף לתמוה על לשון המשנה דשם למה נקט התם לעזרה לנקוט רבותא יותר דאף להר הבית אסור ויש לעיין בזה.

והנה רבינו לא הביא זה ג"כ בהל' שבת פי"ט יעו"ש והטעם נראה פשוט כי הוא מפרש כסא וסמוכות שלו לא קאי זה על כסא של הקיטע כמש"כ רש"י רק הוא מפרש דמיירי בכסא דעלמא וסמוכות שלו קאי על הכסא ור"ל הסמוכות של הכסא ולא ידוע לו מה הוא יעו"ש בפי' המשניות בשבת לכן השמיטו ובהיתר הסמוכים של הקיטע לא הוצרך להשמיענו כיון דלא כתב איסור ממילא משמע דמותר וכן בקב של הקיטע מבואר בירושלמי שם דשרי ליכנס בהם בעזרה לכן השמיטו רבינו.

מבלי עיו בכסותו. למד כן מהא דברכות כ"ד ב' ושם ביארתי היטיב בעזר ה'.

מצוה. הא מפני הגשמים אסור ויש לעיין א"כ איך עלו העם להר הבית מפני הגשמים בימי חוני המעגל בתענית י"ט א' ואולי שם היו סכנה ויש לעיין בזה.

הלכה ג

נכנסין דרך וכו'. כן הוא במ"ב פ"ב דמדות וכן הדין גבי מזבח כדאיתא לקמן פ"ז מהלכות מעשה הקרבנות הי"א יעו"ש. ויש לי ראיה להביא מהא דכתיב ביחזקאל מ"ו (והובא בברכות ס"ב ב' ובמגילה כ"ט א') ובבא עם הארץ לפני ה' במועדיכם הבא דרך שער צפון להשתחוות יצא דרך שער נגב והנכנס להר הבית הוא הולך ממזרח למערב א"כ צפון הוא ימין ונגב הוא שמאל.

שהוא וכו'. ופסק כר' יוסי דנימוקו עמו וכ"פ שם בפי' המשניות ועי' כעין זה בסנהדרין מ"ב ב' ומ"ד ב' יעו"ש (ועי' במסכת סופרים פי"ט הי"ב וע"ע במדרש רבה נשא פ"ח ובפרקי דר' אליעזר פי"ז וע"ע בס' שבט יהודא).

הלכה ד

מהלך אחורנית וכו'. יומא נ"ב ב' נ"ג א' וע"ע באו"ח סי' קכ"ג סעי' א' וביו"ד סי' רמ"ב סעי' ט"ז יעו"ש.

אחר תפלה וכו'. משמע מזה קצת דפסיעות שאחר התפלה צריך ג"כ לצדד מעט ולא שיהיה לאחוריו ממש.

הלכה ה

של עזרה וכו'. כ"כ ג"כ רבינו בפי' המשניות שם בפ"ט דברכות יעו"ש אולם רש"י ז"ל פי' דקאי על כותל המזרחי של הר הבית שהוא שער שושן והנה לרבינו משמע קצת דיכול להקל את ראשו בהר הבית גופיה ורק כנגד פתח שער ניקנור אסור ולרש"י פשיטא דבהר הבית אסור להקל ראש ואתי לאוסופי דבחוץ להר הבית אסור כל שהוא כנגד שער המזרחי אבל לכאורה יקשה על רבינו דהא לקמן בסעי' ח' אסר אף מן הצופים ולפנים והוא חוץ לירושלים ופשיטא שאסור חוץ לשער הבית ג"כ וג"כ מבואר ביומא ט"ז א' דשער שושן הוא מכוון כנגד שער נקנור ונגד בית קה"ק יעו"ש כל הסוגייא ועי' לעיל פרק ו' הלכה ד' אע"ג דהעזרה לא היתה מכוונת באמצע הר הבית כמו שנתבאר למעלה פרק ה' ה"ו מ"מ השערים היו מכוונים זה נגד זה. והנה מצינו עוד פלוגתא כזה בספ"ה דתמיד וראש המעמד היה מעמיד את הטמאים בשער המזרח ופי' שם רבינו וז"ל מעמיד המצורעים שכבר טהרו מצרעתם בשערי המזרח כדי שיהיו מזומנים לזרוק עליהם דם האשם כמו שיתבאר בסוף נגעים עכ"ל והיינו שער נקנור אולם רש"י ז"ל בפסחים פ"ב א' פי' דהיינו שער שושן דהוא בכניסת הר הבית יעו"ש היטיב ואולי טעם רבינו כאן משום דגבוה שער ההיכל כ"ב אמה מקרקע הר הבית כמו שנתבאר לעיל פרק ו' ה"ד א"כ לא היה מכוון נגד קה"ק לכן פי' דמיירי נגד שער העזרה. אבל כ"ז דחוק. לכן נראה

יותר דפליגי בזה בפי' שער מזרח דלרבינו קאי זה אשער ניקנור ולרש"י קאי זה אשער שושן וכההיא דתמיד הנ"ל וע"ע בתענית ט"ז ב' לא היינו נוהגין כן אלא בשער המזרח ובהר הבית וכתב רש"י וז"ל כלומר בזמן שביהמ"ק קיים כשמתפללין בהר הבית נכנסין בדרך שער המזרח עכ"ל מבואר דהוא אזיל לשיטתיה דכאן דשער מזרח הוא בהר הבית אולם רבינו כתב שם דמיירי בשער הר הבית ובשער העזרה משום דהוא אזיל לשיטתיה דשער המזרח סתם קאי על שער העזרה ואולי טעמו משום דבכלים פי"ז מ"ט איתא התם ב' אמות היו בשושן הבירה יעו"ש ולא קאמר בשער המזרח סתם אבל לדינא לא פליגי וצ"ע בזה.

יהלך בנחת. הראב"ד פי' שלא ילך דרך הדיוטות ועי' בהל' דעות פ"ה ה"ח יעו"ש היטיב.

הלכה ו

לישב בכל וכו'. יומא כ"ה א' וס"ט ב' סוטה מ' ב' מ"א ב' קדושין ע"ח א' סנהדרין ק"א ב' ירושלמי פסחים פ"ה ה"י יומא פ"ג ה"ב וסוטה פ"ז ה"ד.

ועיין במל"מ מה שחקר בזה אם הוא אסור מה"ת והנה מאי דהוכיח דאסור מה"ת דאל"כ מאי פריך הש"ס בקדושין ע"ח ב' מהא דשמואל שוכב יעו"ש והנה לפי דבריו יוקשה דהא פשיטא דמה"ת אסור דאל"כ מנ"ל דמלכי בי"ד מותרין מהאי קרא דכתיב וישב דוד ודילמא זה הי' קודם גזירה וכן המדרש דהובא [בתוס'] בסוטה שם דכה"ג מותר לישב מקרא דכתיב ועלי יושב יעו"ש ומאי ראיה דילמא היה קודם גזירה אבל אח"כ גזרו גם עליהם אבל יש ליישב על פי מאי דאיתא בט"ז או"ח סי' תקפ"ח וביו"ד סי' קי"ז ובחו"מ סי' ב' דכל דבר שמפורש להיתר לא גזרו רבנן ולא יכולים למיגזר (ועי' בכ"מ פ"א מהל' עדות ובלח"מ שם דפליגי בזה) א"כ שפיר דייקו כל חד כדאית ליה או דמלכי בי"ד מותרין או דכה"ג הותר. וא"כ אין ראיה מהך דקדושין דאם נימא דשמואל שכב בהיכל ה' א"כ לא היו יכולין חכמים ליגזר ופשוט ועי' לקמן פ"ח ה"ב יעו"ש. ועיין בבעה"מ ח"ב י"ט ב' אות שי"א דהמל"מ לא ס"ל כן יעו"ש ועיין בחולין י"ב א' תוס' בד"ה פסח וכו' ובכורות כ' א' ד"ה ואיבעית אימא וכו'.

ועיין זבחים י"ט ב' תוס' ד"ה וליתיב וכו' וע"ע ביומא כ"ה א' ד"ה אין ישיבה וכו' שכתבו דלצורך עבודה שרי ליתיב יעו"ש ואולי מכאן יצא לו להמהרימ"ט שהביאו המל"מ דהבא להשתחוות ולעבוד עבודה שרי לישב יעו"ש אך אין הנידון דומה לראיה דשאני הכא דהישיבה היא צורך עבודה משא"כ מי שבא להשתחוות ולזבוח והכי משמע ממאי דמקשה בירושלמי שם ושם מהא דהשלישית היתה במקומה ומשני דעמדה במקומה ולא ישבה יעו"ש ואם איתא מאי קושיא ומהא דיומא שם ס"ט לא מוכח דאסור דקריאה

לאו עבודה היא כדאיתא שם ס"ח ב' אבל מהירושלמי דפ"ג דיומא יש להוכיח דאסור אף שנכנס להשתחוות ולזבוח דאל"כ היו יכולין לישן אותם הבאים להשתחות ולזבוח יעו"ש היטיב ודו"ק ומדברי התוס' דזבחים י"ט ב' משמע דצורך עבודה נמי אסור לישב כי אם ע"י סמיכה דווקא וזה מותר אפי' שלא לצורך עבודה כדאיתא בירושלמי דסוטה שם יעו"ש וצ"ע בזה.

אלא בחציה וכו'. וכ"כ לעיל פ"ה הי"ז ויש לעיין לכאורה א"כ ל"ל להש"ס להוכיח ביומא שם דהיה חציה בחול מהא דזקן יושב במערבה לוכיח מהא דסנהדרין יושבים שם ואולי לפי שמסנהדרין לא מוכח דהיתה חציה בקדש והוצרך להוכיח מהא דפייס שחציה בקדש לכן הוכיח ג"כ מינה דמהא דזקן יושב במערבה מוכח דהיתה נמי חציה בחול. א"נ י"ל דהתם מיירי שהיו יושבין ע"י סמיכה דלענין ישיבת בי"ד מיקרי זה ישיבה כמבואר בסוף סי' כ"ח בחו"מ ובעזרה שרי ישיבה כזו אבל הא דזקן יושב במערבה מיירי ע"כ ישיבה ממש דאל"כ ל"ל במערבה דווקא הא בכ"מ שרי בכה"ג (ועי' יד דוד מה שרמזתיו לעיל פ"ו ה"ח יעו"ש) אלא ודאי מיירי בישיבה ממש וכיון שהוכחנו דהיתה חציה בחול א"כ בסנהדרין נמי היה ישיבה ממש וא"צ לאוקמי דמיירי ע"י סמיכה והבן (ומ"מ יש לעיין אם הותר לבי"ד לעמוד בסמיכה דהוו תרתי דסתרי דנימא דלענין עזרה לא הוי כישיבה ולענין דין הוי כישיבה וה"ז דומה קצת למש"כ בסמ"ע שם בסי' כ"ח ובסי' י"ז יעו"ש היטיב וצ"ע בזה), ועי' ס' שער המלך שהקשה אמש"כ התוס' בזבחים ט"ז א' ד"ה מיושב וכו' דאם נימא דישיבה אסור בעזרה מה"ת הא דצריך קרא למצוה בעבודה דמעומד היינו לאסור לעובד בהשתחוואה יע"ש והקשה השעה"מ ומנ"ל לאסור ע"י השתחוואה דזה שרי לענין קידוש ידים ורגלים כדאיתא שם י"ט ב' ודילמא השתחוואה שרי והפסוק אתי לאסור ע"י סמיכה דזה אסור ג"כ בקידוש ידים ורגלים יעו"ש וכן הקשה שם הצאן קדשים דלימא דאתי לאסור עמידה מן הצד יעו"ש היטיב, ואולי יש לומר דא"כ מנ"ל לאסור אף בדיעבד מדשני קרא דילמא חד קרא למצוה לאסור סמיכה וחד קרא למצוה לאסור ע"י השתחוואה ולמצוה ולא לעכב אלא ודאי דחד קרא סגי להכי דעמידה משמע עמידה ממש וקידוש ידים ורגלים שאני דגלי קרא דבעינן שיקדשו ידיהם ורגליהם כאחת. והלשון עמידה משמע עמידה ממש והא דשרי סמיכה בעזרה היינו משום דלא כתיב שם עמידה. וצ"ע בזה.

הלכה ז

שמותר להכנס לשם וכו'. עי' לעיל פרק ו' הלכות י"ד וט"ו יעו"ש היטיב.

הלכה ח

שהמקדש בנוי וכו'. עי' ברכות ס"א ב' וז"ל (פיסקא לא יקל אדם את ראשו כנגד שער המזרח וכו') א"ר יהודה אמר רב לא אמרו אלא מן הצופים ולפנים וברואה איתמר נמי א"ר אבא בריה דר' חייא בר אבא הכי א"ר יוחנן לא אמרו אלא מן הצופים ולפנים וברואה ובשאין גדר ובזמן שהשכינה שורה ת"ר הנפנה ביהודה לא יפנה מזרח ומערב אלא צפון ודרום ובגליל לא יפנה אלא מזרח ומערב ור' יוסי מתיר שהיה ר"י אומר לא אסרו אלא ברואה ובמקום שאין שם גדר ובזמן שהשכינה שורה וחכמים אוסרים חכמים היינו ת"ק איכא בינייהו צדדין תניא אידך הנפנה ביהודה לא יפנה מזרח ומערב אלא צפון ודרום ובגליל צפון ודרום אסור מזרח ומערב מותר ור' יוסי מתיר שהיה ר"י אומר לא אסרו אלא ברואה ר' יהודה אומר בזמן שביהמ"ק קיים אסור בזמן שאין בהמ"ק קיים מותר ר' עקיבא אוסר בכל מקום ר"ע היינו ת"ק איכא בינייהו חו"ל רבה הוי שדיין ליה ליבני מזרח ומערב אזל אביי שדינהו צפון ודרום על רבה תרצינהו אמר מאן האי דקא מצער לי אנא כר"ע ס"ל דאמר בכל מקום אסור עכ"ל והנה רבינו פסק בהא דלא יקל אדם וכו' דדווקא בזמן שביהמ"ק קיים אסור אבל בהא דאין נפנים וכו' פסק כר"ע וכן פסק הרא"ש שם בברכות סי' כ"ז כ"ח וכן פסק שם הרשב"א בחי' דהלכה כר"ע וכ"מ שם בריי"ף ובה"ג יעו"ש היטיב והטעם דנפנים הוא לא דמי לקלות ראש ומגונה טפי וכתבתי זה לפי שראיתי בס' יראים סי' שכ"ד שכתב וז"ל ואין הלכה כר"ע אלא כר"י קי"ל דקם ליה ר' יוחנן כוותיה וגם רב נמי קאי כוותיה ואע"ג דאמרינן התם רבה שדא ליבני מזרח ומערב וכו' לא קי"ל כוותיה דהא ר' יוחנן ואביי דשדינהו צפון כולהו פליגי עליה ופי' לא יקל קלות ראש כדתניא הנפנה לא יפנה צפון ודרום אלא מזרח ומערב פי' לצד בבל (אולי צ"ל להיפך) ומן הצופים ולפנים וברואה עכ"ל הבין דהקלות ראש היינו הא דנפנים. ומדברי כל הראשונים מבואר דאינו כן ויחידאה הוא. ועי' בטור ושו"ע או"ח סי' ג' יעו"ש (ועי' בסמ"ג שמשמע מריש דבריו כהיראים יעו"ש סי' קס"ד. והנה רבינו מחלק דבזמן שביהמ"ק קיים היה אסור מן הצופים ולפנים אבל בזמן שאין ביהמ"ק קיים אסור כנגד שער המזרח. והנה י"ל דהמשנה דלא נקטה כי אם כנגד שער המזרח מיירי בזמן שאין ביהמ"ק קיים וס"ל דהיינו שער ניקנור ובזה מיושב מה שהקשיתי לעיל הל' ה' דמתחלה נקט רבינו לשון משנתינו דמיירי בכל זמן והיינו כנגד שער ניקנור אבל מן הצופים ולפנים אינו אסור רק בזמן שביהמ"ק קיים ועם כל זה יש לעיין בזה.

הלכה ט

בין מזרח למערב וכו'. מקורו מברכות ה' ב' והנה מרש"י ותוס' מבואר שם דדווקא בזמן שאשתו עמו יעו"ש. אמנם מדברי רבינו מבואר דאין נפק"מ בין אשתו עמו או לא וכמש"כ הב"י שם בסי' ג' וכן סתם בשו"ע שם שנכון ליזהר אפי' בשאין אשתו עמו ותמהתי כי בסי' ר"מ סוף הסי' לא הזכיר כלל דעת רבינו יעו"ש וכבר העירותי מזה בחי' לפ"ק דברכות יעו"ש.

והנה הא דלא חילק בין יהודה לגליל ובין מדינות שהם ממזרח או ממערב א"י להמדינות שהם מצפון או מדרום א"י עי' בב"י ובט"ז שם שהאריכו בזה וכתבו שאין תלוי בא"י כלל רק תלוי במקום השכינה ולכן בכל מקום מזרח ומערב אסור וצפון ודרום שרי יעו"ש (והדרכי משה השיג על הב"י וכתב דווקא נגד א"י הוא דאסור יעו"ש) ונ"ל קצת ראיה לזה מהא דרבה הוה שדי ליבני וכו' והוא היה בצפון א"י כדכתיב מצפון תפתח וכו' ועי' ב"ב כ"ה ב' (ואף דרש"י כתב שם דבבל היתה במזרחה של א"י יעו"ש ובאמת כן מוכח מכמה מקומות דא"י נקרא מערבא לגבי בבל מ"מ משמע שהיא נוטה יותר לצד צפון. והחקירה רבה בזה ואכ"מ).

לא ישב ופניו וכו'. עי' מרן שמקורו מהירושלמי פ"ט דברכות. והנה אמרתי להעתיק מחי' לברכות מש"כ בזה וז"ל ובירושלמי לפנינו איתא כך תני המטיל מים ה"ז הופך פניו לצד צפון המיסך את רגליו ה"ז הופך פניו לצד דרום א"ר יוסי ב"ר בון הד"א מתניתין מן הצופים ולפנים ר' עקיבא אומר בכל מקום ובלבד במקום שאין שם כותל תני המסיך את רגליו לא יתן פניו למזרח ואחוריו כלפי מערב אלא לצדדין ר' יהודה אומר בשעת המקדש ר' יוסי אומר מן הצופים ולפנים ר"ע אומר בכל מקום ובלבד במקום שאין שם כותל עכ"ל וא"כ צ"ע למה לא חילק הרמב"ם בין צפון לדרום דהו"ל למיכתב דיהא פניו לצד צפון. וטעם לדברי הירושלמי נ"ל כי הוא מפרש צופים שם מקום ועי' לעיל מ"ט ב' ובמש"כ שם וכן נראה קצת מדברי הרמב"ם הנ"ל והיה למזרח המקדש מדקתני לא יקל אדם ראשו כנגד שער המזרח וקאמר עלה הש"ס דמצופים ולפנים אמרו אלמא דצופים היינו ממזרחו של המקדש ותנועת האדם היא מימין לשמאל כידוע בחוש (ועי' בס' עיקרי דינים סי' ה' אות כ"ח ובסי' ל"ה אות ל"ז) והו"א דאסור להפוך פניו בצפון משום דלאחר הטלת מים ליחוש שמא לא יכסה פירועו תיכף ונמצא שפירועו למערב לצד המקדש וקמ"ל דלהא לא חיישינן (משום דאיתא תמיד כ"ז ב' כסי וקום יעו"ש) ובהמיסך את רגליו הו"א דדווקא שיהיה פניו לצד צפון דאי הוי פניו לדרום ונמצא כשעומד ומהפך פניו למזרח נמצא שאחוריו לצד מערב קמ"ל דלהא לא חיישינן ונמצא

שפיר פסק הרמב"ם דמותר להטיל מים לצפון או לדרום והוא מפרש דר' יוסי ב"ר בון הוא אמורא וקאמר דהך מתניתא מיירי רק מן הצופים ולפנים אבל בכל מקום שרי והך דר"ע הוא ט"ס מהך דלקמן ועי' בב"י סי' ג' בד"ה גרסינן בירושלמי וכו' מה שנדחק בביאור הירושלמי ולמה לא הביאוהו הפוסקים יעו"ש אמנם לפי מש"כ ניחא הכל והדין הזה לא שייך עכשו רק בזמן שביהמ"ק קיים ומצופים ולפנים אולם עכשו בכל ענין שרי להטיל מים אפי' למזרח ולמערב וכמש"כ הרמ"א שם בהג"ה סעי' ה'.

ובהכי מיושב מה שהקשה הגר"א שם בס"ק י"א דהא בירושלמי הזה מבואר דיש חילוק בין צפון לדרום יעו"ש ואמת דכ"כ המגן אברהם ס"ק ו' בשם היכל הקדש (ועי' מש"כ בסי' א' ס"ק מ"ז יעו"ש) אמנם לפי מש"כ בירושלמי בבאורו נכון כהרמב"ם. ובס"ק י"ג כתב הגר"א דעיקר הגי' ברמב"ם כצ"ל המטיל מים מן הצופים ולפנים ישב ואחוריו כלפי הקדש או יסלק הקדש לצדדין עכ"ל (ועי' בב"י בד"ה ולענין להטיל מים וכו' שם הביא הרמב"ם בלשון זה ישב ופניו כלפי הקדש והגר"א הגיה שצ"ל ואחוריו ומקורו מהתוספתא פ"ג דמגילה יעו"ש (וט"ס שם בתוספתא וצ"ל המיסך את רגליו פניו כלפי הקדש יעו"ש בבאורו הגדול) והקשה הגר"א שם דהא ר' יוסי פליג וס"ל דדווקא מן הצופים ולפנים משום דאזיל לשיטתיה הכא אולם ר"ע דס"ל הכא בכל מקום אסור ה"ה הכא נמי יעו"ש בס"ק י"ג אמנם לכאורה יש ליישב זה ולומר דס"ל להרמב"ם כיון דבתוספתא דמגילה לא הזכיר דר"ע כלל רק דברי ר"י י"ל דבהא מודה ר"ע ולא פליגי רק במיסך רגליו דאסור בכל מקום. אבל גוף דברי התוספתא צ"ע במה שהתיר במיסך את רגליו ופניו כלפי הקדש והכא בש"ס דילן ליכא מאן דשרי בהא לפנים מן הצופים לכן נראה לענ"ד דגירסא שלפנינו פניו כלפי העם יותר נכון ור"ל לא מיבעיא דאחוריו אסור להיות כלפי הקדש אלא אפי' פניו נמי אסור להיות כלפי קדש ויותר טוב להיות כלפי העם אף שמקודם לזה קא חשיב הרבה דברים דצריך לנהוג כבוד בציבור אבל הכא כבוד קודש עדיפא (ומיירי דלא היו אחוריו ולא פניו לצד הקדש) ושוב קמ"ל דמטיל מים רשאי כל שאין פניו כלפי הקדש. ואף אם נימא דר"ע פליג ע"ז וכשיטת הגר"א י"ל דלא פליגי רק אדין דמיסך רגליו דכאן בתוספתא מבואר דהמיסך רגליו צריך להיות פניו כנגד העם ולא כנגד הקדש דאסור בכל ענין ובכל מקום דלא כר' יוסי דס"ל דווקא מן הצופים ולפנים אבל בדין מטיל מים לפי שלא מצינו בש"ס שחולק בזה למאי נימא לאפושי בפלוגתא כן י"ל לשיטת הרמב"ם. אבל עוד נראה לענ"ד לפרש דהא דנקט ברישא המיסך רגליו פניו כלפי העם לא מיירי כלל לענין המקדש רק הוא מילתא בפ"ע כל מי שמיסך רגליו היינו שדחקוהו ואנסוהו נקביו צריך להיות פניו כלפי העם ואחוריו כלפי השדה

משום כבוד ציבור (ועי' בכורות מ"ד ב') ושוב מתחיל ענין בפ"ע המטיל מים מן הצופים ולפנים צריך שיהא אחוריו כלפי קדש דווקא (ולפי"ז צ"ל דהרמב"ם ס"ל דר"ע לא פליג עלה כלל דליכא למימר דפליג אדין דמיסך כיון דלפי"ז לא הוזכר דין דמיסך רגליו לענין מקדש וק"ל) ובדין מיסך רגליו אסור בכל ענין לעומת המקדש וכר"ע רק לענין הטלת מים שרי באופן שיהיו אחוריו למקדש ובזה לכאורה יש די לקיים דברי הרמב"ם בין לנוסחת הכ"מ מהירושלמי ובין גי' הב"י והגר"א ומהתוספתא דמגילה וכנ"ל.

שוב ראיתי בבאור הגר"א בס"ק י' שכתב דהתוספתא לא חש רק על אחוריו ולא על לפניו וכ"ה שיטת הירושלמי דהקפיד דווקא על אחוריו למערב הא אחוריו למזרח ופניו למערב שפיר דמי ולכן שפיר פסק בתוספתא דמטיל מים אחוריו כלפי הקדש והמסיך רגליו פניו כלפי הקדש יעו"ש היטיב אבל לא זכיתי להבין דא"כ במטיל מים אמאי צריך אחוריו כלפי קדש כיון דלא קפיד רק אאחוריו (אבל באמת בזה לק"מ דע"כ לא קפיד רק אאחוריו ולא בלפניו היינו דווקא במיסך ולא במטיל מים דבמטיל מים יש לחוש לפני' דבאחוריו אין שם שום פירוע והטעם ק"ל וכן מבואר בלשון הגר"א) ושם הביא הירושלמי הנ"ל בלשון אחר וז"ל המטיל מים ה"ז הופך פניו לצד צפון המיסך את רגליו ה"ז הופך פניו לצד דרום ר' יוסי אומר מן הצופים ולפנים ר' עקיבא אומר בכ"מ ובלבד שאין שם כותל עד כאן לשונו ופי' דזה מיירי בגליל והירושלמי לא קפיד במיסך רק באחוריו ומיירי בגליל לכן המיסך את רגליו ה"ז לא יהפוך אחוריו לדרום רק פניו לדרום ור"ע דפליג וסבירא ליה בכל ענין אסור היינו אפילו פניו לדרום נמי אסור ואפי' מן הצופים ולחוץ יעו"ש והוכיח מכאן בס"ק י"ג דלר"ע דהלכתא כוותיה בכל ענין אסור אף להטיל מים יעו"ש היטיב. אמנם לא זכיתי להבין כלל אם נימא דהברייתא הראשונה מיירי בגליל איך שייך ע"ז ר"י אומר מן הצופים ולפנים וכי גם בגליל היה מקום ששמו צופים ואף אם נימא דמפרש צופים מקום שרואים משם ירושלים וגם בגליל היה רואין את ירושלים ודוחק. ובאמת יש לדחוק כי באמת פליג ר"י ע"ז וס"ל דלא מיבעיא בגליל דמותר אלא אפי' ביהודה מצופים ולחוץ שרי. עדיין יקשה ולמה בברייתא ראשונה שנה בגליל דין מטיל מים ג"כ ובשניה דמיירי ביהודה למה לא תני דין הטלת מים רק תני דין דמיסך רגליו לחודא ואי נימא דהבריתא השניה סמך אהראשונה א"כ ל"ל למיהדר ולמיתני הא דר"ע דמכ"ש דרישא ידעינן לה דמה אם להטיל מים אסור כ"ש להסיך רגליו ועוד שלדברי' ס"ל לר"ע דבגליל ובכל מקום שצפון לירושלים או לדרומה של א"י אסור מן הצפון ומן הדרום וכמו בגליל לת"ק וא"כ יקשה על הרמב"ם שהשמיט דין צפון ודרום בגליל וכבר כתב הב"י והט"ז דר"ע לא ס"ל לחלק בין גליל ליהודה דבכל מקום מזרח

ומערב אסור וצפון ודרום שרי הן אמת כי בטור י"ל כמש"כ הדרכי משה אות ב' דכל המדינות שלנו הם מערביים לא"י אמנם על הרמב"ם לא שייך זה כי דרכו להביא כל הדינים כמות שהם בכל מקום.

לכן מכל הלין טעמי י"ל כי הרמב"ם גריס כגי' דלעיל ובפרט שגירסא שלפנינו מסכמת לזה (דר"י ב"ר בון הוא אמורא ולא זהו ר"י שנזכר בברייתא החולק עם ר"ע) גם מש"כ שר' יוסי אזיל לשיטתיה דהכא דס"ל דדווקא ברואה ושם ס"ל ג"כ מן הצופים ולפנים יעו"ש ולענ"ד נראה דבזה פליג הש"ס שלנו עם הירושלמי והתוספתא הנ"ל דרואה אינו מן הצופים ולפנים כדאיתא בש"ס לא אמרו אלא מן הצופים ולפנים וברואה וכו' אלמא דרואה לאו היינו צופים, ועוד יקשה לי לדברי הגר"א דכתב דהירושלמי אינו אוסר רק באחוריו למערב ופניו למזרח הא איפכא שרי א"כ יקשה אמאי נקט בירושלמי אלא לצדדין לאשמעינן רבותא יותר דאחוריו למזרח שרי ואפ"ל דהא דנקט אלא לצדדין אין כוונתו צפון ודרום אלא הצדדין מביהמ"ק למזרח ולמערב וכמו הצדדין דאיתא בש"ס דידן איכא בינייהו צדדין דשם שרי אחוריו למערב ופניו למזרח אבל א"כ י"ל דלהכי נקט בירושלמי אחוריו למערב לרבותא דהיתרא דבצדדים בכל ענין שרי אבל לעולם אף בפניו כלפי הקדש אסור, אבל זה לק"מ דאיך יכתוב לשון דאיכא למטעי ביה משום רבותא דהיתירא, ועיי"ש בב"י דלרבותא נקט אחוריו כלפי הקדש (ובעזר ה' מצאתי קצת מזה בס' משכנות יעקב סי' ג' עי"ש).

אמנם אף להגר"א ולגירסתו שגורס ברבינו וכל המטיל מים מן הצופים ולפנים ישב ואחוריו כלפי הקדש יש ליישב ג"כ כיון דבש"ס דידן לא נזכר דין הטלת מים כלל לכן יש לנקוט טפי כדברי המיקל והא דפסק הש"ס הלכה כר"ע היינו דווקא לענין מיסך ולא לענין הטלת מים. והנה אין רצוני להאריך עוד בזה כי כבר הארכתי בזה הרבה ודעת לנבון נקל.

הלכה י

בית תבנית וכו'. ר"ה כ"ד א' וע"ז מ"ג ב' מנחות כ"ח ב'.

בצורת מנורה וכו'. עי' מש"כ לעיל פ"ג ה"א ונתבארו דינים הללו היטיב ביו"ד סי' קמ"א. והא דכתב חמשה ושמנה ולא כתב רבותא יותר דאפי' ששה מותר. י"ל דלא נימא דאנר אמצעי קפיד משא"כ בששה דליכא נר אמצעי להכי שרי משא"כ בחמשה דהוי דומיא טפי למנורה. לכן כתב רבותא דאפי' חמשה שרי ושוב קמ"ל דלא מיבעיא פחות דשרי אלא אפי' יותר נמי שרי. ובש"ס איתא של חמשה ושל ששה וכו'.

הלכה יא

וכנגדן לדורות וכו'. עי' זבחים קט"ז ב' וספרי במדבר פיסקא א' ובמ"ר נשא פ"ז וע"ע לקמן פ"י מהל' מעשה הקרבנות ה"ה וע"ע לעיל פ"א ה"ה מש"כ בזה. וע"ע בתוספתא פ"ק דכלים ועי' רש"י סנהדרין מ"ב ב').

והחיל ועזרת הנשים. והסורג לא חשיב דאם נימא דלחיל לא היה מחיצה בפ"ע א"כ הסורג הוא החיל ואי נימא דלחיל היה מחיצה בפ"ע א"כ מחיצת הסורג לא היה מועיל כלל רק לענין שבת וכדעת הרא"ש ולא לענין קדושה וכמו שנתבאר בפ"ה ה"ג יעו"ש היטיב.

הלכה יב

שמביאין ממנה וכו'. כ"ה בפ"א דכלים מ"ו וע"ע במנחות מ"ה ב' תוס' ד"ה קרבו וכו' ועיי"ש ס"ט ב' ע"ז ב' פ"ג ב' ופ"ד א' ובתו"כ אמור פי"ג ובבכורים הדבר פשוט בכמה דוכתי ועי' הל' בכורים פ"ב ה"א יעו"ש היטיב.

ויש לעיין קצת אמאי לא חשיב בכור דאינו קרב הבא מחו"ל כדאי' לקמן סי' ק"ט סעי' ה' והנה לדעת הסוברים דרבינו ס"ל דבכור בחו"ל אינו קדוש כלל כמבואר שם במש"כ וא"כ הוי כמו תרומות ומעשרות שאינו חייב בחו"ל ולא מטעם קדושה נגעו בה אבל לדעת הסוברים דמיקדש קדוש רק דאינו קרב צע"ק א"נ סתם משנה ס"ל כסתם משנה דתמורה כ"א א' דאם באו תמימים יקרבו יעו"ש היטיב ועי' באליה רבא בכלים שם שכתב דבכורים שאינם באים מחו"ל לאו משום קדושת א"י רק מחמת שחובת קרקע היא יעו"ש היטיב ומזה ראיה לדבריי הראשונים ועוד י"ל לפי שהטעם שאינם קרבים לפי דאתקישו למעשר דגן שחובת קרקע היא לכן לא חשיב לה.

הלכה יג

עשר קדושות וכו'. שם במשנה איתא הך דעשר קדושות קודם הך דא"י מקודשת מכל הארצות ומשמע מזה דזה נמי בכלל הקדושות וא"כ איתא י"א קדושות וכתב ע"ז רבינו במשנה ט' כי מתניתין אתי כר"י דמשווה בין האולם ולמזבח להיכל בחמשה דברים א"כ הם חד קדושה וכ"כ הר"ש שם אולם הרע"ב כתב בשם הגאונים דא"י מקודשת מכל הארצות אין בכלל זה וכ"כ הרא"ש שם וכ"ה בערוך ערך עשר יעו"ש וכ"ה דעת רבינו בכאן אמנם הגר"א באליהו רבא הסכים לדבריו שבפי' המשניות יעו"ש וע"ע במ"ר נשא פ"ז.

את המצורעים וכו'. עי' מגילה י' ב' ברש"י ובשבועות ט"ז א' ברש"י ועי' ערכין ל"ב ב' תוס' ד"ה וקדשו וכו' ובר"ש כאן ובראב"ש יעו"ש היטיב ועי' בברכות ו' ב' בתוס' שם ד"ה הא לן וכו' יעו"ש ועי' תו"כ מצורע פ"ד יעו"ש.

עד שירצו וכו'. כתב הראב"ד וז"ל א"א לא שמעתי מכאן רצון טובי העיר ולא רצון אנשי העיר אלא לעולם אין קוברין בהן אבל אם רצו לסבבו בעיר כדי להרבות בהספדו ובכבודו עד שירצו קרוביו להוציאו מסבבין עכ"ל ומרן כתב דגי' רבינו היתה ומשכיבין לתוכן מת עד שירצו ור"ל דישכב במשכבו ואין קוברין אותו עד שירצו שבעת טובי העיר או אנשי העיר יעו"ש אמנם הרע"ב כתב וז"ל ומסבבין לתוכה מת מותר לנשאו בעיר ממקום למקום עד מקום שירצו טובי העיר לקברו שם יצא המת מן העיר אין מחזירין אותו בעיר לקברו שם ואפי' רצו טובי העיר דכיון דיצאה טומאה מן העיר אין מכניסין אותה בתוכה עכ"ל ולפי"ז א"צ לחדש גירסא חדשה וקמ"ל דכל זמן שלא יצא פשיטא דמותר לקוברו ורק משום דכיון שיצא אין מחזירין אותו והו"א דה"ה דאין רשאי לסובבו ממקום למקום ורק דהוא קונה מקומו קמ"ל דלא דמותר לסבבו ממקום למקום וכ"כ הגר"א וז"ל מסבבין אותו ממקום למקום בתוך העיר ואינה קונה מקומו אבל אם יצא אין מחזירין אותו שאין מחזירין טומאה לעיר והיינו דכתיב (ד"ה ב' ט"ז) גבי עוזיהו ויקברו אותו עם אבותיו בשדה הקבורה אשר למלכים כי אמרו מצורע הוא. שקברוהו בשדה הקבורה אשר למלכים ולא קברוהו בקברות המלכים אשר בעיר כי אמרו מצורע הוא וישב מחוץ למחנה ומת שם ולא יכלו להחזירו שוב לעיר שאין מביאין טומאה לעיר (וכ"ה בתוספתא פ"ק) עכ"ל והנה הראב"ד ז"ל מפרש עד שירצו להוציאו. ומתוך זה מחדש חומרא דאין קוברין בתוכן מת ועליו להביא ראיה. והנה יש ראיה לדברי רבינו מהא דאיתא לקמן הלכה י"ד ואין מקיימין בה קברות חוץ מקברי בית דוד וקבר חולדה וכו' מבואר מזה דדווקא בירושלים אין מקיימין קברות אבל לא בשאר עיירות המוקפות חומה ושם יבואר עוד מזה אי"ה. ודע שהתוס' יו"ט כתבו וז"ל ומש"כ הרב לנשאו בעיר ממקום למקום כלומר בכל עיר ועיר מעיר לעיר עכ"ל הך מעיר לעיר לענ"ד אין לו ביאור דדווקא באותו העיר שרי אבל בעיר אחרת לא דמה אם הטומאה שהיתה כבר בעיר אין מחזירין אותה כ"ש בטומאה חדשה שאין מכניסין אותה וצ"ע בזה.

מפנין אותו וכו'. משמע מזה דדווקא בעיירות המוקפות חומה הדין כן אבל לא בשאר מקומות ועיין בהל' טומאת מת פ"ח שם כתב דיני פינוי המת יעו"ש ולא הזכיר דין זה אמנם המעיין בתוספתא פ"ק דב"ב ובפי"ד דשמחות ובפ"ז דנזיר בירושלמי ה"ג משמע שדין זה נוהג בכל מקום ששם לא נזכר שדין זה דווקא בערי חומה ועי' בתורת האדם

להרמב"ן כ"ד א' נמי משמע כן שמפרש בכל עיירות הדין כן. והנה למש"כ מר"ן בתחלה דגי' רבינו היתה משכיבין לתוכן מת עד שירצו. י"ל דרבינו מפרש דה"ק דמשכיבין את המת בקבר דהיינו שקוברין אותו עד שירצו לפנותו אבל לפי"ז יש לעיין א"כ איך כתב רבינו בדין הקודם דאין קוברין בתוכן מת עד שירצו ז' טובי העיר ודילמא שרי לקוברו בכל ענין רק הפינוי תלוי ברצון ז' טובי העיר או בכל אנשי העיר אבל י"ל דזה נדע מכ"ש אם תלוי ברצון אנשי העיר לפנותו כ"ש שלא יקברוהו בלא רצונם מתחלה ודו"ק. ובאמת בלשון רבינו בפי' המשניות אינו מבואר אמאי קאי הך עד שירצו אם על הקבורה או על הפינוי יעו"ש היטיב וזה החילוק בין ירושלים לשאר ערי חומה דבירושלים מחוייבין לפנות המת משם כדאיתא בהלכה י"ד משא"כ בשאר ערי חומה ברצון אנשי העיר או ז' טובי העיר הדבר תלוי.

חוץ מקבר וכו'. בתוספתא דב"ב שם וז"ל כל הקברות מתפנין חוץ מקבר המלך ומקבר הנביא ר"ע אומר אף קבר המלך וקבר הנביא מתפנין אמרו לו והלא קבר בית דוד וקבר חולדה הנביאה היה בירושלים ולא נגע בהן אדם מעולם אמר להם משם ראיה מחילה היתה להן והיתה מוציאה הטומאה לנחל קדרון עכ"ל ופסק רבינו כת"ק דאין הלכה כר"ע מחבריו וזה פשוט ומעכשיו תבין גירסת הגר"א במס' שמחות שם שהגיה וז"ל כל הקברות מפנין חוץ מקבר מלך ונביא אמרו לר"ע מעשה בקבר חולדה שהיה בירושלים ולא נגע בהן אדם מעולם אמר להן ר"ע משם ראיה מחילה היתה עשויה להם ומוציאין את הטומאה לנחל קדרון עכ"ל ובירושלמי דנזיר איתא שם וז"ל כל הקברות מתפנין חוץ מקברי המלך ומקברי הנביא א"ל לר"ע והלא קברי בני דוד מתפנין וקברי בני חולדה היו בירושלים ולא נגע בהן אדם לפנותן מעולם א"ל לר"ע משם ראיה מחילה היתה שם ומשם היתה טומאה מקדרת ויוצאת לנחל קדרון עכ"ל ויותר נראה לגרוס והלא קברי בני דוד וקבר חולדה היו בירושלים ולא נגע וכו' להשוותן עם התוספתא וכן יש להגיה לפענ"ד במס' שמחות שם והא דאיתא בפל"ה באבות דר"נ וז"ל ואין מקיימין בה קברות חוץ מקברי בית דוד וחולדה הנביאה שהיה שם מימות נביאים הראשונים וכשפינו את הקברות מפני מה לא פינום אמרו מחילה היתה שם שהיתה מוציאה את הטומאה לנחל קדרון עכ"ל וצ"ל דאתיא כר"ע אמנם הגר"א הגיה שם וז"ל נביאים הראשונים אמרו מחילה היתה שם וכו' ולפי"ז י"ל דאתיא כרבנן נמי וגם הם מודים דהיו שם מחילה רק דהם אינם תולים בהכי דה"ה דאם לא היו שם מחילה לא היו מפנים אותם ור"ע ס"ל דמותר לפנותם רק מפני שהיו שם מחילה לכן לא הוצרך לזה (וע"ע בתוספתא פ"ו

דנגעים) ועי' מלכים א' י"ג שם פירש"י ועצמות אדם ישרפו עליך וכו' ופי' דקאי על ירבעם יעו"ש והא אין מפנין קבר מלך וי"ל דהתם על פי הדבור שאני וק"ל.

בין מד' וכו'. כ"ה בתוספתא פ"ק דב"ב ובמס' שמחות שם יעו"ש היטיב והנה בשאר עיירות מבואר שם דאם היה יותר מחמישים אמה לכאן ולכאן אין מפנין אותו פחות מכאן מפנין אותו והוסיף כאן רבינו דאם היתה יתר מחמישים אמה לכאן ולכאן דאין מפנין אותו היינו דווקא בשאר עיירות אבל בערי חומה דתלוי ברצון אנשי העיר או ז' טובי העיר מפנין אותם לכשירצו וה"ט דפחות מזה הוא מזיק הרבים אבל ביותר מזה אין מזיק הרבים לכן בשאר עיירות אין מפנין אותם אבל בערי חומה הדבר תלוי ברצונם וכנ"ל וכ"ז פשוט וברור ומכאן תבין הגהת הגר"א בשמחות שם יעו"ש היטיב וכ"ה בתורת האדם. אבל בירושלמי נזיר איתא שם וז"ל קבר שהקיפתו העיר משלש רוחות מפנין אותו משתי רוחות אית תניי תני מפנין אותו אית תני אין מפנין אותו אמר רב חסדא מ"ד מפנין אותו בנתון תוך שבעים אמה ושיריים מ"ד אין מפנין אותו בנתון חוץ לשבעים אמה ושיריים מ"ד מפנין אותו בעשוי כמין "גם" מ"ד אין מפנין בעשוי כמין "היא" עכ"ל.

ודע עוד שלשון רבינו ז"ל **שהקיפתו העיר**. משמע שהיתה העיר סביב לבית הקברות וכן הלשון בירושלמי ובתוספתא שם אולם במס' שמחות שם היתה הגירסא קבר שהקפתו את העיר ומשמע דה"ק שהיה מקיף את העיר וכן הגיה הגר"א שם שגורס היה מקיף את העיר יעו"ש וכן מפרש הפני משה בירושלמי שם אף ששם הגי' שהקיפתו העיר יעו"ש. וא"כ אנן נפרש כן דברי רבינו דכאן.

הלכה יד

שאוכלים שם וכו'. במשנה שם איתא לפנים מן החומה מקודש מהם שאוכלים שם מע"ש וקדשים קלים ורבינו שינה הלשון וכתב בהדיא ירושלים וא"כ לכאורה א"צ לכתוב לפנים מחומתה ואולי לדייק דדווקא לפנים מן חומתה אבל שערי ירושלים לא נתקדשו כדאי' בפסחים פ"ה ב' ומיושב בזה מה שתמה המל"מ (אבל יותר נראה לומר דאתי לאפוקי שלא נימא דנאכלין בכל הרואה כמו שילה ועי' זבחים קי"ב ב').

ואין מעבירין וכו'. כ"ה באבות דר"נ פל"ה ובתוספתא פ"ו דנגעים איתא לפנינו ואין צוברין בתוכה עצמות אדם אבל הוא ט"ס וצ"ל כמו כאן כמו שנראה מדברי מרן.

ואין משכירין וכו'. מבואר מזה דשכר מטות נוטלים ודלא כר' אלעזר ב"ר צדוק ביומא י"ב א' ובמגילה רפ"ד יעו"ש היטיב ועי' בתוספתא דמע"ש פ"א. ובאבות דר"נ איתא זה בשם ר"י דאין לוקחין שכר מטות ומצעות יעו"ש ונראה לענ"ד דט"ס הוא דאיהו ס"ל

דירושלים נתחלקה לשבטים ויכולים להשכיר אפי' בתים אלא ודאי דצ"ל כמו בש"ס שם והבן.

לגר תושב. בב"ק פ"ב ליתא זה רק באבות דר"נ שם ובתוספתא דנגעים שם (וע"ע ספרי תצא פיסקא רנ"ט יעו"ש) ונ"ל דלהכי כתיב גבי נבילה לגר אשר בשעריך תתננה ואכלה דמיירי בגר תושב האוכל נבלות ולכן הוא נקרא גר אשר בשעריך ולא בשערי ירושלים (ע"ד לא תוכל לאכול בשעריך דקאי ג"כ על ערי הגבולים שחוץ לירושלים) וע"ע ב"מ קי"א ב' יעו"ש היטיב (וקצת צ"ע מהא דאיתא ביבמות מ"ח ב' יעו"ש היטיב) ועי' בירושלמי פאה פ"ח ה"ז (ובפי' "הניר" שם ששגה בזה ועיי"ש היטיב בספרי ראה פיסקא ק"י ובפיסקא ש"ג יעו"ש היטיב והם היו גירי צדק יעו"ש היטיב.

קברות. ר"ל אף שקוברין בה מ"מ אין מקיימין בה וצריך לפנות מתוכה ומכאן ראיה מוכרחת לרבינו בהלכה י"ג וכמש"כ שם ס"ק כ"ה אולם להראב"ד ז"ל י"ל דה"ק דאף קברות שקברו שם קודם שנתקדשה היו מוציאין ממנה לאחר שנתקדשה וצ"ע בזה. וי"ל עוד האי אין מקיימין ר"ל שאין עושין בה קברות דהא בבבא קמא איתא ואין עושין בה אשפתות ורבינו שינה וכתב אין מקיימין בה אשפתות ועי' היטיב בתוספתא פ"ו דנגעים ובאדר"נ שם. ודווקא בה הוא דאין עושין קברות הא בעיירות המוקפות חומה עושין קברות וכדעת רבינו.

נחרשת שמא וכו'. כ"ה בתוספתא דנגעים שם.

אילנות וכו'. עי' אבות דר"נ ותוספתא דנגעים יתר הדברים שמונה רבינו הכל מבואר שם ושם ובב"ק פ"ב ב' וש"נ.

הלכה טו

זבים וזבות וכו'. דמכאן מתחיל מחנה לויה כדלעיל הלכה י"א ובמחנה לויה אסורים אלו ליכנס כמבואר לקמן פ"ג מהל' ביאת מקדש ה"ג יעו"ש היטיב וה"ה דבעל קרי אסור ליכנס עי' מל"מ.

המת עצמו וכו'. עיי"ש בפ"ג מהל' ביאת מקדש ה"ד יעו"ש.

הלכה טז

ובועל נדה וכו'. במשנה שם איתא רק עכו"ם וטמא מת ורבינו שהוסיף ג"כ בועל נדה הוא מסוגיית הש"ס דפסחים ס"ח א' ועי' יומא ו' ב' ובתוס' שם ועי' לקמן פ"ג מהל' ביאת מקדש ה"ה ובמר"ן שם. וכתב הראב"ד על זה וז"ל א"א אף זה מדבריהם עכ"ל וכ"ה דעת רבינו כמש"כ בפי' למשניות דמה"ת אף מת עצמו מותר בכל מחנה לויה אף בעזרת נשים וכמש"כ בהלכה י"ז ולפי שדין הר הבית הוא מדאורייתא שאין זבים וזבות

נדות ויולדות נכנסין לשם הוצרך הראב"ד לפרש דמעלת החיל אינה רק מדרבנן ופשוט. ועי' תוס' חולין ב' בד"ה שמא וכו' שמשמע מדבריהם דדווקא טמא מת ולא טמא שרץ משולח משם יעו"ש היטיב ועי' בתוס' זבחים ל"ב ב' בד"ה ור' יוחנן וכו' בסה"ד דשם משמע להיפך דאף טמא שרץ ונבלה אסור יעו"ש היטיב. ועיי"ש בזבחים ל"א ב' ד"ה ובטמאים וכו' שם כתבו דשרי יעו"ש היטיב ויש לעיין קצת בזה.

הלכה יז

מדבריהם. יבמות ז' ב' פסחים צ"ב א' הוריות ה' ב' זבחים ל"ב ב' וכתבו התוס' בפסחים וביבמות שגם דעת תנא דברייתא נמי הכי ס"ל דר' יוחנן לאו תנא הוא דלפלוג אתנא ושוב כתבו אף דיש לדחות דר"י סמך עצמו אתנא דמתניתין דכלים דס"ל דמדאורייתא שרי דאל"כ אף בחיל [יהיה אסור] טבול יום דעד שער ניקנור מיקרי הכל הר הבית וכנ"ל בהלכה י"א וכ' שם בגי' הש"ס וז"ל וכן ראיה ממתניתין דתמיד פ"א מ"א בא וישב לו אצל אחיו הכהנים עכ"ל וכבר קדמוהו התוס' בעצמם בראיה זו עי' זבחים ל"ב ב' ד"ה ור"י וכו'. וע"ע בתמיד כ"ו א' במפרש שם מש"כ שם בזה יעו"ש היטיב וע"ע ביבמות ברשב"א ובריטב"א שם.

ועיין כאן בר"ש שכתב דר"י ס"ל דמחוסר כפורים דזב לאו כזב דמי יעו"ש ועי' בתוס' דיבמות שם ובתוס' זבחים שם שכתבו דזה לא תלי בהך פלוגתא דמחוסר כפורים דזב כזב דמי אי לא דבהא כו"ע מודו דלאו כזב דמי ולא פליגי רק לענין פסח הבא בטומאה יעו"ש. וע"ע ברשב"א ובריטב"א דיבמות שם יעו"ש.

וטמא מת וכו'. במשנה איתא סתם ואין חייבין עליה חטאת וקאי אפי' על כל הטמאים אפי' זב ומצורע דאסורים מה"ת בהר הבית מ"מ אין חייבין על שגגתן חטאת דאין חטאת בשגגה רק בדבר שחייב כרת על זדונה כדאיתא בכריתות ב' א' דלא חשיב שם רק הנכנס למקדש אבל לא בהר הבית דאין אלו רק באזהרה וכמש"כ רבינו בפ"ג מהל' ביאת מקדש ה"ח והו"ל למיתני רבותא יותר ואי לא מסתפינא אמינא שט"ס יש כאן וכצ"ל אבל מה"ת מותר לטבול יום ליכנס למחנה לויה וטמא מת. וטמא שנכנס לעזרת הנשים אינו חייב חטאת ומילי מילי נינהו וקמ"ל דמה"ת אף טבול יום דטומאה חמורה כמו מצורע וזב מותר ליכנס לעזרת נשים ושוב קמ"ל דכל טמא שאסור מה"ת ליכנס לעזרת נשים והיינו מצורע או זב אין חייב חטאת. ודבר זה ישר בעיני מאד.

הלכה יח

וטמא שנכנס וכו'. מדלא כתב סתמא והנכנס לשם חייב כרת מבואר מזה דדווקא טמא ממש אבל מחוסר כפורים אינו חייב כרת וכן דעתו בפי' בפ"ג מביאת מקדש הלכה ט'

וכבר השיג עליו הראב"ד שם ושם יתבאר אי"ה ובמשנה איתא וחייבין עליה חטאת אבל רבינו כתב העיקר דכל שחייבין על זדונה כרת חייבין על שגגתה חטאת לכן כתב העיקר וממילא נמשך ממנו הנידון.

הלכה יט

ולכפרה וכו'. הך לכפרה לא נזכר במשנה ולא ידעתי מה היא ואולי הכוונה על הווידוי שמתודה בשעת הסמיכה כדאיתא לקמן הל' מעשה הקרבנות פ"ג הט"ו ועיי"ש הלכה י"ב ודו"ק וע"ע יומא צ"ו ב' ומגילה כ' ב' יעו"ש היטיב ולפי שיש סמיכה שלא בווידוי להכי נקט שתי סמיכות סמיכה שיש בה ווידוי כמו בחטאת ואשם וכן יש סמיכה בעולה ותודה ושלמים יעו"ש היטיב. (ובמ"ר נשא איתא בסתם שישראל מותרים בעזרת כהנים אבל ע"כ מיירי בצריכים לאלו הדברים דאל"כ ישראל עדיפי מלוים יעו"ש היטיב והבן אבל מאי דאיתא שם ישראל מעורבי שמש צ"ע הא עדיין מחוסר כפורים ויש לעיין) והטעם שמותרים ליכנס לאלו דברים הנה בסמיכה ותנופה בעינן יד הבעלים דווקא אמנם שחיטה כתבו הר"ש והרע"ב דאע"ג דשחיטה יכולה להיות ע"י כהנים מ"מ לא אסרו לישראל ליכנס לשחוט (ועי' מש"כ לעיל בהלכה ו' דדבר המפורש בתורה להיתר לא יכלו חכמים לגזור ע"ז יעו"ש וה"נ דכוותה כ"א יאסרו זרים ליכנס א"כ לא יהא השחיטה מותר בהם ויש לעיין קצת בזה דיכולים לשחוט ע"י סכין ארוכה) אמנם הגר"א באליה רבא כתב וז"ל סמיכה ותנופה היא בבעלים דווקא ושחיטה מצוה בבעלים עכ"ל וצ"ע לכאורה מהא דפסחים ס"ד ב' דהתם פריך וכי סגיא דלאו ישראל שחיט יעו"ש ואם איתא מאי קושיא והא מצוה בבעלים (הן אמת דיש ליישב זה דא"כ הו"ל למינקט שחטו הבעלים וקבל הכהן דבזה נכלל שפיר כל פסח ישחטהו בעלים שלו אי כהן כהן אי ישראל ישראל משא"כ עכשו משמע דישראל שוחטו ולא תלי בבעלים. א"נ י"ל מדתני שחט הישראל וקבל הכהן משמע קצת כמו בקבלה כהן לעכובא ה"נ בשחיטה בעינן זר לעכובא) ועי' ברכות ל"א ב' ועוד דוכתי טובי דמשמע דהכהנים היו שוחטין ולא ידעתי היכן נשנה שיהא מצוה בבעלים לישחט. ואולי לפי שמצות שחיטה יכולה להתקיים ע"י הבעלים עצמו כמו ע"י כהנים ממילא מצוה בו יותר מבשלוחו. וצ"ע. ועי' פסחים ז' ב' מבואר כהגר"א. ורבינו שלא הזכיר דין זה י"ל דמפרש כך וכי מצוה לשחוט ולאכול לא לישחוט ולא ליכול והבן. ועי' ברא"ש שם שכתב דנגד המזבח היינו בצפונו או בדרומו דינו כעזרת כהנים לענין זה יעו"ש אבל במ"ר נשא איתא שם דד' אמות אצל המזבח אסורים יעו"ש.

הלכה כ

וקרועי בגדים וכו'. במשנה שם איתא שאין בעלי מום ופרועי ראש. וקרועי בגדים לא נזכר שם וכתב מרן בשם ר"י קורקו"ס דקרועי בגדים חד דינא אית להו עם פרועי ראש מדכתיב ראשיכם אל תפרעו ובגדיכם לא תפרומו יעו"ש ויפה כתב שכן דעת רבינו בפ"א מביאת מקדש ה"ד יעו"ש היטיב.

וכתבו שם הר"ש והרא"ש וצריך טעם לת"ק מאי שנא הני מהני הא כולהו מחללי עבודה כדאיתא בזבחים כ"ג וכולהו נמי במיתה כדאיתא בסנהדרין פ"ג ומחוסר בגדים נמי כיוצא בהן ולא חשיב ליה הכא ושמא היינו טעמא דת"ק דבע"מ ופרועי ראש פסולין בגופן אבל אינך פסולין מחמת דבר אחר והא דחשיב גבי היכל שלא רחוץ ידים ורגלים ואילו מחוסר בגדים ושתויי יין לא חשיב תנא ושייר אבל מדר' יוסי דסיפא קשה דלא שייר אלא חדא מחוסר בגדים לחודיהו ועוד דתני מניינא וי"ל משום לפעמים נכנסין לתקן כדתני בתוספתא דכלים פ"ק הכל נכנסים לבנות ולתקן ולהוציא את הטומאה מצוה בכהנים אין כהנים נכנסים לוים אין לוים ישראלים נכנסים והשתא כשהכהנים נכנסים לתקן אסור בבע"מ ופרועי ראש ושתויי יין ושלא רחוץ ידים ורגלים אבל בגדי כהונה אסורים בלבישה שלא בשעת עבודה דלא הותר כלאים שלא בשעת עבודה ועוד דלא נתנו ליהנות בהן כדאמרינן ביומא ס"ט עכ"ל (וצ"ע דהא התם מסקינן דיכולין ליהנות בהם במקדש ועי' תוס' יומא כ"ג ב' ד"ה יש וכו' ובתוס' שם ס"ט א' ד"ה בגדי כהונה וכו') והנה מה שמבואר מדבריהם דפרועי ראש מחללי עבודה אין כאן דעת רבינו בפ"א מהל' ביאת מקדש ה"ט וי"ד ועיי"ש במרן מה שהערה מקור לדברי רבינו וי"ל דהר"ש והרא"ש גרסי התם קשיא יעו"ש בתענית י"ז ב' ובסנהדרין כ"ב ב' (ואי קשיא לי הא קשיא לי על רבינו דכתב דהעובד בבגדים קרועים חייב מיתה ועבודתו כשרה ועל כרחך מיירי בבגדי כהונה דאי לאו הכי הא הוי עבודתו מחוללת וחייב מיתה בלא"ה מטעם דאין בגדיהם עליהם אין כהונתן עליהם ועל כרחך מיירי בבגדי כהונה וא"כ איך כתב דאין עבודתו מחוללת הא רבינו פסק בפ"ח מהל' כלי המקדש ה"ד היו מטושטשין או מקורעין וכו' ועבד עבודתו פסולה יעו"ש וצריך ע"כ לחלק בין מקורעין דהתם דמיירי מקורעין לגמרי דלא לכבוד ותפארת הם ובין קרועים דבאמת הם שלמים רק קרוע מחמת אבלות דבזה לא נתבטל כבודו ותפארתו ועי' לקמן פ"א מהל' ביאת מקדש וצ"ע בזה) וע"ע רדב"ז ח"ה סי' צ"א.

אמנם מה שתירצו הם דלכן לא נקטה המשנה שתויי יין ומחוסרי בגדים משום דלא הוו פסולו מגופו א"כ יקשה על רבינו למה חשיב קרועי בגדים אף דלא הוו פסולין מחמת

עצמם וכן קשה משתויי יין למה לא חשיב לה רבינו והגר"א באליה רבא כתב וז"ל הא דלא תנא ת"ק שתויי יין דלא קא חשיב אלא אותם שחייבין על ביאת מקדש והשתוי בין האולם ולמזבח אסור ובהיכל חייב להכי בין האולם לא קתני ליה דלא מחייב ובהיכל לא קתני ליה דהא בין האולם נמי אסור והיינו דלא תנא נמי מחוסר בגדים דהוה כשתויי יין ור' יוסי פליג בשתוי להכי קא חשיב ליה עכ"ל אמנם לרבינו לא אפשר לומר כן דהא כתב בפ"א מהל' ביאת מקדש הט"ו שכל כהן הכשר לעבודה אם נכנס מן המזבח ולפנים והוא שתוי יין או שיכור משאר המשכרין או פרוע ראש או קרוע בגדים כדרך שקורעין על המתים אע"פ שלא עבד עבודה ה"ז לוקה יעו"ש היטיב.

ולכן נראה לענ"ד ליישב בדרך אחר (והוא ע"ד הגר"א) דהנה רבינו כתב שם בהלכה י"ז דאסור לכל אדם בין ישראל בין כהן ליכנס מתחלת עזרת ישראל ולפנים כשהוא שתוי או שכור או פרוע ראש דרך ניוול או קרוע בגדים אע"פ שאינו באזהרה שאין זה כבוד ומורא לבית הגדול והקדוש שיכנס בו מנוול יעו"ש א"כ הרי שתוי יין ושיכור אסור ליכנס בכל עזרה רק שאינו חייב ע"ז לכן לא תנייה הכא דאסור בין האולם ולמזבח דלא קחשיב רק מילתא דהתם שרי והכא אסור אבל הך מילתא אסור בכולה עזרה משא"כ בע"מ דבכולה עזרה שרו ליכנס רק הכא בין המזבח והאולם אסורין ואי קשיא א"כ אמאי חשיב פרועי ראש ורבינו חשיב נמי קרועי בגדים הא זה אסור בכל העזרה י"ל דתרי גווני יש בפרועי ראש חד דרך ניוול וזה אסור בכל העזרה ויש נמי פרוע ראש שלא דרך ניוול הוא כמש"כ רבינו שם שגדל שערו עד שנעשה מחלפת ולא היה דרך ניוול ה"ז מותר ליכנס לעזרת ישראל יעו"ש ובוודאי מש"כ מותר ליכנס לעזרת ישראל לאו דוקא דה"ה לעזרת כהנים נמי שרי כגון הישראלים הנכנסים לצרכיהם לסמיכה ולשחיטה ולתנופה וכי היו צריכים לגלח מחלפת שערותם הא וודאי דלא אמנם בין האולם ולמזבח אסורין הכהנים אפי' בזה וכן יש לחלק בקרועי בגדים דאותם הקרועי בגדים שהם דרך ניוול אסור בכל העזרה משא"כ אותם קרועי בגדים שמחמת אבל שמותרים ליכנס בהם ורק בכהנים בין האולם ולמזבח אסורים ליכנס דאיתקש לפרועי ראש לכן חשבינהו שפיר והא דלא קחשיב מחוסר בגדים י"ל דרבינו ס"ל דזה לא מיתסר ליכנס בין האולם ולמזבח שלא בשעת עבודה אף דחמירא דמחלי עבודה מידי דהוה אשלא רחוץ ידים ורגלים דמחלי עבודה ומ"מ כתב רבינו בפי' המשניות בהדיא דלא אסירי ליכנס בין האולם ולמזבח ועוד הא הרא"ש והר"ש כתבו בהדיא דמחוסרי בגדים היו נכנסים שלא בעידן עבודה בין האולם ולמזבח ודו"ק. ובזה אתי שפיר נמי אמאי אסרו בבע"מ ופרועי ראש וקרועי בגדים ולא אסרו במחוסרי בגדים ובשלא רחוץ ידים ורגלים אבל לפי"ז אתי שפיר

כיון דבפרועי ראש ובקרועי בגדים יש בו צד ניוול וכן בבע"מ יש בו משום הקריבהו נא לפחתך לכן החמירו בזה אפי' בין האולם ולמזבח משא"כ במחוסר בגדים וכן בשלא רחוץ ידים ורגלים ודו"ק ועי' בתוס' יו"ט מש"כ בזה והנראה לענ"ד כתבתי ועוד יבואר מזה אי"ה במקו"א ומי שיישב בטוב טעם ישא ברכה מאת ה' (וע"ע כאן במל"מ).

ועיין סוכה מ"ד א' דאיתא שם דהכהנים בע"מ נכנסין בין האולם ולמזבח כדי להקיף בערבה ומשמע שם דהני מעלות הוי דרבנן ועי' יומא מ"ד ב' ואי"ה במ"א יבואר. (ועי' פסקי תוס' מס' תמיד סי' ט"ז וט"ס שם וצ"ל ואפי' בשעת ערבה אלא כהנים בע"מ עכ"ל וע"ע שם ובמדות סי' י"ח דפסק כר' יוסי יעו"ש היטיב) וע"ע בעירובין ק"ה א' דמשמע קצת דהוי דאורייתא ועי' בר"ש ובורא"ש בפ"ק דכלים שם.

הלכה כא

אלא רחוץ וכו'. כ"ה דעת ת"ק אולם ר' יוסי ס"ל דגם בין האולם ולמזבח אין נכנס שלא רחוץ ידים ורגלים ופסק כת"ק ועיי"ש בתוספתא וע"ע בפי' רבינו שם. ודע דכתבו התוס' בזבחים נ"ח ב' בד"ה הא מני וכו' וז"ל וא"ת דהכא משמע דמאן דלית ליה כוליה מזבח בצפון קאי הוה כיור בין אהל מועד ובין המזבח ובתוספתא פ"ק דכלים נכנסין בין האולם ולמזבח שלא רחוץ ידים ורגלים וחכ"א אין נכנסין ושמא ס"ל כר' מאיר דאמר נכנסין עכ"ל וכתב ע"ז בגליון הש"ס וז"ל קשה לי הא ר' יוסי ס"ל בשמעתין דכוליה מזבח בצפון קאי ואפ"ה ס"ל במשנה ספ"א דכלים דאין נכנסין שלא רחוץ בין אולם ולמזבח וצ"ע עכ"ל ולא ידעתי מהו סח אדרבה כיון דס"ל כוליה מזבח בצפון וא"כ הוי כיור משוך בין מזבח ואהל מועד ולא הוי כיור בין מזבח ואולם לכן היו נכנסין שם שלא רחוץ ידים ורגלים ואדרבה אי נימא דר"י ס"ל דלאו כולה מזבח בצפון וא"כ הוי הכיור בין האולם ולמזבח ממש שפיר הוה קשה א"כ איך נכנס לכיור שלא רחוץ ידים ורגלים וא"כ איך פריך הש"ס ונוקמה כר' יוסי ובממוצע הא על כרחך לא ס"ל ממוצע דא"כ איך נכנסין לכיור אבל אי מהא לא אירייא די"ל דמשו"ה הוי הכיור משוך מכנגד המזבח ולדרום משום דאל"כ לא היו יכולין לבא אל הכיור משום דאינו רחוץ ידים ובזה ניחא דאל"כ לוכח מהך גופיה דר"י ס"ל דכוליה מזבח בצפון קאי דאל"כ הוה הכיור בין האולם ולמזבח וא"כ איך נכנסין אליו לדידיה אלא ודאי דמזה לא מוכח מידי די"ל דמשום זה עצמו הוה משוך מכנגד המזבח ולדרום והא דמוכח הש"ס מר' יוסי הגלילי היינו משום דהוא אמר טעמא דלכן היה המזבח משוך לדרום כי היכי דלא ליהוי כנגד הפתח ודוק היטיב בכל מש"כ כי לדעתי נכון הוא בעזר ה'. ואולי הוא ט"ס וצ"ל הא ר' יוסי ס"ל בשמעתין דס"ל לאו כולה מזבח וכו' והבן היטיב.

הלכה כג

מכוון על קה"ק וכו'. פ"א בשבוע וכו' עי' מרן מש"כ ע"ז ועי' בתוס' יו"ט פ"ד דמדות מ"ה שכתב להשיג עליו יעו"ש.

מצוה שיהיו כהנים וכו'. עי' כ"ז בתוספתא פ"ק דכלים ובעירובין ק"ה א' ובפי' רבינו למדות שם יעו"ש.

לא מצאו טהורים וכו'. מסידור לשון רבינו משמע דעדיף ישראל טהורים מכהנים טמאים והיינו כברייתא קמייתא דעירובין ק"ה א' ומרן הביא ע"ז הא דתני רב כהנא לסיועי כהני דעדיף בכהנים טמאים מישראלים טהורים יעו"ש ולא ידעתי מאין למד כן בדברי רבינו. ובעין משפט משמע כמו שכתבתי. ועוד יבואר מזה אי"ה לקמן.

ועיין מש"כ המל"מ בדין אם נמצא טומאה בעזרה דמטמאין לוים ולא כהנים ודווקא כהני חדתי לא מטמאין אבל אם יכול להיות ע"י הכהנים שנטמאו כבר בהיכל תו לא מטמאין לוי חדתי יעו"ש.

יכנס בע"מ וכו'. כ"ה גי' מרן. וגי' המבי"ט שאליה רמז מרן צ"ל יכנס טמא ולא יכנס בע"מ שהטומאה דחויי' בציבור ולזה הסכים המל"מ יעו"ש אמנם בעין משפט משמע כדברי מר"ן. והנה לפי גי' המבי"ט דטמא עדיף מבע"מ והנה מדכתב רבינו מקודם לא מצאו תמימים יכנסו בע"מ וכו' ומשמע דעדיפי כהנים בע"מ מישראל תמימים וכ"ש דעדיפי כהנים טמאים מישראלים טהורים וכדעת מרן לעיל בד"ה לא מצאו טהורים אמנם לנוסחת מרן דעדיפי בע"מ מטמאים א"כ י"ל דלעולם כהנים בע"מ עדיפי מישראל תמימים ומ"מ ישראלים טהורים עדיפי מכהנים טמאים. והבן. והנה לכאורה מהברייתא דהביא רב כהנא לסיועי כהני משמע קצת דהעיקר כגי' מרן דהכי איתא התם מצוה בתמימים אין שם תמימים נכנסים בע"מ מצוה בטהורין אין שם טהורים נכנסין טמאים וכו' משמע דעדיפי בע"מ מטמאין ועי' במה שהביא רבינו במדות שם לשון התוספא דפ"ק דכלים ומשמע שם דבע"מ עדיפי מטמאים וישראלים טהורים עדיפי מכהנים טמאים יעו"ש היטיב מסידור לשונו ויש לעיין בזה.

להיכל לתקן וכו'. עי' מרן מה שתמה דמשמע ממשנה דמדות שם דדווקא בקה"ק הוא כן ולא בהיכל יעו"ש והנה מלישנא דתוספתא פ"ק דכלים והובאה בפי' המשנה לרבינו במדות שם משמע דקאי נמי על ההיכל ובפרט לפי מש"כ לפנינו בעירובין שם הכל נכנסין בהיכל לבנות ולתקן וכו' ועלה קאי מצוה שיכנסו בתיבות וק"ל ופשוט. ועי' בהג"ה במרן מש"כ בזה אולם מש"כ ואע"ג דבתר הכי מייתי קרא ויבאו הכהנים לפנימה בית ה' לטהר לאו למימרא דדווקא בקה"ק אלא דל"ת בקדש דווקא לכנסו אבל לא בקה"ק

אלא כל קדש במשמע עכ"ל ומשמע מזה דס"ל דהאי קרא קאי בקדש הקדשים ואילו בעירובין שם משמע דמיירי בהיכל יעו"ש היטיב. א"כ לק"מ כלל. ומש"כ בהג"ה וז"ל וסבר רבינו דכיון בתוספתא אפי' בקדש מיירי לא פליגי אמתניתין דמתניתין רבוותא קתני אבל ה"ה להיכל עכ"ל וצ"ל דהרבותא הוה דאפי' בקדשי קדשים משלשלין אומנין. אבל בפסחים כ"ו א' מסקינן שם דמעלה עשו בבית קדשי הקדשים יעו"ש ומשמע דבהיכל לא עשו מעלה זו. אמנם כבר כתב המל"מ דהא דתירץ שם הש"ס כן היינו לאביי אבל אליבא דרבא דהלכתא כוותיה דלא אפשר ולא קא מכוין אסור אה"נ דה"ה בהיכל הדין כן יעו"ש וע"ע בפסקי תוס' מדות סי' י"ט דמשמע כרבינו יעו"ש היטיב. ועי' יומא נ"ד א' דהיו גוללין את הפרוכת ומראין להן את הכרובים יעו"ש ויש לחלק בין צבור ליחידים ועי' במ"ר פרשת אחרי מות פ' כ' ופרשת במדבר פ"ב יעו"ש היטיב.

והנה כתומי לדבר בפרק זה. אמרתי להעיר בדבר א' עי' בשעה"מ הי"ח שהביא מס' שדה יהושע דקדשי קדשים אינן נאכלין רק בעזרת כהנים יעו"ש שהשיג עליו מלשון רש"י דקדושין נ"ב ב' ומלשון רבינו יעו"ש. ובאמת תמוה הוא מאד דמבואר בתוספתא בפ"ק דכלים דכל העזרה הוא כשר לאכילת קדשי קדשים יעו"ש היטיב וכן מבואר יותר בזבחים נ"ו א' יעו"ש היטיב ושם קי"ב ב' ובדוכתי טובי. ופשוט הוא מאד.

ובענין גוף הדבר אי נשים נכנסות בעזרה עי' חגיגה ט"ז ב' דאף ר' יוסי דס"ל נשים סומכות רשות מ"מ אינן סומכות רק בעזרת נשים ואהכי קורין לה עזרת נשים משום דמשם ולהלן אין הנשים נכנסות לה ודומיא דנקרא עזרת ישראל משום דמשם ולהלן אין הישראלים נכנסין ה"נ מעזרת נשים ואילך אין הנשים נכנסות ואולי זה דעת רש"י ז"ל שהביא מהך דכלים יעו"ש היטיב והבן. ומה שהקשו התוס' והא סוטה נכנסה להניף וכן נזירה יעו"ש הנה פשיטא מסוטה לק"מ וכי סוטה מקבלת קידושים והא א"א היא רק דעיקר הקושייא מנזירה. וי"ל כי גם התנופה היתה לפני שער ניקנור וכן משמע ברמב"ם הל' סוטה פ"ג וכן משמע בסוטה כ' ב' דלא היתה כלל בעזרת ישראל ואי משום דכתיב והניף לפני ה' ה"נ כתיב והעמידה לפני ה' ועיין ירושלמי סוטה פ"א ה"ה וה"נ י"ל בנזירה ויש לעיין בזה. ודע דמה"ת פשיטא דמותרת ליכנס לעזרה מדכתיב אל המקדש לא תבא עד מלאת ימי טהרה הא אח"כ שרי והבן וע"ע לקמן פ"ג מכלי המקדש ה"ג מש"כ מזה.

פרק ח

הלכה א

שאין שמירתו וכו'. ועי' בריש תמיד ובריש מדות ועי' תמיד כ"ו א' מנה"מ אמר אביי אמר קרא והחונים לפני המשכן קדמה לפני אהל מועד למשמרת בני ישראל וכו' יעו"ש היטיב ופי' שם המפרש וז"ל מנה"מ כלומר מנלן מן הפסוק דבעינן ג' שומרים ומתרץ ליה יעו"ש היטיב ועי' בבאור הגר"א על הגליון במשניות שם וע"ע בבאר שבע מש"כ בזה ולא רציתי להאריך בזה.

הלכה ב

כל הלילה וכו'. עי' מל"מ וכ"כ הבאר שבע דביום לא היו שומרים וכ"כ התוס' יו"ט ריש מדות יעו"ש.

הלכה ג

לשון שמירה אזהרה וכו'. וס"ל כר' יוחנן במנחות ל"ו ב' דאפי' השמר דעשה לאו הוא ועי' תוס' עירובין צ"ו א' ד"ה השמר וכו' דכ' דמ"מ היכא דמצוה היא לעשות מודה ר"י דהשמר דעשה עשה ולהכי מי שאינו מניח ביום תפילין לא לקי (ולכאורה שם פשיטא דלא לקי דהוי לאו שאין בו מעשה ואולי כוונתם אף למ"ד דלאו שאין בו מעשה לוקין עליו ויש לעיין בזה) והיינו דלא כרבינו ואמנם בר"ה ו' א' ד"ה תשמור וכו' מתחלה כתבו כדברי רבינו דהכא ושוב כתבו לחלק וכוונתם למש"כ בעירובין שם יעו"ש ועי' לקמן הל' שגגות פ"א ה"ב מש"כ מזה ואי"ה שם יבואר עוד מזה ועי' בס' המצות לרבינו עשין סי' י"ב ובחינוך פרשת קרח מש"כ בשם המכילתא יעו"ש היטיב והבן.

הלכה ד

מבפנים וכו'. עי' בספרי קרח פיסקא קט"ז ובזרע אברהם שם שהאריך בזה.

הכהנים בג' וכו'. כ"ה דעת המפרש בתמיד וכבר כתבתי מזה קצת בפ"ה ה"ד יעו"ש היטיב והנה כעת ראיתי מצאתי את שאהבה נפשי במל"מ שהעמיק הרחיב הדבור בזה ודבריו מתוקים ונתתי שמחה בליבי שכוונתי לדבריו רק מה שראיתי שנדחק מאד בבאור המשנה דפ"ק דמדות מ"ח ונעל הכהן מבפנים ובן לוי ישן לו מבחוץ גמר מלנעול החזיר את המפתחות לשלשלת ואת הטבלה החזיר למקומה נתן כסותו עליהן ישן לו ע"כ דמזה מבואר דבמקום שהיה כהן שומר היה ג"כ בן לוי שומר יעו"ש מה שנדחק הרבה בזה ולדעתי העניה אין מזה שום קושיא על שיטת רבינו והמפרש דהתם לא נעל שער בית המוקד בלבד אלא כל שערי העזרה נעל כדאיתא ומפתחות העזרה בידם

שם מ"ז ובתמיד פ"ק מ"א. וקאמר כאן דכשהגיע זמן העזרה לנעול אז נעל כל שערי עזרה מבפנים. ומבחוץ לכל שער ישב לו בן לוי לשמור (זולתי במקום ששמרו הכהנים מלמעלה שם לא הי' לוים שומרים מלמטה וכנ"ל) וגמר מלנעול הכהן שמפתחות העזרה תחת ידו החזיר המפתחות לשלשלת והטבלה החזיר למקומה ונתן הכהן כסותו עליה וישן לו. וביאור זה פשוט לדעתי מכל מה שנדחק המל"מ בזה וכ"מ מלשון המפרש בריש תמיד כ"ה ב' יעו"ש היטיב ואין משם שום קושיא נגד רבינו והמפרש (ע"כ יפה עשה רבינו שלא הביא משנה זו כי אין נפק"מ לדינא כלל כי אחרי שכתב בסעי' ח' דהלוים היו שומרין מבחוץ שוב א"צ לכתוב סדר הנעילה) ואי לא מסתפינא אמינא כי גם הר"ש במדות מפרש כן ונפל ט"ס בדבריו מש"כ והחזיר הטבלא למקומה ונתן בן לוי כסותו עלי' חזר וישן עכ"ל ונ"ל כי תיבות בן לוי הוא ט"ס וכצ"ל והחזיר הטבלא למקומה ונתן כסותו עליה וכו' וקאי על הכהן. יהיה איך שיהיה כוונת רבינו והמפרש וודאי כן הוא (וכ"ה בס' שבט יהודא) ובזה אזיל מה שנדחק המל"מ בזה.

ותשואות חן לו על שהאיר עינינו במה שהביא דברי פסקי התוס' (בתמיד סי' ז' ובמדות סי' א') דהלוים היו שומרים לבדם רק בי"ח מקומות ועם הכהנים היו שומרים שלשה מקומות ונמצאו הלוים בכ"א מקומות והכהנים בשלשה מקומות יעו"ש ונמצא דאיכא שלש מחלוקת דעת רבינו והמפרש דבכ"א מקומות היו לוים ובשלשה מקומות היו כהנים ודעת הסמ"ג דבכ"א מקומות היו לוים לבדם ובשלשה מקומות היו כהנים עם לוים ודעת פסקי תוס' דבי"ח מקומות היו לוים לבדם ובשלשה מקומות היו כהנים עם לוים. ודעת הרא"ש בפי' לתמיד כמו הפסקי תוס' יעו"ש.

הלכה ה

והרובין וכו'. וזקני בית אב וכו' מדברי המפרש מבואר דהיה להם מטות בנויית בכתלים והיו עולים שמה ע"י הרובדין והפרחי כהונה היו ישנים על הארץ איש כסתו בארץ והפרחי כהונה לא היו השומרים רק הרובים היו השומרים אבל השומרים לא היו רשאים לישן עיי"ש בתמיד כ"ה ב' וכ"ז א'. וכן דעת הר"ש בריש מדות רק שכתב דהרובדין היא רצפה חלקה שהיו ישנים עליה יעו"ש והא דחילק בין רובים לפרחי וכתב שם הטעם כי הפרחי כהונה לפי שהיו יכולים לעשות עבודה לכן לא היו שומרים יעו"ש י"ל דאזיל לשיטתיה דס"ל דהשמירה היתה בין ביום ובין בלילה וא"כ אם היו עסוקים בשמירה לא היו יכולים לעבוד לכן לא היו עוסקים בשמירה. אמנם רבינו פי' שם בריש תמיד כי הרובים הם פרחי כהונה והם היו השומרים בבית המוקד ורק בבית הניצוץ ובבית אבטינס לא היו שומרים רק הרובים אבל בבית המוקד היו השומרים פרחי כהונה

ומש"כ רבינו שם וז"ל ונתבאר בגמרא שרובין הם הרובים ומורים בקשת הנקראים פרחי כהונה עכ"ל לאו ממש פרחי כהונה רק הם הרכים בשנים אבל מ"מ הרובים הם רכים יותר ולפי שס"ל שהשמירה לא היה רק בלילה ולכן היו יכולים לעבוד עבודה ביום ועוד דאין השמירה מעכבת את העבודה כי הרבה היו כדי לזה וכדי לזה ונמצא שלרבינו היו יכולים השומרים לישן וכדמשמע מלשונו בהלכה ו' יעו"ש וכ"מ קצת ממשנה ח' פ"ק דמדות דאיתא שם ובן לוי ישן לו מבחוץ. אמנם המל"מ בהלכה כתב דצ"ל וישב לו מבחוץ יעו"ש וי"ל בגי' זו פליגי רבינו עם המפרש וק"ל. וממה שלא הזכיר רבינו פרחי כהונה כאן כלל לכאורה י"ל דס"ל דאיש כסתו בארץ קאי נמי על זקני בית אב וכן על הרובים דבית הניצוץ ובית אבטינס דכלם היו שוכבים לארץ וכסתו בארץ רק דבבית המוקד היה מוקף רובדים ולא כן בבית אבטינס ובבית הניצוץ. וקמ"ל דבכל אותן המקומות היו זקני בית אב ישנים וכן היו שם בכל המקומות פרחי כהונה וכולם היו שוכבין לארץ. א"נ י"ל דזקני בית אב היו ישנים בבית המוקד על הרובדים ולא על הארץ והם היו השומרים בבית המוקד אבל בבית הניצוץ ובבית אבטינס היו הרובים שומרים והם היו ישנים על הארץ ומה דאיתא במשנה לא היו ישנים בבגדי קדש קאי על אלו ועל אלו וזה שכתב רבינו דהפרחי כהונה הם הרובים. והם היו השומרים בבית הניצוץ ובבית אבטינס ולפי"ז מאי דפריך הש"ס שם בתמיד כ"ו ב' מ"ש התם קרי להו רובים הכא קרי להו פרחי ר"ל כיון דהכל אחד ומשני דמיירי הכא אפי' בהגיעו לעבודה (אמנם לפי' המפרש וכן למש"כ מתחלה בכוונת דברי רבינו שהרובין לאו הם פרחי כהונה ממש כי בבית המוקד היו השומרים פרחי כהונה ובבית אבטינס ובבית הניצוץ היו הרובים השומרים ניחא יותר. שוב פקח ה' עיני וראיתי כי גם המל"מ העיר בזה בכמה דברים שכתבנו יעו"ש היטיב.

ומש"כ רבינו ומפתחות העזרה בידיהם היינו ברשותם וכ"כ הגר"א אבל לעולם היו מונחין בארץ תחת הטבלא ואל זה כיוון המפרש בתמיד כ"ה ב' ומיושב מה שתמה המל"מ בסוף ה"ד יעו"ש היטיב.

הלכה ו

השומרים ישנים וכו'. כבר נתבאר בס"ק שלפני זה.

כנגד ראשיהן. כ"ה דעת רב פפא ביומא ס"ט א' ובתמיד כ"ז ב' ויש לעיין הלא רב אשי תירץ התם דמשום כלאים לית לן בה דבגדי כהונה קשים הם ובקשים שרי כמו דאיתא בהל' כלאים פ"י הי"ג יעו"ש ואי משום דבגדי כהונה לא ניתנו ליהנות בהם זה אינו הא מותר ליהנות בהם במקדש אפי' שלא בשעת עבודה כדאיתא לקמן פ"ח מכלי

המקדש הי"א ואין לומר משום דהסוגיא דריש ערכין דקאמר דכהנים מותרים בכלאים דלא כרב אשי. זה אינו דהא התוס' ביומא שם ד"ה קשין וכו'. ובשבת נ"ז ב' ד"ה אין וכו' ובביצה ט"ו א' ד"ה אלא וכו' פי' דהא דשרי קשים היינו דוקא בהצעאה ולא בהעלאה יעו"ש וכ"מ מדברי רבינו בהל' כלאים שם א"כ הדרא קושיא לדוכתא. ולכאורה נראה דרבינו מפרש כפירש"י התם דתחת ראשיהן אסור שמא יפיח בהן יעו"ש ביומא ודוקא כשהם כנגד ראשו שרי דומיא דתפילין. אבל עיין בתוס' שם שהשיגו ע"ז ועיין במפרש שם בתמיד שהשיג ג"כ ע"ז דא"כ הוי ליה להוכיח דעל כרחך מיירי בכה"ג דהוי נגד ראשיהן דאל"כ חיישינן שמא יפיח יעו"ש היטיב. והנה לפי מש"כ התוס' ביומא שם ד"ה בגדי וכו' דמ"מ לכתחלה אסור ללובשן שלא בשעת עבודה אתי שפיר (ועל כרחך צ"ל דגרסי התם בגדי כהונה היוצא בהן למדינה חייב ובמקדש בין בשעת עבודה בין שלא בשעת עבודה פטור יעו"ש וכ"ה בתוס' ישנים התם) אבל מדברי רבינו לקמן פט"ז לא משמע כן לכן עלה בדעתי דהא דשרי שלא בעידן עבודה היינו דוקא בעזרה אבל הם היו ישנים בחציו שבחול ולכן אינם רשאים ליהנות בהם והא דכה"ג קורא בבגדי בוץ בעזרת נשים היינו משום דהוא צורך עבודה כדמסקנת הש"ס שם אבל בלאו הכי לא. שוב ראיתי בתוס' ישנים שם בד"ה ובמקדש וכו' שכתבו וז"ל והיינו בכל הר הבית דדייקינן לעיל שינה הוא דלא הא הלוכי מהלכי וכו' משמע דהשתא דאסיקינן דמותר ליהנות בהם דהיינו במקום דשינה מותרת שם מותר להלך אפי' בהר הבית ובעזרה אין מותר לישן דאין ישיבה בעזרה עכ"ל ובאמת לפענ"ד אין זה הוכחה דהא פשיטא דלצורך עבודה שרי אפי' שלא במקדש ומיבעיא ליה אם מותר ליהנות בהם שלא בשעת עבודה ופשיט דבמקדש שרי ובמדינה אסור ומ"מ צ"ע בזה. ועי' במד"ר במדבר פ' י"ט יעו"ש. ועי' במר"ן מש"כ דלא נתנו ליהנות רק דרך לבישה וכ"ה בתוס' מנחות מ"א א' יעו"ש ובחולין ק"י ב' ד"ה טלית וכו' יעו"ש לענין כלאים ועיין במפרש לתמיד שם ותמצא שהוא לא ס"ל חילוק זה יעו"ש היטיב וע"ע לקמן הל' כלי המקדש פ"ח הי"א.

הלכה ז

שהמחילות הפתוחות וכו'. כתב המפרש וז"ל דלמ"ד כולו ביהמ"ק (היה קרי בירה) היה המחילה הולכת תחת ביהמ"ק וראשה אחד פתוח ללשכת בית המוקד של מקום חול וראשה אחר פתוח חוץ לעזרה אל מקום הטבילה יעו"ש והיינו טעמא כי היכי דלא ליהוי פתוחה אל העזרה דאז הוה כקדושת עזרה ואף אי הוה פתוח לחול ולקדש דאז היה מה שכנגד הקדש קדש לכן פי' דמתרתי צדדים היה פתוח לחול ולא לקדש כלל וזה פשוט לדעתי העניה (וע"ע בשער המלך לעיל פרק ו' מש"כ בזה כדברי ונהניתי) ולא

ירדתי לפלגות גדולים חקקי לב להבין דעת קדוש הוא הגר"א שכתב על הגי' וז"ל מש"כ המפרש שראשה אחד חוץ לעזרה איני יודע למה הא מחילות לא נתקדשו עכ"ל ואולי כונתו דמי יימר דהיתה פתוחה משני צדדין דילמא לא היתה פתוחה רק מצד לשכת בית המוקד ושוב היתה סתימה ודו"ק.

אצל אחיו וכו'. דטבול יום שרי ליכנס למחנה לויה שהוא בהר הבית והמה ישבו בלשכת בית המוקד הפתוח לחול שדינה כדין הר הבית יעו"ש במפרש ובכל המקומות שציינתי לעיל פ"ז הי"א יעו"ש. ומש"כ יוצא והולך לו כתב המפרש בתמיד כ"ו א' וז"ל דמה יעשה הואיל ולא יעבוד א"נ אגב חביבותא מיקרי ועביד עבודה דומיא דהך דאמרינן ביומא כ"ד במה מפיסין רב ששת אמר בבגדי קדש דאי אמרת בבגדי חול אגב חביבותא מיקרי ועביד עבודה עכ"ל והרע"ב כתב לשם וז"ל לפי שטבו"י משתלח חוץ לעזרה כדאמרינן באלו דברים וכל זב לרבות בעל קרי עכ"ל וצ"ע הא עכ"פ מותר לו להיות בבית המוקד בחצייו שבחוץ דהא לא נתקדשה בקדושת עזרה ואי דמדרבנן מיהא אסור הא בנטמא שם לא חיישינן להכי (כ"ה לדעת ר"ת זבחים ל"ב א' ואף לדעת החולקים מ"מ הא טבו"י אינו אסור רק בעזרת נשים ולא בהר הבית וק"ל ועיין לקמן סימן כ"א סעיף ג') ורבינו כתב שם בפי' המשנה וז"ל ומה שאמר יוצא והולך לו לפי שהוא טבו"י ואין מותר לו לבא בעזרה עד שיעריב שמשו כמו שיתבאר בתחלת כלים עכ"ל וכוונתו פשוט לפי שאסור לו ליכנס בעזרה ומה יעשה שם וכפי' הראשון של המפרש ואולי שלזה כיון הרע"ב ג"כ אמנם מש"כ הרע"ב האי ילפותא דוכל זב לרבות בע"ק לא ידעתי מאי שייטיה להכא ואולי י"ל דקאי על הא דהולך במסיבה שתחת הקרקע וקאמר הטעם לפי שאסור לו להיות במחנה לויה א"נ לפי שלא מצינו כלל בתורה שבעל קרי טעון שילוח וכ"ש טבול יום של בע"ק לכן כתב דילפינן זה מדכתיב וכל זב לרבות בע"ק (ועיין לקמן פ"ג מהל' ביאת מקדש ה"ג).

הלכה ח

שערי הר הבית וכו'. עיין לעיל פ"ה ה"ב.

חוץ לעזרה וכו'. אבל הכהנים שהיו שומרין ע"ג העליות והכפות מותרין לישב לכן היו משמרין מבפנים וכמש"כ המפרש בתמיד כ"ה ב' ועי' לעיל הלכה ד' וזהו שאמר בתמיד כ"ו ב' דהכהנים היו מלמעלן והלוים מלמטן מתאימים עם דברי הספרי שהביא רבינו שם שיהיו הכהנים בפנים והלוים בחוץ והטעם משום דאין ישיבה בעזרה וזהו מדאורייתא כדמשמע הלשון גמירי דאין ישיבה בעזרה עיין לעיל פרק ז' הלכה ו' ומש"כ שם בס"ק י"ב והא דצריך קרא היינו דלא נימא איפכא דהלוים יהיו מבפנים למעלן והכהנים בחוץ

מלמטן ובזה יבואר הכל כמין חומר בעז"ה ובזה מסולק מה שפקפק הזרע אברהם בספרי שם שרמזתי לעיל הלכה ד' יעו"ש היטיב ודו"ק.

ומש"כ שהרי הכהנים וכו' פסק כתירוץ דאביי בתמיד כ"ז א' דאזיל לשיטתו בפ"ה ה"ד דשבעה שערים היו לעזרה ועיין מש"כ שם אמנם בפ"א דמדות מ"א כתב כתירוץ דרבא דהאי תנא ס"ל דה' שערים היה לעזרה יעו"ש וכאן חזר בו.

הלכה ט

בלשכת הקרבן וכו'. בתמיד כ"ז א' ובמדות פ"ק מ"א והנה לשכת הקרבן זו היא שהיתה בבית המוקד במערבית דרומית וכמו שנתבאר למעלה פרק ה' הלכה י' וכמש"כ הר"ש והרע"ב בריש מדות אמנם לשכת הפרוכת לא ידעתי מאי ניהו ומי יתן ידעתי ואמצאהו. (ועיין ברא"ש שכתב ששם אורגין את הפרוכת יעו"ש).

הלכה י

אחד על כל משמרות וכו'. עיין לקמן הל' כלי המקדש פ"ז הלכה א' וד' יעו"ש וכתב המפרש בתמיד כ"ז ב' שהמפתחות של הר הבית היה בידו ומזה נראה שלא היה יכול לחזר על משמרות הכהנים שהיו סגורים בעזרה.

ואומר לו איש הר הבית שלום עליך. כ"ה בתמיד שם וכצ"ל במדות פ"ק שם.

חובטו במקלו. לפי שהשומרים לא היו רשאים לישן ואע"פ שלדעת רבינו רשאים לישן כמש"כ לעיל בס"ק ו' מ"מ י"ל דהיה להם עת קבוע לישן ואם היה ישן יותר היה נלקה א"נ ששנים היו על כל שמירה ואחד היה ישן ואחד יושב ומשמר וכמש"כ פסקי תוס' בתמיד סי' א' והובא במל"מ ה"ו יעו"ש היטיב במש"כ שם. א"נ יש לחלק בין כהנים ללוים יעו"ש היטיב.

בן לוי וכו'. מבואר מזה שבן לוי דוקא היה לוקה ואף בריש דבריו משמע שהיה מחזר על כל השומרים אבל לא היה לוקה רק בן לוי ואף שאין ראיה מזה משום דאנשי ירושלים היו מדברים על הרוב ורוב שומרים היו לוים אבל מ"מ כבר הוכחתי דלא היה יכול ליכנס אל הכהנים שהיו סגורים בעזרה (כנ"ל ס"ק י"ד) ולא היו נפתחים עד השחר כשבא הממונה על המקדש ודפק על הכהנים שבבית המוקד כמבואר בהל' י"א ופשוט לדעתי ועיין במל"מ סעיף ו' מה שכתב בזה ומה שנראה לענ"ד כתבתי.

הלכה יא

קודם שיעלה עמוד השחר וכו'. עיין תמיד כ"ו א' וכי באיזה שעה בא הממונה לא כל העתים שוות פעמים שהוא בא מקרות הגבר או סמוך לו מלפניו או מאחריו וכתב שם רבינו וז"ל וקריאת הגבר נאמר קריאת שכוי והוא בגמרא ואמר שהוא הכרזת קריאת

איש שהיה מכריז במקדש בעליית השחר ר"ל קרוב לעלית השחר עכ"ל והוא מחוסר הבנה ובאמת הם דעות בש"ס ביומא כ' ב' יעו"ש היטיב (ובירושלמי שקלים פ"ה ה"א וסוכה פ"ה ה"ה יעו"ש היטיב) וברע"ב הלשון מתוקן טפי וכן יש להגיה בלשון רבינו שם והיוצא מזה שלא היה סמוך ממש לעלות השחר כמו שנראה מלשון רבינו ועיין לקמן פ"ב מתמידין ומוספין הי"א.

ופתח את וכו'. עיין תמיד כ"ח א' ושם כ"ו ב' ובמדות פ"ק מ"ז יעו"ש.

עושי חביתין וכו'. והוא משמאל שער ניקנור שבמזרח עזרה כמבואר לעיל סוף פרק ה' יעו"ש.

עושי חביתין לעשות וכו'. ר"ל להכינם ולהזמינם שיהיו נכונים להקריבם בעתם וזמנם כמבואר בפ"ו מהל' תמידין ומוספין ה"א והלכה ה' וסמך רבינו על מש"כ שם ובהיות כן מיושב מה שתמה מר"ן ע"ז יעו"ש (וע"ע בירושלמי שקלים פ"ז ה"ג יעו"ש).

הלכה יב

הדלוקין שם וכו'. כתב מרן וז"ל ואע"ג דקי"ל דאין שבות במקדש משום דכהנים זריזים הם וטלטול נר בשבת אינו אלא שבות שאני הכא דאפשר בנרות הדלוקים מע"ש עכ"ל וכתב ע"ז המל"מ וז"ל וק"ל ממש"כ מהרי"א בכתביו [תרומת הדשן] סי' קנ"ד דלהקיש באצבעו בשבת לשתק התינוק שרי והביא ראיה מדתנן בקש להתנמנם פרחי כהונה מקישין בפניו וכו' ולא מידק עלה משום שאין שבות במקדש כדמסיק במצריף גחלת ואם כדברי מר"ן ע"כ לאו טעמא משום דאין שבות במקדש דהא היה אפשר להקיצו בענין אחר אלא ע"כ דטעמא הוא דהקשה אף במדינה שרי תו ק"ל ממש"כ רבינו בפ"ב מהל' עבודת יוה"כ היה כה"ג זקן או חולה מלבנין עששיות של ברזל באש מבערב ולמחר מטילין אותם במים כדי להפיג צנתן שאין שבות במקדש או מערבין מים חמים במי מקוה עד שתפיג צינתן ואי כדברי מרן למה היו מלבנין עששיות מבערב ולמחר מטילין אותם במים והיו עוברים על שבות מאחר שאפשר בתיקון אחר דליכא איסור שבות שהוא להחם מים חמין מבערב ולמחר יערבו אותם במי המקוה דליכא איסורא כלל עכ"ל ויותר הו"ל להקשות דהא בכ"מ פכ"ג מהל' שבת כתב הטעם דאין שבות במקדש יעו"ש והו"ל להקשות דידיה אדידיה וכמו שתמה באמת המגיה שם יעו"ש ומה שתמה ממהרא"י י"ל דמרן לא ס"ל כוותיה וכמש"כ בב"י או"ח סי' של"ט יעו"ש (ועיי"ש במג"א סק"ב יעו"ש היטיב ותבין כי קושית הב"י לק"מ יעו"ש היטיב ודו"ק) וצ"ל על כרחך דדעת מרן דהתם שאני דלא אפשר להקיצו בענין אחר. ומה שהקשה מהא דפ"ב דהל' עבודת יוה"כ יעו"ש. ולכאורה י"ל דאה"נ אפשר במקום דאפשר לעשות ע"י הטלת חמין

למקוה דאה"נ דאין לעשות ע"י ליבון ששיות (או דיש לחלק דהתם עדיף טפי לפי דהתם היא צורך עבודה משא"כ הכא וצ"ע בזה) אמנם המעיין מש"כ בפ' ב' דהל' עבודת יוה"כ יתיישב בתירוץ מרווח טפי יעו"ש ועיין מש"כ עוד לעיל פרק ה' ה"ג וע"ע לקמן הל' קרבן פסח פ"א הי"ז יעו"ש היטיב.

ובזה סליקא לה הלכות בית הבחירה. ה' יבנהו במהרה. ועלינו רוח ממרום יערה. לדעת הכל בידיעה ברורה. בנין הבית והעזרה. והחיל והסורג והבנייה והגיזרה. בעיר הבנויה על תילה והבצורה.